

SPLIT

Debbie Loots

Foto: Laurent Chehere

The copyright of this thesis vests in the author. No quotation from it or information derived from it is to be published without full acknowledgement of the source. The thesis is to be used for private study or non-commercial research purposes only.

Published by the University of Cape Town (UCT) in terms of the non-exclusive license granted to UCT by the author.

Nostalgie is nie meer wat dit was nie. *Peter de Vries*

Abstrak

Split speel af in Suid-Afrika in die jare sewentig en tagtig en vertel die storie van 'n middelklas Afrikaanse gesin – aangevuur deur teleurstelling en onrealistiese persoonlike verwagtinge – wat gedurig verhuis om hulle lewens iewers anders, of mét iemand anders, oor te begin. Die gevolg hiervan is nie net 'n fisiese reis na nuwe plekke en die ontstaan van liefdesverhoudinge nie, maar dit word ook, onvermydelik, 'n reis deurtrek met teleurstelling en onbeantwoorde drome. Dit terwyl die politieke realiteite van die land, self gewikkel in 'n stryd om emansipasie, in die skaduwees weggesteek word.

Die verhaal fokus op Vera en haar dogter Lien, wie se dikwels desperate soeke na self-verwesenliking hulle lei om op dieselfde wyse vrugteloos te poog om die juk van erfenis af te skud, en nuwe lewenspaaië vir hulself oop te kap in 'n onherbergsame, patriargale samelewing.

Verdeel in twee dele wat elk losweg afspeel teen die agtergrond van die bogenoemde dekades, vertel deel een Vera se storie; 'n jong vrou en ma van drie kinders, iemand wat as gevolg van haar man se vele buitewegtelike verhoudings mans as onbetroubaar sien, agter emosionele skanse wegkruip, wat nie in haar omgewing belangstel nie, en kortstondige troos vir haar ongelukkigheid in die arms van haar buurman kry. Dit laat haar met ongekeende skuldgevoelens, en alhoewel sy gedeeltelike bevryding ervaar, blameer Vera uiteindelik haar sogenaamde sondeval op die infiltrasie van dieselfde buitelandse literatuur wat haar eers 'n smakie van vryheid gebied het, en val sy terug in die arms van die onbevoegde man wat sy ken.

Deel twee vertel van Lien se stryd om haar lot te ontvlug, die lot wat haar klaarblyklik beskore is: sy veg teen 'n vroulike familie-erfenis van swanger-raak en trou op 18, en gaan studeer kuns in Johannesburg. Op soek na identiteit en aanvaarding in hierdie nuwe wêreld, kniehatter Lien haarself deur losbandige verhoudings aan te knoop en uiteindelik te hoop op 'n verlosser. Sy leer egter dat sy die enigste een is wat haarself kan bevry en die besluite wat haar in die gesig staar om daardie vryheid te wen, die split wat sy maak, is van die moeilikste in haar lewe.

In die sewentigs en tagtigs, as gevolg van sanksies en streng wette, was Suid-Afrikaners se buitelandse kulturele inspuittings karig en gesensor. *Split* gebruik deurgaans die voorbeeld van musiek-invloede om verdeeldheid te illustreer: tussen 'n land en die res van die wêreld, die verskil tussen plaaslike en buitelandse kontemporêre musiek van die sewentigs wat plek maak, in die tagtigs, vir 'n bloeityd, nie net in Afrikaanse musiek soos die *Voëlvry*-fenomeen nie, maar ook in die geskrewe woord, met die koerant *Vrye Weekblad* as voorbeeld. Die rou, gelaaide lirieke van die musikante wat deel van *Voëlvry* was, het die

volksliedere geword van 'n jeugkultuur wat verlore was in oorgang, wagtend op hulle kaptein, honger vir emansipasie. So begin 'n nuwe beweging in Afrikaanse musiek. En terwyl die land stadig voortsleep op sy pad na demokrasie, bly sy mense, soos die familie in hierdie roman, altyd op soek na 'n nuwe plek om huis te noem.

Abstract

Set in the seventies and eighties of Apartheid South Africa, *Split* tells the story of a middleclass Afrikaans family who – driven by disillusionment and unrealised personal ideals – frequently move house to start afresh somewhere else. In the process, both the family's mother and father end up with a new spouse or partner. Not only does this result in physical excursions to new places, it invariably leads to a journey fraught with disappointment and unrequited dreams. All while the seething political realities of their country, itself struggling for emancipation, are safely tucked away in the shadows.

The main focus of the story, divided into two parts, is the separate efforts of Vera and her daughter, Lien, to uproot entrenched traditions and forge fresh paths for themselves in a patriarchal society.

The first part tells Vera's story; a young wife and mother of three who, due to her husband's numerous love affairs, has become distrustful of men, emotionally guarded, and disinterested in her environment. She finds short-lived solace in the arms of her neighbour, but this leaves her guilt-ridden and she blames her sexual wrongdoing on the infiltration of the very foreign literature she found liberating at first. And so, Vera runs back into the arms of the devil she knows.

Part two shows Lien's struggle to break free from her apparent imminent destiny: her fight against perpetuating her family's female legacy of jumping into a shot-gun marriage at 18, and her wish to study art. Searching for identity and acceptance in a new world, the city of Johannesburg, Lien becomes her own worst enemy when she falls into promiscuity and eventually looks to be saved. She learns though, that she has to free herself. The decisions confronting her to win that freedom, and the split she has to enforce, proves to be the most difficult in her life.

In the seventies and eighties, due to sanctions and stringent laws, South Africans got their cultural fix in small and censored jabs. Throughout the novel, selective examples of musical influences are used to illustrate division: between a country and the rest of the world, the difference between local and foreign contemporary music in the seventies, which made way, in the eighties, for a blossoming, not only in Afrikaans music, through the *Voëlry* phenomenon but also in the written word, like the *Vrye Weekblad* newspaper.

The raw and charged lyrics of the angry musicians taking part in *Voëlry*, became the anthems of a youth culture lost in transition, waiting for their captain, hungry for emancipation. So the beginning of a new wave in Afrikaans music was initiated. While the country slowly dragged its heels towards democracy, its people, like the family in the novel, are forever trying to find a new place to call home.

Deel een

It's a strange, strange world we live in, Master Jack
You taught me all I know and I never look back
It's a very strange world and I thank you, Master Jack

You took a coloured ribbon from out of the sky
and taught me how to use it as the years went by
To tie up all your problems and make them look neat
And then to sell them to the people in the street

Four Jacks and a Jill

Dubbel en dwars

Willem glimlag vir homself in die spieël. Marie wag in die parkeerarea oorkant die Griek se kafee. Hulle het gister die tyd afgespreek toe hy haar van die tiekieboks af voor die biblioteek gebel het.

Hy vee oor sy kuif en tik liggies met sy vingerpunte oor sy wange. So 'n titsel van sy nuwe aftershave sou die ding gedoen het, maar Vera sal snuf in die neus kry; dis Saterdagoggend en hy het gesê hy gaan net gou kafee toe.

In die gang tel hy die karsleutels op die halfmaantafel voor die deur op, knipoog in die spieël en trek sy vingers weer deur sy kuif.

Lien kom die gang af gehardloop, plakkies en trui in die hand.

“Gaan ons kafee toe?” vra sy.

Sy probeer sy hand vat, maar hy lig sy arm op. Hy kyk oor sy skouer kombuis toe.

“Jy kan nie vandag saamkom nie, ek het ander goed op die dorp om te doen,” sê hy sag en hurk af. Hy kyk haar in die oë. “Ek sal vir jou ietsie saambring, ek belowe.”

“Ek wil nie ietsie hê nie.” Sy praat hard. “Ek wil saamkom. Ek kom altyd saam.”

“Wat nou?” Vera kyk om die kombuisdeur, voorskoot om haar lyf. Sy kou iets.

“Huil jy, Lien?”

“Pappa sê ek kan nie saam kafee toe gaan nie.” Sy snuif.

Vera frons. “Willem?”

“Oukei dan,” sê hy en staan op. Hy druk sy beursie in sy broeksak en vat die kind se hand.

Toe hy wegtrek, staan sy soos altyd op die passasiersitplek. Sy wikkel haar los voortand heen en weer, haar mond is wyd teen die truspieëltjie oopgedruk terwyl haar sweterige voete die Volkswagen se wit leersitplek vuil trap. Hy moet homself inhou om haar nie aan die arm te gryp en plat te druk nie. Na 'n rukkie leun sy teen die sitplek terug. Toe hulle by die stopstraat

stilhout, kyk sy vir hom. Hy weet sy wil hê hy moet sy arm uitsteek en haar vasdruk wanneer hy links opdraai kafee toe, soos hy altyd doen. Sy gaan lank wag, dink hy, en verbeel hom hy trap die briek so hard dat sy deur die venster skiet, oor die kar se neus trek, en onder die wiele beland. Hy skud sy kop en trek stadig weg. Hy sal 'n plan moet maak, en gou. Die eerste keer dat hy met haar praat, is toe hulle voor die kafee stop.

“Wag hier, Lien,” sê hy en rek om haar kant se venster bietjie oop te draai. Hy sluit die deur.

“Ek sal nie lank wees nie. Moenie uitklim nie en moet met niemand praat nie, oukei? Los die vensters net so.”

Voor sy iets kan sê, is hy uit en drafstap oor die pad. Hy kyk vinnig om en sien hoe klouter sy oor bestuurderskant toe. Neus teen die venster kyk sy vir hom. Haar mond is oop en wasem begin om haar hande en langs haar gesig opslaan. Hy herken haar amper nie, die kind met die kort, wilde boskaas, plat gedrukte neus en wye oë. Vera kyk nie behoorlik na haar nie, dink hy, sy lyk verwaarloos, haar hande en voete is altyd vuil. Sy moet die kind se hare bietjie laat groei sodat sy meer soos 'n meisie lyk. Dit lyk asof sy met hom praat, so deur die toe venster. Hy sien haar mond beweeg, maar hy kan nie hoor wat sy sê nie. Hy kyk nie weer vir haar voor hy langs Marie inklim en verby haar ry nie.

“Is daai nie jou kind in die kar nie?” vra sy toe hulle 'n entjie verby is.

“Moenie worry nie.” Hy stoot sy hand onder haar rok tussen haar bene in op. Haar sykouse is glad en hy sukkel om vatplek te kry. “Sy sal oukei wees. Ons het tyd.”

“Sy lyk nie baie happy nie.” Marie druk sy hand met haar knie weg en haar hoëhakskoene trap die petrol dieper in. Hy bly stil.

“Dis warm vandag,” sê sy. “My ma sê dis 28.”

Sy vee 'n paar keer onder haar neus en snuif hard. Hy sak teen die sitplek af. Die huise flits verby terwyl sy gesels, goed sê wat nie antwoorde nodig het nie. Aan die begin het hy probeer luister, gemaak asof wat sy sê saak maak, maar hy doen dit nie meer nie. Hy dink nie sy kom agter nie. Sy hou net aan. Partykeer pla dit hom nie, hy sny uit, ander kere wens hy sy wil stilbly. Soos nou. Hy is vandag senuweeagtig. Haar gepraterij irriteer hom meer as gewoonlik. Hy kyk vir haar, sy oë eers op haar borste in haar stywe rooi bloes, toe op haar kort rompie. Hy voel weer teen haar binnebeen op-en-af en probeer die sagte vleis knyp.

“Moenie vir jou stuitig hou nie, Willem.” Sy lag.

Hy kyk vinnig op sy horlosie toe sy voor haar huis se garage stop. Sy draai skuins na hom toe en leun terug teen die venster. Haar bo-arms is terselfdertyd styf en sag, hy kan die halfmaan-sweetkolletjies onder haar arms sien. Hy kyk van haar borste af op in haar blou oë,

na die swart strepe wat bo-oor haar ooglede getrek is, haar vol lippe. Dit sal gou wees, dink hy, en leun nader.

“Nie in die kar nie, wag,” sê sy.

Hy druk sy hand agter haar rug in en maak die deur oop. Sy gil. Hulle tuimel op die gras uit, hy beland bo-op haar en druk sy ereksie hard tussen haar bene op. Hy hou sy hand oor haar mond.

“Sjji. Die bure.” Hy wens hy is nie so op sy senuwees nie.

Sy kyk rond. “Jy kan bly wees dis Saterdag, almal is dorp toe,” sê sy tussen sy vingers deur voor sy hulle saggies begin byt. Hy maak sy oë toe en probeer ontspan.

Toe hy weer kyk, sien hy sy het die boonste knoop van haar bloes oop en haar bra is afgeskuif sodat die donker pienk van haar tepels wys. Hy kreun en druk sy gesig in haar sagte borste in. Sy lag.

“Kom ons gaan in,” sê sy en wikkel onder hom uit.

“Jitte Lien, hoekom slaap jy op die warm trui?” Hy draai die vensters oop, vee die wasem met sy mou aan die binnekant van die vensters af.

“Ek het iets vir jou!” sê hy toe sy nie antwoord nie en haal ’n boksie *Toff-o-lux* uit die vol papiersak in sy arms. “Hoekom is jou gesig so rooi? Ek was nie só lank weg nie, jy’t seker maar aan die slaap geraak, nè?” Hy wink haar nader. “Kom, staan bietjie hier voor by my.”

Sy klouter oor die sitplek.

“Ek gaan een van die dae my eie besigheid begin,” sê hy terwyl hy in die truspieëltjie kyk en wegtrek. Hy vee oor sy hare. “’n Spares shop.”

Hy druk haar met sy arm teen die sitplek vas toe hulle opdraai huis toe.

Sy sê niks. Sy doen dit partykeer as sy nukkerig raak. Hy weet nie of sy iets vir Vera gaan sê nie, en of hy slapende honde liever moet los nie. **Dalk het sy vergeet van Marie. Hy sal die kans moet vat.**

Toe hulle by die huis stop, hardloop sy reguit kombuis toe. Hy loop vinnig met die papiersak melk en brood agterna.

Vera se wange is rooi van die oond se hitte en haar lang, swart hare plak teen die kante van haar gesig vas. Sy kyk nie vir hom nie, sit die bak koekies wat sy uit die oond gehaal het op die ingeboude tafel neer, gooi die oondhandskoene op die vloer en stap die gang af kamer toe, hy agterna.

Hy probeer alles, maar niks help nie.

“Jy lieg, Willem!” snou sy hom toe. Hy kyk na die trane wat oor haar wange loop, haar opgeswelde oë. Haar neus is rooi. Sy het nog nooit vir hom so lelik gelyk nie.

***

Hulle bly nou in Suidstraat. Willem sê dis een van Pietersburg se beste buurte. Die huise rondom lyk altyd toe. Stil. Vera dink nie daar bly kinders in die straat nie. Niks roer wanneer sy op die stoep staan en maak asof sy nie oor die lae betonmuurtjies langsaan kyk nie, oor die bure se vaalgroen grasperke en rooi kannas wat twaalfuur die middag begin bewe in die hitte van die son.

Sy verbeel haar die vroue sit binne op hulle sitkamerstelle, bene glad in hulle deurskynende sykouse, styf teenmekaar gedruk. Hulle is besig om te brei of te hekel, die mans is by die werk. Sy dink hulle kan haar deur die kantgordyne sien wanneer sy op die stoep staan, maar hulle staan nie op nie, kom nie uit om te groet nie, hulle frons net, kruis hulle bene andersom en skud hulle koppe. Dan trek hulle die stringetjie wol weer verder uit die plastieksak op die grond, kyk af en gaan aan met hulle handewerk.

Willem is meestal naweke op die pad, hy lyk deesdae gelukkig. Sy is bly, dit maak dit makliker om nie aan die ander vrou te dink nie. Hulle het nog nie weer oor haar gepraat nie, maar sy moet versigtig wees, sy kan nie sommer in enige straat af, dorp toe ry sonder om te konsentreer nie, want netnou beland sy per ongeluk voor die Griek se kafee, en dan onthou sy weer die dag ’n paar weke gelede toe Lien die kombuis ingehardloop het. Sy kon die sweet wat in die kind se hare droog geword het, ruik, al het sy toe net twee doppies vanilla essence in die tweede baksel koekdeeg gegooi en die botteltjie nog oop in haar hand vasgehou. Die kind het gebabbel, oor haar skouer bly kyk, een strook deur vertel van haar pa en die vrou met die blonde hare en hoe sy in die kar voor die Griek se kafee moes wag. Hoe warm sy gekry het, hoe bang sy was. Aanmekaar gepraat, Vera het haar later nie meer gehoor nie, net die kind se mond sien beweeg, haar haasbek, haar groot oë, haar aanhoudende getrippel. Sy wou mal word.

Sy skop die kombers af, trek die oranje gordyne oop en kyk deur die kantgordyne uit oor die grasperk. Haar onderklere voel los aan haar lyf. Willem hou van haar sonder die ekstra hammetjies om haar heupe. Dis wat hy hulle noem.

Sy voel oor haar borste en plat maag, af oor haar boude en bene en buk om haar voete te vryf. Daar is eelte aan haar kleintoontjies, die stanery in die saal keil haar bene op.

'n Draaisproeier kierts-kierts op die grasperk van die mense oorkant die straat, en in die verte hoor sy 'n klein vliegtuigie sy neus die lug in druk, op pad iewers heen.

Sy tas agtertoe vir haar pakkie sigarette op die bedkassie en trek een uit. Dit lyk of die bure oorkant tóg bestaan. Sy leun vorentoe. Daar's 'n blonde man op die grasperk. Hy trek die tuinslang met die sproeier oor na 'n ander deel van die tuin, kyk skielik in haar rigting op, en sy deins agter die gordyn in, nog op haar hurke. Hy kan haar nie deur die kantgordyne sien nie, sy weet, maar haar hart klop hard teen haar bors, so asof sy uitgevang is. Haar bene voel lam toe sy regop staan en agteruit badkamer toe loop, haar oë stip op die venster. Sy sit die platgedrukte sigaret op die bedkassie neer.

Op 'n Saterdagoggend is daar nie veel op die dorp te doen behalwe window shopping nie. Die laeveldhitte is droog, amper skroeiend op haar vel wanneer sy nie in die skaduwee van die winkels se afdakke stap nie. Sy voel dit veral op die hoeke van die hoofstraat wanneer sy wag vir die ligte om groen te word.

Niemand ken haar nie. Sy het haar wyepypbroek aan, die een wat 'n week terug nog styf gesit het, maar haar maag nie vandag só indruk dat sy ongemaklik voel en 'n los hempie moes aantrek om die rolletjie om haar middel weg te steek nie. Haar lang swart hare is gewas en hang vir die eerste keer vir haar mooi om haar gesig. Dit blink. Sy het lipstiffie aangesit, iets wat sy nooit doen wanneer Willem nie by die huis is nie.

'n Kar toet agter naby haar. Sy staan op die hoek van die laaste dorpstraat wat die hoofstraat kruis.

“Hallo!” sê 'n manstem uit 'n wit bakkie. Hy staan by die verkeerslig en leun oor die passasierskant. Sy sien eers 'n harige arm met 'n goue polshorlosie wat die sitplek plat druk en toe sy afbuk: blou oë agter 'n blonde kuif.

“Buurvrou!” sê hy en lag breed. Sy kan sien mense gee hom komplimente.

“Ons bly oorkant julle, ek en my vrou, Maryna.” Hy kyk vinnig vorentoe en weer terug, sy ander arm hang los oor die stuurwiel.

“Julle is maar skaars, nè? Hoe lank is dit nou, drie maande?”

“Ja,” sê sy.

“Maryna dreig lankal om julle oor te nooi, hoor. Ek sal vir haar sê ek het jou raakgeloop.” Hy krap sy kop, “Nee weet jy, ek loer sommer later daar by julle in, kom maak ordentlik kennis.”

Die lig is groen en 'n kar toet agter hom.

“Baai,” sê hy en knipoog. Sy sien hoe kyk hy vir haar in die truspieëltjie net voor hy om die draai ry.

Hy klop lank voordat sy uiteindelik die deur oopmaak.

“As ek jou nie vroeër jou karretjie in die garage sien trek het nie, sou ek gedink het jy’s nie hier nie,” sê hy.

Hy staan met sy skouer teen die kosyn, die lang gleufies wat sy kam in sy kuif gemaak het is nog nat en sy vel tussenin blink in strepies agtertoe.

“Ek was in die kombuis besig,” sê sy.

“Nooi jy nie jou buurman in nie? Dis mos nie goeie maniere om jou gaste op die drumpel te laat staan nie, jong.”

“My man is nie hier nie.”

“My vrou ook nie.” Hy lag.

Sy ruik Old Spice en Colgate toe hy verby haar druk die sitkamer in.

“Ek sal ’n vinnige koppie koffie drink, maar dan moet ek waai.” Hy vryf sy hande.

Sy kyk hoe hy op die rooi bank gaan sit en sy bene, met lang kouse en veldskoene aan, soos ’n vrou s’n kruis.

“Wat staan jy so daar?” vra hy toe sy buitekant toe loer. “Maryna is nog by haar ma in Potties, sy kom eers later vanaand huis toe.”

“Ons het nie kinders nie,” sê hy. “Sy kan nie.”

“Jammer.” Sy gaan sit oorkant hom op die punt van ’n stoel.

Hy lyk skielik verbouereerd. “Nee, ék’s jammer dat ek so met die deur in die huis val wat my persoonlike sake betref.”

Sy glimlag. “Dis oukei.”

“Julle het kinders, nè?”

Sy oë lyk blouer as vroeër. Soos twee diep, koel poele waarin sy lus is om te spring. Die gedagte laat haar skrik.

“Ja, drie. Hulle is plaas toe vir die naweek, na hulle oupa-hulle toe.” Sy praat vinnig.

“Dan moet dit julle dogtertjie wees wat ek ’n paar keer oor ons muur sien loer het. Sy’s mos blond, nè?”

“Ja, Lien. Sy’s maar aan die wilde kant, ek hoop nie sy’t gepla nie.”

Hy lag. “Glad nie! Sy’s enige tyd welkom. Maryna is mal oor kinders.”

Sy kyk by die venster uit, haar hande hou sy styf op haar skoot vas en rek haar nek, maak asof sy iets buite soek.

“Lien hou van geselskap,” sê sy. “Is daar nie anders kinders in Suidstraat nie?”

“Ongelukkig nie. Ons praat baie daaroor, ek en my vrou nou; dis partykeer so stil soos die graf, veral oor naweke. Dis lekker dat julle nou hier is, met die kinders.”

Hy kyk rond, vroetel met sy hande.

“Jy’s kunstig, nè?”

“Hoekom sê jy so?”

“Ek kan sien, al hierdie weird prente teen die muur... is daai met krale geplak?” Hy wys na die bruin vrou met haar kaal bolyf wat ’n drom tussen haar bene vasdruk.

“Ja.” Sy staan skielik op. “Ek gaan gou koffie maak, melk en suiker?”

“Ja, twee dankie.” Dit lyk asof hy ook wil opstaan.

“Sit.” Haar stem is hard en sy sien hy frons. Sy probeer glimlag. “Ek’s nou terug.” Sy voel hoe sy oë haar kombuis toe volg.

Sy gaan sit nie weer oorkant hom nie, sy bly staan, langs die koffietafel nadat sy die twee koppies neergesit het. Hy het dalk met sy oë vir haar gesê om by hom te kom sit, op die rooi bank, of dalk het sy dit vanself gedoen, sy weet nie. Hulle sit vir ’n paar sekondes stil langs mekaar, sy been teen haar broek. Toe draai hy vinnig na haar toe, vou sy hand oor haar bors en soen haar. Sy sak terug onder die gewig van sy lyf en dit voel asof die rooi bank hulle met sy sagte kussings insluk.

Sy vingers tokkel ritmies oor haar kaal boud. Die wysie klink bekend. Sy lê skuins bo-oor hom, haar een been oor syne gegooi.

“Dis asof ek rondloop met hierdie seerplek in my binneste,” sê hy, “’n ding wat net nie wil gesond raak nie.”

“Ek weet.” Sy vryf oor sy nat penis en krul die sagte naeltjehare om haar vingers.

“Jy weet nie, jy’s nie ’n man nie. Jy het kinders.”

“Ek het ook ’n seerplek,” sê sy, haar hand terug om sy penis wat hard word onder die sagte polsing van haar vingers. Hy trek homself onder haar uit en kyk vir haar. Sy hare is nou droog en sy kuif val vorentoe oor sy oë.

Hy buk af en soen haar tepels, trek hulle liggies tussen sy tande orent. Sy hare kielie haar bors en sy lag. Na ’n rukkie draai hy sy lyf vir die tweede keer bo-op hare en druk haar bene met sy knieë oop.

Die verskil tussen Pietersburg se bo- en onderdorp is amper vir haar soos die verskil tussen Homelake en Greenhills, twee van Randfontein se buurte, waar sy grootgeword het. As sy op enige hoek van Pietersburg se hoofstraat staan en af kyk, na die begraafplaas se kant toe, lyk alles droog en stowwerig, amper armoedig. As sy op kyk, na die koppie wat Tzaneen se kant toe lê, is dit groen, met baie bome, en sit die huise dieper in, weg van die straat af.

Sy loop by die Griek se kafee in, probeer onthou wanneer laas sy vir haarself 'n Coke en chocolate gekoop het.

Buite die winkel gaan sy staan en kyk na die leë parkeerarea oorkant die pad. Sy wonder waar die blonde vrou vir hom staan en wag het. Sy proe amper nie die Chocolate Log nie, so vinnig eet sy dit op. Haar keel brand van die Coke se gas, maar sy hou aan drink tot alles klaar is. Toe vat sy die bottel weer die kafee in, kry haar deposito terug en stap oor die rooi lig kar toe sonder om links of regs te kyk.

Die smaak in haar mond wil nie weggaan nie, soetsuur, chocolate-coke en twee van Willem se senuweepille sonder water afgesluk. Hy hou altyd 'n boksie in die huis aan, net vir die wis en onwis sê hy. Sy het een pil raakgebyt.

Die kinders kom netnou huis toe en sy is nie lus vir hulle nie, sy wens sy kan nog 'n dag alleen wees, oor die ding van gister kom: die blonde man, die seks, en dat sy nie skuldig voel nie. Dat sy opgewonde is as sy daaraan dink, dat sy vir die eerste keer in 'n lang tyd, uitsien na iets. Waarna weet sy nie. Hy't niks gesê toe hy later geloop het nie, niks belowe nie. Sy weet nie wat sy naam is nie, wil ook nie weet nie. Sy wil ook nie vir hom sê wat hare is nie. Iets moet fout wees met haar. Dalk is dit die twee boek wat sy destyds by hulle loseerder in Randfontein geleen het. Sonja.

Vanoggend toe sy in die stort seep oor haar borste, haar maag en tussen haar bene vryf, kon sy dit weer voel: hy wat by haar bloes inkyk toe sy buk om die bekers op die koffietafel neer te sit, die blos op sy wange toe sy sy oog vang, sy skaam glimlaggie, sy hand op haar bors.

In die sitkamer probeer sy deur die kantgordyne sien. Sy wonder of Maryna al terug van Potgietersrus af is.

'n Kar ry by die oprit in. Dis Willem. Sy het vergeet van hom. Toe hy by die kombuis se agterdeur inloop en sy tas neersit, omhels sy hom.

Hy ruik soos altyd. Sy asem nes 'n babahondjie s'n, een wat nou net wakker geword het, die reuk van sy ma se melk vars in sy mond. Sy lippe is sag, sy lyf hard en sy voel oor sy dag-oue ligte stoppelbaard. Hy het nie vandag kliënte gesien nie.

“Hei, dis mos hoe dit gedoen word!” sê hy en kyk vir haar. Hy druk sy neus in haar nek. “Mmm, jy ruik lekker. Is die kinders nog op die plaas?”

Sy probeer die koue styfheid wat skielik oor haar lyf gekom het teen syne warm druk. “Ja, hulle sal eers so na vyf hier wees,” sê sy teen sy oor. “Jy’s vroeg.”

“Is jy nie bly nie?” Hy soen haar in haar nek, sy hande vou styf oor haar boude. Sy baard kielie haar wang en sy lag ten spyte van haarself.

“Ek’t gedink ons het klaar gepraat.” Hy staan van die bed af op en voel vir sy onderbroek op die vloer.

“Ek weet jy sien haar weer. Waar was jy vandag? Dis Sondag. Jy’t nie kliënte gesien nie, nè?”

“Ek was op die pad, Vera. En, dis verby met haar, ek’t jou gesê. Hoekom krap jy so?”

“As my ma darem moet uitvind... Jy kan bly wees my pa is dood!” Sy haal ’n sigaret uit die pakkie op die bedkassie. Haar hande bewe.

“Ek’s moeg. Moeg vir die alewige gebakleiery. Ek’t gesê ek’s jammer. Ek’t ook vir haar gesê dis verby.”

“So dan hét jy haar weer gesien?”

Hy steek een van haar sigarette op en trek sy vingers deur sy kuif.

“Ek gaan haal gou my goed uit die kar,” sê hy. “Dit was ’n lang naweek op die pad. O, en wou nog vir jou sê jy’t maer geword. Jy lyk mooi.” Hy knipoog vir haar toe hy uitstap.

Hulle loer Sondag laatmiddag in. Hy stel hom aan Willem as Simon voor. Simon pas hom nie. Hy lyk meer soos ’n Henk. Simon en Maryna. Sy kyk vir hom, hou aan, tot hy wegkyk. Hoekom sy dit doen, weet sy nie.

Maryna is plomp met gekleurde, donkerrooi hare, en sy is vriendelik. Sy vryf haar kort, dik vingers heeltyd teen mekaar, en lag vir alles. Elke sin eindig sy met ’n laggie, so asof dit ’n teken is dat sy nou klaar is. Dis kort sinne, bietjie soos ’n masjiengeweer waaruit ’n vlaggie voor by die loop uitskiet wat sê: boem, boem, boem! Dit lyk vir haar asof Maryna die hartseer trek wat om haar mond kom sit wanneer sy stil is, heeltyd probeer wegpraat.

Dit was toe Simon badkamer toe is en sy in die kombuis was en hulle mekaar in die gang raakgeloop het, dat sy besluit het om biblioteek toe te gaan die volgende dag.

Sy het hom in die gang gesoen sonder om ’n woord te sê. Hy het haar styf teen hom vasgedruk terwyl hulle Willem en Maryna in die sitkamer hoor praat het. Toe’t sy haarself

losgewikkel en omgedraai terug die kombuis in, en hy is die gang af sitkamer toe waar sy hom hard hoor saamgesels het.

“Nice mense,” sê Willem later toe hulle weg is na ’n koppie tee. “Ons moet hulle bietjie oornooi wanneer ek weer by die huis is.”

Dis nege-uur en die bordjie in die venster sê hulle maak Maandae eers halftien oop.

Sy gaan staan langs die sementfontein oorkant die ingang en kyk rond. Toe sit sy die plastieksak neer, steek ’n sigaret op, en sit op die harde randjie. Die watersproei slaan koud deur haar bloes.

Na ’n rukkie trap sy die sigaret dood, staan op, gaan sit weer, tel die plastieksak op en hou dit teen haar bors vas. Wanneer laas was sy in ’n biblioteek? Kon dit nog op skool gewees het?

Toe die houtdeure uiteindelik oopswaai, spring sy op en draai die derde sigaret onder haar hak dood. ’n Paar mense stap saam in. Binne gaan staan sy en kyk rond. Rye donker houtrakke, die reuk van ou matte, die sagte ritseling van mense wat loop, wat weet waarheen hulle gaan, wát hulle soek. Sy voel soos ’n skoolkind, skuldig. Die boek brand deur die plastieksak teen haar bors. Waar om te begin? Sy wil die vroue agter die toonbank nie vra nie, sy kan sien hulle is die soort wat sal dink sy is mal, selfs pervers. Katalogus. Hoe gebruik mens dit nou weer? Sy onthou hoekom sy nie van biblioteke hou nie, sy voel dom.

***

Willem drafstap die poskantoortrappe twee-twee af buite toe, hande in sy broeksakke, hy glimlag. Sy oë trek klein teen die laatoggendson en hy groet almal by wie hy verbyloop.

Poppie. ’n Vars lentebriesie. Lank en maer met ’n haakneus, lang gesig en donker hare, haar laggie amper soos ’n dogtertjie s’n – ’n giggeltjie. Sy’s heelwat jonger as hy, maar hy kan sien sy hou van hom. Haar sterk wangbene met tekens van akneemerke laat haar eerder soos ’n tienermeisie lyk as lelik; die bleek onderlaag en donker lyne wat soos ’n kat s’n uitkrul bokant haar oë, laat hom aan Cleopatra dink. Hy het dit een keer vir haar gesê waar sy in die poskantoor agter die toonbank werk en hy kon in die verwilderde uitdrukking in haar oë sien sy het nie geweet van wie hy praat nie. En, toe hy weer nou die dag daar was, sien hy die ekstra swart krulletjies langs haar oë en kry hy op die plek ’n ereksie.

Sy het nog nooit seks gehad nie, dis duidelik, daar is ’n soort kuisheid aan haar wat hy ook by Vera opgetel het toe hulle net ontmoet het. Vera. Sy gesig val. Hy weet nie wanneer sy hom

weer in 'n hoek gaan druk met een van haar jaloerse uitbarstings nie. Hy weet nie hoe lank hy nog kan uithou nie.

Poppie is anders as Marie, meer eksoties en geheimsinnig. Hy kon dadelik sien Marie val vir hom, van die eerste dag af. Blonde, praterige Marie, easy-going. Poppie gaan harder werk wees. Maar vir 'n uitdaging was hy nog nooit bang nie.

Hy vryf oor sy hare, stap om die hoek terug kar toe, agter om die spuitfontein voor die bloekomboom verby, toe sien hy haar.

Sy staan in die biblioteek se deur, en later sal hy vir homself sê hy het haar nie herken nie omdat dit die laaste plek is waar hy sou verwag het om haar te sien.

En ook omdat sy anders lyk as gewoonlik. Sy vrou met 'n sak boeke in die hand.

Hy gaan staan stil, mik vir die sirkelpaadjie wat agter die spuitfontein verby loop en bekyk haar van daar af. Sy lyk nie soos die tipiese Pietersburg-vrou nie. Sy lyk modern. Nie mooi nie, maar anders. Hy kan sien sy is ouer as Marie en Poppie, haar groot donkerbrille oor haar oë, nes Nana Mouskouri s'n op sy nuwe plaat, lang steil hare, die nuwe wyepypbroek; ja, sy het beslis maer geword. My vrou, dink hy. 'n Warmte stoot sy bors in op. Hy glimlag en stap reguit op haar af. Sy sien hom nie.

“Ek dog jy's nie een vir lees nie. Vol verrassings, nè?” sê hy en gryp haar om haar lyf nes sy op die randjie van die fontein wil sit.

Sy gil en laat die sak val. Mense stop en kyk, en stap weer aan. Hulle buk saam af en hy tel die twee boeke op. Hy kyk vir haar. Sy lyk bang.

“Hei, dis net ek,” sê hy en gee haar die boeke aan.

“Willem,” sê sy uitasem. Sy haal die donkerbril af en hy kan nie onthou dat hy al ooit die groen vlekies in haar oë gesien het nie.

Sy probeer die boeke terug in die plastieksak druk, maar dit val weer. Hy tel een op en lees hardop, sy breë glimlag verdwyn iewers in sy woorde: “Nancy Friday. *My Secret Garden: Women's Sexual Fantasies*.” Hy kyk vir haar en toe terug na die boek in sy hande. Hy gaan sit op die sementrandjie.

“Willem,” sê sy sag.

“Jy sê die hele tyd ‘Willem’. Willem wat, Vera?” Sy lyk skielik soos iemand anders, nie soos sy vrou nie, amper goedkoop. Haar groot donkerbrille, nou terug oor haar oë, het fyn krapmerkies op die lense, haar té swart hare lyk soos strooi in die son, dof en hard. Hy het dit nog nooit opgelet nie. Hy skud sy kop. “Waar kry jy die boek? In die biblioteek? Onder wat? Pornografie?”

“Willem...”

“Fok, Veral!”

“Oukei!” Sy kyk vinnig om haar rond. “Wat’s so erg aan die boek? **Ons leef nie meer in die donker eeue nie.**”

Hy sê niks, hy kyk net vir haar, die boek styf in sy hand.

“Ek’t dit by Sonja gekry, oukei? By die loseerder in Asterstraat,” sê sy. “Toe ons nog in Randfontein gebly het, destyds.”

“Sonja,” sê hy, sag. Die merrie, dink hy. *Sy* wat hom verlei het, na haar kamer toe genooi het een aand toe almal al bed toe was en hy alleen na plate in die sitkamer geluister het. Hy het op die langhaarmat gelê, oorfone oor sy ore, oë toe, hom amper doodgeskrik toe sy aan sy arm tik, oor hom buk in haar deurskynende rooi bra en broekie, terwyl sy ’n string van haar swart hare om haar vinger krul.

“Moet ek vir jou ’n storie lees voor jy gaan slaap?” het sy gevra.

“Ja.” Hy het nie helder gedink nie, boonop amper asseblief en dankie bygesê, onthou hy.

“Ek wag vir jou in my kamer.”

Hy kon dit nie glo nie, sy geluk, onder sy eie dak. Hy is op sy tone die gang af verby hulle kamer. Hy het daar ingeloer. Vera was vas aan die slaap, soos gewoonlik; hy moet haar partykeer hard stamp om wakker te word wanneer Dawid begin huil in die nag, of as Ben siek is met kroep en hoes. Dis *toe* dat Sonja vir hom uit haar boek gelees het. Hulle was die aand lank besig tot hy vir Ben hoor huil het, en hy vinnig die gang af is terug kamer toe. Hy het Vera wakker gemaak om te sê die kind is weer siek, en hy onthou hy het daarna die laken oor sy kop getrek en soos ’n klip geslaap.

“Ek’t vergeet van die boek,” sê sy. “Ek’t dit nou die dag in ’n boks in die garage gekry en toe vir die eerste keer gelees.”

“Wat maak jy met dit hier in die dorp?”

“Ek wou dit vir die vrou in die biblioteek wys.”

“Is jy van jou kop af! Hulle sal jou toesluit, Vera, die boek is onwettig!”

“Ek weet! Ek het nie, oukei!” Sy kyk rond na die mense wat verby hulle stap. “Ek’t net gedink dat as die vrou vriendelik lyk, dan sal ek vir haar die boek wys...”

“Wys? Vir wat?”

Sy kyk af. “Dat sy kan sien waarna ek soek.”

Hy kan sy ore nie glo nie. “Wat?”

“Ek kon nie dink om die naam van die boek hardop te sê nie, Willem.” Sy fluister nou. Ek wou dit liever wys. Daar’s in elk geval niks in die biblioteek nie. Ek’t niks gekry nie, oukei!”

Hy skud sy kop.

“Wat soek jy, Vera?” vra hy ná ’n rukkie. Hy kyk vir die ander boek wat sy op haar skoot vashou. “Wat het jy toe uitgeneem? Wat’s dié?”

Hy staan op, trek die boek uit haar hande, en lees hardop. “*Moeder, vertel my tog.*” Hy begin te lag. “Hemel, Vera, van die een uiterste na die ander. Wat nog?”

Sy staan op en gryp die boeke by hom. “Ek moet huis toe. My skof begin netnou.”

“En die boeke?”

“Ek sal hulle by jou *Playboys* bêre,” sê sy terwyl sy hulle terug in die plastieksak druk en wegstap: “Onder die rooi bank se kussings.”

Hy’s stom. Skud eers sy kop. Sy’s ’n paar tree weg toe hy agterna roep, “Wat gaan aan met jou, Vera?”

***

Dit voel asof sy kouekoors het, haar hele lyf bewe. Sy stap so vinnig as wat sy kan kar toe, probeer nie omkyk nie.

Toe sy oor die groen lig draf, kan sy nie anders nie. Sy kyk terug. Hy is weg. Sy draai links by Uniewinkels se hoek op, ’n systraat in en stap twee blokke verder die dorp uit na waar die huise begin. Parkering hier is verniet. Sy druk die boeke teen haar bors vas en sluit die kar oop. Binne gooi sy alles op die passasiersitplek, draai die venster af en soek haar sigarette in haar handsak. Sy sukkel om een op te steek. Haar hande bewe.

Eers na die tweede trek begin sy ontspan en laat haar kop teen die kopstuk terugval. Sy het amper met die hele sak patats uitgekom. Hoe dom. Hy moet nooit uitvind nie.

Sy kyk na die boeke wat onder haar handsak uitsteek en trek een uit. G’n wonder dis verbied nie. Sy druk die sigaret dood, laat sak haar kop in haar hande. Haar skoonma sal die duiwel blameer, eers vir haar bid en haar dan uitkryt as ’n hoer. Soos sy destyds gedoen het toe sy uitgevind het Vera is swanger met Lien. Sy’t Willem skaars ses maande geken.

Dalk moet sy net eenvoudig eerlik wees. Vir Willem alles vertel, die boek weggooi en Simon nooit weer sien nie. Sy is tog lief vir hom, sy wil nie skei nie. Wat maak sy dan met ’n ander man? Wat gaan aan met haar?

Sy steek nog ’n sigaret op en vryf oor haar koue bo-arms voor sy die kar aansluit en huis toe ry om te gaan aantrek vir haar skof.

Simon. Sy het nog nie weer met hom gepraat nie, die bakkie net 'n paar keer vroegoggend die oprit sien uittrek, sy keps laag oor sy oë. Maryna, het sy gesien, werk by die bank, die Navraetoonbank. Vrydae, wanneer sy soontoe gaan om geld te gaan trek vir die volgende week, loop sy verby haar in haar liggroen bloes en donkergroen romp. Maryna maak haar hare in 'n bolla vas, styf, in die holte van haar nek. Soos 'n lugwaardin s'n. Maar sy lyk nie soos een nie. Sy groet Vera altyd wanneer sy haar raaksien, opkyk van waar sy met 'n kliënt praat of agter die toonbank met papierwerk besig is.

Wanneer Willem vir 'n paar dae huis toe kom, gaan dinge ook sy gewone gang: seks gebeur meestal eerste, gewoonlik wanneer hy die huis inloop, daarna stry hulle oor die een of ander iets, maar nie oor die boek nie; dis amper asof hy haar met 'n ander man in die bed gevang het, so sensitief voel die saak vir haar. Hulle stry oor Marie, oor geld, oor die kinders en oor Lien se klosserige, kort hare wat sy eenkeer kort afgeknip het.

Die boek. Sy gaan dit hou. Die *Moeder, vertel my tog* wat sy by die biblioteek uitgeneem het, ook. Sy gaan hom vir Lien gee wanneer dit tyd is. Sy sien nie kans om met haar daaroor te praat nie.

Sy dink Willem is reg. Daar is fout met haar. Sy ken haarself nie meer nie.

Simon se kop beweeg op en af met die deining van haar maag terwyl sy vir hom uit die boek lees. Sy hand flap sy pap penis heen en weer. Hy luister, oë op die plafon. Hy geniet die stories, sy kan sien en sy is bly toe sy hand fermer om sy penis begin vryf.

“Kom hier,” sê hy en trek homself bo-op haar, maak die boek uit haar vingers los en gooi dit in die hoek van die kamer waar dit sag op sy broek land. Sy lag en maak haar oë toe terwyl hy in haar oor fluister wat hy alles met haar gaan doen.

“Ek's nie liberaal nie,” sê sy. “Ek was nog nooit nie. Ek's eintlik baie konserwatief.”

Hy lag. Sy hou van hoe hy lag. Dalk is sy 'n bietjie verlief op hom.

“Dis waar,” sê sy. “Ek weet jy glo my nie.”

Hy lê langs haar uitgestrek op die bed. Hulle is in 'n motelkamer net buite Tzaneen, die enigste motel in die omgewing, dieselfde een waarin Willem ook al moes oorslaap, dink sy, en sekerlik nie alleen nie.

Sy steek 'n sigaret op, stoot die kussings teen die muur en sit regop.

“Ek's streng grootgemaak,” sê sy.

Hy is stil. Sy sien haar beeld in die groot spieëlkas, haar lang donker hare wat deurmekaar om haar skerp gesig hang, knieë opgetrek, bene gekruis voor haar kaal lyf. Sy lyk vir haarself anders as gewoonlik. Sagter.

“Ek het goed gedoen op skool, biologie veral.”

“Dit kan ek glo,” sê hy en knyp haar been.

“Ek’s ernstig,” sê sy. “Ek wou universiteit toe, maar my pa wou niks weet nie. Hy wou hê ek moes in Randfontein se hospitaal verpleeg, elke Sondag kerk toe gaan en vir ewig onder sy dak bly.” Sy glimlag. “Met goeie ou Hendrik trou as ek dan nou moes trou.”

“Wie’s Hendrik?”

“’n Goeie man, ek sê mos.” Sy sug. “My skoolliefde. Hy wou trou. Ek was nie reg nie.”

Hy sê niks.

“En toe ontmoet ek vir Willem. Hy was my ticket, ek kon sien.”

“Jou ticket?”

“Moenie so verbaas klink nie. Alle vroue is dieselfde. Mans is hulle tickets. En Willem was myne.”

“Was jy nie bietjie verlief nie?”

“Natuurlik!”

“En nou?”

“Wie weet,” sê sy. Sy druk haar elmboog in sy sy. “Kom! Vertel jy.”

“Ek’s gelukkig getroud.”

Toe sy snork, sê hy: “Ek is, ernstig.”

“Wat maak jy dan met my?”

“Ek het seks met jou.”

“Hoekom nie met haar nie?”

“Wie sê ek het nie met haar nie?”

“Hoekom dan twee?”

“Wie sê ek het net twee?”

“Stop dit!”

Hy knyp weer haar been. “Dit voel nie genoeg nie,” sê hy na ’n rukkie.

“Wat?”

“Wat ek met haar het.”

“Is jy lief vir haar?”

“Ja. Sy’s ’n goeie vrou. Sy sou ’n goeie ma gemaak het.”

“En?”

Hy kyk vir haar. “Lees nog ’n stukkiet uit jou boek vir my, toe? Ons het nog bietjie tyd.”

“Oukei,” sê sy en druk haar sigaret dood. Sy tel die boek in die hoek op en hy lê weer met sy kop op haar skoot.

’n Paar weke later vertel Willem haar. Hulle sit by die kombuistafel en eet die laaste van die bredie wat sy gemaak het. Sy pa-hulle het die kinders vroeër kom haal en vars geslagte beesvleis saamgebring.

“Willem is baie lief vir bredie, Vera,” het haar skoonma gesê en die homp vleis toegedraai in bruinpapier en dun velletjies plastiek op die kombuistafel neergesit.

“Ek weet, Ma. Dankie.” Sy wou haar nie in die oë kyk nie.

“Jy sal nooit raai wie ek op Tzaneen raakgeloop het nie,” sê Willem na ’n paar happe bredie. Hy kyk op na haar waar sy oorkant hom sit.

“Wie?”

“Swannie.”

Sy sluk haar hap vleis.

“Swannie?” sê sy na ’n rukkie en kyk af in haar kos.

“Ja, man, Johan Swanepoel. Ons buurman oorkant die straat se vennoot.”

“O.”

“Ek was in Gabriels. Die spares shop in die hoofstraat. Hy’t glo parte gesoek vir een van hulle trokke. Ek wou nog besigheid praat, maar toe sien ek iets is fout.”

“Ja?”

“Ek vra hom toe hoekom hy so bek-af is. Toe sê hy hy gaan volgende week begrafnis toe.”

“Begrafnis toe?” Sy kyk op.

“Ja. Dis baie sleg.”

“Wie s’n?” Sy voel koud, haar arms en bene smelt aan haar stoel vas.

“Wat’s sy naam nou weer? Ons buurman oorkant die straat?”

Sy bly ’n rukkie stil. Sy sukkel om sy naam te sê: “Simon?”

“O ja,” sê hy. “Simon.” Hy vat ’n groot hap bredie.

“Mmm,” sê hy en stoot met sy vinger ’n stukkiet vleis tussen sy tande los. “Jy kan kook, Vera. Dis vir seker.”

“Is hy dood?” Sy stoot haar bord weg en vou haar arms oor haar bors.

Hy kyk vir haar asof hy nie weet waarvan sy praat nie.

“O... nee. Hy’s nie dood nie. Sy vrou is. Sy’t glo selfmoord gepleeg. Dinsdag. Haarself gehang. In die huis, glo. Hy’t op haar afgekom. Die arme ou.”

Hy vat nog ’n hap. “Wat’s haar naam nou weer?”

“Maryna,” sê sy.

“Dis reg, ja.” Hy skud sy vinger in die lug. “Maryna.”

“Weet jy hoekom? Het Swannie iets gesê?”

Hy lag. “Sy’t hom glo gevang met die buurman se vrou, in hulle bed. Daai sexy blonde enetjie. Sy bly links van hulle in die siersteenhuis, die een met die oranje son op,” sê hy toe sy na hom kyk. “Haar man is glo heeltyd op die pad. Baie soos ek.” Hy lig sy wenkbroue, knipoog vir haar. Sy kyk af. “Ek dink sy was depressed of iets, Maryna nou. Dalk was dit die cherry op die koek.”

Hy vat ’n groot hap en sy hoor hoe die vleis in sy kieste rondmaal soos hy kou. Hy byt ’n beentjie raak, haal dit uit sy mond en sit die wit stukkies op die rand van sy bord neer.

“Ek sou dit nooit van hom gedink het nie,” sê hy terwyl hy nader aan sy bord buk om die beentjie te bekijk, “hy lyk nie die tipe nie.”

“Ja,” sê sy sag en tel weer haar mes en vurk op, “die lewe is vol verrassings.”

***

Hy is verlief. Hy weet. Hy het al amper vergeet hoe dit voel, so halsoorkop tot oor sy ore toe verlief. Hy kan nie onthou dat hy ooit so oor Vera gevoel het nie, nie eers aan die begin nie.

Willem speel met die fraiings van die rooi en wit blokkies-plekmatjie waarop sy roomys en sjokoladesous ’n rukkie terug nog gestaan het. Pizza eet is ’n nuwe ding in die Noord-Transvaal en, soos dit met nuwe dinge gaan, is dit verskriklik lekker. Bietjie ver om te ry vir ’n aand uit, al die pad Potgietersrus toe, maar vir háár gee hy nie om nie.

Hy kyk hoe sy van die badkamer af terugstap tafel toe. Sy lyk pragtig in haar stywe ligte blou rokkie. Hy staan op toe sy by die tafel kom, skuif haar stoel uit en kyk na haar ferm klein borsies, platgedruk teen haar rok toe sy vorentoe leun om te sit.

“Poppie...” sê hy en kyk in haar oë.

“Willem.”

Sy vroetel met die kettinkie om haar nek. Haar naels is lank en bloedrooi geverf, nes haar lippe, en oor haar oë wat afkyk, is pikswart strepe getrek. Twee ekstra lang krulle loop uit haar ooghoëke so ’n entjie teen haar slape op. In die halfdonkerte kan hy amper nie die akneemerke onder haar onderlaag sien nie. Sy kon ’n model gewees het, sy is so lank, dink hy, of ’n

lugwaardin. Hy het nog altyd 'n ding vir lugwaardinne gehad. Al het hy nog nooit gevlieg nie. Hy dink aan die voorbladfoto van die Suid-Afrikaanse Lugdiens se lugwaardinne wat hy nou die oggend in die koerant gesien het. Hulle het in 'n ry by die groot Boeing se trap afgestaan, hulle blou uniforms se rompies net kort genoeg om knie te wys, bollaas in die nek en bolhoedjies op die koppe. Pragtig.

“Ek wil oor begin,” sê hy.

“Wat bedoel jy?”

Hy draai sy trouwing heen en weer om sy vinger voor hy opkyk. “Ek wil 'n nuwe lewe saam met jou hê.”

Hy vat haar hand op die tafel en soen haar vingers, een vir een. Hulle ruik soos rose.

“Ons ken mekaar skaars, Willem. Hoe seker is jy van alles?” Haar stem bewe.

Hy is skielik opgewonde, van voor af seker. “Poppie,” sê hy, “ek het jou lief. Ek wil met jou trou, môre as ek kan. Ek wil jou hê, jou elke dag van my lewe sien, aan jou vat.”

Dit lyk vir hom asof haar oë blink.

“My make-up.” Sy lag terwyl sy onder haar oë tik. “Jy's nog getroud, Willem.” Haar wimpers fladder.

“Nie meer vir lank nie, nie as ek dit kan help nie,” sê hy. “Dis verby tussen my en Vera, al lankal, eintlik al van die begin af. Dis net die kinders.”

“Wat van hulle?” vra sy.

“Dit gaan sleg wees.” Hy probeer glimlag. “Maar moenie worry nie, ek sal dit uitsorteer.”

Die kelner kom met die rekening en hy druk sy hand in sy sak, haal sy beursie uit. Hulle is stil totdat die kelner wegloop.

“Dit was heerlik, dankie Willem,” sê sy.

“Dit was my plesier.”

Sy kyk na haar fyn, goue horlosie. “Ek moet nou-nou in wees, my pa wag vir my.”

“Ek sal jou huis toe vat, op een voorwaarde.”

“En wat is dit?” Koketterig.

“'n Soen.”

Hy leun nader. “Ons moet bietjie wag voor jy jou ouers van my vertel,” sê hy.

“Dis dalk beter so, ja.” Sy lyk skielik afgehaal.

“Maar nie vir té lank nie.” Hy soen haar vingers weer.

“Hou op, Willem!” Sy klap hom speels teen die arm.

Sy is stil die sestig kilometer terug Pietersburg toe. Elke nou en dan kyk hy na haar kant toe, haar hande is op haar skoot en haar bene styf teen mekaar. Sy kyk by die venster uit, die koppies flits agter haar in die maanlig verby en skyn nou en dan deur die stywe krulle wat sy hoog op haar kop vasgesteek het.

“Kan ek môre ’n brief kom pos?” vra hy.

“Gaan die brief oorsee?” Sy klink ernstig.

“Ekskuus?”

Sy lag. “Ek terg. Ek’s nou by die Oorsese toonbank. Reg langs die ingang vir die swartes.” Sy trek haar neus op. “Net vir ’n maand of so. Vir opleiding. Dan’s ek weer terug by Plaaslik.”

“Solank ek weet waar om jou in die hande te kry, is als reg. Dalk kan ek jou steel vir middagete?”

Sy leun oor en soen hom lank op sy wang. “Dit sal lekker wees.”

Hy voel die taatheid, ruik die soetheid van haar lipstiffie nog lank nadat hy haar afgelaai en dit afgevee het, ook nog in die donker badkamer by die huis waar hy dit probeer afwas het en, verbeel hy hom, selfs nadat hy in die bed langs Vera ingeklim het, kon hy nog voel hoe plak sy wang teen die kussing vas.

Toe Vera na ’n rukkie haar kaal lyf na hom toe draai, haar been oor hom gooi, hou hy sy oë toe, probeer hy met lang, eweredige asemhaling wys hy slaap. Maar toe sy haar hand onder sy lyf inwikkel, haar vingers om sy ereksie vou, kan hy nie meer nie. Hy draai sy lyf haastig bo-op hare, wang anderkant toe, sy penis stotend teen haar dy.

***

Willem het weer iets met ’n ander vrou aan die gang. Dis ook nie dieselfde een as laas nie, die blonde Marie nie; dis iemand anders, sy kan dit ruik aan hom. Háár ruik aan hom. Maar dit maak nie saak nie. Nie meer nie. Sy’t besluit sy gaan bly. Vandat Maryna begrawe is, was sy nou al ’n paar keer by die dominee op die dorp. Sy het hom die hele storie vertel, na sy belowe het om terug te gaan kerk toe. Hy het vir haar gebid en voorgestel sy gooi die boek weg. Sy het. Maar die *Moeder, vertel my tog* het sy gehou, vir Lien. Sy moes ’n boete betaal toe sy vir die bibliotekaresse sê die boek is weg, maar sy gee nie om nie. Dis amper asof sy haar skuld afbetaal het; nie net vir die biblioteekboek nie, maar ook vir Simon, en vir die boek wat sy by Sonja gekry het, alles op een slag afbetaal. Maar sy voel nie beter nie.

Buite die biblioteek is die laatmiddagson nie meer so skroeiend soos vroeër nie. Vera stap vinnig die trappe af. By die sementfontein gaan sy staan, druppels water waai teen haar gesig en arms vas. Sy maak haar oë toe en lig haar kop, keer haarself net toe sy haar mond wyd in die koel mis wil oopmaak. Die mense sal skrik.

***

Willem het 'n paar weke afgevat, sy sales was goed genoeg om hulle maandelikse onkoste te dek, het hy vir Vera gesê. Hy wil al sy aandag aan die ding met Poppie gee, vir eers net todat hy seker is niemand gaan haar onder sy neus uit steel nie. En dit lyk boonop vir hom asof Vera sy tydjie by die huis geniet.

Hy skrik toe hy haar langs die fontein sien staan, skoon vergeet dis haar dag af. Hy het nou net Poppie se boud speels geknyp, in haar oor gefluister nadat hy seker gemaak het niemand sien hulle nie, net om die volgende oomblik in sy vrou vas te kyk, haar oë toe, haar gesig opgedraai, lê OK-sak in haar hand terwyl fyn watermis oor haar spoei. Hy begin al hoe meer dink daar is iets groots fout met haar.

Hy en Poppie staan stil, 'n paar meter weg.

“Wat maak die vrou? Is sy mal?” sê Poppie.

Hy stuur haar met sy arm ver agter om Vera en toe hulle 'n ent weg is, sê hy, “Dis Vera, my vrou.”

“Dis jou vrou?” Sy gaan staan en begin te lag, anders as haar dogtertjellaggie.

“G'n wonder jy wil haar skei nie.”

“Wat bedoel jy?” Hy probeer nie geïrriteerd klink nie.

Hulle loop verder om en gaan staan agter die biblioteek. Hy sien mense tussen die rakke boeke agter die groot glasvensters loop. Een of twee staan stil en kyk na hulle kant toe; hulle moes aandag getrek het, niemand is gewoonlik hier rond nie. Hy probeer verby haar 'n skewe glimlag gooi, maar toe hy weer kyk, is daar niemand.

“Sy's mal. Dis duidelik. En lelik.” Poppie staan met hande in haar sye. “En vir wat vat jy haar kant?”

“Ek't net geskrik toe ek haar sien, dis al,” sê hy.

Hy trek haar nader, gooi sy oog vinnig weer biblioteek se kant toe. Niemand nie.

“Jy's die enigste een vir my, Poppie.”

Sy trek haar uit sy omhelsing los. “Jy't 'n week om vir haar te sê, Willem. Ek het my beginsels.”

Sy vingers gly van haar arm af toe sy begin wegloop. 'n Entjie verder gaan staan sy, kyk om, trane in haar oë. “Of ék sê haar. Jy kan kies,” sê sy en stap weer aan.

Hy voel vir sy sigarette in sy hemsak. Miskien is dit die beste, hoe gouer hoe beter. Terwyl die kinders nog klein is. Na 'n rukkie skiet hy sy stompie iewers in 'n bedding in en stap kar toe, hande in sy sakke.

Vera se kar is nie in die oprit toe hy by die huis aankom nie. In die kombuis druk hy sy neus in die OK-pakkies op die tafel, skielik honger. Niks lekkers nie, soos gewoonlik koop sy net wat nodig is.

Hy trek 'n stoel onder die tafel uit, voel aan sy hemsak vir sy sigarette, haal die leë pakkie uit en gooi dit in die rigting van die drom. Dalk het sy sigarette onthou. 'n Tweede gekrap in die sakke lewer weer niks op nie. Die bier is klaar, die laaste een het hy gisteraand gedrink. Melk dan maar. Hy trek die yskasdeur oop en dink eers hy sien gesigte toe hy die sespak sien. Botteltjies Castle. Yskoud. Hy krap in die boonste laai rond vir die oopmaker.

Die gas van die vinnige slukke bier laat sy wange bol en hy stop om asem te skep, breek 'n wind op. Hy klots die oorblywende bier in die bottel rond, sit dit op die tafel neer voor hy die koskas oopmaak en, wiegend aan 'n handvatsel, 'n pak chips uithaal. Dis wragtig Krismis. Hy steek 'n handvol in sy mond, en vat nog 'n sluk bier.

'n Kar stop buite. Die seuns kom ingehardloop en spring in sy arms. Hy kreun en hurk af. Hy is mal oor Ben met sy waterblou oë, nes Willem se pa s'n. Die kind kyk hom weer te ernstig aan.

“Waar was Pappa?”

Hy vra hom elke keer dieselfde vraag wanneer hy hom sien. En altyd met 'n frons. Maak nie saak of Willem weke lank op die pad was en of hy hom vroeër die dag gesien het nie. En Willem sê altyd dieselfde ding, so vrolik as wat hy kan. “By die werk, Seun!”

Hy sit hom en Dawid neer, vryf die twee se hare deurmekaar. “Waar kom my twee bulletjies nou vandaan?”

“Van die crèche af, Pappa,” sê Dawid. Hy's 'n mooi kind, met sy donker oë en vol mond. Maar hy kan sien hier kom moeilikheid. Hy staan nie vir hom terug nie, ook nie vir Vera nie. Sy het 'n sagte plekkie vir hom, sê die kind lyk nes haar oorlede pa. Hy reken dit is omdat hulle hom die ou korrelkop se naam gegee het. Hy hoop net nie hy het die ou man se streke ook nie.

Hy kyk op toe Vera en Lien inkom. “Dankie vir my bier, skattebol,” sê hy, “en die chips.” Hy leun nader om haar te soen.

Sy omhels hom, druk haar lippe sag op sy mond. “My plesier.”

Oor Vera se skouer sien hy Lien trippel, haar skooltas in haar hand. Sy kan nooit stilstaan nie. Altyd iets.

“Pa...”

“Nie nou nie.”

“Ek wil net ietsie vra, Pappa!”

“Later,” sê hy.

“Pappa...” Sy pruil en loer vir hom deur haar deurmekaar kuif. Haar hare is yl, sien hy. Hy vee sy kuif agtertoe. Sy glimlag skielik breed en hy skrik. Haar voortand is toe uit. Al twee nou. Haar tandvleis is rooi en opgeswel. Hy gril. Die kind is onaardig. Hy sukkel nou nog meer om haar te verdra na sy destyds vir Vera van Marie gesê het.

“Ek’t gesê nie nou nie.” Hy weet hy praat te hard.

Vera kyk op na hom waar sy besig is om kos uit die OK-sakke te pak.

“Wat’s fout?”

“Niks,” sê hy.

Vera frons.

Lien loop koponderstebo kamer toe, die seuns agterna.

“Wat maak jy die hele dag met jouself, Willem?” vra Vera terwyl sy verby hom yskas toe skuur, botter in die een hand en melk in die ander. “Seker vreemd vir jou om vir ’n hele twee weke af te wees, nè?”

Hy gaan sit by die kombuistafel. Vera gee ’n bottel bier en die oopmaker aan, trek ’n stoel langs hom uit en gaan sit. Sy’t ’n bier in die hand.

“En nou?” vra hy na sy eerste sluk.

“Ag, ek’s net lus,” sê sy. “Dit lyk altyd so lekker. En?” Sy kyk vir hom.

“Nee, ek drink al lankal bier,” sê hy.

“Willem!”

“Oukei, oukei. Ek’t die tuin natgemaak vanoggend. Dit vat gewoonlik lank.”

“Ek weet,” sê sy. “En toe?”

“Toe hang ek maar in die dorp rond, gaan gesels met Cecil in die spares shop.”

“Wat sê hy?” Sy vat ’n sluk, trek haar gesig.

“Nee, sake lyk goed. Ons gaan nou die vennootskapding doen, lyk my. Hy’t die papiere reg. Ons is oor twee maande partners van die grootste en beste spareswinkel in Pietersburg!”

“Jy moet oppas vir hom, Willem. Die dorp lê vol oor sy wheeling en dealing,” sê sy.

Hy frons. “En hoe sal jy nou weet?”

“Ag, dis seker net skinderstories.” Sy haal haar skouers op. “Wat het geword van jou wildslaghuis-idee? Dalk moes jy bietjie gewag het voor jy met Cecil geteken het.”

Hy vererg hom op die plek. Wat weet sy oor besigheid? Wie’s sy om hom te vertel?

“Ek sou die slaghuis ook saam met hom begin het, Vera. Hy’s die een met die contacts vir die wildsplase. En waarvoor moes ek anyway gewag het?”

“Het jy weer geld by jou pa geleen?”

Hy staan skielik op. “Ek moes. Waarmee dink jy het ek die share in die sparesbesigheid gekoop? Die sales wat ek op die pad doen, sit elke dag kos op die tafel, Vera, vir jou en die kinders. Daar’s niks oor die einde van die maand nie. Bogger all!”

Sy trek sy arm. “Kom sit, Willem. Dit is so, ek weet. Maar ons skuld jou pa-hulle al klaar baie,” sê sy sag. “En onthou, ek bring ook darem iets in.”

Hy trek sy arm los en sit sy bier hard op die tafel neer. “Jy’t darem ’n manier om iets wat mooi is, lelik te maak. Jy’t my nou skoon my lus vir die bier laat verloor.” Hy loop deur toe. “Ek gaan ’n entjie ry.”

“Gaan jy by jou nuwe girlfriend kuier?” vra sy en staan op. Sy gryp sy bottel op die tafel en tiep hulle twee biere in die wasbak uit. Hy wil probeer keer – geld die drein af – maar los dit.

“Dít ook nou nog, Vera. Ek’t nie krag daarvoor nie.”

Sy gaan sit weer by die tafel. “Ek’s jammer, Willem. Ek weet nie wat my makeer nie. Ek sal ophou.” Haar oë pleit en hy kyk weg. “Kom sit weer, asseblief. Ek gaan nou begin kos maak. Pap en wors en daai lekker tamatie-en-uiersous waarvan jy so baie hou.”

Hy sê niks. Sy staan op en maak die yskas oop.

“Hier’s nog ’n bier vir jou.” Sy hou ’n bottel uit na hom toe en mik vir die oopmaker. “Kom, ek maak dit vir jou oop.”

“Nee, los.” Hy vat die karsleutels op die tafel. “Netnou gooi jy dit ook in die drein af,” sê hy en loop by die oop agterdeur uit.

***

Dis besig in die gang, die swart verpleegsters koek voor hulle teekamer saam, party kyk af op hulle horlosies, vasgesteek bokant hulle groot borste, so asof hulle haastig is of iewers anders wil wees. Die matrone sluit altyd die swartes se teekamer. Vera dink sy is bang hulle steel iets en steek dit in die kaste weg om later uit te smokkel hostel of lokasie toe.

Sy weet die meeste van die verpleegsters doen hulle werk beter as sy, selfs dié wat net helpers is. Wanneer sy by die swart pasiënte se sale verby loop op pad buite toe, staan sy

partykeer 'n rukkie in die deure en kyk vir hulle, hoe hulle die siekes vinnig in swart hande met spierwit palms omdraai, hoe hulle bedsere dokter en bedpanne net op die regte plek tussen die lakens inskuif, die warmte waarmee hulle met die kinders praat, die wit glimlagte wat teen hulle donker velle afsteek.

Sy is altyd verbaas wanneer hulle lag, dit lyk vir haar snaaks, want hulle glimlag nooit vir haar nie. Sy hou nie van hulle nie, vertrou hulle nie en die kere wat sy wel saam met een in 'n wit saal gewerk het, het sy gevoel of die swart vrou net reg staan om die ding waarmee Vera besig is uit haar hande te vat, asof sy die een is wat die bedpan onder die siek man se wit boude wil inskuif of uithaal, asof sy Vera se werk beter kan doen, en nie uit senuweeagtigheid druppels pie op die bed gaan laat beland nie. Nie die ou man se lyf gaan laat sak en hoop sy louwarm ontlasting trek nie deur sy dun blou vel sy lyf in nie.

Die verpleegster kyk gewoonlik af wanneer Vera, vies en op haar senuwees, vir haar kyk, sy wat net daar is om goed aan te vat, sy wat dadelik behoort uit te loop met die vuil lakens, bedpanne en medisynebottels. Die swart vrou se gesig is altyd uitdrukkingloos, haar oë kyk net so 'n entjie voor haar skoene uit wanneer sy uiteindelik loop. Die matrone staan gewoonlik by die deur. Sy hou alles met valkoë dop. Swart verpleegsters en helpers bly nie langer in die saal as wat nodig is nie. Pasiënte en hulle mense raak krielrig en praat partykeer hard met die matrone, veral as daar 'n plaasboer se vrou of kind lê en dit lyk asof die verpleegsters te lank rondstaan.

Die matrone kom van voor af in die gang afgeloop, twee nuwe wit verpleegsters kort op haar hakke. Die laatmiddagson skyn in geel strepe deur die hoë venstertjies op die vroue, en vir 'n oomblik lyk hulle vir Vera soos gesalfdes uit die Bybel.

Sy sien die ou vrou in haar donkergroen rok en swart hoedjie eers agter die twee jong verpleegsters staan, verder af in die gang, toe die matrone die sleutel in die teekamer se slot draai. Die deur swaai oop en 'n klompie swart verpleegsters bondel in, ander gesels nog sag in die gang terwyl Vera probeer verbydruk. Dis Donderdagmiddag en sy wil huis toe. Haar skof eindig vroeër op 'n Donderdag. Sy het klaar vir haar payslip by die personeelafdeling gaan teken. Party verpleegsters kry net dán tyd om dorp toe te gaan; baie werk die volgende dag weer. Of dit dieselfde storie met die swart verpleegsters is, weet sy nie en sy gee ook nie om nie. Laat hulle maar soveel op hulle horlosies kyk soos hulle wil. Sy het haar eie probleme.

Nes sy by die swart verpleegsters en die matrone verby is, staan die vrou in die donkergroen rok voor haar. In haar pad.

“Skuus,” sê Vera, koponderstebo, en mik om die vrou.

“Is jy Willem Barnard se vrou?” vra sy, nie sag genoeg dat net Vera haar kan hoor nie.

Sy kyk op, in die vrou se donker oë vas. Sy lyk moeg, oud, en twee diep kepe loop langs haar mondhoeke af, ’n frons trek haar digte wenkbroue tot amper teenaan mekaar en gooi ’n skaduwee oor haar oë. Die grys hare wat onder haar bolhoed uitsteek, staan aan weerskante van haar gesig af weg. Die dun hoedrekkie om haar ken trek styf. Van naderby lyk die ou vrou onversorg, maar amper bekend, soos ’n vrou wat by Vera se ma gekuier het toe sy ’n kind was, in Randfontein.

“Hoekom wil Tannie weet?” vra sy.

Die stilte wat skielik oor die gang sak, suis in haar ore. Sy kyk om haar rond, vang party se oë, ander kyk vinnig weg. Die ou vrou sien niks. Vera kan nie ver genoeg omdraai om te kyk waar die matrone is nie. Sy draai terug na die vrou toe.

“Is jy?” vra die vrou weer. “Dit lyk soos jy.”

“Ja, ek is Vera Barnard,” sê sy. “Willem se vrou.”

“Hy skuld my dogter geld,” sê die vrou, haar stem is nou harder.

Vera voel oor haar leë uniformsakke vir sigarette.

“En sy kind. Hy’t haar gesê hy sal onderhoud betaal, maar hy het nie. Die eerste maand net die helfte gegee van wat hy beloof het. Dis nou al meer as ’n jaar.”

Vera hoor iemand asemhaal en sy is nie seker of dit sy is nie. Kind. Daar is ’n kind.

“Ek’s jammer, Tannie,” sê sy sag en kyk rond. Almal kyk weg, niemand praat nie.

“Jammer help sweet blou all,” sê die vrou. “Die kind moet eet, hy’t doeke nodig, en dis net die begin.”

Vera kyk weer terug, sien die matrone in die gang staan, haar gesig is rooi en haar kop skud heen en weer op haar nek rond, so asof dit los is. Toe draai sy om en loop weg, die twee nuwe verpleegsters skarrel agterna. Vera vee oor haar voorkop en gee die swart vroue voor die teekamerdeur ’n vuil kyk. Sy voel die trane vlak agter haar oë. Die skande, hier voor *bulle*. Een vir een loop die vroue by die teekamer in, hulle kyk af. Hulle glimlag nie soos altyd nie. Sy draai na die ou vrou toe, vat haar onder haar elmboog.

“Kom, Tannie.” Sy druk haar die gang af en stap by ’n oop agterdeur uit.

Dis warm buite en sy kyk af na haar stowwerige swart oprygskoene, al die pad kar toe.

“Waar kom Tannie vandaan?” vra sy.

“Ons bly in die onderdorp. Ek’t geloop van daar af.”

“Ek sal Tannie gaan aflaai.”

Die vrou gaan staan en trek haar elmboog los. “Ek weet nie of Marie sal wil...”

“Oukei, die dorp dan.”

“Dankie.”

Vera sien nie die verpleegster wat agter hulle staan toe sy die vrou in die passasiersitplek van haar kar inhulp nie. Eers toe sy agter om die Anglia loop om ook in te klim, sien sy iemand kom nader. Dis ’n swart vrou. Vera slaan die kardeur hard toe, slinger haar handsak oor op die agterste sitplek en sukkel om die kar aan die gang te kry. Toe die verpleegster aan die venster klop, trap Vera die petrol ’n paar keer diep in voor sy die kar in eerste rat sit. Maar die verpleegster bly staan. Vera draai die venster oop en kyk op.

“Wat is dit?”

“Ek soek ’n lift dorp toe, asseblief.”

Sy is mooi, vir ’n swart vrou. Maer, met ’n lang nek. Haar gesig lyk soos ’n wit mens s’n. Seker baster. Vera voel die trane kom toe sy weer aan die kind dink, maar sy sluk hulle terug. Toe raak sy kwaad. Die cheek. Die verpleegster se gesig bly strak, haar donker oë stip op haar. Vera kyk vir die vrou langs haar. Dié klou ’n gehawende handsak styf teen haar bors vas, staar voor haar uit asof sy nie ’n woord tussen die twee gehoor het nie.

“Ek wil by die winkel kom voor hulle toemaak,” sê die verpleegster. Vera kyk na die agterste sitplek waarop haar halfoop handsak lê.

“Ek weet nie, mag jy...”

Sy frons. “Mag ek wat?”

“Ek’t al klaar iemand in die kar.”

“Ek sal agter sit.”

“My handsak... my man sal nie daarvan hou nie.” Haar gesig word warm en sy staar na haar kneukels wat al hoe witter om die stuurwiel vashou. Die vrou langs haar kyk vir die eerste keer na hulle kant toe.

“Fok Willem, Vera,” sê sy skielik, “dis jou kar.” Sy kyk weer vorentoe. “Gee haar ’n lift.”

Vera laat sak haar kop op haar hande oor die stuurwiel. Dalk sal dit die ou vrou se mond snoer, iemand anders in die kar, dalk sal sy dan nie verder hoef te hoor oor Willem en die kind nie. Vera klim uit, skuif haar sitplek vorentoe en staan eenkant toe. Dit lyk of die verpleegster glimlag.

“Pasop net, my handsak,” sê Vera.

Sy klim terug, sit die kar aan, trap die petrol weer ’n paar keer diep in voor sy met ’n spoed wegtrek. Hulle ry in stilte deur die hospitaal se hekke dorp toe.

In die truspieëltjie lyk die verpleegster amper koninklik, haar ken is gelig, haar oë kyk buitentoe. Vera wonder hoeveel sy in die hospitaalgang gehoor het.

“Waar bly jy?” vra Vera.

“By die hospitaal. In die hostel.”

“Bly julle almal daar?”

Sy kyk vir Vera in die truspieëltjie. “Jy meen nou die ander swart verpleegsters?”

“Wie anders?” Vera klik haar tong, vererg haar vir die vrou en vir haarself.

Die verpleegster kyk weer by die venster uit. “Meeste van ons bly daar, in die hostel. Maar party bly by hulle mans en kinders in Sheshego-lokasie.”

Sy het ’n mooi stem.

“Is jy ’n regte verpleegster?” vra die ou vrou na ’n rukkie en draai haar nek styf agter toe. Sy kyk haar op en af.

“Ja, Mevrou, net soos dié mevrou.” Sy wys met haar kop na Vera.

“Kan dit wees?” Die ou vrou kyk vir Vera.

“Ja, selle opleiding.” Vera is nie lus om te verduidelik nie, nie lus om met die twee in haar kar te praat nie. Sy gee nie om wat hulle oor enigiets dink nie. Sy wil net van hulle ontslae raak, alleen wees om te dink. By die eerste verkeerslig net voor die dorp draai sy links op.

“En nou?” Die vrou langs haar klink senuweeagtig. “Gaan jy nie dorp toe nie?”

Vera sê niks.

“Waar gaan jy nou, Mevrou?” Die verpleegster leun vorentoe nes Vera oor die tweede stopstraat ry, die kar kreun die steilte op, verby die huise wat diep agter in hulle erwe lê, die lang grasperke wat voor uitstrek tot waar die sypaadjies begin. “Ek moet vyfuur weer by die hospitaal wees, Mevrou. Ek moet nog by die winkel kom.”

“Ek moet geld by die huis gaan haal,” sê Vera. “Het jy jou pasboek by jou? Ek wil nie in die moeilikheid raak nie.”

Die verpleegster antwoord nie, sit net weer terug en kyk by die venster uit. Vera trap die pedaal dieper in. Sy is bly sy het dit genoem, sy skuld haar niks.

By die huis stop sy voor die dubbelgarage. “Bly sit, ek’s nou terug.”

“Lekker plek, nè?” sê die vrou langs haar. “Kos seker ’n fortuin elke maand, só ’n plek. En dan betaal hy niks vir sy eie kind nie.”

“My man betaal ook nie,” kom dit van agter af. Vera en die ou vrou kyk vir mekaar voor hulle omdraai. “Hulle is almal dieselfde,” gaan sy aan, “swart en wit, soek net seks, seks, seks en dan, net so, split hulle, vat die pad,” sê sy en klap haar vingers. Sy kyk nog steeds by die venster uit. “Hoor nie eers of daar ’n baby is nie.”

Hulle kyk weer vorentoe.

“Gee my handsak aan, asseblief,” sê Vera en maak die deur oop. Sy het sigarette nodig. Die dag het nie einde nie.

“Hier, Tannie.” Vera druk die note in haar hand.

Hulle staan buite Oase se ingang.

“Dankie,” sê sy. “Jammer oor ek jou by die werk kom pla het.” Sy vroetel aan die rek om haar ken. “Jy’s self ’n ma, ek het gedink jy sal verstaan.”

Die verpleegster groet vinnig en stap weg.

“Ek gaan terug Randfontein toe,” sê Vera terwyl sy haar agterna kyk. “Na my ma toe.”

“Gaan jy hom los?”

Sy kyk terug. “Ek dink so, ja.”

“Ek moet OK toe.” Die ou vrou lyk skielik krielrig. “Weet jy wat daai swart verpleegster se naam is?”

Vera skud haar kop.

“Ek’s Magda,” sê sy en glimlag vir Vera voor sy ook vinnig koers vat.

Op pad om die kinders by die crèche te gaan haal, voel Vera skielik ’n gelukkigheid in haar bors opstoot, ’n soort opgewondenheid. Dit voel vreemd, sy kan nie onthou wanneer sy laas so gevoel het nie, so lighoofdig van blydschap. Sy loop met die kinders aan die hand by die hekkie uit, daar’s glimlagte op almal se gesigte; sy weet hulle voel dit ook, sy verbeel haar die opgewondenheid spoel deur haar arms af hulle hande in, hulle arms op en versprei oral oor, deur hulle lyfies. Dit maak hulle lig, soos ballonne. Sy voel hulle oë op haar, dis asof hulle terughou, wag vir haar, vir wat volgende is, sy’s immers die ma. Toe begin Vera te lag, en sy maak die kinders nie stil toe hulle hard saam begin te lag nie, haar na-aap en toe al hoe uitbundiger raak in die kar op pad huis toe nie, mekaar stamp en stoot, naderhand so hortend lag dat Dawid begin huil nie. Sy los hulle. Sy weet die gevoel gaan nie vir lank hou nie.

Sy kyk vir die soveelste keer op haar horlosie. Dit maak nie saak nie, sê sy vir haarself. Dis verby. Hy kan doen wat hy wil, seks hê met wie hy wil. Sy’s klaar met hom. Sy’t besluit. Toe sy daar voor die ou vrou gestaan en gesê het sy gaan terug Randfontein toe. Niks wat hy doen, raak haar meer nie. Sy voel anders. As haar hande net wil ophou bewe... haar hart net nie so vinnig wil klop nie.

Sy swaai haar bene van die bed af, sit met haar hande op haar knieë. Dis donker. Oorkant sien sy iemand in die huis beweeg, die staanlamp in die sitkamer brand. Sy staan op, kyk deur die kantgordyne. Hulle het nooit weer na Maryna se dood gepraat nie. Dis maande. Wat is daar in elk geval om vir hom te sê? Dat sy seergemaak is omdat sy nie die enigste ander vrou in sy

lewe was nie? Dat sy dink hy is 'n liegbek, nes haar man, of dat sy jammer is, jammer dat sy op haar manier skuld dra oor Maryna.

Sy kyk op haar horlosie, outomaties. Besef eers nie, moet weer kyk om seker te maak sy het reg gesien. Dis twee-uur in die oggend.

Sy gaan sit op die kant van die bed. Haar ma wou vroeër nie vir haar luister toe sy haar gebel het nie.

“Hy verneuk my, Ma. Weer. Ek kan nie so aangaan nie.” Sy kon dit nie uitkry nie, vir haar ma sê daar’s ’n kind ook nie.

“Ek het jou van die begin af gesê daai man is moeilikheid. Jy wou nie hoor nie. Kyk waar het dit jou nou.”

Sy was moeg. Sy wou nie stry nie. “Kan Ma nie net met die myn reël vir blyplek nie? Asseblief. Ma het tog nog kontakte daar.”

“En, wat van werk? Hoe gaan jy vir jouself sorg? En, die kinders?” het sy gesê. “Het jy al daaraan gedink, Vera?”

“Ek sal werk kry.”

Jy gaan hom in elk geval weer terugvat, jy weet dit.”

“Dis verby, Ma.” Sy het die trane voel kom. “As Pa geleef het sou hy my gehelp het.”

Haar ma was toe stil. Vera kon nie verder praat nie.

“Jou pa is dood, Vera,” het sy na ’n rukkie gesê. “Ek help jou broer-hulle met die nuwe baba. Hoekom probeer jy nie eers jou huwelik uitsorteer nie. Gee dit nog ’n rukkie, dan kyk ons.”

Iemand loop skielik vlak verby die kamervenster buite. Sy skrik, en kan vir ’n oomblik nie beweeg nie. Haar hart klop in haar ore. Toe sy begin loop, is dit stadig. By die seuns se kamer kyk sy in, die gordyne is toegetrek, Lien s’n ook.

Sy gaan staan voor die voordeur, buk af, loer deur die vis-ogie, sien Simon se erf van hoek tot kant, wit in die lig van die maan en die straatlamp, sy sien die gholfbal-posbus wat reg in die middel rond uitbult, so asof dit amper voor die deur staan. ’n Swart gesig kyk skielik terug na haar toe. Hand op haar mond, gee sy ’n paar treë terug.

Sy wag ’n rukkie voor sy weer deur die ogie kyk. Die gholfbal-posbus is terug in haar visier. Toe hoor sy dit. ’n Sagte klop. Dit kom van agter af, die kombuis. Sy draai om, loop op haar tone tot vlak voor die deur wat van die gang af die kombuis in loop, en loer om die kosyn. Die venster bokant die wasbak is donker. Die maan hang geel in die swart nag, geraam deur die oranje kantgordyntjies wat aan weerskante met twee lussies vasgebind is. Die oorgetrekte gordynkap lyk skielik nes ’n vrolike, kordate kuifie. Voor op die wa. Weer ’n sagte klop.

“Wie’s daar?” vra sy hard, skielik kwaad. Sy skrik vir haar stem.

Dis doodstil. Sy loop tot voor die wasbak, staan op haar tone en kyk deur die venster. Toe sien sy haar in die buitelig: die swart vrou wat op haar trappie sit, ’n bont kombers wat boggel oor iets op haar rug.

Sy maak die venster oop, die vrou draai om en kyk op in haar oë.

“Mevrou,” sê sy sag. Die mooi, swart verpleegster van vroeër. Die mooi stem.

Vera skud haar kop so asof dit sal help om die oomblik weer op sy regte plek terug te sit, uit haar lewe, waar dit hoort.

“Wat maak *jy* hier?” Sy sluit die agterdeur oop en staan eenkant toe. “Kom in!”

Die vrou staan op, loop stadig die kombuis binne en gaan sit skeef op die kombuisstoel om plek te maak vir wat Vera vermoed het, maar vir die eerste keer sien: ’n kind op haar rug. Glad nie meer so Westers soos wat sy vroeër die dag gelyk het nie. Op haar plek, kind om haar lyf vas: een swart wang plat teen sy ma se rug gedruk, oë toe, mussie laag oor sy kop getrek.

Vera maak die kombuisdeur toe en gaan staan voor die vrou. Sy lyk anders sonder haar wit uniform, soos ’n swart vrou. Anders as sy.

“Ek’t jou gevra, wat maak jy hier? Ek het my amper doodgeskrik!”

Die vrou lyk bang. En moeg. “Ek soek plek om te bly vir ’n paar dae, Mevrou. Asseblief.” Haar vingers speel met die onderste knoop van die kombers om haar lyf. “Ek’t gehoor die ou mevrou sê jy’t kinders, jy sal verstaan.” Sy kyk vir Vera. “Vandag. Buite voor Oase.”

“Maar my hemel. Dis mos nie dieselfde nie!”

Vera loop om die tafel, sit die ketel aan, stoot die deur tussen die gang en die kombuis op ’n skrefie toe. Haar hande klap teen haar bobene soos sy voel vir sigarette in haar kamerjassakke voor sy een uitvis en tussen haar lippe vasknyp terwyl sy die laaie een vir een van bo af deurgaan op soek na vuurhoutjies. Toe gaan sit sy oorkant die vrou, voel haar donker oë op haar soos sy die asbakkie in die middel van die tafel nadertrek.

Eers na sy die eerste diep teug se rook uitblaas, kyk sy vir die vrou. “Wat wil jy hê? Ek’t al die geld wat ek kon, vandag vir die ou vrou gegee.”

“Ek soek net plek om te bly vir my kind. Asseblief. My ma het hom van die township af gebring. Sy’s siek. Sy kan nie meer na die baby kyk nie. Ek moet plan maak, Mevrou.”

“Jy’s seker mal,” sê Vera. “Jy kan nie hier bly nie. My man moenie eers weet jy was hier nie, in die huis, wat nog te sê van jou kind. Jy weet dis teen die wet. Hulle kan ons almal toesluit.” Sy staan op, sit die ketel af en begin in die kaste rond soek vir ’n ou beker. “Wil jy ’n koppie tee hê?”

“Asseblief, Mevrou.” Dit lyk asof sy trane teen haar mou afvee.

“Ek het my eie probleme,” sê Vera sag. Sy sit ’n blikbeker met tee voor haar neer. “Ek het drie suikers ingeroer.”

“Dankie.” Sy trek die tee nader en vat ’n slukkie.

“My man kan enige tyd terugkom,” sê Vera.

“Ek weet.”

“Jy weet wat?” Vera skuif die stompies in die asbak met haar sigaret eenkant toe voordat sy dit dooddruk.

“Ek weet Mevrouw wag vir hom, heelaand al.”

“En hoe, as ek mag vra, weet jy dit? Loer jy mense af, of wat?”

“Ons is al lankal hier,” sê sy. “Ons het agter die garage gesit.” Sy wys in die rigting van die agterdeur.

“Hoekom kom jy dan nou eers uit?”

“Ek was bang vir jou man, as hy kom en hy sien my en sê die polisie. Toe slaap ons en word ek wakker en toe loop ek om die huis en sien jou in die kamer.”

“Kon jy my van buite af sien?”

Die vrou knik en vat ’n sluk tee.

Vera is stil, vroetel met haar pakkie sigarette in haar sak. Sy kyk terug oor haar skouer, sitkamer toe, so asof sy hom al die pad deur alles kan sien: deur die vis-ogies, verby die gholfbal-posbus, deur die vis-ogies in sy voordeur, die sitkamer, al die pad slaapkamer toe waar sy langs hom gelê het.

“Drink jou tee, julle moet hier uit.” Haar vinger tik hard op die tafel.

“Ek dink jou man slaap agter die wit boude,” sê die vrou sag en vat weer ’n slukkie tee.

Vera kan eers nie glo wat sy hoor nie. Toe spring sy op en gaan staan voor die vrou, hande in haar sye. Sy kyk nie op na Vera nie. Toe gaan sit Vera weer, haar fut skielik uit. Hulle drink hulle tee in stilte, Vera vat groot slukke, haar keel brand, die vrou drink stadig, versigtig, met tuitlippe. Sy vat haar tyd.

Toe Vera haar leë koppie neersit, voel na ’n sigaret in haar sak, kyk sy vir die eerste keer weer na die kind. Sy oë is oop, groot en donker, hy is tjoepstil. Hulle kyk vir mekaar, sy en die swart kleintjie, en sy wonder hoe lank hy al wakker is.

“Ek’t ’n plan,” sê sy skielik en staan op.

Dis stil buite en die klik-klak van haar plakkies se rubbersole teen haar hakke en dan teen die teerpad slaan in haar ore op en vibreer in haar binneste, al die pad tot op die sementpaadjie na sy voordeur toe. Hy maak die deur oop voordat sy kan klop.

“Hallo, Vera,” sê hy. Dit lyk of hy wil glimlag, sy oë is sag. “Ek het jou al van jou agterdeur af hoor aankom.”

“Hallo, Simon.” Sy kyk af na haar voete en toe weer op na hom. Daar’s ’n pyn in haar bors. “Klank het die geneigdheid om te trek in die nag.”

Hy sê niks.

“Ek’t gesien jou lig is aan.” Sy wys na sy sitkamer toe. “Ek’t ’n guns nodig.” sê sy.

“Dié tyd van die nag?”

Sy vryf haar hande teen mekaar, kyk om haar rond. “Daar’s ’n vrou saam met wie ek by die hospitaal werk. Sy’t ’n plek nodig om te bly, vir ’n rukkie. Ek’t gewonder, siende dat jy alleen is... of jy haar nie dalk kan help nie?”

Hy kyk om, die huis in asof iemand anders uit die donker gaan kom en vir hom besluit. Sy kyk vir hom. Hy het maer geword. Sy wens sy kan aan hom vat. Hy kan sy arms om haar sit. Sy wens hy lyk nie so ver van haar af al is hy so naby nie.

“Sy’t ’n kind by haar,” sê sy sag.

Hy skud sy kop, lyk skielik paniekerig. “Ek weet nie of ek kans sien vir so-iets nie, Vera. Nie nou nie. Vreemde mense in my huis.”

“Hulle kan buite in die buitekamer bly.”

“In die buitekamer?” Hy frons.

Vera wink vir die vrou waar sy onder die boom langs die huis skuil. Sy kom koponderstebo aangedraf, die kleintjie begin te huil.

“Nee, Vera,” sê hy toe hulle naderkom. Sy sien hoe hy skrik. Hy kyk vinnig die straat op en af, tree terug die huis in. “Ek kan nie glo jy sit my in so ’n posisie nie, ná alles.”

Hy maak die deur sag in hulle gesigte toe. Die baba huil harder en sy ma se lyf begin ritmies op die maat van haar susgeluide skud.

Vera kyk na die stil, donker huise rondom hulle, dit voel asof die ligte skielik oral aangesit gaan word, asof mense gaan uitkom en hulle sien, die polisie gaan bel. Sy kyk na die vrou en haar kind voor sy klop. Harder, toe hy nie oopmaak nie. Sy druk haar mond teen die deur, blaas haar asem hard oor die vis-ogieruit, “Hulle’t nêrens nie, Simon. Maak oop. Asseblief. Ek kan hulle nie help nie.”

Hulle gaan sit op die boonste trappie voor die deur. Die kind is stil. Al drie kyk om toe hy ’n rukkie later weer die deur oopmaak, ’n skinkbord met koffie en ’n bak beskuit in sy hande, suikerpot en melkbeker met doilies oor. Hy sit die skinkbord op die onderste trappie neer.

“Maryna het nog die beskuit gebak. Ek hoop nie dis al oud nie,” sê hy sag.

“Beskuit hou maande.” Vera glimlag. Sy tel een op.

Die vrou maak die kleintjie los en hou hom op haar skoot vas. Hy knaag hard aan 'n stuk beskuit en kyk vir Simon met sy groot oë.

“Hoeveel suiker?” vra Simon. Vera volg sy oë en sien haar vir die eerste keer glimlag. Sy lyk mooi. Hy haal die doilie af en die rooi kraletjies klingel.

“Ek drink nie suiker nie, dankie, Meneer,” sê sy. “Ook nie melk nie.”

“My naam is Simon,” sê hy vir haar. “Sit die kleintjie op die gras neer, op die kombers, dan kan jy jou koffie drink.”

Sy staan op en met die kind se bene styf om haar heup geklem, sy arms om haar nek, gooi sy die kombers oor die gras oop. Die kleintjie se oë bly op Simon. Sy swaai hom af, maak seker hy sit, en skuif weer tussen Vera en Simon in. Toe vat sy haar koffie, doop 'n beskuit 'n paar keer voor sy hap.

“Jou vrou kan bak,” sê sy ná 'n rukkie, haar oog op die kind.

Simon sê niks, hy roer sy koffie lank terwyl hy die donkerte in kyk.

“Moet ons nie ingaan nie?” vra Vera later. “Die polisie patroleer partykeer vroeg in die oggend hier die straat af.”

“Ons sal hulle hoor voor hulle ons sien,” sê hy en leun vorentoe. Hy kyk om die vrou vir Vera en glimlag. “Klank het 'n geneigdheid om te trek in die nag.”

“So hulle kan bly,” sê sy.

Sy kyk oor haar skouer na die bewegings in sy spaarkamer. Die lig is aan en deur die gordyne kan mens nie sien sy is swart nie. Hy sit langs Vera op die trappie.

“Tot tyd en wyl.”

“Dankie,” sê sy.

Later, toe die kind slaap, kom sy weer uit en, hoewel hy protesteer, tel sy die skinkbord op en dra dit kombuis toe. Vera kan hoor hoe sy die koppies was en op die draad-droograk neersit. Toe raak dit stil. 'n Toilet spoel, 'n deur trek toe.

Hy skuif tot teenaan haar en glimlag toe sy vir hom kyk. “Dis koud,” sê hy en sit sy arm om haar. Sy haal haar skouers op, maar nie so dat hy dink sy wil sy arm afskud nie en kyk vorentoe, saam met hom na haar huis oorkant die straat.

Die plek lyk anders so van ver af, nie soos die huis waarin sy al amper 'n jaar bly nie. Die binnekant ken sy, maar net sekere dele van die buitekant is vir haar bekend, van sekere hoeke af. Ander dele is vir haar vreemd, sien sy min of kom sy glad nie by uit nie, soos agter die garage byvoorbeeld. Of waar die kinders deur die draadheining van die buurman skuins agter hulle kruip om in sy swembad te swem wanneer hy nie daar is nie. Sy wonder skielik hoeveel

mense ooit stop en 'n paar tree terug gee, so ver gaan soos om in die erf van hulle buurman oorkant die straat te gaan staan, en kyk vir hulle huise soos sý nou vir hare kyk: die lae, golwende betonmuurtjie het beslis 'n laag verf nodig, die Spaansestyl-voordeur wat die lang siersteenhuis in twee ongelyke dele deel: links is die sit- en eetkamer met hulle groot vensters, drie baksteenlengtes bo en onder, en regs van die deur is die drie slaapkamers in 'n ry. Eerste Lien s'n. Haar vensters is toe, die oranje gordyne dig. Die kind slaap altyd soos 'n klip. Dan die seuns se slaapkamer, hulle een venster met die diefwering voor is oop. Sy sou hulle kon hoor as hulle wakker word. Langsaan is die hoofslaapkamer: sy kan die dubbelbed deur die kantgordyne in die maanlig sien, selfs hoe haar lyf die beddegoed in die nag deurmekaar gedraai en op 'n bondel aan die voetenent gelos het. Sy wonder of hy vir haar kyk, partykeer, hier van sy voorstoepie af.

“Ek weet van die ander vrou,” sê sy skielik. “Jou buurvrou.” Sy skud sy arm om haar skouer af.

Hy kyk nie vir haar nie.

Die koue leegheid van haar koppie trek in haar hande in en sy sit dit op die trap neer. Sy hou aan afkyk, vryf haar hande oor haar dye.

“Ek't gehoop jy gaan sê dis net 'n skinderstorie. Dat ek al een was.”

Sy trek haar tone met haar vingers op en laat hulle terugklap teen haar plakkies se sole, een vir een. Dit klink asof hy inasem, iets wil sê. Sy kan hoor hy kyk op, nie vir haar nie, sy oë seker op die strale van die son wat haar huis se dak in sagte pienk begin verkleur, maar sy hou aan afkyk, soek nie sy oë nie, bestudeer haar toonnaels, druk haar ken dieper af in die leegte tussen die knope in haar kamerjas, styf oor haar knieë getrek. Sy voel haar hart teen haar bene klop.

So sit hulle stil tot sy die Volkswagen van die dorp se kant af teen die bult uit hoor dreun. Hulle staan al twee op en met dié voel sy die skielike koue teen haar skouer die hele pad aftrek grond toe. Sy kyk vir hom en glimlag.

“Hy was nog nooit só laat nie,” sê sy, “of so vroeg nie.” Sy stap die trappies af. Voor op die sypaadjie staan sy stil, trek haar kamerjas stywer om haar lyf vas. Die Volkswagen ry stadiger, verander na 'n laer rat en sy weet hy is amper by die hoek van die straat.

“Hy's jou nie werd nie, Vera,” sê hy.

Sy kyk om. “En jy is?”

“Ek't nie so gesê nie.”

Sy sê niks.

“Alles verander.” sê hy, “Partykeer is dit nie ’n slegte ding nie.” Hy draai om, stap die huis in en trek die deur agter hom toe.

Sy is by die huis se agterdeur in nes die Volkswagen die oprit indraai. Hy sit nie die enjin soos gewoonlik af om die laaste entjie tot voor die garage in te sluip nie. Hy trap die petrol een keer in, net voor hy die kar afsit, soos ’n tienerseun wat nog nie genoeg van sy joyride gehad het nie, wat nie bang is vir sy pa wat vir hom in die kombuis wag nie. Braaf, oorgehaal, seker van homself.

Sy gooi water in die ketel en sien deur die venster die ligte teen die garagedeur op skyn. Van waar sy by die kombuistafel gaan sit het, kan sy hom in die sagte lig deur die oop agterdeur op die sementpaadjie sien aangeloop kom. Koponderstebo. Dit is ’n goeie posisie om in te wees, dink sy terwyl sy vir hom kyk. Jy sien altyd die waarheid in mense raak wanneer hulle dink niemand kyk nie: hulle gesigte, hoe hulle beweeg, gee hulle weg. Soos nou kan sy sien hy dink nog aan sy nuwe girlfriend; die manier hoe hy sy bene vorentoe gooi, los, so uit sy heupe, pronkerig, hoe hy sy kuif met sy vingers terugtrek, en hoe hy opkyk, in haar oë vas, en vir ’n sekonde, voor hy besef waar hy is – die geluksaligheid op sy gesig.

Die bogger, dink sy, toe sy sien hoe sy glimlag verstyf, hoe die lig in sy blou oë uitgaan en hy vir ’n oomblik huiwer, soos ’n hings wat in die bek geruk word. Hou op galop, sê sy baas, hou op galop.

Sy staan op terwyl hy die kombuis inloop, sit die ketel af. Met haar rug na hom toe begin sy die knope van haar kamerjas losmaak.

“Vera...”

Sy draai om, die kamerjas val grond toe. Sy trek haar nagrok oor haar skouers, laat val dit langs haar.

“Wat maak jy?” sê hy en kyk haar kaal lyf op en af asof hy dit vir die eerste keer sien.

“Wat dink jy?”

“Het jy dan geen skaamte nie?” sê hy.

“Ek is jou vrou.”

Hy kyk af, skud sy kop. “Ek’s jammer.”

Sy voel hoe haar tepels regop staan in die koue van die oggendlug deur die oop agterdeur, die hoendervleis op haar bene.

“Ek weet wat aangaan, Willem. Jy wil skei.” Haar tande begin skielik opmekaar te klap. “Ek wil ook skei. Ek weet van jou kind.”

Sy sien hy skrik. Sy stap nader en druk haar bewende hand oor sy mond, begin sy belt los maak.

“Nee, Vera,” sê hy en stoot haar weg. “Dis genoeg. Ek het beginsels.”

Sy begin lag, en toe sy sien hoe verbaas hy is, lag sy nog harder, sy sit haar hand voor haar mond om te probeer keer, maar sy kan nie. Dit voel asof haar lyf saam lag, soos ’n ou mens met ritteltit. Sy kan sien hy dink sy is nou finaal van haar trollie af toe hy haar kamerjas optel en oor haar skouers probeer trek. Dit laat haar nog harder lag.

“Kom,” sê hy sag en vat haar om haar skouer. “Kom lê. Jy gaan die kinders wakker maak as jy so aangaan.”

Waar die trane vandaan kom, weet sy nie. Willem het die kinders skool toe gevat, die matrone gebel en gesê sy kom nie vandag in nie. Hy het haar van sy pille maak drink, dokter Beukes gebel, en toe nog twee laat drink. Sy dink sy het toe aan die slaap geraak. Nou loop die trane en maak die kussing nat sonder dat sy ’n spier in haar gesig roer.

Van waar sy lê, kan sy niks oorkant die straat sien beweeg nie. Alles lyk dig toe. Sy lig haar kop op, spits haar ore. ’n Kind huil. Sy val terug op haar kussing, lig haar kop weer dadelik op, draai die nat, koue kussing om, gaan lê weer en maak haar oë toe.

***

“Sy’t heeltemal uitgehaak, Poppie,” sê Willem sag en loer oor sy skouer kamer toe. Die deur is op ’n skrefie getrek.

“Sy weet... nee, dis nie oor ek haar gesê het nie, sy’t self...” Hy gaan sit op sy hurke, rug teen die muur.

“Ek moet seker maak sy’s oraait voor ek enige moves maak, sy’s kapabel en sê ek moet die kinders vat.”

Hy dink hy hoor iets in die kamer en staan op. “Ons praat later.”

Hy loop op sy tone kamer toe, druk sy oor teen die deur. Klink stil. In die kombuis trek hy die laaste bier uit die leë yskas en soek sy sigarette in sy hemsak. Hy gaan sit op die agterste trappie in die kombuisdeur en steek ’n sigaret op. Dis halfvier. Hy moet onthou om die kinders netnou te gaan haal. En kos te koop; dis nou ook sy probleem. Hy kyk hoe die wit deinsigerige sigaretrook voor hom die lug in op verdwyn. Hy voel beter. Daar’s nou nie meer omdraai nie. Hy het geskrik toe Vera hom sê sy weet van die kind, maar nou is hy amper verlig. Dit maak dinge makliker, hy is nie lus vir ’n uitgerekte bakleiery nie. Sy wil ook skei.

Hy bekijk die droë agtertuin. Sy oë volg die lyn van die buitekamerdak, op na die donserige wolkie wat reg bokant in die lug hang. Hy dink skielik aan Poppie, en gisteraand. Dit het baie

vir haar beteken. Sy't nou wel nie so gesê nie, maar hy weet – sy't hom alles gegee. Hy glimlag voor hy 'n sluk bier vat en weer aan sy sigaret trek. Hy kon haar nie net so alleen in die hotelkamer los nie, veral nie nadat hy alles so ampertjies opgemors het nie. Dit was so hittete of dinge het sleg uitgedraai. Hy was eers baie opgewonde, hy kon nie wag om die lot krulle op haar kop los te torring nie, kon dit sien wanneer hy sy oë toemaak: swart lokke wat sag oor haar spierwit skouers val, oor haar kaal borsies.

Sy het in haar deurskynende kamerjas uit die badkamer gekom, voor die spieëlkas gaan staan, haar rug na hom toe terwyl hy vir haar in die bed gelê en wag het. Sy het met geofende vingers knippies uit die korf getrek en die pruik van haar kop afgewikkel, en toe op die kas neergesit. Sy't haar kop vooroor gegooi, haar vingers 'n paar keer deur haar yl skouerlengte hare getrek, regop gestaan en omgedraai na hom toe. Al haar make-up was af en vir die eerste keer vandat hy kan onthou, het hy gerek om die bedlampie langs hom af te sit en was dit 'n gesukkel om sy ereksie weer aan die gang te kry.

“Hoe voel jy, Willem?” wou sy later weet.

In die donker kon hy sien haar bruin oë was stip op hom. Haar lippe het dun en wit sonder haar rooi lipstiffie gelyk. Sy het hom aan sy ma laat dink, en hy moes homself herinner dat hy langs die vrou lê op wie hy verlief is, met wie hy gaan trou.

“Goed, Poppie, ek voel goed,” het hy gesê en sy oë toegemaak. 'n Rukkie later het hy haar lang bene weer onder die laken oop getrek. Dié keer was daar nie probleme nie.

Toe hy nog 'n keer oor die grasperk voor hom kyk, sien hy iets klein en helder langs die garage lê. Dalk 'n stukkies speelgoed? Hy skiet sy stompie links oor die gras, tel sy bier op en stap soontoe. Die babaskoentjie is voos. Hy bekyk die ding van alle kante af. Dis te klein om een van sy kinders s'n te wees. Hy kyk rond. Snaaks, dink hy, daar is nie ander kinders in die buurt nie, nie sover hy weet nie. Hy sal by Vera hoor. Vera. Hy kyk op sy horlosie, sluk die laaste van sy bier af en volg die kronkelende sementpaadjie met 'n drafstap die agterdeur in, die skoentjie hangende aan sy vinger.

“Mamma slaap nog,” sê hy en kyk in die truspieëltjie na sy drie kinders, styf ingeryg op die Volkswagen se agterste sitplek. Lien sit soos gewoonlik langs die venster, Ben aan die ander kant met klein Dawid in die middel, sy ronde gesiggie kyk uitdrukkingloos vorentoe.

“Oupa kom julle netnou vir die naweek haal.”

“Gaan ons nie visvang nie, Pappa?” vra Ben.

“Die dam is toegemaak vir die naweek, Seun.” Hy wil nie vir die kind lieg nie, maar eerder dít as om hom te sê sy ouers staan op skei. Hy is so sensitief, die outjie.

“Hoekom is die dam toe?” vra Lien.

Hy is bly sy kan nie sy gesig sien nie.

“Hulle maak die dam skoon, Lien.” Hy probeer nie kortaf klink nie, dit maak haar gewoonlik net meer aanhoudend oor ’n ding. Sy bly stil en hy is verlig, kry dit selfs reg om vir haar in die truspieëltjie te knipoog, maar sy kyk nie vir hom nie.

“Jannie sê hy en sy pa gaan die naweek visvang,” sê sy.

“Seker by die Ebenaeser-dam,” sê hy.

“Nee. Hy’t gesê by die dorp se dam.”

“Lien, asseblief. Los dit. Hulle maak die dam die naweek skoon, ek het netnou daar verby gery.”

Sy kyk nou vir hom, hy sien haar donker oë vlugtig in die spieëltjie voor hy vorentoe kyk. Hoekom kon sy nie mooi gewees het nie? Of net ten minste stil? Dis oor Vera nie daar is vir haar nie, die kind het nie ’n voorbeeld van hoe om te wees nie, sy ken nie haar plek nie. Hy sien swarigheid vir haar. Sy en Poppie sal nie oor die weg kom nie.

Die seuns is stil. Hy steek sy arm agtertoe en kielie Dawid se been. Hy voel die vet beentjie onder sy vingers wegswaai. Nog so klein en al so vol kak.

Hy kyk weer in die truspieëltjie na die drie wat op ’n manier te oud lyk vir hulle jare, te ernstig, en skud sy kop voor hy vrolik Jan Pierewiet begin te fluit.

“Die kinders is weg, Vera,” sê hy sag. Hy gaan sit op sy kant van die bed. Haar rug is na hom toe gedraai. “My pa’t hulle kom haal. Hy stuur groete.”

Hy kyk venster toe, dit begin skemer raak. Sy lê al lank. Hy het Poppie belowe dié naweek sorteer hy alles uit. Sy draai skielik om na hom toe, haar oë so wawyd oop en donker dat hy skrik.

“Naand,” sê sy en glimlag, “ek het lank geslaap, lyk my.”

“Jy het, ja.” Hy vee or haar hare. Dit voel sag. Hy trek sy hand vinnig weg. “Hoe voel jy?”

“Oukei.”

Sy sit regop.

Hy druk die kussing agter haar rug in, rek om die bedlampie aan te sit.

“Nee, los,” sê sy. “Ek’s nie lus vir die lig nie.”

Sy tel die laken van haar bors af op en kyk af oor haar lyf.

“Ek’t jou aangetrek.” In die sagte lig lyk sy vir hom jonk, soos jare gelede.

“Ek en die kinders trek volgende week terug Randfontein toe,” sê sy.

Hy sê niks.

“Wat’s haar naam?” Sy trek haar knieë teen haar lyf op, haar oë op iets buite die venster.

“Poppie.”

“En jou kind se naam?”

“Michael.”

“Weet sy van hom, jou nuwe girlfriend, weet sy jy het nóg ’n kind, by ’n ander vrou?” Sy kyk vir hom.

“Nee.”

“Poppie,” sê sy sag.

Sy sit regop, dit lyk asof sy iets sien. Hy probeer deur die kantgordyne kyk, verbeel hom hy sien ’n vrou en ’n kind. Hy skud sy kop, sy oë terug op Vera. Toe kyk hy weer uit. Niks. Vera lyk bleek toe sy teen die kussing terugsak, amper asof sy ’n spook gesien het. Sy maak haar oë toe.

Hy staan op, en vat aan haar skouer. “Ek gaan maak vir jou tee.”

I've looked at love from both sides now
From give and take, and still somehow
It's love's illusions I recall
I really don't know love at all

Joni Mitchell

Twee kante

Vera lê op haar enkelbed in die kamer wat sy met Lien deel, die deken oor haar bene. Dis laat, die kind moet kom slaap. Sy staan op.

Die seuns se kamer is stil. Haar ma is in die kombuis besig om die aandete se laaste skottelgoed af te droog en weg te pak.

“Ek dog jy slaap al,” sê haar ma en kyk om. Sy gooi die halfklam vadoek oor haar skouer en gaan sit by die tafel.

“Het Ma vir Lien gesien?”

“Sy’s nou-nou net hier uit na my kamer toe, glo om iets te gaan soek.” Haar ma trek die vadoek van haar skouer af en klap dit in die lug, soos ’n sweep. Vera frons.

“Wat soek sy in Ma se kamer?”

Haar ma haal haar skouers op. “Sy’t iets gepraat van kiekies... ”

“Foto’s? Vir wat? Watse foto’s?”

Haar ma staan op, sy sit die ketel aan.

“Wil jy tee hê?”

“Nee, Ma. Watse foto’s soek sy?”

“Los die kind, Vera.”

“Ma! Antwoord my.”

“Kiekies van jou en Willem se troudag.”

“O.”

Vera onthou die dag. Hy in sy swart pak, wit hemp en dun swart das, sy digte kuif wat amper regop in die wind opkrul. Hy’t gedink hy lyk soos ’n blonde Elvis. Sy met haar swanger lyf, haar enkels geswel, sy kon skaars die dun bandjies van die wit skoene oor haar voete vasgemaak kry, die verhoed wat sy ma haar gemaak dra het, die lang cream rok. Potsierlik. So

het sy gevoel. Sy het haarself belowe dat as sy eendag weer trou, sy haar eie rok sal kies. Willem se ma kon haar skaars in die oë kyk die dag, sy was so kwaad vir haar.

Sy kry Lien op haar ma se dubbelbed, rooi oë, die skoenboks foto's op die bed uitgesprei.

“Wat doen jy?” Sy probeer haar stem vriendelik hou.

“Niks, Ma,” sê sy en begin die foto's bymekaarskraap en in die boks sit. Sy druk die deksel bo-op, stoot die boks onder bed in, spring op en probeer verby Vera deur toe skuur. In die kamerlig sien Vera haar kopvel deur haar yl middelpaadjie blink.

“Wag, Lien.” Vera vat aan haar skouer. “Wat's fout?”

“Niks, Ma.” Lien draai onder haar hand uit en loop deur toe.

“Is dit oor jou pa?”

Lien gaan staan, kyk om en skud haar kop voor sy uitloop.

Vera trek die boks onder tussen haar bene uit waar sy op die kant van die bed gaan sit het. Sy gooi die foto's oor die oranje deken uit, tel een vir een op, kyk, en gooi hulle weer een vir een terug in die boks. Sy is nie meer die vrou op die foto's nie, die skaam een wat met toe oë onder Riebeeckmeer se wilgebome staan nie, maar Willem lyk nog net dieselfde. Sy lang skraal lyf, skewe glimlag, oë wat afkyk, hande in sy sakke in plaas van om haar arm. Hy lyk soos 'n filmster. Sy onthou sy het siek geraak later en in haar ma-hulle se badkamer opgegooi. “Dis wat mens kry as jy jou honger en naarheid met koek probeer wegeet,” was haar ma se woorde toe sy haar kom soek oor sy so lank weggebly het.

'n Babafoto van Willem is een van die laastes wat sy teruggooi. Hy lyk vir haar nes Ben, sy oë, die manier wat hy vir mens kyk, koppie effe skeef, so asof hy verskoning maak vir sy mooiheid, die effek wat hy op jou het. Sy maak die deksel toe en sit die boks terug.

Later lê sy weer in die bed, arms agter haar kop op die kussing, oë op die donker plafon. Sy hoor aan Lien se asemhaling hoe sy uiteindelik aan die slaap raak. Toe sy haar oë toemaak, voel Vera hoe Simon haar op sy voorstoep omhels, sy sagte mond toe hy haar soen, sien sy hoe sy oë blink, nes die eerste dag toe sy hom in die dorp ontmoet het, toe hy oor die bakkie se sitplek na haar toe geleun en deur die venster geglimlag het. Voor Maryna se dood die lig in hom doodgeblaas het.

***

Sy sit oorkant Willem in die restaurant, sy't 'n stywe rooi rok aan wat net bokant haar knie sit, haar swart hare is in ronde krulle op haar kop vasgesteek. Twee identiese lökkies hang langs

haar gesig af en sy speel nou en dan met een, trek dit reguit en laat dit weer terugbons. Dit lyk nes twee varkies se stertjies.

Hy trek aan een. Dit voel hard onder sy vingers, krakerig en taai as hy druk. Hy vee sy hande onder die tafel teen sy broek af voor hy haar hand nader trek. Sy kyk af en hy verbeel hom sy lyk tranerig.

“En nou?”

“Ek weet jy moet jou kinders sien, Willem.” Haar stem is sag.

Hy dink aan Vera, aan die oproepe, aan sy geskerm, die verskonings wat hy maak oor hoekom hulle nie die laaste twee skoolvakansies kon kom kuier nie.

“Ek’t nou net in ’n nuwe huis ingetrek, Vera,” het hy gesê, die eerste keer toe sy vra, nadat hy verduidelik het oor die onderhoud wat hy nie kan betaal nie.

“Nie *jy* nie, Willem,” het sy gesê en hy kon hoor sy probeer haarself inhou, “*jy en* jou nuwe girlfriend het nou net in ’n nuwe huis ingetrek.”

“Ek’t jou mos gesê van haar, dis nie nuus nie.”

“Wil jy vir my sê daar’s nie plek vir die kinders in die huis nie?”

“Dis nie wat ek sê nie, Vera.”

“Wat dan? Dat jou girlfriend nie jou drie kinders vir die vakansie wil oppas nie?”

Hy het kalm gebly. “Ek en Poppie werk, Vera. Penina Park is ’n nuwe uitbreiding. Daar’s nog net ’n paar huise, die kinders kan nie alleen bly nie. Met die gebouery loop die swartes soos wittes hier rond. Dis gevaarlik.”

“Wat van jou ma-hulle?”

Hulle vra aanhoudend na die kinders.

“Wat nou van die kinders, Willem?” vra Poppie en kielie die binnekant van sy hande. “Dis al amper Kersfees en ons gaan Naboom toe, onthou? Na my ma-hulle toe.”

“Die kinders kom Desember, Poppie,” sê hy. “Vera het my ma-hulle gebel.”

Haar lang naels krap nou oor sy vingers. Hy ril van lekkerkry.

“Vir wat?”

“Sy wou weet of die kinders daar kan bly vir die vakansie,” sê hy. “By hulle.”

“Maar dan’s dit mos nou uitgesorteer.”

“Hulle sal darem vir ’n paar dae na ons toe ook moet kom.”

Sy maak haar mond oop en weer toe nes die kelnerin die rekening op ’n piering voor hom neersit. Hy kyk op en glimlag.

“Dankie, Gerta,” sê hy en haal sy beursie uit sy broeksak.

Sy het laas week hier begin. Hy het haar raakgesien toe hy een middag sigarette by die kafee langsaan gaan koop het. Sy het buite die restaurant se deur gestaan en rook, haar voorskoot styf om haar lyf vasgebind, langer as haar kort rompie wat haar lang, lui gekruiste bene pragtig afwys waar sy teenaan die venster geleun het. Sy het hom van kop tot tone deurgekyk toe hy verby geloop het.

“Hoe ken jy haar, Willem?” vra Poppie toe sy wegstap.

“Haar naambordjie, Poppie.” Hy wys met sy vinger bokant sy bors.

“Jy’s danig met haar.” Sy kyk af.

“Hei, dis nie waar nie. Ek’s danig met jou, net met jou.” Hy lig haar ken op en kyk in haar oë. “Kom ons gaan huis toe, ek het planne met my aanstaande vrou.”

Toe hulle uitloop, dink hy weer aan hulle: Lien, Ben en Dawid. Dit klink skielik vir hom soos vreemdelinge se name, iemand anders se kinders, nie syne nie.

“Ek het gedink, Willem.”

Dit is seker die string woorde uit ’n vrou se mond wat hom die meeste skrik op die lyf jaag. Hy sug en draai om van waar hy besig is om die laaste aartappels te skil voor hy hulle in die pot water op die stoof gooi. Nog iets wat hom verras het, is dat Poppie glad nie kan kook nie. Nooit geleer het nie en glad nie wil nie.

“Jy’t my te vroeg gepluk, Willem, ek het nie tyd gehad om te leer nie,” het sy geterg toe hy een keer iets daaroor gesê het.

Sy sit op een van die ingeboude kombuistafel se bankies, bene gekruis, besig om haar naels te verf. Die bankies kan nie vorentoe of agtertoe skuif nie, hulle is aan die kombuisvloer vasgeskroef. Hy het geweet dis nie ’n goeie idee nie, maar die man wat dit ingesit het, het gesê dis hoe die stel kom, dis van die plan af en hulle kan dit nie andersins waarborg nie. Toe los hy dit maar. En nou’s hy jammer, want hy voel dit elke dag wanneer hy by die tafel ontbyt eet en vooroor leun om sy pap by sy mond te probeer uitkry sonder om te mors.

“Waaroor het jy gedink?” sê hy en vryf sy neus teen die skielike skerp reuk van haar Cutex Remover.

Sy kyk op, glimlag breed oor die fyn borseltjie waaraan ’n druppel rooi Cutex hang.

“Die kinders kan by ons kom bly vir Kersfees,” sê sy.

Hy krap sy kop. “Ek dog dan jy wil hulle nie saamvat na jou ma-hulle toe nie.”

“Nee, hulle bly *hier*, by die huis.” Sy beduie heen en weer met haar hand wat die borseltjie vashou. Sy oë is nou op die druppel wat lyk asof dit enige oomblik op die tafelblad gaan val. “*Ons* gaan na my ma-hulle toe, nie *hulle* nie.”

“O,” sê hy.

“Ons maak vir hulle ’n Kersboom op en gee vir hulle ’n koek vir Kersdag.”

“Net hulle, alleen?”

“Hulle’s mos nie babas nie.”

“Lien is elf,” sê hy en krap weer sy kop. “Of dalk is sy al twaalf.”

“Wel? Is dit nie ’n goeie idee nie?”

Hy draai om en rol die twee stukke steaks wat sy ma-hulle vroeër by die winkel vir hom kom aflaai het uit die bruin papiersak, trek die sagte plastiekvelletjie af en gooi dit in die asblik. Hy vryf sout en peper die vleis in, gooi dit vol olie in die pan, en sit ’n plaat aan.

Toe hy weer omdraai, vadoek in sy hande, sit sy nog steeds en kyk vir hom, hand in die lug met die Cutex-borseltjie tussen haar vingers. Sy lyk afgehaal en hy’s uit die veld geslaan, sy oë soek na waar die druppel Cutex op die tafelblad kon beland het. Hy sien niks.

“Ek praat met jou,” sê sy.

“Ek weet, Poppie,” sê hy. “Ek dink oor wat jy gesê het.”

“Wat’s daar om oor te dink?”

“Ek weet nie hoe Vera gaan voel oor als nie. Of Lien oud genoeg is nie.”

“Wil jy vir my sê jy’s chicken? Moet jy vir haar alles sê wat ons doen?” Sy druk die borseltjie hard op en af in die botteltjie voor haar.

“Nee, Poppie.”

“Wat sê jy dan?”

Hy glimlag. “Ek sê dis ’n goeie idee. Hoekom nie?” Hy gaan sit op sy hurke voor haar, die vadoek nog in sy hande. “Jy’s reg. Ek is die baas van my eie plaas, nie sy nie.”

Sy giggel skielik.

“En nou?” vra hy, gemaak kwaai.

“Niks,” sê sy, “jy lyk net potsierlik as jy so voor my op jou knieë staan.”

“Potsierlik?” Hy staan op, bind die vadoek om sy kop, druk sy bene wydsbeen bo-oor haar skoot, hande in sy sye. “En nou? Lyk Pietersburg se one and only Zorro nog potsierlik vir jou, jonge dame?”

Sy giggel, hou haar hand met die vars gedoopte borseltjie so ver as moontlik van hom af weg oor die tafel. Die ander hand is oor die oop botteltjie Cutex Remover gedruk, en nat bolletjies rooi watte lê oral rondom. Hy sien ’n nuwe druppel Cutex aan die borseltjie gevaarlik oor sy houttafelblad wieg, pluk die vadoek van sy kop af, stoot homself nog verder oor haar sodat hy haar stywe klein borsies teen die binnekant van sy bobene voel druk, rek oor en vang die druppel in die vadoek net voor dit die tafelblad tref.

“Het jou,” sê hy en bly staan, haar skouers nou vasgepen tussen sy bene, haar arms wyd agtertoe oop, oor die tafel, kop aan kop met sy groeiende ereksie.

Hy kyk in haar pruik af, laat val die vadoek en met sy ander hand op die tafelblad, maak hy sy gulp oop, trek sy onderbroek weg, sy ereksie nou sentimeters van haar lippe af. Of sy verras of verbaas lyk toe sy vinnig opkyk na hom toe, is hy nie seker nie. Hy glimlag vir haar en voel hoe sy wil teësit toe hy haar kop afdraai, ferm, maar versigtig, hy kan voel die pruik is besig om los te kom. Hy druk haar saamgeperste lippe sag teen sy penis. Toe sy uiteindelik haar mond oopmaak en haar lippe om sy ereksie vou, kry albei sy hande houvas in die hare agter haar kop en sug hy terwyl hy opkyk na die plafon toe.

“Eina!” skree sy skielik en stoot hom van haar af. Sy staan regop, haar hande hou agter haar kop vas. Die pruik is los. Daar is trane in haar stem.

“Trek jou zip op!” Sy klink amper histeries en hy dink aan Vera. Hy voel sy ereksie pap word, druk sy penis terug in sy onderbroek en trek sy gulp op.

“Jammer, Poppie.”

Hy ruik skielik die steaks, draf om die stoofplate af te sit, trek die amper verkoolde stukke vleis op ’n koue plaat en sien die aartappels in die pot langsaan is gelukkig nog nie droog gekook nie. Vera het altyd die lekkerste aartappelslaai gemaak, onthou hy. Hy sal later probeer dink wat hy daarin geproe het wanneer alles en almal eers bietjie afgekoel het. Hy draai om en stap terug na haar toe. Sy sit weer op die stoel, dié keer met haar bene gekruis, haar gesig in haar hande.

“Ek het nie geweet jou hare kom so maklik los nie.” Hy kniel weer voor haar en trek haar hande voor haar oë weg. “Kyk vir my.”

Hy voel benoud. Haar pruik lê op haar skoot, sy lyk skielik vir hom anders. Hy vee ’n lang swart traan van haar wang af.

“Hoekom dink jy dra ek ’n pruik,” sê sy, “omdat dit vir my lekker is?”

“Nee, ek’t gedink dis oor dit mode is.” Hy vryf oor haar arms, hulle voel koud. Hy staan op en trek haar regop. “Kom, gee vir my ’n drukkies.”

Sy voel stokstyf in sy arms, en toe hy agter oor haar kop in die waai van haar nek vryf, voel hy die kaal kol waar daar eers hare was. Hy maak sy oë toe, dwing homself om sy hand daar te hou, ’n manier om vir haar te probeer sê dat dit nie saak maak as sy besig is om bles te word nie, hy is in elk geval lief vir haar. En hy is, sê hy vir homself.

Hy druk haar saggies weg, hou sy hande op haar skouers.

“Ek gaan nou vir ons die lekkerste aartappelslaai onder die son maak, sê hy. “Hoekom gaan sit jy nie weer bietjie make-up op nie, en dan kom jy terug en relax hier by die tafel, verf jou naels verder. Ek gooi solank vir jou ’n glasie cane en lemonade in.”

Sy kyk op, haar oë blink, en hy kan sien dit is nie net van trane nie.

Sy maak snorkgeluidjies wanneer sy slaap, ook iets wat hy nie van haar geweet het, of sou gedink het nie. Nie dat dit hom pla nie, intendeel, dis oulik.

Toe sy vroeër terug in die kombuis kom, was haar pruik weer hoog op haar kop vasgesteek in groot, stywe krulle, haar oë pikswart omlyn en haar lippe rooi geverf. Hy was bly toe sy hom ’n soen op sy wang kom gee waar hy by die tafel gesit en aartappels sny het. Hy kon ruik sy’t haar tande geborsel. ’n Paar krulle het los agter oor haar skouers gehang, oor die kaal kol, het hy later gesien. Hy het vir haar twee stywe drankies ingegooi, een ná die ander, en kort voor lank was sy weer haar ou self.

Die seks was later beter as wat hy verwag het, sy was beslis meer lus as vroeër.

Sy snork weer liggies en draai op haar sy. Hy skuif teen die bed se kopstuk op, druk die kussing agter sy rug in, versigtig om haar nie te pla nie. Hy is wawyd wakker.

Selfs in die donker kan hy sien alles in die kamer is blou, of ligte blou. Wanneer hy in die dag deur die gang loop, sy zip optrek nadat hy in die oranje toilet was, sien hy dit veral: haar gunstelingkleure. Dis amper soos om deur die kleurprismas waarvan hy op skool geleer het te loop, maar een wat vasgehaak het by blou, pienk en pers. Blou: hulle slaapkamer, pienk: die middelste een waar sy haar jasse en ander goed in die hangkas hang, pers: die kleinste kamer, langs die ingangsportaal.

Naweke, wanneer sy dorp of kerk toe is, trek hy altyd die gordyne oop sodat die son deur die vensters en kamerdeure oor die gang kan skyn, maar nes sy by die huis inkom, loop sy eerste ding die gang af, in elke kamer in, en trek die gordyne weer toe. En, soos sy stap, slaan die verskillende kleure agter haar in die gang uit nes hy dink ’n bont virus sou, ’n gloed wat veral psigedelies lyk wanneer sy die vensters agter die toegetrekte gordyne oopmaak en dié dan soos vlae klap in die wind.

Sy snork weer. Hy gooi die laken van hom af, kyk na haar waar sy stil met haar rug na hom toe lê, en glip uit die bed. Hy voel vir sy onderbroek op die grond, tel die sigarette en vuurhoutjies op die bedkassie op. Toe hy terugkyk, vang sy oog die blink kaal kol agter haar kop. Dit is yl en plek-plek donserig, amper nes ’n varsgeplukte hoender. Hy kyk vinnig weg en trek die deur saggies agter hom toe.

In die kombuis haal hy 'n bier uit die yskas en loop sitkamer toe waar hy op die rooi bank gaan sit, sy voete op die glasbladtabel. Vera wou die bank nie saamvat nie. Hy moes Poppie se arm omtrent draai om dit te hou. Hy't vir haar gesê dis syne, hy het dit gekoop, dat dit niks met Vera te doen het nie

“Ek haat dit dat dié bank Vera s'n was,” het sy destyds vir hom gesê. Haar onderlip het begin bewe. “Kan jy nie 'n ander bank vir ons kry nie, 'seblief, Willem?”

“Hei! Hoekom kry ons nie liever vir jou 'n hondjie nie?” het hy skielik gesê.

Waar hy dié belaglike idee vandaan gekry het, weet nugter. Hy sluk die laaste van sy bier, druk die sigaret in die bruin glasbak dood en krul op in die fetusposisie. Net toe hy aan die slaap wou raak, onthou hy hy moet die klein gebroedsel die volgende dag gaan optel en hy het haar belowe om na werk 'n draai by Oase te gaan maak om koskleursel te koop. Sy wil die hond dadelik pienk kleur. Hy sug, sit weer regop en rek om sy pakkie sigarette op die koffietafel by te kom. Dis toe hy nog iets onthou: hy is veronderstel om die kinders môreoggend in Randfontein te gaan haal.

***

Hy het die kinders nie Vrydag kom haal nie.

Ben het vir ure op die sitkamervensterbank gelê en kyk na die oprit. Sy tas het langs hom gestaan. Hy het seker gemaak hy weet hoe laat sy pa sou kom, elke nou en dan opgekyk na haar waar sy 'n entjie verder in die sitkamer gesit en lees het. Sy het sy oog gevang, op haar horlosie gekyk, elke keer meer minute afgetrek sodat hy nie weet hoe laat sy pa regtig is nie. Eers het hy 'n eetkamerstoel tot langs die voordeur getrek, sy hare netjies in 'n sypaadjie plat gekam, kouse hoog or sy kuite, skoene blink gepoets. Lien het hom gehelp. Toe het hy nog geglimlag – en hy is nie een wat sommer sy gevoelens wys nie.

Later het hy moeg geraak, haar negejarige seuntjie met sy oumensoë, maar hy het vasgeplak op die stoel bly sit, na die deur bly kyk. Lien het vir hom water en 'n broodjie gebring. Hy het 'n paar happe gevat, die bordjie en koppie langs hom op die vloer neergesit totdat Lien dit weer kombuis toe gevat het. Dawid het hom later op sy skoot kom tuismaak.

Haar ma het niks gesê toe sy teruggekom het van haar kuier by John en Sanet, Vera se broer en sy vrou nie, maar sy kon sien wat haar ma dink. Sy het vir die kinders nag gesê en is toe reguit kamer toe.

Later is Lien en Dawid bed toe en het sy hulle tasse uitgepak. Ben het op die vensterbank aan die slaap geraak, sy hand styf om sy tas se handvatsel vas. Sy het probeer om sy vingers los

te trek, hom op te tel bed toe, maar dit was asof hy lood ingesluk het. Sy kon hom nie beweeg nie. Toe los sy hom daar, gaan haal 'n deken, en gaan sit weer op die stoel in die sitkamer.

Sy het die maan in die oop venster sien opkom, later koud begin te kry, en toe opgestaan om vir haar 'n kombers te gaan haal. Die karre wat verbygery het, het minder geraak soos die donkerte die maan boontoe getrek het. Sy het haar kop al hoe minder opgelig, minder gehoop dat een van die karre in die oprit gaan indraai, die ligte oor Ben gaan skyn, sy hom wakker kan maak en hy regop gaan spring, lig soos 'n veertjie, en uitroep dat sy pa hier is om hulle te kom haal.

“Is jy bly Hendrik kom kuier?” Haar ma kyk ver oor die tuin uit na iets anderkant die heining. Vera staan op die rooi-gepoleerde stoepie.

“Ja, dit sal lekker wees om hom weer te sien,” sê sy. “Te sien hoe hy nou lyk.”

“Waar gaan hy slaap, Vera?”

“In die sitkamer op die bank, Ma. Dis net vanaand, Willem kom haal die kinders môre, dan kan hy in die seuns se kamer slaap.”

“Hoekom jy dinge so op mekaar moet reël, verstaan ek nie.” Sy kyk vir Vera, draai haar katoenhoed se rand op sodat Vera die geel vlekies in haar oë in die son kan sien flits.

“Hendrik het lankal verlof ingesit, Ma. Dis nie sy skuld dat Willem sy planne so chop en change nie.”

Haar ma werskaf verder in die bedding wat sy die vorige week al langs die heining oopgespit het. Hoekom sy so in die tuin van 'n huurmynhuis moet werk, weet die vader alleen, so asof sy vir jare lank hier gaan bly.

“Is jy nou seker Willem kom môre?” Haar ma kyk nie om nie, sy hou aan met skoffel.

“Hy sê so, Ma. Ma't mos gehoor toe hy bel.”

“Sy oggend- en aandpraatjies kom nooit ooreen nie. Ek hoop nie jy't vir die kinders gesê nie.” Haar ma staan regop, haar een hand in haar rug gedruk.

“Kom sit 'n bietjie, Ma,” sê sy. “Wat karring Ma so heeltyd met die tuin?”

“Niks kom van sit en ginnegaap nie.”

“Daar's lemoensap op die stoep.”

“Lemoensap?” Haar ma frons. “Jy moenie 'n man probeer beïndruk nie, Vera. Jy't nie geld nie.”

“Ek hoef hom nie te beïndruk nie, Ma. Ek ken hom. En ek's moeg om altyd so armsalig te wees! Wat's een boks lemoensap nou?”

Haar ma stap die stoep op en drink haar glas op een slag leeg.

“Ek hoop nie jy sien hom as ’n uitkomekans nie,” sê sy en vee haar mond af.

“Waarvan praat Ma?”

Haar ma kyk nou vir haar. “Jy weet goed wat ek bedoel, Vera. Hendrik is ’n goeie man, en hulle is dun gesaai. Moenie hom misbruik of vals hoop gee nie.”

“Hemel, Ma! Wat dink Ma van my? Ek en Willem is skaars geskei!”

“Maak nie saak nie,” sê haar ma, “die mens se drang om te oorleef, laat hom snaakse goed doen.”

“Ek het nie ’n man nodig nie, Ma. Ek kyk goed na myself en die kinders, dankie.”

“Jy bedoel *ek* kyk goed na jou en die kinders.” Sy draai om en begin die stoeptrappies weer afstap. “Ek gaan in die tuin aan,” sê sy. “Vat die kinders bietjie swembad toe. Ons gaan by John-hulle braai vanmiddag.”

“Hendrik kom netnou, Ma!”

“Laat hy saam kom braai. Hy ken mos vir John. En moenie vir die kinders sê Willem kom môre nie. Ek het gisteraand nie ’n oog toegemaak nie. Hou dit as ’n verrassing vir hulle... ás hy kom.”

Sy wag nie vir Vera om te antwoord nie, sy gaan weer in die bedding aan.

“Jy weet hoe ek oor jou voel, Vera. Niks het verander nie.”

Sy lê met haar kop op sy bors, hoor hoe sy hart klop. Hulle lê en sweet en fluister onder die deken wat sy tot onder haar ken oor hulle opgetrek het. Sy lig haar kop vinnig op toe sy Lien in die ander enkelbed hoor kreun en lê weer toe die kind se asemhaling rustig raak. Haar rug is na hulle toe gedraai.

“Het jy regtig nooit ander vrouens uitgevat nie?” fluister sy.

“Ek het vir jou gewag.” Hy vryf oor haar hare. “Ek weet mos van ou Willem se trieks.”

Sy draai om en kyk vir hom in die donker. “Ek wil nie nou al trou nie, Hendrik. Ons kan kyk hoe dinge gaan, ons vat dit stadig.”

Sy kan sy swart oë sien blink.

“’n Paar ekstra maande maak nie saak nie. Ek wag al lank.”

Sy gaan lê weer op sy bors, probeer haar ma se woorde uit haar kop hou. “Willem kom die kinders môre haal,” sê sy. “Hy’t ’n nuwe liefde in sy lewe.”

Hy trek saggies aan haar hare. “Is jy seker jy’s oor hom?”

Sy waai die deken op en af, wens vir ’n bietjie spasie.

“Ek’t gedink ek sou erger voel oor alles,” sê sy. “Sy rondslapery, geliegery... maar dit gaan eintlik oukei, so saam met my ma en die kinders.”

“Het jy plek vir my? Jou lewe klink vol.”

Sy krul sy borshare om haar vinger.

“Ek dink ek’s amper gelukkig.”

Hy lag weer saggies. “Amper?”

“Ja. Hoe voel ’n mens as jy heeltemal gelukkig is?”

Hy trek speels haar hare en draai sy lyf onder haar uit.

“Jy sal weet,” sê hy en sit regop. Hy trek aan, kyk na haar terwyl sy sy versigtige bewegings dophou. Hy loop op sy tone terug, buk af, en soen haar op haar mond.

“Lekker slaap, Vera. Sien jou môre.”

“Nag, Hendrik.”

Sy kyk hoe hy met skoene in die hand uitloop, en ’n rukkie later hoor sy die kraak van die bank waarop haar ma vir hom in die sitkamer bed gemaak het. Sy draai op haar rug, skop die deken af vloer toe, lê kaal, bene wyd uitgestrek op die enkelbed, hande onder haar kop. Sy mis die tierlantyntjies van die plafon in haar kamer toe sy ’n kind was, die groot ou mynhuis met sy breë gang en houtvloere wat haar in die nagte wakker gemaak het met sy alewige gekrakery. Sy het altyd gedink dis ’n spook wat in die gang ronddwaal. Sy mis die ou oranje lampskerm in haar kamer, die een met die lang fraiings waarop die vlieë altyd in die somerbriesie heen en weer geswaai het.

“Gaan Ma met hom trou?”

Vera skrik, soek Lien se oë in die donker, sien haar lyf draai onder die deken na haar toe.

“Ek weet nie, Lien,” sê sy. “Ek sal sien.”

Sy kyk weer op na die plafon. Lien is stil en na ’n rukkie rek Vera af om die deken op die vloer by te kom. Sy trek dit oor haar lyf.

“Is Ma lief vir hom?”

“Liefde bestaan nie, Lien. Slaap nou.”

Vera draai na die muur toe. Na ’n rukkie hoor sy Lien ook op haar ander sy draai. Sy besef sy het haar iets vertel wat sy nie oor haarself geweet het nie.

***

“Dit gaan ’n lekker Kersfees wees! Ek belowe julle!” sê Willem.

Hy weet hulle glo hom nie, maar hy sal aanhou probeer om hulle te oortuig, want hy is seker *hy* gaan ’n lekker Kersfees hê. Hy sien uit daarna, baie. Al is dit net omdat hy vir die volgende ses dae nie oor hulle hoef te worry nie, omdat hy nie Poppie se kilheid en oop en

blote vyandigheid teenoor die kinders hoef te sien nie, en om nie so in die middel van alles te wees nie. Wat help dit hy kies kant? Hulle kant? Hy moet saam met haar leef wanneer hulle teruggaan Randfontein toe, nie hulle nie.

“Ons gaan gou vir julle ’n groot roomyskoek koop voor ons ry, en baie kos vir die paar dae, en presente vir Kersdag!” sê hy.

Hulle sê niks. Ben probeer nog glimlag, maar die ander twee bly bot, oë op hulle voete, hulle kyk net op wanneer hy iets sê.

Hy kyk vir Poppie. Sy is besig om die laaste van twee mielies wat sy vroeër vir haarself gekook het, by die kombuistafel te sit en eet. Toe hulle by Oase was, het hy gewonder hoekom sy net twee koop, maar sy was in so ’n buitengewoon goeie bui dat hy die oomblik nie wou bederf het nie. Toe bly hy maar stil.

Dit lyk asof sy in haar eie wêreld is, asof hy en die kinders nie bestaan nie, sy eet een stryk deur. Hy kyk weer vir die kinders en glimlag.

“Ouma en Oupa kom die dag na Kersdag terug van hulle konferensie in Pretoria af en dan gaan hulle sommer dadelik hier aankom en julle kom oplaai, oukei?”

“Wanneer gaan ons huis toe?” vra Lien.

Vir ’n oomblik is hy omvergegooi. “Wat bedoel jy?”

“Terug na Ma toe.”

“O,” sê hy. “Die week na julle by Ouma-hulle gekuier het.”

Poppie staan op, gooi die twee mieliestronke in die asblik en loop by die oop agterdeur uit.

“Ek wag in die kar, Willem,” sê sy sonder om om te kyk.

Sy oë volg haar, in haar goudgeel kortbroek waarin haar lang bene nog bruiner lyk, die wit hempie wat styf trek oor haar blaaië en haar digte pruik waarvan ’n paar krulle oor haar skouers losgeskud het, en hy sê: “Ek kom, Poppie, ek kom!”

Goodbye to you my trusted friend
We've known each other since we were nine or ten
Together we've climbed hills and trees
Learned of love and ABCs
Skinned our hearts and skinned our knees

Terry Jacks

Ander helfte

“Het jy kleingeld?” Vera kyk vir Hendrik voor sy verder in haar oranje handsak op haar skoot krap, dit omdop en uitskud op soek na kleingeld. Sy sit in die passasiersitplek van sy Ford Fairlane.

Hy haal sy beursie uit sy broeksak en rits die binneste gleuf oop waarin hy sy sente hou.

Alles het so vinnig gebeur, iets waaraan hy gewoon geraak het met haar. Hy was vroeg klaar by die myn en net by die voordeur in toe sien hy die drie staan: paraat, nes ’n ry soldaatjies.

“Hallo, oom Hendrik,” het hulle saam gesê en begin giggel terwyl hulle aan mekaar stamp.

Ben het sy suster aangepor, haar met sy elmboog gedruk en toe gebloos. “Sê jy, Lien!”

“Wat gaan aan, julle?” Hy het op die naaste stoel gaan sit.

“Oom Hendrik, Ma sê ons kan die vakansie Durban toe gaan as ons plek kry om te bly. Maar, sy sê ons moet eers vir Oom vra of Oom dink die kar sal daar kan kom.”

Lien het geglimlag, haar hande agter haar rug soos altyd. “Ma sê die kar is laas week gediens.”

“Asseblief, oom Hendrik!” het Ben gepleit.

Hy het opgestaan en dieselfde minuut wat hy by die huis aangekom het, weer uitgeloopt, langsaan toe, reguit by Don se huis in. Hulle werk saam. Don het dadelik gesê hy sal Hendrik se skofte vir die week oorvat, en met dié dat Vera klaar met verlof was vir die week, kon hulle Durban toe.

“Hier,” sê hy en wys vir haar die kleingeld in sy hand.

Hy keer homself om nie die sweetdruppeltjies van haar bo-lip af te vee nie.

“Sal jy bel, of moet ek?” vra sy.

“Nee, bel jy,” sê hy. “Jy praat beter as ek.”

Vera klik haar tong en kyk deur die venster park toe. Hy wens partykeer hy was meer soos Willem.

Hy kyk verby haar, oor die oop veld. Daar's 'n telefoonhokkie aan die een kant, en 'n entjie verder sien hy die verbleikte swaaie van 'n parkie. 'n Boom steek agter uit. Dis verlate en die lappie grond lyk maar treurig vir 'n plek wat veronderstel is om 'n speelplek vir kinders te wees. Dis somer, maar dit het weke laas gereën en die son skroei enige stukkie groenigheid wat dit waag om kop uit te steek in sy glory in.

“Hendrik! Asseblief.” Vera druk haar elmboog in sy ribbes. “Bel. Dit raak laat.”

Sy het haar sigarette uit, en sit dit saam met haar vuurhoutjies in die cubbyhole. Die kinders sit agter en fluister vir mekaar, hulle raak tjoepstil wanneer hulle ma praat. Hendrik kyk terug oor sy skouer en knipoog.

“Oukei, laat ek sien wat ek kan doen.”

Hy maak die deur oop, klim uit, los dit oop, klop aan die agterdeur en wys vir die kinders om hulle vensters oop te maak voor hy die paar meter telefoonhokkie toe loop. Dis al vieruur en nog bleddie warm.

Soos hy nader kom, sien Hendrik die hokkie lyk net so armsalig soos die parkie, en hy skud sy kop. Dis omdat hier 'n klomp fietas in Randgate bly dat die dorpsraad niks doen met die plek nie. Hy hoop die foon werk.

Hy los die deur agter hom op 'n skrefie oop en voel in sy hemsak vir die stukkie papier met die telefoonnommers op. Hy voel aan sy plat pakkie Texan filters voor hy die stukkie papier agter dit uithaal en oopvou. Die eerste naam is Four Seasons-hotel, dan Baltimore-vakansiewoonstelle en laaste Seabreeze en Seaview, ook woonstelle.

Hy besluit om Seabreeze en Seaview eerste bel. Hulle is die goedkoopste. Dis die twee grootste blokke en lê die verste van die strand af, maar dis nou maar hoe dit moet wees. Hy was nie reg vir Vera se skielike vakansieplanne nie, en sy Spoorweg-pensioen is amper klaar.

Hy tel die foon op, blaas daaroor en vee die stof teen sy hemp af. Hy hou die gehoorstuk 'n entjie van sy regteroor af weg. Daar's 'n luitoon. Hy druk die mikkie 'n paar keer af voor hy bel. Sekondes later lui dit in Durban. Hy gooi geld in.

“Seaside-akkommodasie, goeiemiddag.” 'n Vrou se stem. Sy klink vriendelik.

“Goeiemiddag, dame!”

“Waarmee kan ek help, Meneer?” Hy hoor iemand in die agtergrond met haar praat.

“Wag, Fazied,” sê sy, “Ek’t ’n man op die lyn! Jammer, Meneer.” Hy hoor haar vroetel met wat soos die blaai van ’n groot boek klink.

“Soek u akkommodasie?”

“Ja, ja!” sê hy. “Het julle dalk ’n tweeslaapkamer-woonstel oop? Dis vir twee grootmense en drie kinders. Hulle’s dertien...”

“Vir wanneer is dit, Meneer?”

Hy hoor iets, buk af en kyk deur die gekrapte venster na die kar. Vera het al die deure oopgemaak en leun teen die Fairlaine se bonnet. Sy kyk na die huise oorkant die straat terwyl sy haar met die vakansiedeel van die koerant koel waai, haar vingers skiet kort-kort aan die sigaret in haar ander hand. Die kinders klouter by die agterdeur uit en begin nader draf, op pad parkie toe. Lien is voor. Toe hulle verbyhardloop, skop hulle stof reg rondom die hokkie op. Dit dwarrel by die deurskrefie in.

“Hallo! Meneer?”

Hy draai om en leun met sy rug teen die venster, hand om die mondstuk gevou.

“Jammer. Ek’s hier. Dis vir... dis van môreaand af vir ’n week,” sê hy.

“Dis skoolvakansie, Meneer.” Haar stem is kwaai.

“Ek weet, dame, dis hoekom ek bel. Ek het drie...”

“Ons is vol bespreek vir die week, Meneer. Jammer.”

“Is jy seker...” vra hy, maar soos sy die foon neersit, hoor Hendrik haar vir Fazied sê hoe mense daarvan hou om haar en hulle eie tyd te mors.

Hy dink om gou ’n sigaret te rook voor hy weer bel, en wonder skielik hoe Willem dit sou gedoen het as hy so vinnig blyplek moes kry. Hy sou seker ’n woonstel uit die meisie by Seabreeze gecharm het, haar iets vir haar moeite belowe het.

Hendrik buk weer af en loer deur die venster na Vera. Sy draai om, vang sy oog en beduie met al twee hande en skewe kop ’n vraagteken. Sy laat val haar sigaret en draai die stompie met haar skoensool die pad in. Hy waai vir haar en glimlag, draai weer om en tel die telefoon op, die papier en geld reg in sy hand. Hy bel.

Dit lui aan die ander kant en ’n vrou antwoord. Hy is seker dit klink nes die eerste een en hy frons.

“Hallo?” sê sy weer.

“Middag,” sê hy ’n paar sekondes later, “is dit Seaview-vakansiewoonstelle?”

“Dis reg, Meneer, waarmee kan ek u help?”

Nou is hy seker.

“Het ek nie nou net met jou gepraat nie?”

Sy sug. “Meneer, ek praat met baie mense, ek kan nie sê nie.”

Hendrik hoor Fazied in die agtergrond iets mompel oor tee gaan haal. ’n Stoel krap oor die vloer.

“Is dit Seaview of Seabreeze?” vra hy stadig.

Sy blaas haar asem hard in die mondstuk uit. “Dis al twee, Meneer. Dis Seaside-akkommodasie en ons het beide blokke. Hoe kan ek help?”

“Ek’s op soek na akkommodasie.” Hendrik herken nie sy eie stem nie. Hy hoor weer die boekblaaie.

“Vir wanneer is dit, Meneer?”

“Van môre af vir ’n week.”

“Meneer, dis skool...”

Hy druk die mikkie af, knyp die foon met sy oor teen sy skouer vas, haal die papier weer uit. Hy begin Four Seasons bel. Hy weet hy mik hoog, maar hy het niks om te verloor nie.

“Four Seasons Hotel, goeiemiddag. Sherrie wat praat, waarmee kan ek help?”

Beslis vriendeliker, goeie teken, dink hy, en gooi geld in.

“Middag, Sherrie, het jy plek vir twee grootmense en drie kinders van môreaand af vir ’n week?” Laat hy sommer alles in een asem uitkry.

“Nee, Meneer. Ons het niks. Dis skoolvakansie en ons is vol bespreek vir volgende week, al vir vyf maande, Meneer. U kan die Lido-hotel op die strand probeer.”

Hulle weet altwee dis te duur vir hom.

“Dankie,” sê hy.

“Wag, ek kan hulle telefoonnommer vir u gee. Hou net so...”

“Toemaar,” sê hy. “Ek het dit, dankie. Tot siens.”

Hy sit die foon neer en voel vir sy pakkie sigarette, vies oor sy hande wat so bewe. Dis tyd vir ’n break.

Hy leun terug teen die kant van die hokkie, lig sy voet teen die vensterraam op en klop die styf gepakte boksie saggies teen sy knie totdat ’n sigaret uitskiet. Hy steek een op, trek diep in en blaas die rook gelyktydig deur sy neus en mond uit. Sy hand beweeg outomaties na sy lippe toe op soek na stukkies tabak op sy tong.

Hy kan die kinders deur die venster sien, hulle lag, salig onbewus van die vier blokke huise rondom die park, almal omtrent dieselfde tyd gebou in dieselfde styl: saai ou mynhuisies, verbleikte rooi sinkdakke, kakiebostuine, ’n paar karre op bakstene: Randgate, beslis die weeskind van Randfontein se uitbreidings. En die mense hier soek alewig skoor. Dís die eintlike rede dat sy hande moet bewe, dink hy. Gelukkig ruk dinge eers later hand uit; in die

aande wanneer die mans van die werk af kom, dronk en oproerig, na vroue toe wat skel en kinders wat bang onder beddens wegkruip. Dis die stories wat by die myn rondloop. Naweke is die ergste. Hulle is boonop 'n klomp rassiste, die Randgaters. Nóg 'n goeie rede vir hom om versigtig te wees, want mense dink maklik hy's 'n kleurling of 'n swarte. Hy dink dit moet sy donker krulhare wees, sy lang sidies en bosserige snor. Sy vel is aan die donker kant van blas en hy het dik lippe en swart oë.

Hy hou die deur met sy voet oop vir die rook om uit te trek. Toe vee hy sy gesig teen sy mou af en kyk nie vir Vera voor hy Baltimore se nommer bel nie, die halfgerookte sigaret is tussen sy lippe vasgeknyp. Dit lui baie langer as die ander kere. Net voor hy die foon neersit, antwoord 'n man. Hendrik gooi sy laaste kleingeld in.

“Hallo?” Nie vriendelik nie, nie 'n goeie begin nie, dink hy, en skiet die sigaret by die deurskrefie uit. Hy kyk skielik vir die droë graspolle buite en vergeet amper van die man op die foon. Sy oë soek en bly kyk vir die kooltjie wat gloei in die gras.

“Middag,” sê hy.

Hendrik stoot die deur oop en draai sy skoensool 'n paar keer op die sigaret om seker te maak dis dood. Hy kyk rond, tel 'n klip op, maak die deur wyd oop en druk dit teen die deur vas. Op pad kar toe kyk hy terug na waar die kinders speel.

Vera sit binne en hy hoor Terry Jacks se *Seasons in the Sun* op sy 8 mm tape speel. Lien is mal oor die liedjie en hy kyk weer om, dink of hy haar moet roep, maar toe hy sien hoe lekker sy lag daar waar sy vir Dawid swaai, los hy dit. Hy klim terug in die kar en los die deur oop.

“En?” Vera draai die musiek sagter en kyk vir hom.

“Alles is propvol... Máár, die man by Baltimore sê daar's dalk 'n woonstel. Hy sal my oor vyf minute bel.”

Sy skud haar kop. “Óf hy het 'n woonstel óf hy het nie, Hendrik.”

“Hy moet eers met sy broer praat, hy dínk daar's een, maar sy broer kan vir seker sê. Hy's net gou winkel toe.”

Hy weet wat sy dink. “Ek't hom die tiekieboks se nommer gegee, dis binne-in geskryf, moenie worry nie, Vera. As hy nie bel nie, bel ek hom terug. Relax net 'n bietjie.”

“So die ander is vol,” sê sy.

“Ja, tjokenblok.”

Sy krap in die cubbyhole rond vir haar sigarette, steek een op en vat 'n trek voor sy weer in haar sitplek terugsak. Toe skop sy haar skoene af, swaai haar bene bo-op die dashboard en kruis haar skraal enkels. Sy kliek haar tone soos sy in die bed maak net voor sy elke oggend

begin wakker word en druk haar voete teen die ruit plat. Hy sien hoe die wasem rondom hulle opslaan.

Sy het die bruin rok aan wat sy amper elke tweede dag dra, die een met die blomme op. Hy dink sy kan die ding maar weggooi, dit lyk vir hom verbleik van die baie was. Dis ook bietjie kort na sy smaak, maar sy het mooi bene en hy veronderstel sy moet hulle seker wys terwyl sy nog kan. Hy dink sy lyk goed vir die ma van drie kinders. Sy het gister weer haar hare gekleur, die swart waarvan hy nie hou nie. Dit laat haar gesig harder lyk, ouer as haar vier-en-dertig jaar en haar dun lippe en lang gesig meer prominent. Wanneer sy aan haar sigaret trek, verbeel hy hom, is die lyne bokant haar bolip dieper as wat hy onthou. Nie almal sal dink Vera is 'n mooi vrou nie.

“Ek’t regtig nodig om weg te kom, Hendrik. En ek dink dit sal lekker vir die kinders wees om bietjie vakansie saam met ons te hou, eerder as wat hulle weer na Willem toe piekel,” sê sy en kyk by die venster uit.

“Ek weet,” sê hy maar voeg nie by dat hy dink al die nuwe planne is bietjie uit die bloute uit en miskien nie hoe hy die weke wat voorlê vir homself voorgestel het nie.

Hy steek ’n sigaret op en hulle rook in stilte. Hy spits sy ore vir die kinders se stemme en ontspan toe hy al drie hoor.

“Ek mis Durban,” sê hy na ’n rukkie. “Ek sal nie omgee om terug te gaan nie.”

Die telefoonhokkie se deur kraak. Hulle kyk om. ’n Man het die klip weggeskuif en is besig om die deur agter hom toe te trek. Sy vriend leun teen die buitekant, een voet op.

“Hendrik! Iemand gaan bell!” Sy gryp sy arm.

“Relax, ek’s seker hy sal nie lank wees nie.”

“Gaan praat met hom. Sê vir hom hy moet gou maak, sê ons wag vir ’n belangrike oproep.” Sy druk die sigaret in die asbakkie dood en draai in haar sitplek om, haar oë op die hokkie.

“Hulle lyk nie soos die tipe met wie mens moet mors nie,” sê hy en probeer om nie te kyk nie. Hy wil nie hê die mans moet dink hulle staar nie. “Die kinders is by ons. Mens weet nooit met die Randgaters nie. Hulle’s rof.”

“Wat’s jou probleem! Is jy bang vir twee skoolseuns, Hendrik? Ek sal hulle gaan uitsorteer.”

Sy begin uit die kar te klim.

“Vera! Moenie vir jou nie simpel hou nie.” Hy gryp haar arm. “Wag net. Hulle sal nou-nou weg wees. Jy gaan net slapende honde wakker maak.” Hy wys met sy kop na die huise rondom hulle. “Ek kan die man in Durban altyd weer bel. Klim in die kar en bly still!”

Sy ruk haar arm uit sy hand en val terug in haar sitplek.

“Dis so bleddie warm, ek kan dit nie vat nie.”

Hulle sit vir 'n rukkie stil.

“Vertel my bietjie hoe dit by die werk gaan, toe?”

“Dit gaan oukei, Hendrik, jy weet dit, ek vertel jou elke dag.”

Hendrik kyk terug na die kinders toe. Hy sien 'n ouer seun by die parkie, frons, en voel vir sy pakkie sigarette.

Vera kyk weer na die telefoonhokkie. Die man is nog besig.

“Hendrik?”

“Oukei.”

Hy klim uit en loop nader, gesels met die man wat buitekant staan, steek sy sigaret vir hom op en loop verder na die kinders toe. Hy weet Vera kyk en sy gaan vies wees, maar as die lewe hom iets geleer het, is dit om probleme aan te vat soos hulle gebeur en nie te worry oor dié wat nog nie bestaan nie.

Hy skop in die rigting van 'n droë graspol. Hoe vergelyk mens dié plek met die mooi groen tuine en parke in Durban waar hy vir soveel jare gebly het? Dis 'n skreiende skande.

Toe hy nader kom, sien hy die ouer seun is eintlik 'n jong man. Hy lyk so in sy twintigs. Hendrik kyk koes-koes verby en om die swaaie vir hom en Lien. Die ou dra 'n té groot swart leerbaadjie, 'n paar noupypjeans en afgeleefde skerppuntskoene. Dit lyk soos dié wat die ducktails in die sixties gedra het. Sy hare is beslis te lank vir hom om nog op skool te wees. Hy leun teen die enigste boom in die park en sê iets vir Lien wat haar laat giggel.

Hendrik hoor Ben roep en kyk waar hy met sy kop onderstebo van die klimraam af hang.

“Gaan ons Durban toe, oom Hendrik?” vra hy toe Hendrik nader loop.

Ben glimlag so asof hy sy pa se kar die erf sien inry het om hom vir die vakansie Pietersburg toe te vat. Met die sigaret tussen sy lippe vasgeknyp, swaai Hendrik hom van die raam af en draai hom 'n paar keer in die rondte voor hy hom neersit. Hy is uitasem toe hy op sy hurke vir Ben kyk. Hy hou sy hand met die sigaret agter sy rug vas.

“Ek weet nog nie, Ben. Ons wag vir 'n man om ons van Durban af te bel.”

Hendrik staan op toe hy Lien weer hoor giggel. Hy vryf oor Ben se hare en stap om die swaaie soontoe. Sy skrik toe hy agter haar praat.

“Lien, ons gaan nou-nou huis toe. Kom.”

Hendrik se oog vang die outjie s'n en hy gluur vir hom tot hy omdraai en skop-skop wegsleuter. Hy kyk oor sy skouer terug en glimlag: “Baai, Lien.”

“Baai, Frikkie.” Sy ruk haar skouer weg toe Hendrik nader kom.

“Ek's nie meer 'n kind nie, oom Hendrik!” sê sy en klim op 'n swaai. “Oom kan nie altyd lelik met my boyfriends wees nie.”

“Jy’s skaars dertien, Lien, en daai ou is moeilikheid, ek kan sien.”

“Net omdat hy in Randgate bly, maak hom nie ’n krimineel nie. Sy pa en ma is ook geskei en sy stiefpa slaan hom. Ek kry hom jammer.”

Die foon lui en Hendrik kyk na die hokkie. Hy sien die twee mans wegloop. Hulle gaan staan, kyk vir Hendrik en hy wys vir hulle met sy duim dis reg, die oproep is vir hom.

“Hou ’n ogie oor jou broers,” sê hy. “Ek gaan gou hoor of ons môre op vakansie gaan!”

Lien klap haar hande, en hy glimlag toe hy drafstap om die foon te gaan antwoord.

Hendrik sit die foon neer en loop uit. Die deur klap hard agter hom toe. Hy voel Vera se oë op hom en kyk terug na die kinders toe. Die jong man is nêrens te siene nie. Lien stoot Dawid op die swaai.

“En?” vra Vera toe hy by die kar kom. Sy leun weer teen die bonnet, hou die koerant oor haar kop teen die son.

“Vol.” Hy klim in die kar. Sy gaan sit langs hom en steek vir hulle sigarette op.

“Ek sou baie graag wou terug,” sê hy uiteindelik. “Ek was gelukkig daar. Dalk alleen, sonder jou, maar gelukkig.” Hy kyk vir haar en glimlag. Sy frons en druk haar voete weer teen die vensterruit op.

“Ek weet jy hou nie van die myn nie, Hendrik, maar hoe’s dit beter as die Spoorweg?”

“A train is onnn top and a mine is innnnside!” sê hy.

Sy lag.

Hy kyk verby haar na die stukkie veld wat vaal raak soos die son stadig agter die huise se dakke sak.

“Dink net,” sê sy terwyl sy oor die park kyk. “Die see, die lekker weer, loop op die strand. Die vars lug. Ek kan gelukkig wees.”

“En daar’s goeie skole daar.” Hy skrik vir homself. Sy kyk vir hom.

“In Durban,” sê hy vinnig, so asof sy nie weet nie.

“Wat sê jy, Hendrik? Dat ons soontoe moet trek?”

Sy frons maar hy sien die hoop in haar oë. Dit laat haar gesig sag lyk en maak skielik iets in hom los wat hy nie kan keer nie.

“Hoekom nie?” sê hy. “Ek kan maklik werk op die Spoorweg kry, die pay is dalk nie so goed soos op die myn nie, maar daar’s goedkoop huise op die Bluff. En dis naby die see.”

Hy druk haar hand. “Jy sal ook maklik werk kry,” sê hy. “En, jou ma kan ook kom, sy kan in die middag na die kinders kyk, en as ons naby genoeg bly kan sy hulle see toe vat om te gaan swem. Wie’t nou ’n week vakansie nodig as jy elke dag op vakansie kan wees!”

Sy lag.

“Die kinders sal vreeslik bly wees.” Sy kyk vir hom, gryp sy hand. “Wat van Willem? Hoe gaan die kinders vakansies by hom in Pietersburg kom?”

“Hy kan hulle vlieg, Vera. Hy’t geld.”

Sy los sy hand en trek haar bene onder haar rok in op.

“Ek’t jou nog nie gesê nie,” sê sy, “dit gaan nie goed met sy besigheid nie. Ek’s nie eers seker wanneer ek weer onderhoud gaan kry nie.”

Hy is nie verbaas nie.

“Vergeet dit, oukei?” sê hy. “Ons trek Durban toe! Wie gee om vir Willem en of hy geld het om die kinders op te vlieg? Ons kan oor begin in Durban.”

“So ry ons dan môre?”

“Ja,” sê hy, “ons kan vanaand pak en môre ry en dinge daar gaan uitkyk. Ek kan vir Jack bel. Hy bly op die Bluff. Dalk kan hy my ou werk vir my organise. Goeie shunters is skaars. Ons kan huise en skole gaan soek, ons kan ook sommer bietjie strand toe gaan.”

“Waar gaan ons bly?” vra sy na ’n rukkie. “Dis oral vol.”

Hy vryf oor haar lang hare. Dit voel sag.

“Dis oukei, Vera, noudat ons ’n plan het, is dit die laaste van ons worries. As ons eers daar is, kan ons rondry en gaan vra. Mense kan nie vir jou in jou gesig nee sê nie, veral nie met kinders nie, dis nie so maklik nie.”

“Ek sal vir hulle gaan sê!” sê sy en klim uit.

Hendrik voel aan sy hemsak vir sy pakkie Texan Filters, steek een op en draai in sy sitplek om om te kyk hoe sy oor die park hardloop, na haar kinders toe.

Hulle trek die volgende oggend vroeg weg. Vera het die vorige aand eiers gekook en sandwich spread-toebroodjies gemaak. Hulle sal in Harrismith stop om koeldrank te koop.

Dis vir lank stil in die swaargelaaide Fairlane, die seuns het aan die slaap geraak, Ben op Lien se skouer en Dawid op Ben se skoot. Lien se oë is toe.

“Sing bietjie vir ons Sonja, toe Lien?” sê Vera. Hendrik kyk vir Vera. Sy krap in die cubbyhole rond vir haar sigarette. Hy glimlag.

“Ag nee Ma,” sê Lien en maak of sy gaap. Maar hy kan hoor sy wil.

“Ag toe man, jy klink net soos sy. Eintlik mooier.” Vera steek ’n sigaret op en draai haar venster bietjie oop. Sy blaas die rook by die skrefie uit.

Lien sug, en toe sing sy, “O, ek verlang na jou...”

It's a god-awful small affair
To the girl with the mousy hair
But her mommy is yelling "no"
And her daddy has told her to go

David Bowie

Derde wiel

Die klam hitte klou soos 'n tweede vel aan Vera vas en die briesie van 'n kind se lyf wat agter haar verbyhardloop, help nie. Dit laat net haar hare regop staan en gee haar hoendervleis.

“Stop dit!” sê sy en kyk te laat om om te sien wie die sondebok is. Hy of sy is met 'n vaart die kombuis uit, die sitkamer in. Sy kan die kind se voete op die kaal houtvloer hoor stamp, hoor hoe dit sagter raak oor die mat wat agter onder die bank uitsteek en dan uiteindelik verdwyn by die oop voordeur uit.

Sy rek oor die stoof, versigtig vir die twee potte brinjal-kerrie en rys bo-op, en vee die wasem aan die venster met haar plathand af. Vir 'n paar sekondes kan sy die baksteenmuur sien wat al langs die nou sementgangetjie agter om die huis loop, en, bokant die muur, die steil Ivyvergroei helling wat op, tot teenaan die pad strek. Deur die venster lyk dit asof die mengelmoes van blare die stukkies blou lug wat bo uitsteek probeer verstrengel, en dan skielik, is alles weer weg agter 'n wit stoommuur. Sy haat Durban.

Sy draai die plaat met die rys af, trek die pot eenkant toe en begin die kerrie roer, sy kap-kap daarin totdat die pers vel van die brinjal 'n waterige geel pappery word. Toe buk sy vooroor en skep 'n bietjie op die lepel, blaas 'n paar keer en slurp dit op. Souterig maar afgewater, nes haar ma haar geleer het. Glad nie so warm soos die kerrie wat Hendrik altyd maak en waarvan sy niks hou nie. Sy druk-druk weer daaraan, hou haar oog op die twee ingange wat uit die sitkamer en eetkamer die kombuis in loop.

Sy verstyf toe sy Hendrik se arms om haar lyf voel. Sy seilwerksak skuur teen haar been. Haar gesig raak nog warmer, hierdie keer van irritasie.

“Ek't jou nie gehoor nie,” sê sy en probeer haarself loswikkels. “Ek kry warm, Hendrik.”

“Maak die vensters oop, daar's 'n lekker briesie buite,” sê hy en sit sy sak op die kombuistafel neer.

“Jy bedoel 'n bergwind.”

Vera het dié warm wind vir die eerste keer gevoel toe hulle laas jaar in Durban aangekom het, sommer so met die intrapslag. Sy kon skaars uit die kar klim of dit was asof 'n deurskynende warm wolk haar teruggedruk het, terug die effens koeler Fairlane in. Sy het dit nie tóé as 'n slegte teken gesien nie. Sy was opgewonde om by die see te kom bly. Maar nadat die hitte, en veral die wind, haar 'n paar keer ondergekry het, kan sy nie anders as om te dink dat dit 'n slegte idee was om Durban toe te trek nie.

Hendrik sit die ketel aan. “Tee?”

Sy draai die kerrieplaat af en sê niks.

Hy is stil terwyl hy koppies uit die kas haal en tee maak.

“Kom sit, Vera.”

Sy trek 'n stoel onder die tafel uit en gaan sit skuins, haar een skouer teen die stoel se rug. Sy kyk na die twee koppies langs sy sak, stoot dit weg en vat haar tee.

“Wat gaan ons vir geld doen?” vra sy. “Dis nou al 'n jaar, Hendrik, ek kry nie werk nie. Miskien moet ons terug Randfontein toe.”

“Ek het gedink om die Fairlane vir 'n Mini in te ruil,” sê hy. “Ek het vandag 'n groen tweedehandse een met 'n wit leersunroof gesien.”

Vera sit haar koppie neer en kyk vir die eerste keer die middag in sy oë. “Hoe dink jy gaan ons almal in die kar pas? En wat van my ma? Sê nou net sy wil saamkom iewers heen?”

“Dit sal baie help, Vera,” sê hy. “Dink bietjie daaroor. Die Fairlane is afbetaal en ons kan 'n goeie prys vir hom kry. Ons kan die Mini cash koop én daar sal nog geld oor wees. Die Fairlane vreet petrol.”

Hy glimlag, slurp al om sy lepel en sluk hard. Sy kyk weg.

“En, die kinders gaan mal wees oor die Mini,” sê hy. “Dis so 'n oulike ou karretjie.”

Sy skud haar kop, staan op en loop kamer toe om haar sigarette te gaan haal.

“Die verkoopsman het gesê ons kan hom vir 'n test drive vat, Vera. Later vanmiddag,” roep hy agterna.

“Ek wil nie 'n Mini hê nie, Hendrik. Dis agteruitboer,” sê sy, sonder om terug te kyk.

Hoe hulle almal in die kar gekom het, haar ma inkluis, weet sy nie, maar hulle ry al langs die kus die Bluff se hoofpad langs, die wit leersunroof oop. Sy het haar pakkie sigarette en boksie vuurhoutjies in die klein cubbyhole gesit en vir haar en Hendrik elkeen een opgesteek net voor hulle by die huis weggetrek het.

Sy was bekommerd dat die swaar gelaaide karretjie nie die steil bult van die huis af op see toe sou kon uitkom nie en sy was bly toe Hendrik die dingetjie in tweede rat gery gekry het tot daar waar mens die eerste stukkie see van bo af kan sien.

“Ek kan nie julle rook ruik nie, Vera!” sê haar ma hard. Sy sit agter langs Ben en Lien met Dawid op haar skoot.

“Dis oor die sunroof oop is, Ma,” sê Vera, “al die rook trek bo uit.” Sy lig haar arm op, deur die opening, hou haar hand bak teen die wind. “Kyk,” sê sy. Dis lekker koel.

“Gaan ons die Mini koop, oom Hendrik?” vra Ben.

Ben is al van kleins af lief vir karre, veral grotes, en Vera dink die Mini is dalk te klein na sy smaak. Hy aard na haar ma se kant van die familie, hulle is almal kar-mal. Haar ma en haar jonger suster Brenda, die lesbiese een. Sy dink mense se karre is uitspruitsels van hulle ego's. Ook maar goed Brenda ken nie vir Hendrik nie, sy wil nie weet wat sy oor hom en sy Mini sal dink nie.

“Ek weet nog nie, Ben,” sê Hendrik en kyk vir Vera. “Dis hoekom ons hom nou vir 'n test drive vat.”

Vera kyk na die huise wat baie groter lyk as deur die venster van 'n Ford Fairlane. Die Mini laat haar skielik klein voel. Sy trek haar arm terug op haar skoot.

“Ek hou van die Mini,” sê haar ma. “Dis 'n oulike karretjie.”

“Hy ry lekker vinnig,” sê Ben.

“Die kattedak is net bietjie klein vir wanneer mens op vakansie wil gaan,” sê haar ma.

“Ons is mos op vakansie, Ma,” sê Vera en kyk vir Hendrik. “Ons bly in Durban. Waar sal ons nou wil heen?”

“Bloemfontein toe,” sê Hendrik, sy oë stip op die pad.

Vera frons. “Bloemfontein toe. Vir wat?” vra sy voor sy onthou Hendrik se ma-hulle het op 'n plaas net buite die dorp gebly voor hulle dood is. Eers sy pa aan 'n hartaanval op 'n trekker terwyl hy besig was om te ploeg, en kort daarna sy ma. Hendrik dink haar hart was gebreek. Hulle was onafskeidbaar, glo. Sy kyk vir hom. Hendrik kyk links en regs waar hy by 'n stopstraat stilgehou het, die sigaret tussen sy lippe vasgeknyp terwyl hy die rat in eerste sit. Hy ry stadig oor.

Hendrik se ma het nooit van haar gehou nie. Nes Willem se ma. Die laaste twee jaar op hoërskool het sy ma 'n paar keer vir hom in die koshuis kom kuier, en toe vir Vera ontmoet. Hendrik het haar later vertel sy ma het hom teen haar gewaarsku. “Sy dink jy gaan my hart breek,” het hy gesê en sy kon daardie dag in sy oë sien hy wou hê sy moes sê dit is nie so nie. Dit was die begin van hulle probleme.

“Bloemfontein. Dit klink lekker,” sê haar ma. Sy tik Vera op haar skouer. “Kan ek maar saamkom?”

“Natuurlik, Ma,” sê Hendrik en vang haar oog in die truspieëltjie. Hy glimlag.

Ma, dink Vera. Hulle is skaars twee maande terug in Durban se landdroshof getroud en hy maak klaar asof haar familie al vir jare syne is.

“Ons kan op ons ou plaas gaan kuier,” sê hy. “Dis net buite die dorp, my oom-hulle boer nou daar, Ma.”

“Dit sal gaaf wees, Hendrik. Haai, ek kan amper nie glo jy en Vera was so lank gekys op skool en ek het nooit jou ouers geken nie.”

Vera draai in haar sitplek om en probeer met haar oë vir haar ma wys om stil te bly, maar sy frons net vir Vera, en soek Hendrik se oë in die truspieëltjie, verby Dawid op haar skoot.

“Weet jy, ek het jou nooit gevra nie,” sê haar ma. “Het jy broers en susters, Hendrik?”

“Nee, Ma. Ek’s al kind.”

“Nooit,” sê sy. “Maar dan moet jy vir jou ’n klompie kinders aanskaf.”

Vera rek haar oë nog groter vir haar ma. Lien kyk anderpad en Ben vroetel senuweeagtig met sy hemsplank.

Hendrik lag. “Ek het mos kinders, Ma,” sê hy.

“Jou *ei*e kinders, bedoel ek nou. Vera is lank nie te oud om nog enetjie te hê nie. Sy kan haar mos op ’n ander manier handig maak, siende dat sy nie werk kan kry nie.” Sy kyk vir Vera en knipoog. “Nè, Vera?”

“Ma is nie snaaks nie,” sê sy en swaai vorentoe. Sy druk haar sigaret in die asbak in haar deur se armleuning dood.

“Die drie hier agter is meer as genoeg vir my,” sê hy. “Maar dankie in elk geval, Ma.”

Hulle hou in Brighton Beach se parkeerarea stil en Vera kan skaars vinnig genoeg uitklim en haar sitplek opslaan vir die kinders.

“Stadig oor die klippe, julle,” sê sy en druk haar hande oor haar ore teen die skielike gille. Hendrik slaan sy sitplek op en help haar ma uit, of help haar liewer op, dink Vera, so laag is die Mini teen die grond. Die kinders hardloop strand toe, Lien stop om haar plakkies uit te trek, die seuns is kaalvoet.

“Nie te lank nie!” roep sy agterna. Sy voel hoe die hitte se deurskynende wolk weer oor haar neersak terwyl hulle stadig agter die kinders aanstap en kyk hoe hulle mekaar in die vlak seewater nat spat.

“Dis tyd dat jy vir Lien ’n bra koop, Vera,” sê haar ma.

Vera buk af, maak die oonddeur oop, snak in die skielike warm walm en druk die deur weer vinnig toe. Sy staan regop en vee die sweet van haar voorkop met die oondhandskoen af. Toe rek sy verder oor die stoof om die toegewasemde venster ook met die handskoen by te kom.

“Ek verstaan jou nie, Vera,” sê Hendrik sag.

Sy draai om. Hy staan in die oop agterdeur. Sy blou spoorwegoorpak hang soos ’n sak aan sy maer lyf en sy kan sien die verbleikte broek word meer as die baadjie gewas.

“Dis omdat daar niks is om te verstaan nie,” sê sy. “Het my ma jou nou vertel?”

“Ja. In die sitkamer. Sy en die kinders is oppad uit strand toe. Sy sê jy sê ons trek terug Randfontein toe.”

Sy gooi die oondhandskoen op die kas langs haar neer. Hy stap in, swaai sy seilsak bo-op die tafel en sit die ketel aan.

“Jou skielike giere affekteer almal se lewens, nie net joune en myne nie, die kinders s’n, jou ma,” sê hy terwyl hy bekiers uit die kas haal en sakkies in elkeen gooi. “Dis nie reg nie, Vera.”

Sy trek sy sak van die tafel af en gooi dit in die hoek neer voor sy gaan sit. Sy sê niks, probeer sien, enigiets sien deur die deurskynende druppels wat spore teen die toegewasemde venster afloop.

“Wat word van die hond?” vra hy.

Hy gooi water in die koppies en haal melk uit die yskas.

“Iemand moet ingryp, Hendrik.” sê sy. “Iemand moet besluite vat, anders sit ons almal nog op ’n hoop en krepeer hier in Durban. Die Fairlane inruil is nie genoeg om ons uit die moeilikheid te help nie.”

Hy hoor die voordeur toeslaan, sagte stemme buite, en toe stilte.

“Die kinders gaan die strand mis as ons teruggaan, Vera. Jy ook.”

Sy sê niks.

“Jy’s seker bly oor bietjie stil tyd,” sê hy na ’n rukkie. Hy glimlag. “Jy wat die heeldag ’n huis vol mense het. Jou ma, die kinders, ek...”

Sy kyk vir hom waar hy oorkant haar sit, ’n koppie soet tee in sy hand, sy sagte swart oë op haar, sy weet sy is sy wêreld. Willem sou haar daar en dan uit die stoel uit opgetrek en oor sy skouer gegooi het, maak nie saak hoe sy baklei het nie. Hy sou haar kamer toe gedra het, op die bed neergooi, haar met sy lyf vasgepen en dan sy sin met haar gekry het.

“Mariebeskuitjie?” vra hy en staan op. Sy glimlag, rek oor die tafel en druk sy hand.

“Dit sal lekker wees, dankie, Hendrik.”

Vera roep die kinders kombuis toe. Sy is in 'n goeie bui. Sy knipoog vir hom. Hendrik is so verbaas, dit voel amper asof hy bloos.

“Julle gaan dit nie glo nie.” Sy het 'n sigaret opgesteek en sit langs hom, koppies tee voor hulle op die tafel. “Oom Hendrik het vandag gehoor hy het 'n baie goeie werk in Randfontein gekry.”

“Trek ons terug soontoe?” vra Ben.

“Ja, Seun!” sê sy. “As ons daar is, sal ons uitkyk vir blyplek, maar ons sal vir die eerste maand by tannie Mara-hulle in Randgate bly.”

“Wie's tannie Mara?” vra Lien.

“Tannie Brenda se vriendin,” sê sy. “Sy bly...”

“Haar vriendin?” Lien frons. “Bedoel ma haar girlfr...”

“Lien! Moenie vir jou voor op die wa hou nie.” Vera gee haar 'n vuil kyk maar Lien staar skielik stip na iets op die vloer. Vera kyk weer vir Hendrik en toe na die seuns. “As julle dan nou moet weet. Tannie Brenda het vir Tannie Mara gehelp, met geld, toe die myn haar en haar dogter uit hulle huis wou sit.”

“Tannie Brenda het laas gesê sy wil nie hê ons moet haar Tannie noem nie. Sy sê haar naam is Brenda, net Brenda.” Lien kyk weer na Vera. Hendrik sien Vera se gesig raak rooi.

“As jy nie nou stilbly nie, stuur ek jou kamer toe. Ek praat nie weer nie,” sê Vera. Sy vat 'n trek aan haar sigaret voor sy aangaan. “Tannie Mara huur kamers uit, en daar is twee oop. Tannie Brenda het gesê ons kan haar vir 'n spesiale prys vra. Sy skuld haar, en ons is immers familie.”

“Ek's moeg getrek,” sê Dawid. “Ek wil in Pietersburg gaan bly.”

Almal kyk vir hom, verras dat hy iets te sê het.

“Tannie Poppie is 'n heks, Dawid,” sê Lien. “Sy haat ons.”

“Bly stil, Lien,” sê Vera.

Lien kyk vir Hendrik. Hy sien sy soek ondersteuning, maar hy wil nie Vera se bui bederf nie, hy glimlag net, rek sy oë wyd oop en sit sy vinger voor sy mond. Lien frons vir hom en ruk haar kop anderkant toe.

“Na watse skool toe gaan ons, Ma?” vra Ben.

“Ons sal dit uitwerk as ons eers daar is,” sê sy. “Dit hang alles af van waar ons bly. Die belangrikste is, ons gaan huis toe.”

“Waar is ons huis?” vra Lien.

“In Randfontein. My hemel. Jy weet dit mos, Lien. Dis waar ons vandaan kom.”

“Is ek nie in Durban gebore nie?” vra Lien.

“Lien!” sê Vera. “Stop dit nou.”

“Gaan oom Hendrik weer op die myn werk?” vra Ben.

“Ek gaan, ja,” sê Hendrik, “daar’s ’n kans dat ek oor ’n paar jaar mynkaptain kan word.”

“En dis nie al goeie nuus nie, julle. Ek’t ook werk op die dorp gekry,” sê Vera, “én...” sy vat ’n slukkie tee voor sy aangaan, “ek hoor daar het ’n Wimpy in die hoofstraat oopgemaak. Ons gaan julle die eerste Sondag wat ons daar aankom, stiek vir lunch, nè, Hendrik?” Sy kyk vir hom, vat ’n trek aan haar sigaret en blaas die rook oor sy kop uit.

Hendrik vat haar arm. “Dit klink alles só lekker, Vera. Ek kan nie wag nie!” Hy glimlag vir die kinders. Hulle frons.

“Wat’s ’n Wimpy?” vra Dawid. Hy krap in sy neus. Vera skud haar kop, wys vir hom nee met haar sigaret. “Dis ’n restaurant,” sê sy.

“En daar’s nóg goeie nuus, julle!” sê Hendrik. Toe hulle niks sê nie, net vir hom kyk, sê hy: “Vanaand is die aand wat ons almal bietjie uitgaan. Wat dink julle kinders?”

Vera frons. Hy het haar nie gesê nie, hy wou dit as ’n verrassing hou.

“Waarheen en met watse geld?” wil sy weet.

Hy glimlag weer vir haar. “Moenie jy worry nie, my liewe vrou, watch net.”

Sy rol haar oë. Hendrik knipoog vir Dawid. “Jy gaan vanaand met jou eie oë sien wat ’n restaurant is.”

“Waar’s Ouma?” vra Lien. “Kom sy saam?” Sy kyk vir haar ma.

“Nee,” sê Hendrik vinnig en kyk vir Vera. “Sy voel nie lekker nie, ons sal vir haar ietsie saambring huis toe.”

Later trek Hendrik die woonstel se voordeur agter hulle toe en klingel die Mini se sleutels tussen sy vingers, al die pad af tot onder. Vera loop voor met almal op ’n streep agterna. Dis bedompig en warm. Hy sien sy probeer haar koel waai met haar vierkantige handsakkie, dis dieselfde rooi as haar kort rok en lipstiffie. Sy het ’n ligpers serp met groot blomme agterstevoor om haar nek gegooi, die twee punte hang agter af tot amper in die waai van haar knieë, baie langer as haar rok. Hy sien sweetdruppeltjies op haar bolip uitslaan toe sy omkyk om die kinders aan te jaag, maar hy hoop sy haal nie die serp af nie.

In die kar trek Hendrik die wit sunroof heeltemal oop en hulle draai al die vensters tot onder toe af. Toe hulle ry, kyk Hendrik vir Vera langs hom, haar lang hare en serp wapper in die wind. Met haar glimlag en sigaret in die hand lyk sy vir hom nes ’n filmster.

***

“Raak van hom ontslae, Hendrik. Ons trek môre en daar’s nie plek nie. Ek’t jou al hoeveel keer gevra. Sê net vir die kinders hy’t siek geword of hy’t onder ’n kar beland of iets. Asseblief. Maak ’n plan.”

Lien kan haar ma se stem hoor, maar nie oom Hendrik s’n nie. Hy praat baie sagter as haar ma. Sy is nie seker wat hy sê nie. Dit is na agt die aand en sy en Ben lê in hulle kamer met die lig af, wawyd wakker en doodstil. Sy kan hoor aan hoe Ben asemhaal dat hy probeer om nie te huil nie, maar sy weet nie wat om te sê om hom beter te laat voel nie.

Die volgende dag vat oom Hendrik hulle hond, Baksteen, en sy geweer strand toe sonder om te sê hoekom. Sy vra ook nie. Sy en Ben moet skool toe en haar ma is in ’n slegte bui.

Toe hulle die middag by die huis aankom, is hy terug van die strand af. Baksteen ook. Sy hoor hom haar ouma vertel dat hy dit nie oor sy hart kon kry om die hond te skiet nie en dat hy iemand saam met wie hy op die Spoorweg werk, gevra het om hom te vat.

’n Swart man kom later op sy motorfiets by hulle huis aan, ’n metaalboks agterop. Hy lyk vriendelik. Hy tel Baksteen op en sit hom in die boks. Lien kan nie sien of hy hom vasmaak nie, maar hy los die flap oop. Sy dink hy sou dalk die flap toegemaak het as Baksteen kleiner was. Toe klim hy op sy motorfiets en ry weg, draai links op die groot pad, afdraand lokasie toe. Sy staan lank daar voor die eetkamervenster met die prentjie van Baksteen in haar kop: stokstyf en tjankend agter op die motorfiets in die oop boks, ore flappend in die wind, al die pad na sy nuwe huis toe. Sy dink dat die hond, net soos sy, nie weet waar hy vanaand gaan slaap nie.

Meet me tonight at your window
dress warmly for absolute zero
And I'll come down as quiet as the snow
and we'll go for a glide in my UFO

Radio Rats

Teenoorgesteldes

“Kom sit, Hendrik,” sê Mara en trek die lendelam draadstoel onder die tafel op die stoep uit. ’n Walvis, met haar wit hare, wit vel, deurskynende blou oë en wit sak van ’n rok wat onder haar knieë hang. Sakkerig, alles aan haar is sakkerig. Rooi bloedvaatjies lê soos spinnerakkies oor haar neus en wange.

Hy voel hoe sy bors toetrek en ’n hoesbui sy keel in opstoot. Dis ’n nuwe ding, die hoes, dit het begin net toe hulle in Randfontein aangekom het. Sy skoonma spot hom, sê hy is allergies vir die Wesrand. Hy hou sy asem op, sluk sy hoes, kug een keer agter sy vuus en gaan sit op die stoel. Sy oë traan van inspanning. Hy probeer glimlag sonder om hoogmoedig te lyk. *Hy* hoogmoedig, dink hy. Ongewoon vir ’n man wat in ’n huis grootgeword het waar hulle sente moes omdraai, waar daar nooit niks luxuries was nie, waar daar vir alles gewerk, dankie gesê en gebid moes word. Maar dié’s vir hom ’n ander tipe arm, dis armsaligheid. Hy hoes.

“’n Dop vir jou?” vra Mara. “Jy kan doen met een.” Sy frons toe sy vir hom kyk en vir haarself ’n kappie brandewyn skink. Sy grawe ’n blokkie ys uit ’n Checkers-plastieksak langs haar op die grond en gooi dit in haar glas.

“Nee, dankie,” sê hy toe hy sy asem terugkry en sy werksak neersit. Hy voel vir sy pakkie sigarette in sy hemsak, draai sy kop een kant toe en vee die tranes van sy wange af.

Sy gaan sit oorkant hom en hy is bly toe sy die lae hals van haar rok probeer optrek. Hy sukkel om sy oë weg te hou van haar papperige, sweterige borste wat so vlak voor hom, oorkant die klein tafeltjie, op en af dein soos sy tussen slukke asem haal.

“Vir wat hoes jy so?” vra sy.

“Dis niks,” Hy steek ’n sigaret op. Sy hande bewe. “My pa het ook so hoes op hom gehad. Maar hy’s dood aan sy hart. Die hoes is in die familie. My ma het altyd gesê ons het swak longe, dis nou ek en my pa.”

“Klink maar vir my sleg,” sê sy. “Braam het dieselfde ding gehad. Die dokter het gemeen dit was ’n kol op sy long. Hulle moes ’n stuk uitsny. Daar’s allerhande giftige gasse onder in myn.” Sy draai in haar stoel om.

“Bertie! Bring vir oom Hendrik ’n koppie tee!” Sy skree so hard en so skielik oor haar skouer, kombuis se kant toe dat hy skrik en hard “nee” sê.

“Nee?” vra sy verbaas en vee oor haar swemmende oë. “Vera het dan gesê jy hou van tee wanneer jy van die werk af kom.”

“Ja, maar nee, ek’s nie nou dors nie, ek’s eintlik haastig,” sê hy, en tel sy seilsak op. Hy klou dit op sy skoot vas terwyl hy rook.

“Bertie gaan anyway vir jou bring.”

Hy kyk weg oor die droë tuin na die groen Mini wat skoon en blink in die oprit agter ’n afgeleefde Ford Granada staan. Dis Mara se eksman, Braam, s’n. Sy sê sy hou die kar want hy skuld haar geld.

“Jy’s maar ’n skaam outjie, nè?” sê sy.

Hy glimlag.

Bertie, haar dogter, bring ’n beker tee uit en sit dit voor hom neer. Sy is nie een vir baie praat nie, het Mara gesê nadat sy nie gegroet het nie, die eerste dag toe hy en Vera daar aangekom het. Maar daar is niks met haar verstand verkeerd nie, het Mara bygevoeg, niks.

“Dankie,” sê hy en kyk vir Bertie. Sy draai om en stap terug kombuis toe.

“Waar’s Vera?” vra Mara. “Sou jy haar nie by die werk gaan haal het nie?”

“Ek’t haar by haar ma-hulle afgelaai, sy wil bietjie by die kinders kuier vanaand.”

“En jy?”

“Ek’t gou vir ons kom klere haal. Vera gaan sommer daar bad vanaand, ek ook,” sê hy. “Ons wil nie vir jou moeite maak nie. Ons het nie geweet jou tannie-hulle kuier ook hier nie.”

“Moenie worry nie,” sê sy. “Ek glo hoe meer siele hoe meer vreugde, en ek en Bertie het elke sent nodig, hoor. Sy werk nie, nou laas jaar klaar gemaak met standerd ag. Ek’s op ongeskiktheidspensioen.” Sy trek haar rok op en wys na ’n vuil verband om haar heen. Hy verbeel hom hy sien ou bloedvlekke. “En dié’s nog Braam se huis wat hy deur die myn gekry het. Hulle gaan ons seker nog een van die dae hier uitskop, die klomp suinige donners.” Sy skud haar kop en lyk skielik hartseer. Haar gesig sag. “As dit darem nie vir ou Brenda was nie.” Sy kyk vir hom. “Sy’s ’n engel, sê ek jou, Hendrik. Daai vrou. Skeef of te not. Daar’s nou vir jou een wat nie skaam is om haar medemens te help nie. Wragtig. Ek en ou Bertie sou op straat gesit het.” Sy leun nader. “Jy ken haar nie, nè?”

Hy skud sy kop. “Ek’t gehoor van haar, by my skoonma... Anna.”

“Dis nou vir jou ’n ander een daai, hoor,” sê Mara met soveel drif dat hy nie anders kan as om te wil weet nie. Hy kan sien sy is lus vir gesels, seker uitgehonger met dié dat Bertie nie juis praat nie.

“Nee, sy’s mos smart. Haar hele familie. Almal klomp geleerdes. Toe loop trou sy met ’n myner. En kyk waar kry dit haar.” Sy lag. “In Randfontein. Sak en pak, pregnant met Vera en all.”

Net toe Hendrik sy hand lig en weer na sy pakkie sigarette in sy hemsak wil voel, rek hy op die laaste nippertjie vorentoe en vat die koppie tee. Hy probeer ’n groot sluk vat, dit brand sy mond en toe sy keel, maar hy sit die koppie nie neer nie, vat nog ’n sluk. “Ek dink nie Anna het so sleg gedoen nie,” sê hy en probeer nie sy gesig trek nie. Die tee is sleg, as daar suiker in is, is dit ’n paar korreltjies.

Sy leun nader en fluister hard. Hy voel haar asem teen sy gesig, ’n warm walm alkohol. “Weet jy, Anna se pa was ’n grootkop in die government.” Sy sit weer regop, kyk in die rigting van die Mini agter die Granada. “Nee, jy sal nie weet nie.” sê sy. “Die lot praat nie daaroor nie. Ek sou ook nooit geweet het as Brenda my nie vertel het nie. En toerentyd het dit vir my saak gemaak, wat in daai familie gebeur.” Sy kyk vir hom. “Want sien, ek en Brenda was close, baie close. Voor Braam.”

Hy staan skielik op en sit die koppie op die draadtafel neer.

“Ek moet gou maak,” sê hy vriendelik. “Vera en die kinders wag. Ek’t haar gesê ek sal net ’n paar minute wees, nie hier sit en geselsies aanknoop met die ma van die huis en haar dogter nie.”

“Die ma en haar dogter is maar altyd hier rond,” sê Mara en knipoog vir hom. “Dalk kan ons môremiddag, na jou skof, bietjie verder gesels. Ek ken al daai klomp se ins en outs.”

“Ja, dit sal lekker wees, dankie,” sê hy vinnig.

Hy druk verby haar op die stoep, sy broek skuur teen haar rok, die kant van haar seer been. Hy hou die seilsak styf voor sy bors vas, loop die huis in na sy en Vera se kamer toe. Hy sluit die deur agter hom en gaan sit op sy kant van die deurmekaar dubbelbed, sy kop in sy hande. Die kamer is ’n gemors, met tasse wat oral oop staan, klere wat uitpeul, plastieksakke vol vuil klere – hy wil nie kyk nie.

Hy kan nie sy ou bachelor dae met vandag s’n vergelyk nie, vertel hy homself altyd wanneer dit voel asof dinge hom onderkry. Soos nou. Hierdie mense by wie hulle vir ’n maand moet bly.

Hy staan op en begin die sakke voor die deur opstapel. Dit moet saamgaan, na John-hulle toe in Bosmanstraat. Daar’s ’n wasmasjien.

Gelukkig wou Vera se ma nie hoor dat die kinders by Mara-hulle bly nie. Sy weet seker hoe dit hier gaan. Klink of dinge tussen haar en Mara al vir lank verkeerd loop. Hy sidder wanneer hy dink dat die kinders dalk hier moes geslaap het, met dié dat Braam partykeer dronk aan die huis se deure kom slaan, vra vir sy kar se sleutel asof hy vergeet het dat die stuk scrap se wiele pap is. Hy soek sy goed, vloek en raas. Mara raak dan binne-in die huis opgewerk oor hóm buite, met haar swaar lyf hinkepinke sy oor die plankvloer tot wie weet watter tyd. Sy snou Braam dinge toe wat Hendrik nie in sy wildse drome sou gedink het om vir iemand te sê nie. En Bertie se ewige stilswye hang die huis vol.

Hendrik het Braam nog nooit in lewende lywe gesien nie, maar hy het een keer na die omgekeerde foto in die sitkamervenster gekyk toe almal in die kombuis was. Onvriendelike gesig, digte baard, ken die lug ingedruk, kakieklere en, aan weerskante, met sy arms om hulle skouers, sy gesin: 'n maer Mara wat glimlag, mooi selfs, en Bertie, dikmond. Sy is seker so gebore, het hy toe gedink en die foto weer saggies omgedraai.

Hy voel 'n hoesbui aankom, spring op en haal vinnig klere uit sy en Vera se tas. Toe bondel hy dit in 'n ander plastieksak, gryp die res, en sluip die gang af.

Hendrik trek die Mini om die eerste draai van die pad af, sy oë traan van die hoes. Dit was so amper of hy het 'n hond met haar spul kleintjies agterna, raakgery.

***

Lien staan in haar nuwe kamerdeur en kyk vir die bokse wat in die hoek op mekaar gestapel is. Haar bed lyk teen die een muur vasgedruk, half-opgemaak, die pienk deken wat haar ouma vir haar gekoop het, lê skeef bo-oor. Sy haat pienk. As sy alles swart kon hê, sou sy. Of pers. Donkerpers. Santie sê as mens van pers hou, beteken dit jy's arty. Sy het al van pers gehou nog voor sy geweet het wat dit beteken. Sy het eers nou die dag van swart begin hou. Sy dink dis dalk omdat dit die donker kant van pers is.

“Ek's bly julle's weer terug,” het Santie vir Lien by die skool gesê toe sy die eerste dag weer daar aankom. Sy ken Santie al van graad een af, lank voor hulle nog Durban toe getrek het.

“Bly julle nou?”

“Wie weet?” Sy't probeer sinies klink. Dis 'n woord wat sy haar ma hoor sê het oor haar ouma wanneer sy 'n houding het.

Sy kyk om haar rond. Dis 'n gemors, maar ten minste hoef sy nie meer 'n kamer met Ben te deel nie.

“Waar's my John Travolta-plakboek, Ma?”

Sy gooi haar skooltas op die bed neer, trek hard aan die boonste boks. Hy's oop en al die goed wat sy in haar spieëlkas se laaie hou, val om haar voete uit.

“Maaa!”

Sy hoor die agterdeur toeslaan. Haar ma begin al van die kombuis te moan: “Vader van genade, Lien! Die boek is iewers ingepak, soek die ding! Ek moes alles alleen uit tannie Marahulle se garage uit trek, jy't g'n idee watse storie dit was nie! Oom Hendrik werk nagskof en julle's die heeldag in die skool. Pleks dat jy liewers dankie sê!”

Haar ma kyk by haar kamerdeur in. Sy hyg. Haar hande is so styf teen die kosyne gedruk dat dit lyk asof sy soos Simson die hele huis probeer regop hou, haar oë is wyd oop. Lien gaan sit langs haar tas op die bed, kyk weg en rol haar oë vir die venster. Maar haar stem is sag toe sy sê: “Dankie, Ma.”

Haar ma loop aan, verby die seuns se kamer.

“Kan ons 'n hond kry, Ma?” hoor sy Ben vra. Sy wens hy wil nie so pateties klink nie. So bang vir haar ma nie.

“Nee, Ben. Ek soek nie diere nie,” sê haar ma. Dit klink nou of sy in haar en oom Hendrik se kamer is, verder aan. “Onthou wat met Baksteen gebeur het.”

Lien staan op, maak die ingeboude bruin hangkas se deure oop, slaan hulle weer hard toe. Die kas se sleuteltjie met sy vierkantige handvatsel val sag op die mat neer. Sy gaan staan voor die groot venster wat, soos die ander drie slaapkamervensters van die nuwe huis, in 'n ry oor die grasperk en die straat uitkyk. Uit die hoek van haar oog sien sy 'n stukkie van haar ou bruin spieëlkas agter die stapel bokse uitsteek. Sy haat bruin meer as pienk.

***

“Wanneer gaan dit ophou?” vra Lien.

Die kind lê op haar bed, die nuwe pienk deken is langs haar, verfrommeld teen die muur opgedruk. Dit irriteer Vera. Die kamer lyk erger as toe hulle net ingetrek het. Klere lê oral, op die grond, oor die stoel in die hoek. Die hangkasdeure staan oop, nog klere peul uit, boeke en sakke is onder saam met die skoene ingedruk. Sy het nie nou die krag nie.

Sy sug en kyk weer vir Lien.

“Nooit nie,” sê Vera.

“Nóóit nie!” Dit lyk asof sy wil huil.

“Wel,” sê Vera en kyk af, “eendag as jy oud is. Dán.”

Lien sit regop. Sy lyk paniekerig.

“Hoe oud, soos Ouma?”

“So om en by, ja. Dalk bietjie jonger.”

Sy loop nader, hou die pienk pakkie Tampax-doekies na Lien toe uit. Sy het dit vroeër saam met die groceries by die OK gekoop. Haar ma het vir Vera gesê sy dink dit is tyd.

Lien kyk weg, by die venster uit, sy hou haar arms gevou toe Vera die pakkie op die bedkassie langs haar neersit. Toe kyk sy vinnig daarna en weer by die venster uit. Vera vroetel met haar hande.

“Nou maar,” sê Vera en loop terug deur toe, “sê as jy vrae het.”

Lien bly stil en Vera loop uit.

“Hoe het dit gegaan?” vra haar ma sag in die gang.

“Oukei.”

“Wat het jy haar gesê?”

“Dat sy haar maandstonde het, Ma.”

“Haar wát?”

Vera kyk na haar ma. Sy probeer onthou wat sy dit genoem het toe sy begin het. Sy kan nie onthou nie. Wat noem sy dit vandag? Noem sy dit iets? Praat sy daaroor? Nooit. Die boek sê maandstonde. Die *Moeder, vertel my tog*.

“Sy menstrueer,” sê Vera se ma vir Hendrik wat by die kombuis uitloer.

“Sy wat?” vra Hendrik, hard. Hy lyk vir Vera moeg. Hy het donkerpers sakke onder sy oë.

“Sjuut,” sê haar ma en wuif hom vies weg. “Niks, Hendrik, niks!”

“O.” Hy lig sy wenkbroue, so asof hy weet. Maar Vera weet hy weet nie, hy vermoed hy moenie weet nie, wil nie weet nie, en tree terug. Dit lyk skielik asof hy in ’n ou fliek speel, soos in Laurel en Hardy, en in slow motion agteruit loop, op ’n tou gespan tussen twee geboue met ’n verskriklike afgrond tussenin.

’n Rukkie later loop sy met die boek terug na Lien se kamer toe. Sy gaan sit langs haar op die bed, Lien skuif so ver as moontlik weg, teen die muur vas en gluur oor haar boek se rand.

“Wat nou, Ma?” vra sy.

Vera trek die James Hadley Chase uit Lien hande en druk die *Moeder, vertel my tog* in dié se plek. Lien sit regop, kyk vir die boek.

“En dit?” vra sy.

“Lees dit,” sê sy. Sy weet nie wat nog om te sê nie.

“*Moeder, vertel my tog?*” lees Lien en kyk op. Dit klink asof sy die woorde uitspoeg. Sy hou die boek terug vir Vera.

“Oukei, ek het geles,” sê sy. “Ma kan nou maar die boek terugvat.”

“Moenie vir jou simpel hou nie, Lien. Lees die ding. Dis vir jou eie beswil.”

Vera staan op en loop deur toe.

“Gee my boek, Ma,” sê Lien hard, haar arm steeds uitgestrek, die *Moeder, vertel my tog* in die hand.

By die deur draai Vera om.

“Lees eers daai een. En tel dié van die vloer af op,” sê sy en tik die pakkie Tampax-doekies wat op die vloer lê met haar plakkie in Lien se rigting.

***

Lien plak die potloodsketse wat Johan vir haar gemaak het van John Travolta en Björn Borg teen die muur op. Langs mekaar. Hulle is erg gekreukel, al was hulle opgerol. Die trek van Durban af, toe Randgate toe waar dit in ’n boks in tannie Mara se garage gelê en muf het tot hier, op ’n hoop gegooi in haar kamer in Greenhills, het hulle verniel. Sy wens sy kan so mooi soos Johan teken.

Sy krap haar tekenboek uit, die een wat haar ouma vir haar gekoop het toe sy die eerste keer vir haar Heidi geteken het, dit lê tussen die skoene in ’n sak. Alles lyk vir haar stokkerig geteken, onnatuurlik. Outyds. Kinderagtig. Sy gooi die boek terug in die kas. Hoekom kan sy nie al oud genoeg wees om uit die huis weg te kom en te doen wat sy wil nie? Dis nog so lank en sy haat hulle almal. Selfs partykeer vir Ben. Sy weet nie hoe sy dit gaan uithou nie. Sy’s nou maar eers veertien. Sy wens sy kan eerder by Brenda in Johannesburg gaan bly. Brenda is die coolste van die lot. En die slimste. Sy is al een wat haar verstaan en omgee oor wat sy dink. Hulle praat altyd vir lank oor die foon as Brenda haar bel. As sy daar kan gaan bly kan sy kuns gaan swot en ook cool wees. Sy kan nie glo Brenda is haar ouma se suster nie.

Santie sê daar’s ’n kollege in Johannesburg waar mens graphic design ná skool kan gaan leer. Lien weet nie wat graphic design beteken nie, en al wat Santie weet is mens hoef nie mooi te kan teken nie, dit gaan meer oor idees. Santie wil balletskool toe gaan in Johannesburg. Dalk al volgende jaar wanneer sy in standerd agt is. Sy’s slim. Lien weet as sy iets sê, is dit gewoonlik so. Haar ma-hulle is ryk. Hulle bly in een van daai groot huise wat aan die ou kant van Randfontein gebou is. Die bome daar het dik basse, anders as Homelake se bome. Santie-hulle se uitbreiding het nie ’n naam nie. Dis een van die eerste huise wat vir ’n mynbaas gebou is, sê Santie. Maar haar pa werk nie op die myn nie, hy het sy eie besigheid op die dorp.

“My ma en pa gaan skei,” het Santie haar nou die dag vertel toe Lien vir haar gaan kuier het. Sy het nie vir Lien hartseer gelyk nie. Hulle het om en om voor haar groot wit spieëlkas

gedraai, besig om haar nuwe swemcostumes wat haar pa van oorsee af saamgebring het, aan te pas.

“Gaan julle trek?”

Sy het stilgestaan en vir Lien gekyk.

“Nee, ons bly hier. My pa trek. Hy’t ’n nuwe girlfriend. Sy bly oorsee.” Lien was verlig. Sy hou baie van Santie-hulle se huis.

“Gaan hy oorsee toe trek?”

“Ek weet nie.” Sy het skielik hartseer gelyk en op haar bed gaan sit, Lien langs haar.

“Hei! Kom ons speel bietjie van jou plate!” het Lien gesê. “Wat van Michael Jackson?”

Santie het opgespring, voor Lien gaan staan en haar aan die arms gegryp. Sy raak nooit so opgewonde nie. Lien het geskrik.

“Wat!”

“My pa het ’n plaat van oorsee af teruggebring! Dis verban! Dit gaan oor die duiwel wat die Here verlei!”

“Nooit!”

“Ja, ek dit geluister. Dis baie mooi.”

“Mooi?”

“Ja, en daar’s ’n liedjie van ’n stripper op.”

Sy’t Lien aan die arm gegryp en op pad sitkamer toe het hulle eers in die kombuis gestop.

“Jy mag vir niemand vertel nie, Lien! Ons sal in groot moeilikheid kom,” het sy gesê toe sy vir hulle Coke tot bo vol in rooi glase gooi.

“Ek sweer op my lewe, ek sal niemand vertel nie,” het Lien gesê en haar Coke met groot slukke gedrink.

“Wat lees jy?” vra haar ouma toe sy op pad kamer toe langs haar op die bed kom sit. Sy sien haar ouma frons vir haar mure wat van bo tot onder met posters toegeplak is.

“Stories, Ouma.”

“Hoe kan jy konsentreer met al die goed hier om jou?” Haar ouma skud haar kop.

“Dis my kamer, Ouma.”

“Watse stories lees jy?”

“Ouma sal dink ek’s mal.”

“Try me.”

“Oor vlieënde pierings.”

Haar ouma rek haar oë. Lien sien sy terg haar.

“Ek’t Ouma gesê Ouma gaan dink ek’s mal!”

“Glo jy aan vlieënde pierings?”

Lien sit regop. “Ek weet nie, Ouma. Miskien. Ek glo meer aan vlieënde pierings as die Bybel,” sê sy. “Erik von Daniken sê Jesus was ’n alien.”

Haar ouma sit haar hand voor haar mond. Sy terg nie meer nie. “Maar kind! Dis mos godslasterlik! Jy sal reguit hel toe gaan as jy sulke goed kwytraak!”

“Ek trek maar net Ouma se been,” sê sy en lag. “Waarín glo Ouma?”

Haar ouma snork soos altyd wanneer sy dink sy gaan iets belangriks sê, iets diep. “Daar’s min dinge waarin ek glo, Lien. En vlieënde pierings is beslis nie een nie.”

“En die Bybel?”

Sy kyk weer vir Lien met groot oë, en druk haar arm. “Almal glo aan die Bybel, my kind.”

Sy vat die boek uit Lien se hande en bekyk dit, draai dit om, lees die agterkant. “Erik von Daniken ...” sê sy, “*Jesus is an alien.*” Sy skud haar kop. “Waar gaan ons ou wêreld heen?”

Haar ouma gee die boek terug en staan op.

“Moenie alles wat jy lees, vir die waarheid vat nie, Lien. Mens raak gou deurmekaar met al die goed wat deesdae so maklik te koop rondlê. Teken liewers vir my weer ’n prentjie van Heidi, toe. Ek weet nie wat het van myne geword met al die getrekkery nie. Jy’s goed, Lien.”

“Dankie, Ouma.”

Toe haar ouma uit is, haal sy die boek oor die duivelbesete huis *The Amityville Horror* wat sy by Santie geleen het onder die pienk deken uit. Haar pa het die boek ook van oorsee af saamgebring. Sy lees totdat sy die huis hoor stil raak en sy haar verbeel ’n mal swart vark krap saggies teen haar kamerdeur.

Toe gooi sy die boek in die oop kas in en maak haar oë styf toe.

Sy hou nie daarvan om by haar ouma-hulle op Pietersburg te kuier nie. Sy kan nie haar biblioteekboeke lees nie, hulle dink alles is onchristelik. Veral haar ouma. Sy irriteer haar die heelryd met al haar gevraery oor wat sy op die dorp doen en wie sy sien. Sy moet gedurig verduidelik. Sy bly eerder by haar pa, al kan sy tannie Poppie nie verdra nie. Sy wil altyd weet hoeveel Lien weeg en dis al kere wat sy vriendelik is, wanneer sy oor Lien se skouer na die skaal in die badkamer kyk.

“Dis nog babavet,” het sy laas vakansie gesê, “moenie worry nie.” Dit het vir Lien soos ’n kompliment geklink.

Haar pa het plate van Elvis en ’n band wat *Softly Whispering I Love You* sing waarna sy oor en oor kan luister as haar pa en tannie Poppie by die werk en hulle alleen by die huis is. Haar pa

het oorfone so sy hoef nie die seuns buite te hoor cowboys and crooks speel nie. Dis 'n alewige geskiety, 'n gewegkruipery en gejagery, al om die huis. Haar ouma-hulle het nie plate by hulle huis nie, net Bybels, oral, omtrent in elke kamer. Hulle is deel van 'n sekte, het haar ma haar eenkeer vertel. Dis erg.

Dié vakansie het haar oupa hulle kom haal en Pieterburg toe gevat. Haar pa is op honeymoon. Hulle bly vir eers by hulle vir die vakansie, tot hy en tannie Poppie terugkom.

“Sy word groot, Jasper.”

Lien staan stil in die donker buite haar ouma-hulle se huis, 'n tree weg van waar die kombuislig oor die sementpaadjie skyn. Sy loop saggies nader en leun met haar rug teen die muur, die bakstene is nog warm van die middagson se hitte. Sy verbeel haar sy ruik die Aromat wat sy haar oupa oor sy tjops en pap hoor skud.

“Ek dink die ding met Willem en Poppie is regtig moeilik vir die kinders,” sê hy en lek sy vingers hard af.

Lien loop weg, verby die twee groot klippe wat aan weerskante van die oprit lê tot by die hek waar sy gaan staan en probeer om 'n spesifieke wit Datsun oor die bult te wens. 'n Paar minute later werk dit. Sy voel hoe haar hart vinnig begin klop. Die Datsun se enjin sny uit en die kar se ligte gaan af 'n entjie voor hy langs die hek stop. Dis donker binne, maar sy kan Nikos Dimitri se swart krulhare sien toe hy oor die sitplek leun om die deur vir haar oop te maak. Sy het hom 'n week terug in die CNA ontmoet, net nadat hulle op Pietersburg aangekom het. Nikos se pa het die enigste twee restaurante op die dorp en Nikos werk by die smart een, Rumours.

Sy klim langs hom in. Sy mond mik vir hare, maar vang haar wang toe sy haar kop draai en tussen die twee sitplekke deur die agterste venster die donker pad af kyk.

“My pa gaan nou hier wees, Nikos,” sê sy, “ek kan nie lank bly nie.”

“Ek't jou gemis vandag. Hoekom het jy nie restaurant toe gekom nie?” Hy streel oor haar hande op haar skoot. Sy kyk af.

“Ek sal môre kom,” sê sy en soek sy oë in die donker. Hulle is dieselfde kleur as sy hare.

Hy haal sy kassetspeler in die kant van die deur uit, balanseer dit op sy knieë en druk met dieselfde hand 'n kasset in. Die ander hand lê doodstil en warm in hare.

Sy skrik toe die musiek skielik hard begin speel en ruk haar hande uit syne. *When I was young, I thought that life was so wonderful, a miracle, it was beautiful, magical... but then they sent me away, taught me how to be sensible...* Hy draai dit sagter en glimlag.

“Jammer.” Sy voel hoe sy rooi word in die donker.

“Wag!” sê hy skielik, “Ek het iets vir jou.”

Hy sit die karliggie aan, draai om en rek om iets op die agterste sitplek by te kom. Hy sit ’n plastieksak op haar skoot neer. Sy kyk vir hom voor sy die sak omkeer. ’n Tydskrif gly uit. Sy lees die naam op die buiteblad hardop: “*UFOs: The Journal of Truth.*”

“Sien jy. Ek dink aan jou,” sê hy. “Jy weet, jy sê jy glo aan vlieënde pierings en jy lees daai boeke van Eric van...”

“Eric von Daniken,” sê sy. Sy soen hom vinnig op sy lippe voor sy deur die tydskrif begin blaai en ’n artikel oor Richard Dreyfuss sien. Hy speel in haar favourite fliek, *Close Encounters of the Third Kind*. Dit het drie weke gelede by Roma in Randfontein gewys. Santie se ma het hulle die Saterdagmiddag gaan aflaai toe sy die naweek by hulle gaan slaap het.

“Wow. Dankie, Nikos,” sê sy en voel hoe sy weer begin bloos.

“Dis my plesier, Lien.” Hy sit die karliggie af voor hy oorleun om haar te soen.

Sy gaan in toe Nikos huis toe is, die tydskrif is onder haar rok gedruk.

“Nag, Ouma.”

Haar ouma is besig met die skottelgoed.

“Waar kom jy nou vandaan, kind?” Sy draai om en droog haar hande teen haar wit voorskoot af. “Ek dog jy’s al lankal in die bed.”

“Ek’t Ouma gesê ek wag buite vir my pa.” Lien gaan staan in die gangdeur. Sy kyk die donker gang af.

Haar ouma loop agterdeur toe en kyk uit.

“Ek dog dan ek het ’n kar gehoor.”

“Dis niemand, Ouma! My pa’s laat. Nag, Ouma.” Sy loop vinnig kamer toe, die tydskrif begin onder haar rok afgly.

Haar oupa se bedlampie skyn ’n skrefie oor die gang onder hulle slaapkamerdeur uit. Hy lê seker en lees Bybel of bid op sy knieë voor sy enkelbed. Dawid slaap op ’n matras voor haar ouma se bed.

In haar en Ben se kamer lê sy lank wakker, die lig aan. Sy lees die artikel oor Richard Dreyfuss. Sy kan nie wag om vir Santie van Nikos te vertel nie. Sy weet Santie het nog nooit ’n boyfriend gehad nie. Die eerste keer wat Lien vir Nikos gesien het, was toe sy oor Pietersburg se hoofstraat geloop het, op pad om plate te gaan luister by die winkel in die onderste straat. Van ver af het sy eers gedink hy’s ’n vrou, met sy lang hare en wye mond, sy groot donkerbrille. Hy het stadig van voor af oor die straat geloop, so asof hy baie tyd het. Soos hy nadergekom het,

kon sy sien hy's 'n man. Hy het sy bril opgeskuif, sy hare uit sy gesig, en die heeltyd vir haar gekyk tot sy by hom kom, en toe glimlag hy vir haar. Sy het hom later die dag weer in die CNA raakloop en toe hy vir haar halo sê, kon sy eers nie praat nie, sy stem was vir haar so mooi.

Die foon lui hard in die gang en sy skrik. Sy hoor haar ouma optel en fluister. Dis haar pa. Toe haar ouma 'n rukkie later die kamer inkom, is Lien se oë toe, die tydskrif onder haar kussing ingedruk, haar kop weggedraai muur toe. Sy hoor haar ouma lank by die deur asemhaal voordat sy uiteindelik die lig afsit en wegloop.

Die volgende oggend sê haar ouma haar pa en tannie Poppie het besluit om 'n week langer honeymoon te hou.

Ben en Dawid is stil om die kombuistafel. Haar oupa gooi almal se borde kos so vol van die Aromat dat die tjops net so geel soos die eiers lyk. Haar ouma sê niks.

Na hulle geëet het, loop hulle agter haar oupa aan garage toe waar hy in sy Zephyr klim, die plastieksak met sy blou kosblik en fleskoppie in sy hand. Hulle kyk hoe hy agteruit die oprit uitry, stadig verby die twee groot klippe, die straat in, waar hy stop, die kar in eerste rat sit en 'n paar keer petrol trap terwyl hy vir hulle kyk. Hy sit sy leerhoed op wat op die passasiersitplek lê, en waai vir hulle voor hy wegry werk toe. Hy is die bestuurder van 'n nuwe besigheid op die dorp, Pietersburg-betonmure.

***

“Sy kuier by 'n jong man op die dorp, Willem.” Sy ma kyk om na hom toe waar sy voor die stoof staan. “Praat met haar.”

“Ma moenie so worry nie, sy's nie dom nie.” Hy skud 'n homp stywe pap van die lepel af, op sy bord. “Ek weet Ma is nie mal oor Vera nie, maar sy maak die kinders goed groot.”

Sy ma kyk vir hom op 'n manier wat sê hulle weet al twee van beter.

“Kom,” sê sy en hou vir hom 'n skaaptjop. Hy spring van die tafel af op, en sy druk die vleis van die vurk af op sy bord.

“Wag, wag,” sê sy, en kyk hom op en af, “vat nog een. Lyk nie jy kry deesdae veel te eet by die huis nie.”

“Poppie leer gou, Ma,” sê hy en hou weer sy bord. “Een van hierdie mooi dae nooi ons julle vir etc.”

Hy gaan sit by die tafel en kyk op toe sy oorkant hom inskuif met een tjoppie op haar bord. Sy bid sag. Hy kou stadiger, wag vir haar om klaar te maak voor hy verder eet.

“Die kind het nie ordentlike klere nie, Willem,” sê sy toe sy weer opkyk.

Vir ’n oomblik het hy vergeet oor wie hulle praat.

“Sy kan nie elke dag met ’n stywe denimbroek in die dorp rondloop nie. Sy trek die ding net uit wanneer ek haar belowe om dit dadelik te was. Sy dra die broek partykeer klam dorp toe. Dis nie gesond nie. Met dié dat sy nou haar maandstonde het.”

Hy kyk op. “Haar wat?”

“Jy weet. Sy kan nou in die moeilikheid kom.”

Hy gaan aan met eet. “Sy het klere, Ma. Sy hou maar net van die broek.”

“Ek en jou pa het vir haar iets ordentliks gekoop, gister, by die OK,” sê sy.

Hy kyk op en glimlag. “Dankie, Ma. Ek waardeer dit. Ek sal ma-hulle terugbetaal.”

“Dis nie hoekom ek jou sê nie, Willem.” Sy skep vir haar pap in. “Ek wil net hê jy moet weet hoe sy in die dorp rondloop, elke dag. Sy gaan glo bioscope toe, dan wie weet waarheen.”

“Ma, sy’s veertien, sy kan na haarself kyk. Dis Pietersburg dié, nie Johannesburg nie.”

“Sy’s nie gewoond aan geld nie, Willem, jy kan nie net vir haar ’n klomp note, wat jy in elk geval nie het nie, in die hand stop en dink dis genoeg vir die vakansie nie. Die kinders het jóú nodig. Veral die seuns. Hulle is al weer saam met jou Pa in die bloedige son werk toe. Wanneer gaan hulle jou sien?”

Hy skep nog pap in, loop stoof toe en gooi vleissous bo-oor.

“Is die vier tjoppies vir Pa?” vra hy en druk met sy vurk aan een.

“Nee, eet. Hy kom nie vanmiddag huis toe nie. Hy werk laat.”

Hy skep nog twee tjoppies in en sit weer.

“Is Pa nie bietjie oud om so te werk nie, Ma?”

Hy is dadelik jammer hy het gevra. Sy kyk vir hom. Dit lyk asof sy wil huil.

“As jy net wou geboer het, Willem, dan het ek en jou pa nie vandag op die dorp gesit nie.”

“Sorry, Ma,” sê hy en val weer weg aan die vleis.

“Ja, Willem,” sê sy en sug. “Jou pa is so...”

“Ek weet, Ma, teleurgesteld.”

“Ons is maar net bekommerd oor jou, en die kinders,” sê sy. “Met die skei en nou Poppie.”

Hy staan skielik op, sy stoel skuur oor die houtvloer en sy ma kyk op, oë groot.

“En nou?” vra sy en vee haar mond met die servet op haar skoot af.

Hy glimlag, loop om die tafel en soen haar op die wang.

“In die sweet van my aangesig moet ek my brood gaan verdien, Ma,” sê hy. “Dankie vir die kos.”

Sy staan op. “Wat van die kinders, Willem? Wanneer kom jy kuier? Hulle is nog net ’n paar dae hier.”

Hy gaan staan in die oop agterdeur, voel hoe die strale van die warm son hom aan die rug die huis uit wil trek, weg iewers anders heen, iewers waar hy vry is. Sy hande hou aan die kosyne vas en hy wieg vorentoe en agtertoe.

“Ek sal met Poppie praat vanaand. Ek bel Ma later.” Hy draai om en draf uit, roep oor sy skouer, “Baai Ma!”

***

Daar is ’n oop stuk veld reg oorkant hulle huis.

In haar kamer trek sy haar uitgerekte wit trui oor haar nagklere aan en maak haar tekkies vas. Dis nie nodig vir kouse nie, dis somer.

“Lien!” Sy skrik toe sy haar ma se stem uit die sitkamer hoor roep.

“Ja, Ma!”

“Wat doen jy?” Mens kan niks vir haar wegsteek nie.

“Ek gaan bietjie buite staan, Ma.” Sy sug en rol haar oë.

“Moenie te lank wees nie. Dis al donker.”

“Ja, Ma.”

Dis koel buite. Sy gaan staan in die oprit voor die dubbelgarage en kyk oor die veld uit. Hulle het nie ’n heining nie. Die grasperk loop tot teenaan die straat. Die maan is vol en sy hou van die wasige lig wat oor die huise se dakke aan die ander kant van die veld skyn. Dit lyk soos die een scene in *Close Encounters*, net voor die UFO agter die berg uitrys. Sy wens sy was daar, en sy kon saamgegaan het.

Sy kyk weer oor die veld. Dit lyk anders in die dag. Wanneer sy en Ben op hulle fietse van die skool af kom, vat hulle altyd kortpad deur die veld. Hulle jaag sonder om te stop of om te kyk, want hulle is bang vir terroriste in gekamoefleerde klere wat wegkruip in die gras en hulle met masjiengewere gaan aanval. Die lang gras kielie altyd hulle bene. Sy praat Ben en haarself bang, al die pad van die skoolgrond af tot net voor die veld begin en dan jaag hulle in die nou voetpaadjie af, dwars oor die teerpad, hulle huis se oprit op waar hulle voor die dubbelgarage stop en hyg na hulle asems – voor hulle begin lag.

Sy kan nie nou die voetpaadjie in die donker veld sien nie en kyk op. Die sterre is dowwer in die vol maan se lig. Sy wonder of hulle vanaand gaan kom.

Sy skrik toe sy iemand aan haar trui voel trek. Dis Ben.

“Wag jy weer?”

Sy kyk vir hom en toe terug die lug in op. “Ja. Hulle gaan my kom haal, Boetie. Ek hoort nie hier nie.”

Hy’s stil. Soos altyd wanneer sy so begin raak, so weird, sê hy.

En toe, skielik, terwyl hulle kyk, sien sy ’n liggie in die donker beweeg. Dis ver weg en baie klein. Maar dit beweeg.

Sy kan aan Ben se hand wat nog haar trui vashou, voel hy sien dit ook. Sy kyk nie vir hom nie. Sy’s bang sy verloor die blink spikkeltjie uit die oog.

“Dis net ’n vliegtuig,” sê hy na ’n rukkie.

Sy sug en skud sy hand los.

“Dalk moet jy ’n lugwaardin word,” sê hy.

Sy frons en kyk vir hom. “Wat?”

“Dan’s jy nader. Jy’t ’n beter kans.”

“Vir wat?”

“Vir hulle om by jou uit te kom. Ek’t in die boek oor die Bermuda Triangle gelees,” sê hy, “van die vliegtuie wat daar wegraak.”

“Wat maak jy in my kamer, Ben?” Sy probeer kwaad klink.

“Ek glo ook aan hulle,” sê hy en kyk weer op.

“So nou’s jy ook weird,” sê sy. “Nes ek.”

Sy hoor krieke en, sy dink, ’n padda wat ver weg kwaak.

“Kan ek saamkom?” vra hy.

Sy begin koud kry en vou haar arms oor haar bors. “Ek sal hulle vra, ás hulle kom, maar ek kan niks belowe nie.”

“Wat gaan van jou boyfriend word as hulle jou kom haal?”

“Nikos?”

“Ja, die Griek. Wie anders?”

Sy vat sy hand. “Ja, miskien moet ons maar liever ingaan. Dit raak koud.”

***

Hoe hy haar opgespoor het, maak nie saak nie, dat hy het, is wat vir haar iets beteken. Dat hy moeite moes gedoen het om haar in die hande te kry, dis al waaroor sy omgee. Hoe en waar hy haar nommer vandaan gekry het, is nie belangrik nie.

Dis tye soos dié dat sy wens sy het 'n vriendin gehad, iemand om te vertel, raad te vra, om sommer net saam mee te lag, te onthou hoe dit voel om jonk en verlief te wees. Iemand om te vertel dat Simon haar gebel het en wil sien.

Dit was Vrydagmiddag, laat. Sy was skaars by die huis van die werk af. Hendrik was iewers buite besig, hy't net kos opgesit, Lien in haar kamer, deur toe soos altyd en die seuns straat af of die veld in. Haar ma het blokkiesraaisels op die voorstoep sit en invul. Vera het die gang afgeloop, was reg langs die foon toe dit lui. Sy't geskrik. Die voordeur was oop, sy kon haar ma se koppie tee op die houttafeltjie langs haar sien staan.

“Hallo.”

“Hallo!” het hy gesê, en sy onthou iets het binne-in haar geroer. Dit was 'n vreemde gevoel.

“Wie's dit?”

“Vera?” Weer 'n fladdering, iewers tussen haar borsbene. Toe raak sy kortasem.

“Simon.”

“Dis ek, ja, Vera,” het hy gesê en sy dink sy het hom hoor glimlag. Hy het laas só voor Maryna se dood geklink. Sy het nie geweet wat om te sê nie, waar om te begin nie. Sy mis hom. Hoe gaan dit nou, soveel jare later, ná Maryna? Hoe voel hy oor háár, Vera, vandag? Iets? Wat het geword van die vrou en haar kind wat die aand daar geslaap het? Al die jare wat verby is, die tyd wat wie weet waarheen loop... wat het van hom gewórd?

“Hoekom bel jy?” het sy uiteindelik uitgekry.

Hy het gelag, lank en lekker. Sy kon nie anders as om te glimlag nie. Dit was goed om sy stem te hoor. Sy wou huil.

“Jy sal ook nooit verander nie,” het hy gesê. “Ek bel omdat ek jou wil sien.”

“Hoekom?” Sy wou weet.

“Daar's dinge... Dis moeilik om oor die foon te praat, Vera.” Hy het skielik onseker geklink. “Jy's nou in Randfontein, nê?”

“Ja.” Sy het haar keel probeer nat sluk.

“Ek is op Potch, net buite die dorp. Ek boer nou. Met mielies en hoenders, kan jy dit glo? Is daar 'n manier dat jy hier kan uitkom? Dalk eendag, oor 'n naweek.”

“Ja,” het sy gesê, effens te vinnig, dink sy nou. “Ek sal kom.”

“Ek sal dit baie waardeer, Vera. Ken jy Potch?” Hy het opgewonde geklink.

“Nie so goed nie.”

“Weet jy waar die padkafee is? Die een net so buite die dorp?”

Sy het haarself gedwing om bietjie te wag voor sy antwoord. “Ek dink so.”

“Oukei, goed, ek kry jou daar. Volgende Saterdag. Sal jy kan?”

Sy't weer 'n rukkie stilgebly, sy wou nie hê hy moes weet sy wou dadelik ja sê nie. Natuurlik wil sy, graag, sy wil nou kom.

“Ek sal sien,” het sy gesê. “Kan ek jou bel? Vir jou laat weet?”

Hy het lank nie geantwoord nie. Sy het paniekerig geraak.

“Simon! Is jy daar?”

“Ja, ja! Vera, ek bel jou weer later in die week, so teen hierdie tyd, en dan maak ons die reëlins vas.”

Voor sy kon antwoord, was die foon dood.

Sy't op die stoel langs die telefoon gaan sit, haar bewende hande op haar skoot probeer stilhou. Simon. Sy het opgekyk. Haar ma het in die oop voordeur gestaan, leë koppie in haar hand en *Huisgenoot* onder die arm. Sy het nader geloop en Vera kon die swart inkwolketjie op die Bic-pen se punt sien, so na het sy hom verby haar neus geswaai.

“Moenie nou nonsens aanjaag nie, Vera. Hendrik is nie onder 'n kalkoen uitgebroei nie,” het sy gesê en toe aangeloop kombuis toe.

***

Hy vermoed onraad.

Hy ken haar nie net vir 'n dag of wat nie, hy kén haar. Goed. Jare al. Vandat hy haar ontmoet het, in standerd agt, vanaf die eerste keer wat hy moed bymekaar geskraap het om met haar te praat, het hy al geweet: sy's die een vir hom. En hy's nie romanties nie. Hy dink net hy is gelukkig omdat hy weet wat hy wil hê, een honderd persent seker was, nog steeds is. Sy is die enigste vrou vir hom.

“Jou tee word koud,” sê Hendrik. Hulle sit in die kombuis.

Sy kyk met 'n glimlag op, een wat hy nie ken nie, maar een wat hy herken. Toe sluk sy die lou tee, trek haar neus op en stoot die beker oor die tafel weg. Sy kyk vir hom, glimlag weer so, so asof sy haarself nie kan help nie. Sy bors begin te knoop.

“Tets fout?” vra hy.

“Hoekom?” Sy staan op. Toe sy verby hom loop, op pad wasbak toe, soen sy hom in sy nek. Hy frons, vee oor die plek met sy hand.

Sy draai om en kyk vir hom.

“Jy lyk maer, Hendrik.” Sy frons met daai glimlag om haar lippe. “Eet jy genoeg by die werk?”

“Ja.” Hy probeer nie kortaf klink nie, die onrustigheid ignoreer wat sy bors so toetrek.

Vera kyk skielik na haar horlosie.

“Op pad iewers heen?” vra hy. Hy wens hy kon die byt uit sy stem hou. Dis nie hoe hy homself ken nie.

“Nee.” Sy frons. “Hoekom klink jy so?”

“So wat?” Hy begin te hyg.

“Is jy in ’n slegte bui?” vra sy. Sy ken nou al sy hoes, hy maak haar wakker daarmee, in die nagte, sy bekommer haar. Maar sy sê nou niks nie. Sy maak asof dit nie daar is nie. Asof hy ’n kind is wat aandag soek. Háár aandag soek, en sy sien deur dit, sy gaan dit nie toelaat nie.

“Nee. Dis jy wat in ’n buitengewoon goeie bui is, al die afgelope paar dae.” Hy kry sy sin net klaar voor die hoes hom oorval.

“Wel, nou’t ek als gehoor,” sê sy en staan op. “Ek gaan kamer toe.”

“Vera,” sê hy sag, sy asem is terug, maar dis te laat, sy is klaar die gang af. Sy hoor hom nie.

Later drink hy nog tee, kyk stip na sy weerkaatsing in die donker kombuisvenster. Hy voel beter. Sy bors oper. Sy gedagtes is weer by haar. Daar is min dinge in die lewe waaroor hy sterk voel. Oor sekere goed sal sekere mense hulle dae lank kwel, slaaplose nagte hê, goed waaroor hy nie eers twee keer sal dink nie. Hy weet hy is anders, ’n bietjie van ’n loner, dalk selfs, soos wat Mara sê, effe skaam.

Hy staan op, haal die plastiek lunchbox uit sy seilsak, vat ’n hap van die toebroodjie wat hy die oggend vroeg gemaak en nie by die werk geëet het nie. Sy aptyt is weg en in dié se plek is ’n hol kol wat nie kos soek nie. Hy gaan sit weer by die tafel en kou langtand aan die suur sny Sandwich Spread-broodjie. As Vera dink hy gaan haar ’n tweede keer verloor, maak sy ’n fout. Oor sy dooie liggaam. Maak nie saak wát sy in die mou voer en vir hom probeer wegsteek nie.

Iets is nie lekker met haar nie. Hy kan miskien nog nie sy vinger daarop sit nie, maar hy vermoed onraad.

***

“Sy sê daar is niks fout nie, dis glo my verbeelding.”

“Dan is dit so,” sê Cecil. “Hoekom sal sy so sê as dit nie so is nie?”

“Want sy is ’n donnerse vrou,” sê hy. “Dis hoekom.”

“Contessa sê wat sy dink, sy hou nie terug nie.”

Con-fokken-tessa. Wat vir ’n naam is dit? Willem skud sy kop. Hy kan nie glo hy praat met Cecil oor sy probleme nie. Wat weet hy van vrouens af? Duidelik niks. Sy vrou is nie ’n vrou

nie, nie volgens Willem nie. Sy is 'n Portugese viswyf. Sy kyf van die môre tot die aand, oor alles.

“Ek dink sy’t ’n skelmpie,” sê Cecil en snuif hard.

Willem haat dié gewoonte van hom. Hy kyk op, slaan sy bier op die kroegtoonbank neer.

“Fok, Cecil. As jy nie my partner was nie, het ek jou nou gebliksem.”

Hulle sit stil en kyk uit oor die rye bottels drank, al die pad tot teen die dak, agter die toonbank.

“Al die tekens is daar, ou,” sê Cecil na ’n rukkie.

Willem hou nie van die gelatenheid in sy stem nie. So, asof hy wat Cecil is, wéét. Hy wat lyk asof iemand bloed uit hom gesuig en net genoeg oorgelos het om van te kan leef, só verrimpeld is sy sonverbrande gesig, só krom getrek sy lyf. Hy met sy potblou oë wat dwarsdeur jou kan kyk – ás hy die dag vir jou kyk.

“Wat weet jy van vrouens en tekens af, Cecil? Jy, ou maergat met jou vet Porra van ’n vrou wat seker letterlik en, as jy ongelukkig is, figuurlik op jou kop sit.”

“Jy hoef nie lelik te raak nie,” sê Cecil. Hy steek ’n sigaret op, hou die pakkie vir Willem. Hy trek hardhandig een uit. Cecil lig sy wenkbroue, druk die pakkie terug in sy hemsak.

Hulle rook ’n ruk lank in stilte, vat nou en dan slukke bier. “Attie het sy vrou só uitgevang,” sê Cecil.

Willem kyk vir hom, blaas amper rook teen sy wang uit, maar mik verby sy kop.

“Jy ken mos vir Attie?” sê Cecil.

Willem sê niks.

“Sy vrou het hom ’n ruk gelede verneuk. Hy wou dit nooit erken nie. Toe laat hy hulle foon tap.”

“Wat?” sê hy.

“Dis waar. Hy het ’n PI gekry. ’n Private Investigator.”

Asof hy nie weet wat ’n PI is nie. Willem sê niks.

“Die ou het eers vir die polisie gewerk. Hy was ’n speurder in die geheime diens, hy weet alles van phone tapping af, hy’t glo gereeld ouens in die politiek afgeluister. Van hulle is toegesluit, van hulle het nooit weer the light of day gesien nie.” Hy kyk vir Willem. “If you know what I mean.”

“Bly die ou hier op Pietersburg?”

“Ja. Hy kon blykbaar nie meer die druk daar bo in Pretoria vat nie. Dit was te erg. Toe’t hy sy eie besigheid op die dorp kom begin. Hy maak glo baie meer geld. Lekker dik geraak, sê dié wat hom van die ou dae af ken.”

Hy draai na Willem toe en dit voel asof sy oë dwarsdeur hom kyk.

“Jy weet mos hoe gaan dit op hierdie dorp van ons, almal is bored stiff. Everybody gets up to all sorts of mischief.”

“Wat weet jy van mischief af?” probeer Willem terugkap, maar die fut is uit sy woorde.

Later, toe hulle uitloop huis toe, vra hy vir Cecil wat die ou se naam is.

***

Die dae voor hy weer bel, doen sy en haar ma 'n tipe dans met mekaar die gang op en dan af en verby, voor by die stoep uit en weer in, deur die kombuis. Nooit die agterdeur uit nie, dis te ver. Alles binne hoor- en loopafstand van die foon af.

Sy het met Mona, die saleslady by die klerewinkel waar sy werk, gereël dat sy dié week elke dag so halfvyf huis toe kan gaan ingeval Simon vroeër bel as laas keer. Mona kan dan die volgende week weer 'n beurt kry om af te vat.

Die areabestuurder word elke middag so om en by vieruur gebel, die syfers vir die dag gegee, en dan is alles so te sê verby. Gewoonlik drink sy en Mona 'n koppie tee voor hulle die winkel se deure vyfuur sluit. Mona is die naaste wat sy aan 'n vriendin sal kom, dink Vera.

Mona is getroud met Wim, het drie klein kindertjies, een wat sukkel met asma, dié dat Mona partykeer bietjie laat by die werk aankom met donker kringe om die oë van min slaap.

Sy hou van Mona, haar stilligheid, haar omgee vir die klante. Sy spring vinnig wanneer een 'n groter of kleiner nommer wil aanpas en skaam verby die aantrekhoë se gordyn na haar soek. Dan stap Mona flink weg, rok of broek of bloes netjies oor haar arm gegooi, amper soos 'n outydse waiter, en gaan soek die regte nommer. En sy verkoop goed, sy weet net wie het hulp nodig en wie uitgelos moet word.

Dit is ook nie in Mona se aard om uit te vra nie. Sy is nie die nuuskierige soort nie, skinder nooit nie, drink haar tee, eet haar Marmite-broodjie in stilte agter in die kombuis. Hulle gesels partykeer, die winkel hou hulle nie die hele dag besig nie, maar dan is dit oor Mona se kinders, haar man wat kontrakwerk in die Noorde doen om die pot aan die kook te hou en oor Vera se kinders.

As Mona die dag moeg is, dan vertel Vera weer vir haar die storie van hoe Hendrik vir haar gewag het en hoe hy haar kinders aanvaar asof hulle syne is. Dan blink haar oë, die donker kringe lyk ligter wanneer sy glimlag, en sy gee nie om as Vera die storie meer as een keer vertel nie. Sy vra haar somer daarna. Van die deel waar die mense wat saam met Hendrik werk, dink die kinders is sy eie vlees en bloed, daarvan hou sy die meeste.

Maar Vera sê niks oor Simon nie: dat sy vir hom wag om te bel en dat dit die rede is hoekom sy elke dag vroeër huis toe wil gaan nie.

Sy het so 'n spesmaas dat as sy vir Mona moet sê van Simon, van haar planne om die naweek plaas toe te gaan en van die hoop wat so vlam gevat het in haar binneste dat dit dreig om haar aan die brand te steek... dat dit juis die ding is wat die lig uit Mona se oë sal blaas. Haar teleurgesteld gaan maak in Vera. En daarvoor is sy nie lus nie.

Hy bel Donderdagmiddag, 'n paar minute nadat haar ma die voordeur agter haar toegetrek het op pad om haar hare te laat kleur.

Dit is Saterdagoggend, Hendrik is vroeg weg werk toe, haar ma is op die stoep, diep in die nuutste *Huisgenoot* in, en die kinders is Bosmanstraat, na John-hulle toe. Hulle gaan later braai en John het belowe om 'n paar Bud Spencer- en Terence Hill-videos vir die kinders uit te neem.

Sy pak 'n stelletjie klere onder in haar groot handsak in, mens weet nooit hoe dinge uitdraai nie. Tandeborsel los sy, sy wil nie vir Hendrik op hol jaag nie. Sy kan altyd een op Potch koop as dit nodig is.

Sy't geskrik toe die foon vroeg vanoggend gelui het, gedink dis hy wat dalk koue voete gekry het en hulle planne wil kanselleer. Haar ma het op haar stoel op die stoep omgeswaai, vir haar oor haar brille gekyk toe sy in die gang af stap om te antwoord. Haar ma weet nie hy het Donderdag al gebel nie.

Sy het so hard gelag toe sy John se stem aan die ander kant van die lyn hoor, so vriendelik met hom gesels dat haar ma haar *Huisgenoot* op die stoel neergegooi en die trappies afgehoop het, die tuin in. Sy het vir John gesê wat sy vir Hendrik en die kinders gesê het: dat sy vir 'n ou vriendin op Potch gaan kuier vir die dag en laat die aand terug sal wees, dalk eers die volgende oggend as hulle lekker aan die kuier sou raak.

“Kuier?” het John gesê en gelag. “Op wat gaan jy kuier, Sus? Tee en drie suiker?”

“Ek bedoel net kuier, John. Gesels. Party mense kan lekker kuier sonder 'n gedrinkery.”

Toe's hy stil.

Vera loop die stoeptrappies af kar toe, verby haar ma waar sy op die stoel sit. Sy kyk nie van haar *Huisgenoot* af op nie, sê niks toe Vera haar groet nie.

“Daai broek sit te styf,” sê sy nes Vera die kar oopsluit.

Vera kyk op. Sy antwoord nie.

“En daai bloesie?” Sy loer oor haar brille. “Nuu?”

“Op appro, Ma. Ek vat hom Maandag terug.”

“Die lipstiffie is te skel, jy lyk goedkoop. Dit pas jou nie,” sê sy. “Of dalk tóg.” Sy lig haar wenkbroue vir Vera en kyk weer terug na haar *Huisgenoot*.

Vera slaan die Anglia se deur hard toe en ry weg. Haar hart klop vinnig teen die nuwe bloes met die ligte pienk en blou blommetjies en krullerige olyfgroen blare.

Toe sy die dorp uit ry op pad Westonaria toe, daar kom waar die Potchpad vanaf Johannesburg dié een kruis, steek sy ’n sigaret op.

***

Hy wou nie by John-hulle gaan braai nie. Die briefie in sy skoonma se handskrif op die kombuistafel het hy opgefrommel en in die asblik gegooi. Hy is garage toe om na die boks met sy rewolwer in te soek, die een waarmee hy nie die hond op die strand kon doodskiet nie.

Wapens van enige aard staan hom nie aan nie. Hoekom hy nog dié een het, weet hy nie. Dit was sy pa s’n. Om die een of ander rede het sy pa gedink Hendrik gaan dit nodig hê wanneer hy Durban toe trek, destyds toe hy agtien was. Hy’t gesê die stad is gevaarlik, veral daar by die hawe, dalk sal hy homself moet verdedig.

Nou duik die ding op, ongenooit meestal, en hier sit hy nou op die koue sementvloer met die harde stuk metaal wat swaar op sy palm lê. Hy wonder weer wat hy daarmee gaan doen. Vera skiet? Die man skiet? Al twee? Homself? Almal? Hy kon dan nie eers die hond geskiet kry nie. Hy staan op, mik die wapen venster toe, vinger op die sneller, een oog toe, laat sak hom weer. Skud die ding. Hoe kyk mens of daar nog patrone in is?

Hy druk die rewolwer agter by sy broek in, trek sy hemp oor, verbaas dat hy so iets doen. Kom dit natuurlik vir ’n man, wonder hy, om ’n rewolwer agter in sy broek in te druk? Hy maak die garagedeur toe en loop terug huis toe, hy voel die koue metaal teen sy heup afsak, druk sy hand teen sy been en hoop hy trek nie per ongeluk die sneller nie.

In die kamer is hy verlig om die ding van sy lyf af te kry. Hy bêre dit in sy kas onder sy onderbroeke. Weer wonder hy of dit die eerste plek is waaraan ’n man dink om sy rewolwer weg te steek: tussen sy onderbroeke. Hy skud sy kop en loop kombuis toe. Hy maak tee.

Sy lê seker nou al langs hom, het klaar seks gehad, wie weet hoeveel keer. Hy probeer die beelde in sy kop wegs kud, haal die pakkie Mariebeskuitjies uit die kas, en gaan sit by die kombuistafel met sy tee. Hy blaai deur die *Huisgenoot* op die tafel, sit dit weer neer, kyk rond. Potch, sê sy. Sy gaan Potch toe om vir ’n ou vriendin te gaan kuier.

Sy wat nie vriendinne het nie. Sy wat vir hom snags wanneer sy nie kan slaap nie, sê hy is haar enigste vriend terwyl die koppie tee wat hy vir haar gemaak het op haar bedkassie koud word. Sy vertrou niemand nie, sy't het in elk geval niemand nodig nie. Sy't mos nou vir hom. Hy weet sy lieg. Maar hy het haar nie gestop nie. Hy't gemaak asof hy die storie glo.

Haar ma is ook doodstil, dit lyk asof sy die laaste paar dae 'n spook gesien het. Kyk die heelyd anderpad. Sy weet wat aangaan. Hy wou met haar praat, haar dwing om vir hom die waarheid te vertel, maar hy kon nie. Hy kan sien sy weet dit, sy kry hom jammer. Dít maak hom briesend. Hy laat sak sy kop tussen sy hande, kyk vir die patroontjies op die plastiektafeldoek, rooi en wit blokkies, teekoppiekringe.

Toe staan hy op, loop weer terug kamer toe om in sy onderbroeklaai te gaan kyk.

***

Sy ry agter sy wit bakkie aan, dalk nog dieselfde een wat hy destyds gehad het, dink sy, die ding lyk maar afgeleef. Hy het nie uitgeklim toe sy by die padkafee gestop het nie, net die venster afgedraai, sy kop deurgedruk, gewaai toe hy haar sien en gewys sy moet hom volg.

Sy het hom amper nie herken nie. Hy het oud geword, nog dieselfde blonde kuif, mooi glimlag, maar maerder, skerp wangbene en wat lyk soos 'n permanente frons tussen sy oë, al glimlag hy. Haar sekerheid van die vorige paar dae is weg. Wat maak sy? Ry agter 'n man aan wat sy jare laas gesien het in die hoop dat hy... wat? Wat verwag sy van hom? Liefde? Is dit wat sy dink sy nie by die huis kry nie? Sot. Haar ma was reg, die broek is te styf. Haar maag voel kramperig.

Anderkant die dorp, op die Klerksdorp-pad, draai hy op 'n grondpad af. Hy stop, spring uit en terwyl hy die hek se slot oopsluit en eenkant toe staan sodat sy kan deurry, sien sy hy is net die helfte die man van voorheen. Is hy siek? Is dit hoekom hy haar wil sien? Want hy is besig om dood te gaan? Een laaste keer?

Die pad is klipperig en dit voel asof hulle vir 'n ewigheid dieper die veld inry, oor wat vir haar soos deininge van ver af gelyk en wat intussen heuwels geword het totdat hulle uiteindelik by nog 'n plaashek die storie herhaal van slot oopmaak en sluit. Hoekom kyk hy nie vir haar wanneer sy verby hom ry nie? Het sy so sleg ouer geraak?

Na nog 'n ewigheid op die pad stop hulle uiteindelik voor 'n ou plaashuis. Sy kyk rond oor haar hande wat styf om die stuurwiel vasklou. 'n Brak kom nader gedraf, toe nog een, die twee maak beurte om te blaf. Simon klim uit, jaag hulle weg en stap na haar toe. Haar oë kyk oor die mistroostige werf, beslis nie 'n vrou se hand hier nie, dink sy.

Hy maak haar deur oop.

“Hallo, vreemdeling,” sê hy. Sy oë lyk blouer in sy bruingebrande gesig. “Kom, klim uit, ons kry vir jou bietjie lafenis. Dis vrekwarm vandag.”

Vera mik om hom te omhels en net toe kom sý by die agterdeur uitgestap.

Vera het haar eers nie herken nie, die lang vrou in haar jeans en wit t-hemp. Haar tekkies en die cowboyhoed op haar kop. Sy het ook maer geword.

“Long time no see, Vera,” sê sy. Dis haar stem. Sy steek haar hand uit.

Klomp goed gebeur op een slag in Vera se kop. Beelde van dinge waarvan sy al vergeet het, doem skielik op so asof hulle heertyd nog daar was, net wegkruipertjie gespeel het en nou uitkom en sê: “Boe! Boe, Vera!”

Vera vat haar hand. Die vrou met die mooi stem en die kind op haar rug op haar agterdeur se trappie. Die vrou wat in sy huis gebly het... nog steeds in sy huis bly, blykbaar.

Die kind kom uitgestap. Vera laat los haar hand, kyk af na die kind. Dis toe ’n sy, nie ’n hy nie, die kind op haar rug. Hoe oud nou? Vyf jaar? Sewe? Sy voel naar.

“Dis Mandy,” sê die vrou. Van alle name. Die kind met die duim in haar mond, een arm om haar ma se been, groot bruin oë op Vera.

“Sê hallo, Mandy. Dis Vera.”

Vera hurk af na die kind toe, verligting vir haar wankelrige bene.

“Hallo Mandy,” sê sy, haar droë lippe is styf van probeer glimlag. Waar bly hulle, die twee? In die buitekamer? Dis mos nou ’n permanente storie dié, lyk dit. Sy kan nie nou meer met haar kind in die huis, in die spaarkamer, bly nie? Ma en kind lyk ook verwesters, so in hulle byderwetse klere.

Die kind sê niks, kyk net, suig haar duim.

Die gaasdeur klap ’n derde keer. ’n Klein seuntjie hardloop uit, spring op in Simon se arms. Vera staan op, sy voel skielik duiselig, hou haar hand voor haar oë wat knip teen die son agter hulle.

Toe sien sy.

“Vera,” sê hy en glimlag breed, die klein wetter op sy heup. “Kyk, my seun.” So trots. “Ons het ’n seun, ek en Margaret.”

Margaret? Sy kyk verby hom, verby hom en die bruin seuntjie wat soos ’n aap aan sy arm klou, bene vasgeklem om sy heup. Waar de hel is Margaret? Die gaasdeur bly toe. Sy kyk uiteindelik terug na hulle toe, so asof iemand haar kop teen haar sin draai, na Simon en die vrou, die kinders toe.

Sy kyk in die vrou se donker oë, kan niks lees nie, knik. “Bly te kenne, Margaret,” sê sy, uiteindelik. Dit voel of haar lippe kraak met elke woord wat uit haar mond uit kom.

***

Dis laat en haar ma is nog nie terug nie. Sy kry oom Hendrik ook nêrens nie. Haar ouma het lankal sy koue tee in die wasbak uitgegooi.

Sy kar staan nog steeds in die oprit. Hulle het hom orals gesoek, in die kar ook gekyk. Haar ouma het om die een of ander rede gedink hy kruip dalk in die kattedak weg en toe dié ook oopgesluit. Toe eers was sy tevrede om bietjie te wag en is hulle terug kombuis toe waar Lien visvingers, mash en ertjies gemaak en ’n bietjie chutney op elkeen se bord gegooi het. Die seuns het gaan bad, en toe die kos reg is, het hulle in die sitkamer die laaste bietjie van die Wimbledon-tennis gekyk: die seuns op die mat in hulle camouflage-nagklere, sy op een stoel, en haar ouma op die bank met haar hekelwerk.

Sy hoor die kar by die oprit indraai, en sien die ligte teen die gordyne opskyn. Haar ouma sit haar hekelwerk neer en staan op. Hulle kyk vir mekaar voordat haar ouma deurstap kombuis toe.

“Ma’s hier,” sê sy en trek haar knieë onder haar trui uit. Sy staan op. “Sit die TV af.”

Sy gaan staan op die agterdeurtrappie, haar broers langs haar in die deur. Sy sien eerste vir oom Hendrik, wat blykbaar, wonderbaarlik, agter die garage uitgekom het. Hy lyk anders. Kwaad. Dis donker voor die garage. Hy staan ’n entjie weg, aan die ander kant van die twee karre wat agter mekaar in die oprit staan. Haar ouma wieg, ’n paar tree voor Lien, stadig op een plek, so asof sy nou net in haar spore gestop is. Iets blink agter in oom Hendrik se broek, sy hemp is in sy belt gestee en, toe hy vorentoe loop, lyk hy vir haar onvas op sy voete. Sy hand voel agtertoe oor die blink ding. Sy hoop nie hy het gedrink nie. Haar ma maak hom dood.

“Hy’t ’n rewolwer agter in sy broek gedruk,” fluister Ben, hard. Hy klink opgewonde.

“Bly stil,” sê sy. “Is nie. Gaan julle in, toe.”

“Nee,” sê hy.

“Ja,” sê Dawid, hard. “Nee.”

“Moet dan nie so aan my klou nie,” sê sy en skud haar heen. Sy vee haar trui plat en kyk op.

Oom Hendrik moes hulle gehoor het. Hy kyk vir Lien oor die Mini se dak. Sy oë lyk rooi, al is hy halfpad in die donker. Sy glimlag vir hom. Probeer vriendelik lyk. Hy kug. Sy kan sien hy

hou sy hoes in, sy gesig raak rooi. Haar ouma sê niks, sy staan net doodstil. Sy het opgehou met wieg. Haar ma se rooi Anglia is donker binne. Sy kan niks sien nie. Wanneer klim sy uit?

“Vera,” sê oom Hendrik sag en hoes weer. Gelukkig staan hy stil. As hy nie beweeg nie, lyk hy oraaits. Hy klink nie te kwaad nie.

“Vera!” sê hy weer, harder. Nou hyg hy. Sy bors klink nie lekker nie. Dalk is hy tog ’n bietjie kwaad.

Die deur skweek oop, haar ma klim uit. Sy staan aan die ander kant van die twee karre, ’n entjie weg van oom Hendrik af. Lien knyp haar een oog toe, druk haar hande voor die seuns se oë. Al twee klap haar hande dadelik weg.

Oom Hendrik kyk weer na hulle kant toe, vang Lien se oog oor die karre se dakke. Sy glimlag weer, probeer só waai dat net hy haar sien. Hy kyk terug na haar ma toe.

“Waar was jy, Vera?” vra hy en sy hand druk teen die rewolwer. Dit lyk asof die ding afsak, asof hy nie sy vingers om dit wil vou en vasvat nie, net wil voel daaraan, dalk net om seker te maak dis nog daar.

“Sjuut, Hendrik,” sê haar ma. “Jy gaan die kind wakker maak.”

“Ons is klaar wakker, Ma!” skree Dawid van die trappie af.

Sy kyk oor die Anglia se dak vir hulle. “Ek praat nie van julle nie.” Sy draai om en skuif haar sitplek vorentoe. Lien hoor haar steun toe sy afbuk. Oom Hendrik staan doodstil, sy oë wawyd oop, trane loop oor sy wange en haar ouma begin weer vorentoe en agtertoe te wieg, so asof sy haarself opwarm om te begin loop. Haar ma kreun nog ’n keer, staan regop met iets toegedraai in ’n kombers in haar arms, skop die kar se deur toe en gaan staan voor oom Hendrik.

“Help ’n bietjie, Hendrik,” sê sy. “Die kind is swaar.”

Hy los die rewolwer wat amper dadelik agter in sy broek af verdwyn, vat-vat onhandig om en aan die bondel in haar ma se arms. Lien buk af, sien deur die kar se venster hoe die rewolwer teen sy been afgly. Hy probeer nie eers keer nie, rek net sy been bietjie agtertoe, maar sy aandag is nou heeltemal op die kind in sy arms. Lien knyp haar oë toe, wag vir ’n knal wanneer die rewolwer die grond tref. Net ’n sagte plofgeluid op die gras, toe stilte. Sy maak haar oë oop, staan op haar tone, sien hoe onhandig oom Hendrik lyk en dink, dalk het hy nog nooit ’n swart kind van naby af gesien nie, wat nog te sê van vasgehou in sy arms. Sy hoes lyk weggeskrik.

Haar ma stap verby haar ouma oor die gras, agterdeur toe.

“Naand, Ma,” sê sy.

Vir die eerste keer in 'n lang tyd lyk haar ouma vir Lien stomgeslaan soos sy haar ma agterna kyk.

“Naand, Vera,” sê sy, sag.

Haar ma kom staan voor hulle drie op die stoeptrappie, hande in haar sye. “En julle, moes julle nie al in die bed gewees het nie?”

“Dis Saterdag, Ma,” sê Ben.

“Hulle het tennis gekyk,” sê haar ouma, haar stem hees. Sy maak haar keel skoon, kom nader en staan langs haar ma. “Kom, kom julle drie, bed toe,” sê sy.

“Ek wil sien wie oom Hendrik vashou,” sê Ben.

“Julle kan môre,” sê haar ma.

“Ek sal tee maak, Ma,” sê Lien.

“Dit sal lekker wees. Maar dan bed toe met jou ook.”

“Ma!”

“Nikse gebackchat nie, Lien.”

“Nikos bel dalk later, Ma.”

“Ek sal jou kom roep as jy nog wakker is.

***

Hy kyk in die helder kombuislig na die slapende kind. Sy ooghare is lank, dit krul nie so erg soos party swart kinders s'n nie. Maar dan's hy nie swart nie, hy's kleurling. Vera sê sy pa is wit. Wie sou nou kon dink dat haar vriendin, die enigste een waarvan hy weet, swart is? Hy kan Vera nie links indink nie, maar maak dit haar links, die feit dat sy met die vrou vriende gemaak het toe hulle saam in Pietersburg se hospitaal gewerk het? Hy dink nie so nie. Partykeer gebeur goed sommer net so op hulle eie, natuurlik.

Hy rek skuins van die stoel af na die kind wat op Dawid se ou kotmatras in die hoek lê. Sy hare voel nes syne, lyk harder as wat dit regtig is. Hy sit weer regop, vryf oor sy eie kop, kyk na Vera wat die kombuis ingekom het.

“Ja, hy lyk nogal soos jy,” sê sy. “Hy kon net sowel jou kind gewees het.”

Hy glimlag. “Slaap die kinders?”

“Die seuns, ja,” sê sy en gaan sit oorkant hom aan die tafel. “Lien is nog op. Sy luister radio in haar kamer.”

“Lyk my nie die Griek gaan haar weer bel nie,” sê hy, sy oë terug op die kind.

“Dis dalk beter so. Vroeg ryp, vroeg vrot. Sy's nog jonk.”

“Hoe lank moet jy na hom kyk?” vra hy na ’n rukkies en wys met sy kop na die kind toe.

“Sy’t gevra vir so twee weke of so, net tot die stof gaan lê het.”

“Wat gaan presies aan, Vera? Op die plaas?” vra hy sag.

Sy haal haar skouers op. Haar ma kom ingestap, hekelwerk in die hand en trek ’n stoel onder die tafel uit. Sy gaan sit teen die muur.

“Ja, Vera,” sê sy. “Vertel ons.”

Weer haar ou self, dink Hendrik. Hy glimlag.

“Hulle bly saam op die plaas,” sê Vera. “As man en vrou. En dis hulle kind wat hier in die kombuis lê en slaap.”

“En, vir wat moet jy na die kind kyk?” vra haar ma.

Vera sug voor sy antwoord. Dit lyk asof sy probeer dink oor wat sy gaan sê.

“Hulle glo die plaas is geteiken, Ma. Die dorp lê vol stories van ’n tipe kommando wat ’n groepie boere glo begin het om die gebied, hulle gebied, skoon te hou... van swartes nou. Vriende op die dorp het hulle gewaarsku dat die groep gehoor het van hulle saamblyery. Margaret, die swart vrou nou... my vriendin, gaan tot tyd en wyl met haar kind in die buitekamer intrek.” Vera kyk eers vir haar ma en toe na hom. “Die dogter is nie óók sy kind nie, dis ’n swart kind, heeltemal swart. Haar naam is Mandy.”

Haar ma kyk vir Hendrik. Vera kyk af.

“Simon, dis nou Margaret se... kêrel, sê die mense op die plase gaan opgeskryf word om te kyk hoeveel daar bly, hoeveel wettig op die plaas is, wie onwettig is... Maar, Simon dink dis net ’n verskoning vir ’n tipe skoonmaakoperasie. Hy dink die groep is aggressief en hy’s bang die kind kom iets oor as hulle op die plaas kom en sien hy’s ’n baster.”

“Klink vir my soos ’n lot bangmaakstories,” sê haar ma. “Klein dorpie het daai geneigtheid. Niks beters om te doen as om te skinder nie, mense op te werk nie.”

Hendrik skud sy kop. “Maar hoekom juis jy?”

Vera kyk na hom. “Hoekom nie? Ek’s al wat sy ken, al wit vrou. Sy weet die kind sal veilig wees by my. Ek kon nie nee sê nie. Ons het saam gewerk...”

“Sê nou ons kom in die moeilikheid?” sê haar ma.

“By wie, Ma?” vra sy.

“Van wanneer af is jy so tjommie-tjommie met die swartes, Vera?”

“Dis ’n kleurlingkind, Ma.”

“En dit maak hom minder swart?”

“Hemel! Ek’t nie geweet Ma is so ’n rassis nie.”

“En jy is nie?”

“Hokaai, julle,” sê Hendrik. “Dis net ’n kind, dis nie vir altyd nie.”

“Ons kan hom nie die heeltyd in die huis hou nie. Sê nou die mense sien hom? Die klomp hier langsaan is juis so konserwatief,” sê haar ma. “Het jy hulle vlae hier buite sien wapper? Hulle seuns sing ‘Die Stem’ op aandag, elke middag na skool.”

“Die kinders kan hom besig hou,” sê Vera. “Hy lyk in elk geval nie só swart nie.”

Sy kyk vir Hendrik. “Vir al wat ons weet, is Hendrik self ’n kleurlingklonkie. As dit daarop neerkom, kan ons net sê dis sy kind,” sê Vera.

“Jy lyk jouself bra kleurling,” sê Hendrik. “Hy kan net sowel jou kind ook gewees het.”

“Nou maar dan gaan daar mos nie probleme wees nie,” sê Vera en kyk vir haar ma. “Het Ma nie een keer gesê ek moet myself handig maak en vir Hendrik ’n paar kinders van sy eie gee nie?”

“Ek kan sien jy’t tyd gehad om daaroor te dink,” sê haar ma. Sy klik haar tong. “Ek trek by John-hulle in vir die volgende twee weke.” Sy staan op. “Ek wil nie deel hê aan die storie nie.”

“Ma!”

“Moenie jy my ‘Ma’ nie, Vera. Ek glo mens kyk eers na jou eie soort voor jy ander jammer kry. Daar is baie wit kinders sonder heenkome.”

“Wat het dit met die prys van eiers te doen?” vra Vera.

“Baie, in my boekie.” Haar ma loop verby die slapende kind sonder om af te kyk. “Die hemele behoed jou as ek uitvind die kind het op my bed geslaap terwyl ek nie hier is nie.”

Vera skud haar kop. Hendrik staan op om nog tee te maak. Die kind roer nie.

Hy is bly oor die petalje, dit trek almal se aandag van hom en die rewolwer af. Hy weet Vera gaan hom nog aanvat daaroor, oor die feit dat hy boonop nog ’n paar biere ook ingehad het. Hy weet nie wat hy gedink het nie, hy skud sy kop terwyl hy met sy rug na haar toe wag vir die water om te kook. Dwaas. Is al woord wat in sy kop opkom. Hy moet onthou om die rewolwer later langs die kar te gaan optel. Netnou kry iemand seer.

***

Sy’t haar ma sover gekry om te bly. Mooi gepraat. Vir haar gesê sy kan nie sonder haar regkom met al die kinders nie, met haar en Hendrik wat heeldag werk.

Die kleintjie is stroopsoet, so asof hy weet hy moet homself skaars hou. Hy huil nooit nie, behalwe as hy honger is. Simon het gesê hy is twee, dra nog doeke, en dis die ergste van die storie. Sy moet doeke skoonmaak en was. Haar ma kyk nou wel in die oggende na die kind, maar sy weier om aan sy doeke te vat, sal dit net ruil wanneer hy nat is, wanneer daar enige

teken van 'n klankie is, gooi sy haar hande in die lug en roep vir Vera of Lien, of Hendrik, wanneer hy daar is.

Dit lyk asof Hendrik die minste ontwrig is deur die storie. Die oomblik as hy by die huis kom, speel hy met die kleintjie, dra hom rond, bad hom en sit hom selfs in die bed.

“Ek het nogal min met hom te doene,” vertel sy vir Mona by die winkel. Hulle staan langs mekaar by die toonbank en kyk deur die oop deure na die mense op die sypaadjie. Vera skryf tussendeur die maand se bad debts op 'n vel papier neer. Sy moet die mense later bel. Hulle gaan nie die maand target maak as dit só aangaan nie. Besigheid is stil.

“Almal in die huis sien hom as 'n tipe speelding,” sê sy. “Selfs my ma is besig om sag te raak.”

“Ek's bly,” sê Mona en glimlag. Sy vat Vera se koppie en loop kombuis toe. 'n Rukkie later is sy terug met nog tee. Sy sit dit versigtig langs die papierwerk op die toonbank neer.

“En die kinders? Hoe voel die seuns oor hom?” vra Mona. Sy gaan sit anderkant die toonbank, haar oog op die deur.

“Dawid was eers bietjie jaloers, hy's nou nie meer die baby in die huis nie.”

Vera kyk vir Mona. Swart kringe vandag.

“Ben het nou die dag al die kind se hare afgeskeer. Hy sê dit laat die kleintjie meer soos 'n witmens lyk.”

“Haai!” sê Mona.

Vera sien sy lag amper. Sy het nie bedoel om vir Mona te vertel van die storie nie, die halwe waarheid nie, maar sy kon haarself nie help nie. Sy't in elk geval raad nodig gehad oor kleintjies, kon niks onthou van wat hulle eet, drink, hoeveel en wanneer hulle slaap of iets nie. Sy is self verbaas dat sy nie meer die kleur van die kind raaksien nie, sy weet nie of dit 'n goeie of slegte ding is nie.

“Wanneer gaan hy terug na sy ouers toe?”

“Ek weet nie, hulle bel elke aand. Verlang hulle dood. Sê hulle sal ons laat weet.”

“Dis darem erg,” sê Mona. “Onregverdig.”

“Wat?”

“Dat mense nie kan kies met wie hulle wil trou nie. Saam met wie hulle mag bly nie. Dis nie so in ander lande nie, weet jy?”

“Soos in Amerika?”

“Ja. Daar trou enigiemand met enigiemand.”

“En Engeland?”

“Ook.”

Vera probeer aan ander lande dink.

“Wat van Rusland?”

“Ek weet nie van Rusland nie,” sê Mona. “Hulle is kommuniste, dít weet ek, maar of hulle rassiste is, kan ek nie sê nie. Maar, ek dink nie so nie. Ek sal bietjie vir Wim vra,” sê sy.

“Is hy weg?”

“Ja, hy werk die volgende twee maande in Nigerië.”

Toe Vera niks sê nie, kyk Mona vir haar. “Dis in Afrika.”

“Ek weet,” sê Vera. “Moet moeilik wees so op jou eie met die kinders.”

“Ek mis hom. Die seuns word sonder hom groot. Dis amper asof mens heeltyd dieselfde persoon van vooraf leer ken, nadat hy so lank weg gewerk het en dan terugkom huis toe.”

“Is jy een?” vra Vera na ’n rukkie.

“Wat?”

“’n Rassie.”

“Ek hoop nie so nie,” sê Mona en kyk af voor sy ’n slukkie van haar tee vat.

Dis swaar vir haar.

Toe sy met die kleintjie van die plaas af terug huis toe gery het, het sy bietjie tyd gehad om oor die teleurstelling te kom, die gevoel van leegheid.

Hy het eers goed geskree voordat die stroop wat sy ma hom ingegee het, ingeskop en hy letterlik op die agterste sitplek omgedop het na een laaste skree, sy sak met klere, doeke en bottels in die katebak.

Dis asof sy vir die eerste keer tóe dinge duidelik gesien het, in haar stywe broek en bloesie op appro: terwyl sy so huis toe gery het verby die plantasies grysgroen bloekombome, die een na die ander mynhoop, die lig en skaduwees voor en tussen die straatligte oor die teerpad, nes sy die dorp ingekom het. Besef het waarvoor sy moet dankbaar wees. En sy het dit vir haarself in die kar opgenoem, hardop, die hele tyd, amper opgeruimd: sy’s gesond, haar kinders is gesond, sy’t werk, sy’t ’n man, sy’t ’n lewe.

Sy dink nou, ás sy daaraan dink, dis omdat sy toe sy kind in die kar by haar gehad het, ’n deel van Simon saam met haar, naby haar. Dit het haar al hoe beter laat voel. Soos sy die stil dorp ingery het, het die swaarheid wat sy in haar binneste op die plaas gevoel het, begin lig. Tóe het sy dit nie geweet nie, toe sy teruggery het met ’n deeltjie van hom in die kar, dit nie so ingesien nie, en só was sy nie voorbereid op hoe sleg dit vir haar was toe die kind moes terug huis toe nie. Alles binne-in haar wat lewend begin word het, het saam met hom die niet in verdwyn.

***

Sy kan nie gou genoeg uit die kar uit nie. Haar ouma staan in die agterdeur, haar swart dikhakskoene teen mekaar. Sy vroetel aan haar bolla.

Haar pa sit nie sy Ranchero af nie, hy staan met een been buite. Sy arm hang oor die oop deur en die ander een oor die kar se dak en hy sê baai vir hulle van daar af. Lien en die seuns waggel met hulle tasse agter mekaar aan na haar ouma-hulle se agterdeur toe.

Toe Lien terugkyk, is haar pa weg.

“Waar’s hy so haastig heen?” vra haar ouma. “Hy kon darem ingekom en gegroet het.”

Sy soen haar ouma, loop so vinnig as moontlik die huis in, gooi haar tas op die bed neer, en loop terug kombuis toe.

“Kan ek asseblief bel, Ouma?” Sy probeer haar bes om nie desperaat te klink nie.

“Jy’t al weer daai denimbreek van jou aan, kind! Vader, hy sit al hoe stywer. Het jy vet geword? Kan jou ma nie vir jou ander klere koop nie?”

“Ouma!”

“Dis ongesond, weet...”

“Stop dit, Ouma. Asseblief. Kan ek hom bel?”

“Jy’t skaars hier aangeland, kind. Is dit daai kêrel van jou?”

“Ja, Ouma, ek’t gesê ek sal hom bel wanneer ons hier aankom.”

“Op my dag het mans vrouens gebel, nie andersom nie.”

“Ouma! Asseblief.”

“Gaan tog, kind. Bel die man.”

Lien hardloop die gang af. Sy hou nie van hoe sy voel nie. Bang. Santie sê sy dink hy gaan haar los. Hy bel skaars deesdae. Nie soos aan die begin nie.

“Die langafstandding werk nie vir die liefde nie, Lien,” het sy gesê asof sy weet. “Kyk nou na my pa, byvoorbeeld. Hy’t sy oorsese girlfriend gelos.”

Lien was verbaas. “O, so is hy weer terug by jou ma?”

“Nee.” Sy’t opgestaan van waar sy op die mat gelê het om Chris de Burgh se *Spanish Train* op die platespeler te gaan omdraai. Toe sy weer langs Lien kom lê, hande agter haar kop, het sy gesê: “Hy’t ’n nuwe girlfriend. Sy bly hier in Randfontein. My ma dink sy is eintlik die rede dat hy haar gelos het. Die meisie oorsee was net vir fun.”

Lien het regop gesit en vir Santie gekyk.

“Nikos is nie soos jou pa nie,” het sy gesê. “Hy’t beginsels.”

“My ma sê mans dink seks is liefde. As hulle nie seks kry nie, raak hulle verlief op iemand anders wat hulle seks gee.” Sy kyk vir Lien. “Jy’t nie seks met Nikos nie, nè Lien?”

“Nee.” Sy het afgehaal gevoel. “Wat weet jy anyway van seks af, Santie? Jy’t nie eers ’n boyfriend nie.”

Hulle het nie opgestaan, saamgesing en gedans toe Chris de Burgh by *Patricia the Stripper* kom nie. Nie soos laas nie.

Sy het die geel en swart romp- en bloespakkie met die polkadots aan wat haar ouma verlede vakansie vir haar gekoop het. Sy haat dit. Dit laat haar vet lyk en sy moet haar maag heeltyd intrek. Sy lyk omtrent dertig. Nie vyftien nie. Sy staan voor die spieëlkas, op haar tone, draai links en regs. Dit het mooipraat en uiteindelik ’n dreigement van haar ouma gekos dat sy nie mag gaan nie om haar te so ver kry om die pakkie aan te trek, en boonop die swart sykouse en swart hoëhakskoene ook.

“Die Griek is hier!” roep haar ouma van die sitkamer af en Lien spring regop, vryf oor haar romp, draai vir oulaas links en regs voor die spieël, trek haar maag weer in.

“Moenie laat wees nie, Lien,” sê haar ouma in die kombuis, net voor sy uitloop. “Ek en Oupa wag vir jou. En onthou hy werk môre. Ons moet vroeg op.”

“Ja, Ouma.”

Toe hy haar later die aand terugbring, vertel hy haar. In die kar, voor haar ouma-hulle se erf. Sy kyk huis toe en sien die kombuislig skyn oor die sementoprit, sy gewone plek. Alles is stil.

“Ek’s ’n man Lien, ek’s negentien. Ek het manlike begeertes,” sê hy.

Sy sê niks. Sy kan hoor hy het geoefen.

“Jy’s nou eers veertien.”

“Vyftien,” sê sy.

“Oukei, vyftien,” sê hy. “Jy kan nie vir my gee wat ek nodig het nie.”

Vir seker geoefen.

Sy kyk vir hom. “Het jy ’n nuwe meisie?”

Hy sê niks.

“Het jy?”

“Jy ken haar nie,” sê hy en kyk af.

“Wie’s sy?”

Hy sug, en begin met sy sleutels vroetel. “Sy werk by die OK. By die cosmeticstoonbank.”

“Cosmetics,” sê sy. “Is sy mooi? Dra sy baie make-up?”

“Sy’s ouer. ’n Vrou.”

Sy wil toe vir hom sê sy is ook ’n vrou. Amper sê sy maandstonde vir die eerste keer hardop, toe swanger, eierstokke, baarmoeder, plasenta, al die vrouwoorde waarvan sy in die *Moeder, vertel my tog* gelees het en wat haar laat gril. Maar sy bly stil.

“Nou los jy my,” sê sy na ’n rukkie.

Hy lyk skielik haastig. “Jammer, Lien.”

Sy slaan die deur hard toe en loop met lang treë huis toe. Haar swart sykouse begin skeef trek en haar trane lê vlak, maar sy gee nie om nie. Dis nie ver badkamer toe nie.

***

Van Stenis is ’n groot man, groter as wat Cecil gesê het. Willem kan sy stoel glad nie sien nie, maar hy hoor hom kraak soos die man vorentoe en agtertoe wieg, arms gevou, en stip na hom kyk.

“En dis die storie,” sê Willem. “Ek dink nie dit *is* so nie. Ek wil maar net honderd persent seker maak.”

Van Stenis sit skielik vorentoe, sy elmboë op die tafel. Sy oë die hele tyd stip op Willem.

“Die feit is, meneer Barnard, jy’s *hier*,” sê hy, en tik sy vinger hard op die lessenaar, “omdat *jy*,” en hy wys sy vinger na Willem toe, “jou vrou verdink van owerspel.” Hy sit terug, vou sy arms weer oor sy bors, knik sy kop.

Owerspel, dink hy. Hy het lank laas die woord gehoor; dit is amper vir hom mooi van lelikheid.

“En ’n man se instink is soos dié van ’n dier, so te sê nooit verkeerd nie,” sê Van Stenis. “Dis nou as hy eers snuf in die neus gekry het.”

Willem skud sy kop. “Soos ek jou reeds gesê het, meneer Van Stenis. My vennoot het my vertel van jou dienste. Ek het geen rede om te dink my vrou is besig met... onderduimshede nie, ons is nie eers so lank terug getroud nie.”

Hy voel skielik onrustig, asof hy pad moet gee hier. Wat het hom besiel? Dat hy onderduimshede in dieselfde asem as Poppie noem? Waar het sy onsekerhede hom nou ingedonner? Hy staan op. Van Stenis frons.

“Ek’t ’n fout gemaak, meneer Van Stenis. Ek weet dit nou.” Hy glimlag, skeef. Hy dink nie dit gaan werk nie, maar hy probeer in elk geval. “Jammer, ek het jou tyd gemors. Stuur gerus die rekening.”

“Wag, wag, meneer Barnard,” sê hy, “nie so haastig nie. Ontspan. Glo my, daar’s niks wat ’n man soos ’n baba laat slaap as wanneer hy weet dat sy vrou nie haar bates, of liever *sy* bates, *sy* belegging, met ’n ander man deel nie. Dis soos jy self sê, dis net vir jou peace of mind.”

Hy haal ’n notaboekie uit sy laai, tel ’n pen op en kyk weer na Willem.

“Kom ons begin by die begin,” sê hy. “Wat is haar naam?”

Willem sit weer.

“Die plek is nie te onaardig nie,” sê hy vir Cecil. “Dis in die industriële gebied, daar tussen die gasfabriek en Leon se tuindienste.”

“In daai driefloergebou? Waarvan die helfte van die kantore leeg staan?”

“Ja. Op die tweede vloer.”

“Die areas is lekker goedkoop daar per vierkante meter, hoor,” sê Cecil.

“Wat wou *jy* nou al weer daar oopgemaak het?”

“Nee, niks. Was lank gelede, voor die spareswinkel.”

Hulle is vir ’n rukkie stil. Drink hulle bier, rook en kyk vir die rye bottels teen die agterkant van die kroegtoonbank. Daar’s soort ’n vrede daarin, dink Willem, die belofte van eindelose verdrinking van mens se sorge so voor jou uitgestal.

“So wat sê die ou?” vra Cecil. “Wat gaan hy doen?”

“Hy gaan ons foon tap, die een by die huis,” sê Willem.

“Hoe?”

“Hy sê dis eenvoudig, hy sit net ’n mikrofoontjie in die onderste deel van die foon, die deel waarin mens praat, dié’s nou weer gekoppel aan ’n tipe opneemaffêre. Dan kan hy teen die einde van elke dag hoor met wie sy gepraat het. Ons gaan dit vir so week probeer, en kyk.”

“Gmf,” sê Cecil. “Kan jy nou meer. Sou jy dit nou so paar jaar terug kon gedink het?”

“Nooit,” sê Willem. “En wie sou nou boonop kon raai dat ek my vrou van ’n affair verdink?” Hy kyk vir Cecil. “En dan my foon laat bug? Dit klink soos in ’n flik.”

“Wanneer gaan hy dit insit?”

“Môreoggend. Wanneer sy werk toe is. Ek sal so halfuur laat wees. Ek moet net vir die ou oopmaak laat hy sy ding kan doen.”

“Dis fine,” sê Cecil. “Ek hoop nie jy gaan my die skuld gee as ek reg was oor haar nie.”

“Hoe dit ook al sy, Cecil, ek gaan vir jou die bliksem in wees. Ek dink jy laat my geld mors op ’n wild goose chase.”

“Ek’t ’n gevoel die ou gaan jou wild goose vang,” sê Cecil en lag.

“Dink jy’s snaaks, nè?”

Willem staan op. “Ek moet huis toe. Die kinders is hier.” Hy sluk die laaste van sy bier, sit die bottel hard op die toonbank neer en loop die kroeg uit.

Hy gaan staan voor sy kar, draai om, en leun met sy rug teen die deur. Hy’s nie lus om huis toe te gaan nie, hy dink nie Poppie is al daar nie. Om vir die kinders by sy ma-hulle te gaan kuier, is hy ook nie voor lus nie. Hulle kom in elk geval volgende week na hom toe vir die laaste deel van hulle vakansie. Hy moet sy energie spaar vir dan, dink hy en sidder: dan sal hy ook al weet van die ding met Poppie. Wat gaan hy doen as sy hom verneuk? Hy wil liever nie daaraan dink nie. Hy klim in die kar, stoot die neus van die Ranchero in die teenoorgestelde rigting as Penina Park, dorp toe. Hy gaan bietjie by Wagon Wheels inloer, dalk werk Gerta vanaand. Hy voel dadelik beter, asof hy ’n inspuiting gekry het en kan voel hoe die lekkerte sy are in opskiet. Hier kom ’n ding met die meisietjie. Bietjie jonk, maar soveel belofte.

Deel twee

Blackbird singing in the dead of night
Take these broken wings and learn to fly
All your life
You were only waiting for this moment to arise

Blackbird singing in the dead of night
Take these sunken eyes and learn to see
All your life
You were only waiting for this moment to be free

The Beatles

Twee is beter as een

“Ek wil nie trou nie, Schalk.”

Hy sit oorkant haar by hulle kombuistafel. Lien voel asof sy dit al ’n miljoen keer vir hom gesê het.

“Jy kan nooit vir my ’n goed genoeg rede gee om te sê hoekom nie. Ons is tog lief vir mekaar. Ek gaan volgende jaar Polisiekollege toe.”

“Ek wil gaan swot.”

“Sê nou jy is swanger?” Hy kry so ’n trek op sy gesig wanneer hy dit sê, so asof hy die hef in die hand het, asof hy weet. Sy kyk vinnig deur toe, wys vir hom om sagter te praat.

“Jy sê dit elke keer. Ons gebruik mos daai skuim... goed. Dis mos net soos om op die pil te wees. Ek gaan nie pregnant raak nie.”

“Moenie sê pregnant nie, die woord klink so goedkoop.”

Sy frons. “Pregnant, pregnant, pregnant.”

“Word groot, Lien. Waar gaan jou ma-hulle in elk geval die geld vandaan kry vir universiteit?”

“Ek wil ’n beurs kry. En ek sal werk, waitress iewers in die stad as ek nie een kry nie.”

“Dis ’n kak job. Mans vat die hele tyd aan die girls se boude.”

“Ek’s gewoond daaraan, jy vat mos heeltyd aan myne.”

Sy lag. Hy frons, lyk ernstig.

“Waar gaan jy bly?”

“By my ouma se suster, in Triomf. Brenda. Sy’s cool. Daar’s busse stad toe van daar af.”

“Daai lettie?”

“Is dit al waarom jy kan dink?”

“Wat?”

“Seks.”

“Jy moet oppas. Nenou steek sy jou aan.”

“Jy’s simpel. Wat weet jy?”

Hy lag. “Relax. Ek terg jou net.” Maar sy weet hy’s ernstig.

“Jy ken haar skaars,” sê hy.

“Ek trust haar. Sy glo in my.”

Hy rol sy oë. “Glo in jou. Wat beteken dit?”

“Ons praat baie. Sy sê sy dink ek kan ver kom.”

“Daar’s niks fout met normaal wees nie, Lien.”

“Normaal! Wat is normaal? Ek wil nie soos my ma-hulle opeindig nie.” Sy kyk weer deur toe, sy hoor die klank van die televisie onder in die sitkamer.

“En hoe’s dit?”

“Ek wil nie boring wees nie, so ’n boring lewe hê nie, altyd dieselfde goed doen nie,” sê sy. “Ek wil nie soos Santie wees en alles vir ’n boyfriend opgee en op die dorp sit en krepeer nie. Sy en Bertus is al van laas jaar af in die geheim verloof, het jy geweet? Dis crazy. Daar’s ’n wye wêreld buitekant Randfontein. Brenda sê ek kan my studio in haar garage hê. My eie studio!”

“Santie het niks opgegee nie,” sê hy. “Bertus is ’n goeie ou. Sy pa-hulle is ryk mense. Waar gaan sy anyway ballet in Randfontein kan doen? Dis simpel. Daar’s niks fout met ’n eenvoudige lewe nie.”

“As jy niks beters ken nie, miskien.”

“Jy moenie te hoog mik nie, Lien. Jy gaan jou vlerke verbrand.”

“My vlerke?” Sy frons. “Waarvan praat jy?”

Hy haal sy skouers op. “Dis ’n tipe uitdrukking.”

“Ek ken dit nie.”

“Jy weet nie alles nie.”

Sy bly stil.

“Wil jy later by ons ’n video kom kyk?” vra hy.

“Ek wil aan my voorlegging werk vanaand. Sorry.”

Sy is nie lus vir hom en sy ma nie. Vir die tannie se skimpe oor hoe sy hom sou opgeraap het as hy nie haar seun was nie. Sy’s weird.

“Dis Saterdagand,” sê hy.

“Ek weet.”

“Wat kan mens anyway met ’n kunsgraad maak?”

“’n Famous kunstenaar word, dis wat.”

“Net omdat jy Heidi ’n paar keer mooi geteken het maak jou nie ’n kunstenaar nie.”

Sy slaan hom op sy skouer. “Dis hoekom ek universiteit toe wil gaan, jou aap! Om te leer! Dit gaan nie net oor mooi prentjies teken nie. Jy sal nie weet nie.”

Hy staan op. “Well, good luck. Moenie dink ek gaan vir jou sit en rondwag nie,” sê hy.

“Jy kan darem lekker dramaties wees as jy wil.”

Sy loop saam met hom uit, haastig dat hy gaan. Hy weet dit en dit irriteer hom, laat hom langer draai.

“Baai,” sê sy en soen hom op sy wang.

“Hei, kom hier,” sê hy. “Groet my ordentlik.” Hy druk haar styf teen sy groot lyf vas, sy voel hom teen haar sug, so asof hy binne-in haar wil ontspan en sy weet hy wil daar op die donker stoep staan en vry. Sy soen hom op sy mond en wikkels haarself los, knyp sy boud.

“Last touch,” sê sy en stap vinnig terug voordeur toe. “Sien jou môre.” Sy maak die deur agter haar toe, en loop kamer toe.

Sekondes later dwing sy sagte, dringende klop haar in die gang tot stilstand. Sy knyp haar oë toe, bal haar vuiste, draai om, en loop haastig terug.

“Wat?” vra sy en kyk deur die skrefie van die deur.

“Ek’s lief vir jou, Lien. Dis al wat ek wil sê, oukei?”

“Liefde bestaan nie,” sê sy. Sy knyp sy skouer en probeer kwaai lyk. “My ma sê so.”

“Moenie so vol kak wees nie.”

“En moenie jy so vloek nie,” sê sy, “Baai, Schalk. Loop nou! Ek het werk om te doen.”

“Sien jou môre.” Hy blaas vir haar ’n soen.

***

Dis asof die klomp van die aardbol af verdwyn het. Hy bel nie, sê nie hoe dit gaan nie, of alles oukei is en of die kleintjie hulle mis nie. Niks. Sy het probeer bel, die een keer het die foon net gelui en dit het haar so angstig gemaak dat sy daarna elke halfuur gebel het, totdat hy die foon uiteindelik opgetel en vriendelik geantwoord het.

Toe het sy die foon neergesit.

’n Paar kere daarna het sy weer gebel. Margaret het opgetel, en hoewel Vera vir ’n paar sekondes na haar paniekerige “Hallo! Hallo!” geluister het, kon sy net nie die woorde uitkry en sê dis oukei nie, sê dis nie die kommando wat hulle soek nie. Toe’t sy opgehou bel. En niks van hulle gehoor nie. Weke het verby gegaan, maande, en nou is dit al amper drie jaar jaar. Drie jaar terug in die groef van haar lewe.

Sy kyk op toe Hendrik by die spreekkamer uitkom, die dokter wat die deur vir hom oophou, lyk jammer, Hendrik bleek. Hy wou nie hê sy moes saam met hom ingaan nie, hy wou alleen die uitslag hoor.

“Dis kwaadaardig,” sê hy en stap verby haar die gang af. Sy drafstap agterna.

“Wat beteken dit, Hendrik?”

“Ek het kanker,” sê hy, “dit lyk asof dit versprei het.” Hy loop vinniger.

Sy vat aan sy arm. “Wag, stop, asseblief.”

Hy gaan staan, maar kyk nie vir haar nie. Hy kyk die lang gang af. Mense loop by hulle verby.

“Is dit sleg, Hendrik? Kan hulle iets doen?”

Hy sug en draai na haar toe, sy bruin oë is dof. Is dit trane?

“Hulle gaan weer volgende week toetse doen, maar vir nou het hy net vir my pille gegee vir die pyn.”

“Is dit toe jou longe?”

“Ja,” sê hy en stap weer verder die gang af met haar agterna, die deur uit, na die verste hoek van die parkeerarea toe waar die Mini nou alleen groen gloei, bak en bewe in die son. Daar was vroeër nie parkeering in die skaduwee nie.

“Oom Hendrik het kanker,” sê Vera. Die woord proe soos gif op haar tong. Die kinders sit oorkant haar om die kombuistafel, Hendrik slaap. Haar ma sit op die stoep, sy weet.

“Gaan hy doodgaan?” vra Ben. Dit lyk asof hy wil huil.

Vera sug. Sy voel twintig jaar ouer. Sy’t gesukkel om gisteraand aan die slaap te raak.

“Ons weet nog nie.”

“Wanneer sal ons weet?” vra Lien.

Vera skud haar kop. “Weet nie. Hy gaan volgende week vir nog toetse.”

Hy’s sterwend, dink sy. Hy gaan dit nie maak nie. Sy kon sien hy is siek: hoe hy sukkel om asem te haal, hoes asof sy longe agterna gaan uitkom. Hoe hy partykeer hinkepinke op een been omdat die ander een so seer is. Hoe hy op sy tandebyt wanneer hy aan tafel gaan sit, op die bank neerplof soos ’n sak patats, na sy asem snak van pyn met oë wat traan. Maar nee, dokter toe wou hy nie. Hy wat altyd vir haar vertel dis in sy familie. Hulle het swak longe. Al die mans. Deur die bank. Sy pa wat ook soos ’n skoorsteen gerook en nooit niks oorgekom het nie, net eendag die trekker in ’n wal vasgery het van ’n hartaanval. Dit het niks met sy longe te doen gehad nie, het hy gesê toe sy hom eenkeer dokter toe wou vat. Nou sit sy daarmee: die gevolg van sy balhorigheid, sy botweg geweier om uit te vind wat aangaan.

En nou's dit te laat. Sy weet. Sy steek 'n sigaret op, trek die asbakkie nader, vat 'n trek. Haar senuwees gaan dit nie hou nie.

“Het hy seer?” vra Lien.

“Hy's op sterk pynpille.”

“En werk, Ma?” vra Lien.

“Hy wil nie ophou nie. Hy sê hy gaan aanhou tot hy nie meer kan nie.”

“Nie meer kan nie?” vra Ben. “Beteken dit hy dink daar gaan 'n tyd kom dat hy nie meer kan nie?”

Dawid is stil. Hy kyk net van een na die ander, sy oë meestal weggesteek agter sy lang kuif.

“Daar kom in almal se lewe 'n tyd wat hulle nie meer kan nie,” sê sy. “Ek weet nie of dit nou sy tyd is nie, Ben. Ek hoop nie so nie.”

Die twee seuns lyk vir haar weerloos, hulle oë groot: Ben bekommerd, Dawid verward. Hulle kyk na haar. Moet sy hulle nou alleen verder grootmaak? Met wat? Die myn sal sekerlik kompensasie betaal. Sy sal moet uitvind. Sy kyk vir Lien wat koponderstebo met haar vingers op die tafel sit en speel. Sy voel gegrief deur die kind. Sy is vir haar 'n raaisel. Praat skaars met haar, die kamerdeur altyd toe. Al een wat met haar iets kan regkry blyk Brenda te wees. Dalk moet sy met haar praat oor Lien. Kyk of sy iets wyser kan raak oor die kind. Dit voel vir Vera asof sy haar uit haar lewe gesluit het. Sy vermy Vera se oë sover sy kan. Die keer toe sy haar hoor snik het ná die ding met Nikos nie uitgewerk het nie, het Vera dit in Lien se kamer in gewaag. Die kind het dadelik haar trane teen haar mou afgegee, op haar bed gaan sit en een van haar boeke oopgemaak. Sy het Vera eers botweg geïgnoreer.

“Is jy oukei, Lien?” het sy probeer. Sy't op die kant van haar bed gaan sit. “Dis eerste liefde, dit sal oorwaai, jy sal sien. Dis niks.”

“Niks?” het sy ewe skielik gesê. Die kind se stem was skril. Vera het geskrik. “Hoekom voel dit dan nie soos niks nie, Ma? Net oor Ma niks voel nie, beteken dit nie ander mense voel ook niks nie, oukei!”

“Lien.” Haar arms het swaar gevoel, te swaar om op te lig en die kind te probeer troos. Na 'n rukkie het sy uitgeloop.

“Dis nou die dank wat ek kry,” het sy later vir Hendrik gesê. Sy het probeer kwaad klink, Hendrik vat altyd die kind se part.

Nou onthou sy hoe hy tóe al gelyk het: oë vaal, effe ingesonke; in die helder kombuislig was dit veral duidelik. Sy't gedink hy's net moeg. Hy werk lang skofte.

“Wat's fout?” wou hy weet.

“Nee, sy sit in die kamer en huil oor die Griek en praat terug. Sy’s lekker cheeky. Ek probeer net help.”

“Los haar. Haar hart is gebreek.” Hy het stadig aan sy tee gedrink.

“Dalk werk dinge uit tussen haar en Schalk. Hy’s nogal ’n aantreklike mannetjie.”

Sy onthou Hendrik het skielik sy kop opgelig, sy oë was helder. “Ek hou nie van hom nie,” het hy gesê en agter haar verby gekyk, by die donker kombuisvenster uit.

Sy kyk weer vir Lien waar sy oorkant haar sit. Net solank sy nie in die moeilikheid raak nie. Daarvoor sien sy nie kans nie, veral nie nou met Hendrik se siekte nie.

***

Hy is nie iemand wat te diep oor dinge dink nie. Hy was nog nooit nie, en die bietjie tyd wat hy oorhet, gaan hy nie daarop mors nie. Daar’s geen rede nie.

Hy draai op sy sy. Sy rug keil hom ook van laas week af op. Wat om te maak met sy lyf, sy kort asem, die ongoddelike pyn wat skielik sy bene af skiet, ’n uur voor hy weer pille moet sluk.

Morfien, dit wag wanneer hy hospitaal toe gaan. Hy verlang daarna. Verligting. Volgende week? Die week daarna? Wie weet.

Vera moet werk, die kinders gaan skool, die lewe gaan aan. Sy skoonma is meestal in Bosmanstraat, by John-hulle. Hy neem haar nie kwalik nie. Wie wil nou aan die dood herinner word, iemand jonger as jy sien wegkwyn en sterf?

Hy was nog nooit gelowig nie. Die koppies tee wat in ’n ry op die bedkassie staan, een kouer as die ander, dis waaraan hy glo.

“Is jy seker jy sal oukei wees?” vra sy skoonma elke oggend voor sy uitloop nadat sy die derde koppie tee langs hom neergesit het. Hy het aan die begin daaraan gedrink, nou is hy nie meer lus nie. Die siekte laat ’n brak smaak in sy mond. Hy is konstant naar.

“Ja, Ma. Gaan. Asseblief,” sê hy dan. “Vera is netnou hier met die kinders. Hulle kan vir my nog tee maak.”

“Jy moet iets eet,” sê sy altyd wanneer sy by die deur staan en terugkyk. Sy voeg nie meer “jy kwyn weg” by nie. Hy is bly.

“Ek sal hulle vra om vir my bietjie toast te maak,” sê hy dan.

“Goed dan. Sien jou later, Hendrik. Bel as jy my nodig het. Ek’s nie ver nie.”

“Dankie, Ma.”

Hulle het 'n langer telefoonekstensie gekoop. Die foon is langs hom op die bedkassie, maklik om by te kom. Partykeer bel Vera hom om te hoor hoe hy voel en of hy iets nodig het. As sy by die huis kom, maak sy hom so gemaklik as moontlik, sy maak seker hy het nie pyn nie, sover sy kan, sy voer hom wanneer hy te moeg is om dit self te doen. Hy kon sien sy was onsteld toe hulle die uitslag van die nuutste toetse gekry het, toe sy hoor die kanker is ook sy lewer in, sy niere. As hy nie siek was nie, sou hy dalk nie so baie daarin gelees het nie, dan sou hy dalk nie gedink het dat sy alles doen omdat sy lief is vir hom nie.

Hy rook elke dag, sy pakkie Texan Filters en boksie vuurhoutjies lê langs die koppies tee en die telefoon, maklik om by te kom.

***

“Jirre, Willem,” sê Van Stenis nadat hy uitgevind het van Poppie en die man. Van Stenis is nou op voornaambasis met hom. “Wat sy in hom sien, weet nugter alleen. Die man is so groot soos 'n os. Met niks definisie nie. En kommin, hoor, kommin verby.”

Toe speel Van Stenis vir hom die band terug wat haar geselsies met die man opgeneem het. Hy het haar lank laas só hoor giggel. Hy wys hom daarna die foto's wat hy geneem het van die twee by die Pietersburgdam, onder die wilgebome. Hy en Van Stenis sit in die kroeg, nie langs die toonbank nie, by een van die tafeltjies. Hy het geweet daar's moeilikheid toe Van Stenis hom by die werk kom haal en Cecil nie gekla het toe hy hom lank voor vyf daar uit het nie. Kop in een mus, die twee, dít weet hy nou.

Hy kyk oor en oor daarna, na een ná die ander foto, en skud sy kop. Hy is geskok, geskok om te sien wat so 'n vet man met 'n vrou op die agterste sitplek van 'n Volkswagen kon regkry. En seergemaak. Hy het in sy bors 'n pyn begin voel. So dat hy nie mooi geweet het wat om daarmee te maak nie. Van Stenis sê niks toe Willem opstaan sonder om sy bier klaar te drink nie. Willem kyk vir hom, wil iets sê, maar weet nie wat nie. Hy weet dis nie dankie nie. Toe loop hy.

“Moenie worry nie, die dop's op my, my ou!” roep Van Stenis agterna. Willem moet hom terughou om die man nie iets toe te snou nie.

Hy is bly sy is nie by die huis toe hy daar aankom nie. Dit gee hom tyd om homself reg te ruk en die bewing in sy hande op 'n manier stil te kry. Hy haal 'n bier uit die yskas, gaan sit by die kombuistafel en sy elmboog mis amper die blad toe hy terugleun. Hy staan op, skop hard verby die ingeskroefde tafelpoot, verloor byna sy balans. Hy gaan staan in die oop

kombuisdeur, loop elke nou en dan yskas toe wanneer die bottel leeg is, en gaan leun dan weer teen die deurkosyn. Totdat hy die Volkswagen in die oprit sien stop. Sy maak die deur oop, rek oor die sitplek om iets agter by te kom.

“Waar was jy?” vra hy toe sy nader loop. Hy hoor pakkies in haar hande ritsel.

“Jy stink.” Sy loop verby hom die huis in.

“Ek praat met jou, Poppie.” Hy gryp haar aan die arm. Te hard. Sy trek terug.

“Los my uit!” sê sy. “Jy maak my seer.”

Sy sit twee Oase-pakkies op die tafel neer. “Waar dink jy was ek? Iemand moet kos vir die huis koop.”

“Jy lieg, Poppie.”

Sy sit die kombuislig aan, begin die pakkies uit te pak. Hy knip sy oë en steier effe teen die kosyn terug.

“Jy’s dronk, Willem. Sies.” Sy trek haar neus op.

“En jy’s ’n slet.”

Sy sit die boksie eiers neer en kyk na hom, sy sê niks.

“Ek weet van jou vetsak van ’n boyfriend.”

Haar gesig lyk witter as gewoonlik in die skerp lig, haar lipstiffie rooi, haar oë dof en ver. Sy sak skielik op die ingeskroefde bankie neer, so asof iemand iewers binne-in haar ’n knoppie gedruk het en haar bene nie meer haar lyf kan regop hou nie. Sy kyk af. Hy’t dit nie verwag nie. Stry, wil hy vir haar sê, stry met my. Sê dis als bullshit! Hy’t nie gedink hy sal huil nie, maar dit gebeur so onverwags dat hy dit amper nie kan nie glo nie. Hy vee sy oë met sy palms af, kyk vir die vreemde nat teen sy hande.

“Ek’s jammer, Willem.” Sy praat so sag dat hy nie seker is hy’t reg gehoor nie. Hy kyk op, sy lyk hartseer.

“Dis oukei,” sê hy skielik, vol hoop. “Los hom, Poppie. Dis oraaait. Ons kan weer begin!”

Hy gaan sit oorkant haar op die bankie.

Sy kyk af na haar hande.

“Wie’s hy in elk geval? Hy werk by bleddie poskantoor! Jy verdien beter. Almal maak foute.”

Sy frons. “Hoe weet jy, Willem?”

“Wat maak dit saak? Die ou is ’n loser!”

Sy skud haar kop. Kyk weer af. “Willem. Ons is ernstig, ek en hy.”

“Kan nie wees nie! Jy ken die man skaars!”

Sy sê niks.

“Poppie.” Hy leun oor die tafel. “Praat met my.”

Sy kyk op, verby hom. “Ek ken hom al lank.”

“Hoe lank?”

Sy haal haar skouers op, begin die Cutex aan een van haar naels af te trek. “Ek weet nie. Dalk so ses maande.”

Hy vat haar hand oor die tafel.

Sy trek haar vingers los en draai skuins op die bankie, arms gevou kyk sy by die venster uit.

“Ses maande is niks,” sê hy.

“Hy’s jonk, nes ek,” sê sy. “Hy’t nie kinders nie.”

“Kinders,” sê hy en lag. “So dis wat dit is.”

Sy spring regop. “Wat’s fout daarmee om ook op ’n gelyke voet met iemand te wil begin! Jy’t jou kans gehad, met Vera. Ek’t nie.”

Hy kyk vir haar, na haar lang lyf, haar wit gesig, die swart krulle op haar kop. Die frons tussen haar donker wenkbroue, haar arms gevou, ken in die lug, soos ’n stout kind. Sy pragtige Poppie.

“Hei, dis oraait!” sê hy, opgewonde. “Ek kan met Vera en my ma-hulle reël dat die kinders nie hierna toe kom nie, soos jy mos al gesê het. Ek kan vir hulle gaan kuier. Jy hoef hulle nooit weer te sien nie. Poppie!”

“Dis nie dieselfde nie, Willem.”

Sy stap deur toe. Hy staan op.

“En nou?”

“Ek gaan my goed pak.”

“Sommer net so?”

“Ek wou in elk geval die einde van die maand.” Sy kyk nie vir hom nie.

“Waar gaan jy heen?”

Sy kop draai skielik. Hy voel lighoofdig, sy bene is lam. Hy gaan sit weer, probeer fokus, probeer die trane weghou.

Sy sê niks, stap net die gang af.

Hy haal die laaste bier uit die yskas en gaan staan weer teen die kombuisdeur se kosyn. Die maan sit al hoog en hy verbeel hom hy hoor die kerkklok in die dorp twee keer slaan voor sy verby hom met tasse deur die agtertuin kar toe sukkel. Hy probeer haar help, struikel amper die trappies af, die bottel bier styf in sy hand.

“Gee. Laat ek vat.”

“Los, Willem. Ek kom self reg.”

“Poppie.”

Sy is weer die huis in, haar vuiste gebal, kneukels wit, en kom later met nog twee sakke uit, loop verby hom waar hy nou op die gras langs die kar staan. Sy gooi die sakke op die agterste sitplek, bo-op die tasse.

“Poppie.”

Sy groet nie, kyk nie vir hom toe sy in die donker kar klim en die deur toeslaan nie.

Toe’s sy weg in sy Volkswagen. Hy staan en kyk die kar agterna, sien na ’n rukkies net die ligte wat oor die pad skyn deur die kakiebosse wat deesdae Penina Park se leë erwe toegroei.

Ure later, met haar reuk onder sy neus, raak hy aan die slaap. Vir die eerste keer sedert sy kinderdae loop warm tranes uit sy oë sy kussing nat.

Hy word wakker met ’n helse kopseer. Hy lig sy kop op, kyk rond, val weer terug teen die kussing. Cecil sê later dis oukei, hy hoef nie in te kom werk toe nie. Elpheus leer vinnig, hy kan hom voor by die toonbank help. Hy sluk twee Grandpa-poeiers af, probeer pap by die ingeboude tafeltjie eet, kyk rond, en kan homself nie help nie. Hy kry weer hoop. Dis haar huis dié. Al haar goed is nog hier, net haar klere is weg, daar’s nog goed in die badkamer, baie goed. En in die kamers, in die pers kamer is nog kaste vol klere en skoene. Die gordyne hang nog. Toe dink hy vir die eerste keer aan Pikkie. Die hond. En hy wonder wat sy met die brak gemaak het. Hy staan op. Hier moet hy uit.

“Jy stink,” sê Cecil en trek sy neus op.

“Ek’t gestort, relax. En Beechies gekoop, ek sal anyway agter werk vandag.”

“Hoekom het jy ingekom? Ek’t jou gesê ons sal cope. Elpheus is goed.”

“Elpheus is die cleaner, Cecil. Dis ook my besigheid dié.”

Cecil kyk vir hom, sy blou oë helder, sy maer, bruin gesig uitdrukkingloos. “Jy’s nie goed vir die besigheid vandag nie. Die dorp is klein. Almal praat. Jy kan mense nie met jou stink asem help nie.”

Willem gaan sit op die ronde stoeltjie agter die toonbank, hy kyk by die venster voor hom uit, deur die groot, rooi, agterstevoor letters wat die winkel se naam uitspel. Hy kyk hoe mense verby loop, gesels, gelukkig lyk.

“Ek sê mos vir jou ek sal agter gaan werk, ek sal bietjie die invoices doen. ’n Paar orders insit. Die Datsun wheel bearings is juis klaar. Frik was gister in.”

“Nou?” Cecil wys met sy kop agtertoe.

Willem kyk na Cecil wat teen die toonbank leun, sy lang vingers tik op die houtblad. Toe kyk hy vir die rye rakke wat agter Cecil die winkel in loop, vol boksies met allerhande parte in: vir karre, trokke, motorfietse. Alles behalwe fietsparte, dis Daan se ding. Hy't die enigste fietswinkel in die onderste straat op die dorp.

Hy hou van die reuk van die winkel, olie en ghries, maar dit moet skoon ghries wees, nie soos die ghries op die stukke parte wat die trokdrywers op die pad gaar ry en partykeer hier aanbring nie. Die reuk van gebrande remme klou aan die goed vas. Dit ruik vir hom soos die dood.

Hy staan op, skuur verby Cecil, blaas sy asem in sy gesig voor hy in sy broeksak voel vir sy pakkie spearmint Beechies.

“Jy ruik vrot,” sê Cecil en deins weg. “Daai arme Beechies het omtrent ’n job op hulle.”

Die eerste ruk nadat sy weg is, het hy alles probeer, die gentleman gespeel: haar die kar gegee, al die meubels wat hy op skuld gekoop het, die gordyne, alles behalwe die rooi bank. Dié wou sy in elk geval nie hê nie. Toe't hy begin hardekwas raak, selfs vir haar een keer in desperaatheid gesê hy wil die hond hê. Hy't hom gekoop en hy mis hom.

Sy het hom oop en bloot daar voor die poskantoor se trappe uitgelag. “Jy. Jy wil vir Pikkie hê.” Toe't sy haar kop geskud, omgedraai en haar pragtige boudjies die trappe opgeswaai, terug werk toe. Bo, net voor sy by die deur ingaan, het sy gestop en teruggekyk. Hy het sy asem opgehou, hoopvol.

“Kry vir jou ’n meisie, Willem,” het sy gesê. “Almal verdien ’n bietjie geluk.” En toe was sy weg.

Hy kon nie help om met sy eie oë te wou gaan sien hoe die man lyk nie, die man wat sy vrou gesteel het. Hy werk by die poskantoor saam met haar agter die toonbank. Hy verkoop en lek seëls nat en plak hulle op koeverte, doen seker ook ander eenvoudige werkies. Hy het dit hom een keer self met sy eie oë sien doen toe hy geweet het sy was die dag af, die vet man wie se rooi tong lek en lek. So ’n dik, taai tong. Die gedagte...

Een goeie ding wat uit die gemors gekom het, is sy oefening by die gym, die bodybuilding. Hy het hom heeltemal daarin gegooi. Dit laat hom goed voel. Alles danksy Van Stenis. Dié is deesdae ’n vriend van hom. Hy en Cecil kom ook goed oor die weg.

“Ek het baie in die army geoefen. Maar dis nou al lank gelede,” het Van Stenis gesê terwyl hy oor sy maag vryf.

Hulle twee was vir die vierde keer in ’n ry daai week in die kroeg. Contessa het Cecil verbied om weer saam te gaan.

“Jy’t ’n goeie work-out nodig,” het hy gesê. “Dit maak ’n man se kop skoon, laat hom goed voel oor homself, gee hom sy selfrespek terug. Ek onthou nog.”

“Ek het nog my selfrespek, dankie,” het hy gesê en ’n sluk bier gevat.

“Vir wat hang jy dan soos ’n verliefde bakvissie om die poskantoor rond?”

“Waarvan praat jy?” Hy het amper verstik.

“Ek’t jou laas week daar gesien, elke bleddie dag.”

“Wat maak *jy* daar?”

“Ek was op ’n job. Surveillance.”

“Vir wie?”

“Ek praat nie uit oor my kliënte nie en dit maak in elk geval nie saak nie. Die punt is, jy het iets nodig wat jou aandag aftrek. ’n Nuwe passie.”

“Ek het ’n meisie.”

“Iets vir jouself, net vir jou. Iets anders as ’n girl.”

“Twee?”

“Snaaks, maar nee. Een van my kliënte het ’n gym op die dorp oopgemaak, die eerste van sy soort. Hy’s ’n high-flyer. Dalk ken jy hom. Paul de Groot.”

Hy het geknik. Almal op die dorp ken hom. Ou geld met nuwerwetse idees oor wat om daarmee te maak. Die man was al ’n paar keer amper bankrot. Twee vrouens later en volgens gerugte staan hy weer op skei.

“Hy het die lugmagbasis se ou gym bietjie opgekikker, ’n paar nuwe masjiene ingesit, eintlik ’n klein fortuintjie op die plek uitgegee. Hy’t ook ’n paar personal trainers van Johannesburg af ingevoer. Hulle help die ouens spiere bou, bodybuilding. Dié ou het visie, that’s for sure.”

En, hy moet teen sy sin erken, Paul de Groot het ’n goeie job gedoen. Die gym is besig. Elke keer wanneer Willem daar aankom – en dit is elke dag behalwe Sondag – sien hy nuwe gesigte. Mans en vrouens. Paul het die een muur van die gym laat afbreek, die een wat oor die aanloopbaan uitkyk, die hoofpad Tzaneen toe in die verte, en, behalwe vir die geraas, is dit lekker om van die ou Spitfires te sien opstyg en land. Dan onthou hy weer hoekom hy nog nooit gevlieg het nie, nie eers om ’n lugwaardin in lewende lywe te sien nie, want hy dink dis onnatuurlik vir ’n mens om te vlieg.

Dis Sondagoggend. Hy het gisteraand slegte nuus gehoor, dis hoekom hy vandag hier in die gym is, om sy kop skoon te maak. Hy kan op dinge hier staatmaak: die vriendelike groet van die meisie by die toonbank wanneer hy daar aankom, in haar vrolike rooi werks hempie, die

bekende reuke van volvloermatte wat al vroegoggend skoongestoom is, die aantrekkamers wat soos 'n mengsel tussen Jik en air freshener ruik. Die swart man wat die vloere mop en met 'n glimlag opkyk wanneer Willem hom groet. Hy kan dit alles vertrou, dis vir hom soos 'n nuwe huis vol mense wat hom nie in die steek gaan laat nie.

Hy posisioneer, stoot weer. Kyk vir homself in die gym se spieël wat van die dak tot by die vloer strek, die hele muur vol. Hy lyk goed, hy's in sy prime. Onthou dit, sê hy vir homself. Sweet tap hom af, hy knip sy oë. Elke keer wanneer hy voel hoe die pyn sy bewende arms grond toe wil dwing en sy spiere protesteer, dan dink hy aan haar en die man aan wie sy nou verloof is. Aan wat Cecil hom gisteraand vertel het: hy't gehoor sy is swanger. Slegte nuus op slegte nuus, Van Stenis moet dit uitcheck vir hom, die gedagte maak hom mal. Hy laat val die gewig op die mat, skud sy kop, probeer ontslae raak van die ontstellende prentjie in sy kop. Toe tel hy die swaarste gewig op, posisioneer, konsentreer, bene wyd uitmekaar, en stoot!

Hy laat val die gewig weer. Dis vir eers genoeg. Hy vee sy voorkop met die nuwe sweetband om sy pols af, gaan sit op 'n bankie en kyk rond. Al hoe meer vrouens kom deesdae gym toe. Hulle doen een of twee klasse per week. En as hy sy dinge goed organiseer, het hy sekere dae 'n pragtige uitsig oor die studio waar hulle in hulle leotards en tights aerobicsklasse doen.

Hy skud sy kop. Wat is dit met vroumense, dink hy. Die oomblik wanneer daar seks is, affekteer dit hulle persoonlikhede. Gerta, die uitdagende, koketterige jong meisie met wie hy twee jaar al 'n aan en af 'n ding het – verhouding is wat sy dit noem – dié raak nou temerig, afhanklik, jaloers.

Sy oog vang skielik die nuwe brunet s'n. Hy't haar laas week vir die eerste keer raakgesien, haar hare is geperm – hy het gewoon geraak daaraan, daar loop deesdae baie meer vrouens met perms in die dorp rond. Sy het omtrent 'n lyfie aan haar. Pragtig. Hy glimlag skeef, dalk staan hy bietjie te ver, dink hy, vir haar om te sien. Nee, lyk tog sy het. Sy glimlag terug, kyk af, stoot haar borste uit en swaai haar smal heupies flink badkamer toe. Hy staan op, loop stadig in haar rigting, sy oë op die ingang waar sy verdwyn het. Hy sal buite wag tot sy uitkom. Hy gooi sy handoek oor sy skouer.

Hier kom vir jou 'n ding, dink hy. Sondagoggend draai dalk nog goed uit.

***

Die vrou staan aan die ander kant van die toonbank, sy loer oor haar klein swartraambrillettjie. Haar bruin oë is groot en helder. Sy glimlag vir Vera, tik op die vel papier in haar hand.

“Nie 'n maklike opdrag nie, nè, Mevrouw?” sê sy.

Vera kyk oor die vrou se skouer, deur toe. Sy wens Mona is al terug van haar etensuur af.

“Hoekom is jy hier, juffrou?” vra sy toe sy weer vir haar kyk.

Sy vou die papier, sit dit terug in haar sak. “Lien wil hê ek moet haar help om ’n beurs vir volgende jaar te kry.”

Vera gaan sit op haar stoel. “Is jy die kunsonderwyseres?”

“Ja, Mevrou.”

“My man lê op sterwe. Ek kan nie nou nie...”

“Lien het my gesê, en ek’s jammer,” sê sy. “Ek wil haar volgende week Johannesburg toe vat, met die trein, na die universiteit se kunsbiblioteek toe.”

Vera sê niks.

“Sy’t talent, Mevrou.”

Vera staan op, waai vir Mona wat by die deure instap. Mona frons. Vera gaan sit weer en kyk vir die vrou. “Moet haar net nie vals hoop gee nie,” sê sy.

***

Lien was nog nooit in Johannesburg nie en sy het gedink dis dalk bietjie soos Durban, net met mynhope. Dis toe nie so nie. Johannesburg is nie soos enige ander plek waar sy al ooit was nie. Dis soos homself, en sy sê *hom* want die stad laat haar aan ’n man dink. Twee skerp torings druk verby ’n vaal see van mynhope en geboue die grys lug in. Die platform is groot en besig, hulle eet ’n pie en chips en drink Coke in ’n restaurant in die middel van die stasiegebou. Buite raas dit, die strate krioel van die mense, dit voel of sy vorentoe buig so steil is die opdraande Braamfontein toe. Haar lyf bewe aan die binnekant wanneer busse en trokke verby hulle ry. Sy skrik vir die harde toeters, word amper deur ’n bus raakgery toe sy nie sien die verkeerslig is rooi nie. Nog ’n harder toeter. Dit voel vir haar asof Johannesburg met haar praat en alles op een slag vir haar vertel. En sy kan nie ’n woord in kry nie.

“Hoekom het die studente destyds die vlag verbrand, Juffrou?” vra sy toe hulle later die universiteit se stil gange afloop, op pad biblioteek toe.

Lien het die storie eenkeer op TV gesien, haar ma het haar geroep. Sy het net gekyk, niks gesê nie, omgedraai en weggeloop. Sy het die prentjie heeltemal uit haar kop gesit, van die skreeuende jong mense, swartes en wittes, wat besig is om die land se brandende vlag onder hulle voete te vertrap, die polisiemanne wat hardhandig aan almal ruk en pluk.

En nou, vandag hier in die gange vol studente wat soveel jonger voel as sy, dink sy vir die eerste keer dis oukei om te vra: “Hoekom het die studente destyds die vlag verbrand, Juffrou?”

“Omdat die regering besluite vir sy mense neem, Lien. Verkeerde besluite. Nie almal aanvaar dit gelate nie; party baklei terug soos hulle oë oopgaan, soos hulle die waarheid sien.”

Sy het nie eintlik verstaan nie, sy het stil gebly.

Toe hulle in die biblioteek gaan staan en sy om haar rondkyk na die rye en rye boeke, rakke van die vloer af tot teen die dak, met studente wat by tafels sit en lees, voel sy weer soos sy oor Nikos gevoel het toe sy hom die eerste keer in Pietersburg oor die pad gesien aankom het: op die plek verlief.

***

By die hospitaal se ontvangstoonbank staan ’n groepie vroue, een wat vaagweg bekend lyk. Sy het ’n bossie goedkoop geel krisante in die hand.

Vandat Hendrik in die hospitaal is, het Vera blomme goed leer ken. Sy weet wie het met die intrapslag by die hospitaalkiosk blomme gekoop, wie by die bloemiste op die dorp – niemand sover nie – en wie het blomme van die huis af saamgebring. Mona het byvoorbeeld. Die blomme te koop by die begraafplaas-stalletjie, dié ken sy ook.

Sy stap nader, groet die suster aan diens, kyk vinnig na die vroue voor sy aanstap saal toe.

“Vera?” roep een.

Sy kyk om. Die vrou met die bossie krisante. Haar oë is groot, om haar mondhoëke is ’n hartseer trek. Sy stap vinnig op Vera af en hou die blomme voor haar uit. “Hier,” sê sy, “dis vir Hendrik.”

Vera is vir ’n oomblik oorbluf, sy vat die blomme, kyk hoe die vrou ’n sakdoek uithaal, oopskud, haar ooghoëke druk-druk en haar neus blaas. Toe vat sy Vera se skouer styf vas en sê: “Ons bid vir jou, julle almal. Vir krag en wysheid in hierdie tyd van beproewing. Die Here gee en die Here neem, ons mensies verstaan nie altyd hoekom nie.”

Vera sien die res van die groepie nader loop, dieselfde uitdrukking op hulle gesigte. Sy gee ’n paar treë terug.

“Kan ons hom sien?” vra die een vrou.

“Wie is julle?”

“Ekskuus,” sê een en steek haar hand na Vera toe uit. “Ons is van die kerk, die vrouebidgroep. Ons tree in vir die siekes. Wonderwerke het al gebeur, Vera. Voor ons oë.” Haar stem is warm, haar oë helder.

“Kan ons die pasiënt sien?” vra ’n ander een. “Net sodat ons ’n gesig by die naam kan sit, in ons gebede.”

“Goed,” sê Vera na ’n rukkie, “maar net saggies. Hy slaap dalk. Hy het die laaste week baie pyn. Hulle het die dosis morfien verhoog.”

“Foeitog,” sê die een en skud haar kop, die ander prewel agterna.

Om een of ander rede voel Vera vertroos deur die vroue wat so naby haar staan, dat dit lyk asof hulle omgee, selfs hulle vreemde reuke, soet gemeng met sweet, sy verbeel haar daar’s geurtjies wat elke nou en dan tussen hulle opdein, soos die vroue hulle arms swaai, op en af laat sak, hulle koppe draai, knik, sy ruik pronkertjies en dadels, en Violet Kuny se moisturiser. Dit ruik soos haar ma.

Die een wat haar die blomme gegee het, vat Vera onder die elmboog, stuur haar verder die gang af. Die res volg kort op hulle hakke.

Hulle gaan staan voor die toe kamerdeur. Vera kyk om vir die vroue, hulle knik, wys met hulle koppe vir haar deur toe. Maak oop.

Sy lyf is stil onder die laken, stil en klein, amper soos ’n kind s’n. Alles is ingesonke, hy’s net vel oor been. Die vroue kloek agter haar. Hendrik vertrek sy gesig skielik in sy slaap. Hy het pyn, sy kan sien, hy probeer omrol, op sy sy, die drup in sy arm trek. Hy sak weer terug in dieselfde posisie, haal hortend asem, sy oë fladder oop en weer toe.

“Ma!” hoor sy ver weg. “Ma!” Sy kyk om, sy sien Lien by die deur verby die vroue druk. Sy gryp Vera aan die arm. Pluk haar half. “Wie’s die mense, Ma?”

“Hulle is van die kerk af, Lien.” Vera fluister, sy sien hoe die vroue vir hom kyk, geskok koppe skud, ’n paar hou hande vas. “Foei,” hoor sy uit hulle monde.

Hendrik maak sy oë weer oop, hy probeer iets sê, probeer omdraai. Die drup trek hom terug.

“Oom Hendrik,” sê Lien en loop om die bed. “Wag, pas op.”

Sy lig hom op, die veertjie van ’n man, draai hom op sy rug sonder om die drup uit te trek. Sy gesig vertrek. Die vrouens se gekloek raak harder.

“Loop!” skree Lien skielik. Vera skrik. Amper asof sy wakker skrik.

“Dis nie ’n sirkus nie, Ma. Sê vir die klomp om te loop!”

“Loop!” sê Vera. “Kan julle nie hoor wat sy sê nie?”

***

Haar geskiedenisboek is op haar skoot oop. Sy skryf môre. Dis haar favourite vak en sy weet sy gaan nie goed doen nie. Dalk ’n B as sy gelukkig is, maar beslis nie ’n A nie. Juffrou

Swiegers sê sy moenie worry nie, daar's 'n tyd vir alles. Ben en Dawid leer by die huis, haar ma wil hulle nie hier hê nie, sy sê die twee maak haar net meer op haar senuwees.

Sy en haar ma maak beurte om langs oom Hendrik te sit, haar ma sê dis nou enige dag. Lien kyk op as sy iets anders behalwe sy sukkelende asemhaling hoor. Hy is al vir 'n paar dae verdoof, hy kom nie daaruit nie, hy't laas gepraat om vir 'n sigaret te vra. Hulle wou nie vir hom een gee nie.

Haar ma kom in, gaan staan aan die ander kant van die bed, en kyk na hom. Toe na Lien. Sy trek 'n stoel nader. So sit hulle lank.

“Ek kry vir ons tee, Lien,” sê sy later. “Ek gaan eers buite rook. Roep my as iets gebeur.”

Sy is skaars weg toe hy skielik regop ruk. Die pyp trek styf soos sy swaar verbinde arm met die drup die lug inskiet, amper asof hy iemand salueer.

“Oom Hendrik!” Sy spring op, kyk deur toe vir hulp. Sy druk die knoppie teen die muur en probeer sy arm plat hou sodat die pyp minder styf trek, sy's bang die naald kom dalk uit. Hy hou aan met beur. “Oom gaan seerkry,” sê sy, “Lê lieverste, asseblief.” Waar is die verpleegsters? Sy wil huil.

Hy kyk skielik vir haar. Sy mond trek oop. Hy wil iets sê, sy arm beur teen die pyp op, na haar toe. Is hy deurmekaar? Wat is dit?

“Nee, oom Hendrik, lê asseblief. Het Oom pyn?”

Waar is hulle? Sy probeer hom sag terug teen die kussing druk, maar hy ruk skielik op en haak sy arm om haar nek, sug en maak sy oë toe. Sy staan so, vasgevang oor die bed, die pyp swaai pap teen haar slaap vas.

Sy hoor mense inhardloop, probeer omkyk, maar hy hang te swaar. Sy hoor die suster naderkom, haar ma agterna.

“Lien!” sê haar ma, sy buk oor hom aan die ander kant, Lien sien haar ma soek na iets in oom Hendrik se toe oë. Sy vat haar ma se hand.

Die suster probeer sy arm om haar nek lostrek.

“Dis oukei. Los hom eers,” sê Lien vir haar. “Hy gee my net 'n drukkie.”

Oom Hendrik het nooit weer sy oë oopgemaak nie.

***

Dis vir hom vreemd om sy gesin so om 'n ander man se oop graf te sien treur.

Hy het amper nie gekom nie. Hy kon nog nooit regtig sien hoekom mens na begrafnis toe moet gaan nie, maar sy ma het aangehou.

“In hemelsnaam Willem,” het sy gesê toe hy nou die aand daar gaan eet het, “hy was jou kinders se stiefpa.”

“En Vera?” het hy probeer wal gooi. Probeer kwaad klink.

“Sy’s na alles nog die ma van jou kinders. Toon respek, Willem. Dis die minste wat jy kan doen.”

En hier is hy nou. In Randfontein. Eens op ’n tyd sy tuisdorp, destyds saam met Vera en die kinders. Hy slaap die volgende paar aande in sy gewese skoonma se kamer. Sy is Bosmanstraat toe. Dit is amper asof hy terug is by die huis, by sy gesin, so voel dit vir hom, behalwe hy is nou ’n gas.

Hy kon dit nie help nie, die eerste aand toe hy daar aangekom het en kamer toe is, hy het teruggedink, op die bed gaan lê, nog ver van slaap af. Hy kon dit als sien. Hy en Vera en die kinders, ’n happy family. Soos in die ou dae. Saam in hierdie lekker groot huis, drie slaapkamers, nie vier nie. Hy het nog nooit ooghare vir haar ma gehad nie. Hy, die eienaar van die enigste spares shop op die dorp, Vera wat vir hom by die huis wag in ’n kort rokkie, die kinders spiekeries in hulle nagklere, aansit om die tafel vol lekker kos, lag en gesels. Die kinders wat dadelik daarna bed toe gaan. Hy wat Vera van agteraf omhels waar sy voor die wasbak staan en skottelgoed was, sy wat omdraai en haar arms om sy nek gooi. Hy wat haar optel en kamer toe dra... en dis toe net mooi daar waar Poppie haar verskyning maak. Hy het sy bes probeer om haar weg te jaag, uit die prentjie in sy kop, maar sy het botweg geweier. Tipies Poppie. Daar in die kombuisdeur gestaan langs haar nuwe verloofde, haar groot maag bultend teen haar rooi rokkie, haar borste vol.

Toe draai die twee om en stap hand aan hand die donkerte in.

Hy het Vera neergesit, agterna gehardloop, maar hulle was weg. Hy het buite geroep, rondgesoek en toe uiteindelik gaan staan. Hy wou nie terug die huis in nie, terug na Vera toe nie, en het daar in die donker tuin gebly. En so het hy met Poppie in sy kop uiteindelik later op sy gewese skoonma se bed aan die slaap geraak.

Vera lyk goed, dink hy en kyk haar op en af waar sy met haar rug na hom voor die wasbak staan. Haar swart begrafnisrok is uitgetrek, die mense is weg. Sy het nou wel nie ’n kort rokkie aan soos hy gisteraand gedroom het nie, maar hy kan aan haar broek en bloesie sien sy het maer geword.

Wanneer sy met hom gesels, meestal oor Hendrik, sien hy sy raak ouer, veral om haar oë, die sagte lelletjie onder haar ken. Sy het nog nooit ’n dubbelken gehad nie, haar gesig was nog

altyd skerp en ferm, ken altyd bietjie uitgestoot. Alles is nou sagter, vlesiger, nie leliker nie, net ouer. Sy praat nie oor hulle twee nie, oor die onderhoud wat hy haar skuld nie, oor die kinders wat hy nie gereeld sien nie, oor sy verantwoordelikheid teenoor veral die seuns nie. Dis 'n verligting en hy dink dis omdat sy hartseer is oor Hendrik en dalk ook omdat hy, wat Willem is, moeite gedoen het om by die begrafnis te wees. Haar stilheid laat hom dink aan die eerste jaar toe hy haar ontmoet het, voor hulle getroud is, voor sy met Lien swanger geraak het. Die baie seks.

Dalk is dit tog 'n goeie plan, hulle twee weer bymekaar, 'n manier om Poppie uit sy kop te kry, dink hy terwyl hy die koffie wat sy voor hom neergesit het, roer. Al is dit net dat hulle mekaar kan troos, tot tyd en wyl. Hy sal wag, dink hy, voor hy iets vir haar sê, eers bietjie met die kinders gesels, hoor wat hulle dink. Hy wil hulle nie onnodig hoop gee nie, met hulle emosies speel nie.

“Wat dink jy so diep?” vra sy.

“Ag, ek dink maar aan ons tye saam, voor die kinders daar was,” sê hy.

Sy lyk vir hom skielik moeg. “Dit was lank gelede, Willem. Ons is nie meer dieselfde mense nie.”

“Jy is nog net so pragtig soos altyd,” sê hy, “indien nie pragtiger nie.”

“En jy nog altyd 'n ou vleier, net nou met spiere,” sê sy en rek haar oë. “Jy lyk anders.”

“Pragtiger?”

Sy lag amper. “Ek dink ek bly by ánders.”

Haar ma kom by die agterdeur ingestap. “Die man is skaars in sy graf koud en jy flikflooi al klaar met sy weduwee.”

“Ma!” sê Vera.

Hy staan op, stamp amper die koffie op die tafel om.

“Naand, Anna,” sê hy. Sy laat hom nog steeds soos 'n klein seuntjie voel, spiere en al.

“Naand, Willem,” sê sy. “Buitengewoon bedagsaam van jou om jou opwagting te maak.”

“Hy was my kinders se stiefpa, dis die minste...” herhaal hy sy ma se woorde. Hy sluk sy koffie vinnig af. “Ek gaan inkruip, ek wil môreoggend vroeg terug Pietersburg toe.” Hy begin deur se kant toe beweeg.

“Nag, Anna. Nag, Vera,” sê hy. Skewe glimlag.

“Nag, Willem,” sê Vera en glimlag terug.

Hy kon sy geluk nie glo toe sy later die deur oopstoot, haar kamerjas op die mat laat val en kaal saam met hom in haar ma se enkelbed klim nie. Hy het nie lank gewonder wat intussen

van die kuis ou meisietjie geword het wat hy jare gelede leer ken het nie; hoekom sy nou, sommer so, 'n paar dae na haar man se dood, met hom seks het sonder om terug te hou, om skaam te wees of om enigiets weg te steek nie, so bloots. En toe, daarna, hom kaal die gang aftrek om verder op haar en Hendrik se bed aan te gaan nie.

Die volgende oggend is hy daar weg, skaars sy koffie in, op die pad.

“Gaan jy die kinders nie groet nie?” is die naaste wat sy kom aan moeilik raak net voor hy ry. Niks oor die vorige aand nie. Niks vrae, niks verwagting nie. Net mooi niks. Asof niks gebeur het nie. En dít nadat hy antwoorde reg gehad het die oggend voor hy die kamer uit is, oor alles gedink het, moeite gedoen het. Hy was stom om die minste te sê.

“Waar is die kinders?” wou hy weet.

“Hulle is gou saam met my ma Bosmanstraat toe. Hulle sal nou-nou terug wees.”

Sy kinders: Lien met haar snaakse idees en kleredrag, haar wilde bos gepermde hare, alewig koponderstebo, die twee seuns wat vandat hy daar aangekom het soos spokies in hulle camoklere in die gang agter hom aanloop, dag en nag. Asof hulle bang is dat as hulle hom uit die oog verloor, hy ook soos Hendrik vir ewig gaan verdwyn.

Hy was skielik haastig en het op sy horlosie gekyk. “Ek sien hulle mos die vakansie, nie waar nie? Ek sal dan opmaak. Ek belowe.”

Hy het haar vinnig op haar wang gesoen toe sy haar gesig draai, homself net betyds gekeer om nie dankie te sê vir die vorige aand nie, en hom toe uit die voete gemaak.

Dit voel vir hom asof Hendrik nog in die huis is, dat hy nes Poppie enige oomblik gaan verskyn en hom met sy donker oë aankyk en vra: “Wat mors jy met my vrou, Willem? En dit op my sterfbed?”

Die pad terug Pietersburg toe is oop. Hy trap die Ranchero totdat hy die wiele op die warm teerpad hoor sing, harder as die skril sonbesies wat hy lank deur sy oopgedraaide venster in die doringbome kon hoor.

***

Haar ma sê sy gooi die matras uit omdat sy hom nog daarop kan ruik. Sy gaan hulle al drie in die week opkommandeer om die ding te probeer skrop, met die tuinslang te spuit, Jik in 'n spuitkannetjie te gooi, goed te deurweek en daarna met Vim by te kom.

“Die sweet,” is al wat sy sê toe hulle almal, haar ouma inkluis, ná die hoeveelste keer oral daaraan ruik en vraend na haar kyk. “Ek wil die dooie sweetreuk uitkry.”

“Probeer bietjie Handy Andy, Vera,” sê haar ouma, hande op haar heupe, vadoek oor haar skouer. Haar ma het haar geroep waar sy in die kombuis besig was met aandete om te kom ruik.

“Nee, Ma,” sê sy skielik. “Ek het nou genoeg van die matras gehad. Ek wil ’n nuwe een hê.”

Sy trek die plastiekhandskoene van haar hande af, gooi hulle op die gras neer en stap die huis binne.

En daar staan die matras toe teen die garagemuur en vang die laatmiddagson, en bly so die volgende week, groot geel vlek aan oom Hendrik se kant, voordat dit een oggend spoorloos verdwyn.

***

Hendrik is dood. Die kinders skryf eksamen en Lien is besig met iets in die buitekamer. Sy is heeltyd daar. Schalk help haar glo. Dit is vir die beurs, sê sy wanneer Vera daarna vra en, nee, dit is nog nie so ver dat Vera kan kyk nie. Sy sal haar glo sê.

“Hoe gaan jy die kontrepsie daar kry?” wou sy nou die dag weet.

“Hoe weet ma dis ’n kontrepsie?”

“Wat anders is dit?”

“Wat is ’n kontrepsie, Ma?”

“Moenie jou voor op die wa met my hou nie, Lien.”

“Ek sal Ma sê wanneer Ma kan kom kyk.”

“Jy’t nog nie my vraag geantwoord nie. Hoe gaan jy die gedoente daar kry, al die pad Johannesburg toe?”

“Schalk het ’n lisensie, Ma. Ek wou die Mini geleen het. Ek’t gedink oom Hendrik sou nie omgee nie.”

“Hy is skaars dood, Lien. Hy kan nie nou juis weier nie, kan hy?”

Die kind het net omgedraai en by die agterdeur uitgeloop sonder om te antwoord. Sy het so ’n spesmaas iets is besig om te broei met haar, en sy dink nie dit is net die gedoente in die buitekamer nie. Dis iets anders. Sy’s nie haarself nie. Nog minder as gewoonlik.

Dis laat toe sy uiteindelik op die nuwe matras gaan lê. Drie weke oud. ’n Sealy Posturepaedic, het die verkoopsman gesê, sy kan glo nie beter kry nie, gaan elke aand soos ’n baba slaap, wakker word met daai Sealy-gevoel, sê hy. En dis amper waar. Sy slaap beter as ooit, maar sy dink dit het meer te doen met dié dat dit net háár matras is, nog net sy daarop geslaap het,

niemand anders nie. En dat Hendrik nie daar is, langs haar, besig om elke dag verder weg te kwyne, te verrot in sy eie vel en sy verskillende liggaamafscheidings vir ewig deel te maak van die matras nie. Sy het gedink Willem se vars semen sou die ou matras se pH-balans dalk bietjie herstel het, selfs al is dit net in haar kop, maar dit het nie gewerk nie. Intendeel, sien sy nou, dit was 'n fout. Willem kan niks regmaak nie.

Haar hand vee vir die soveelste keer oor die leë plek langs haar op die matras. Plat en ferm, ongebruik, soos 'n maagd. Sy draai op haar rug en kyk vir die donker plafon. Niks tierlantyntjies in die hoeke en om die kante nie, niks fieterjasietjies rondom die ligdraad wat stil afhang en in die lampskerm verdwyn nie. Daai dae is verby.

Sy sug, draai op haar sy, kyk deur die kantgordyne na die kaal garagemuur waarteen die ou matras gestaan het. Sy wonder waar dit nou is. Wie lê nou daarop? Daar is afscheidings van Simon, iewers op en binne-in daardie matras, dink sy, en dit is ook nou vir altyd verlore.

***

Sy dink dit gaan werk. Schalk is nog nie heeltemal seker nie. Hulle sit aan weerskante op hulle hurke langs die matras, kyk nou en dan op, vang mekaar se oë.

Wanneer sy stip kyk, verbeel sy haar sy sien die eerste botseltjies: iets groens wat kop uitsteek. Schalk dink sy is te haastig, sy sien goed waar niks is nie.

Hy het haar een aand toe almal al geslaap het, gehelp om die matras in die buitekamer in te sleep, maar net as sy belowe hulle kan die matras eers saam uittoets. Dit was sagter as teen die buitekamer se muur, die dubbeltjiegrasperk agter die garage, die garagevloer en die sitkamermat. Ook sagter as die bed van dooie dennenaalde onder die bome in die begraafplaas. Amper soos op die Mini se agterste sitplek.

Sy't nie gedink die matras is so groot en swaar, en die buitekamer so klein nie. Sy is bly die venster is te hoog om maklik by in te kyk, maar sy't anyway 'n ou serp voor gehang, net in geval.

Almal het die serp natuurlik dadelik raakgesien toe dit ewe skielik in die venster hang, hulle het begin funny vroe vroe, maar sy't net gesê sy werk aan haar projek, die woord het almal afgesit, sy dink nie hulle het mooi geweet wat dit beteken nie, hulle het seker gedink sy dink nou sy's slim, toe los hulle dit, en los haar uit. Dis nou net haar ma wat die hele tyd brom dat iets in die buitekamer besig is om uit te broei, en sy sal nie vir haar ma sê nie, maar "broei" is die regte woord.

“Hei,” sê Schalk, sy oë op die matras, “ek sien tog iets!”

Sy kyk vir hom, sy’s verbaas dat hy so opgewonde klink. *Hy* wat nie kan wag om volgende jaar permanent Polisiediens toe te gaan nie.

Hy vee liggies oor die matras al aan die een kant af, bo tot onder. “Voel bietjie droog,” sê hy en kyk op. “Wanneer laas het jy natgemaak?”

“Vanoggend,” sê sy en tel die gieter langs haar op. Sy hou dit oor die matras na hom toe. “Hier, gooi weer bietjie oor.”

Hy sprinkel versigtig water oor die matras en gee die gieter weer na haar toe aan. “Daai kant ook,” sê hy.

“Ons sal nie meer op die matras kan seks hê as die gras eers begin groei nie,” sê sy.

Hy kyk op. Hy lyk altyd so verbaas om die woord uit haar mond te hoor. So asof sy ’n reël breek. Dit maak haar lus om dit die heeltyd te sê: seks, seks, seks.

“Aan jou kant gebeur daar niks,” sê hy. “Ons kan nog daar.”

“Is waar,” sê sy. “Is jy lus?”

Hy kyk op.

“Vir seks,” sê sy hard.

“Sjuut,” sê hy en frons voor hy glimlag.

“Nou kom dan,” sê sy en gaan lê op haar ma se kant van die matras, die vrou se kant, skoon en ordentlik. Nie soos die man se kant nie, die kant waar oom Hendrik se siek lyf ’n geel kol gelos het nie, die kant waar die grassaad wat hulle in die matras geplant het al begin groei het nie. Al in en om die geel merk is ’n groen skynsel. Lien dink alles het deur die jare op daai kant van die matras gebeur. Die man se kant. En alles het merke gelos: semen, sweet, bloed, alles tekens van lewe en dood. Geen wonder die gras groei maklik daar nie. Dis amper soos ’n komposhoop van menslike afskeidings.

Dis soos altyd gou verby. Hy ruk ’n paar keer, val op haar neer, hyg na sy asem.

“Wag,” sê sy toe hy uiteindelik die rolletjie toiletpapier langs die matras vir haar aangee.

“Wat?” sê hy.

“Ek gaan eers vir ’n rukkie so lê. Ek wil dié kant van die matras se grassaad kompos gee.”

“Jy’s weird.” Hy staan op, trek sy broek aan. “Ek gaan huis toe,” sê hy en skud sy bene, een vir een, soos ’n hond wat pas gepie het.

“Ons het vergeet om skuim te gebruik,” sê hy en lag.

“*Jy*’t vergeet om skuim te gebruik.” Sy draai haar rug op hom.

Later staan sy alleen langs die matras en kyk tevrede na die merk wat sy op die matras gelos het. Sy is verlig toe sy die ligte rooi skynsel daarin sien.

“Ek het iets oor die werk geskryf, Ouma,” sê Lien nadat haar ma en ouma die matras vir die eerste keer in die buitekamer gesien het. Hulle het lank in die deur gestaan, doodstil, voor almal saam terug kombuis toe is. Hulle sit by die kombuistafel.

“Maar Ouma sal nie verstaan nie.”

“Try me.” Haar ouma klink hees.

“Oukei.” Lien gaan haal die lêer in haar kamer en staan oorkant hulle, anderkant die tafel.

“Ek sal die eerste sin vir Ouma lees, oukei?”

“Oukei.”

“Moenie geïntimideer voel nie, Ouma.”

“Ek sal nie.” Haar ouma kug en kyk vir haar ma.

“*Breeding Bed*, dis nou die titel van die werk,” sê Lien en kyk op, “explores how death informs life, man informs woman and how sex informs everything.”

Niemand sê iets nie.

“My kind,” sê haar ouma nadat sy haar keel ’n paar keer hard skoongemaak het, “dis besonders diep. Brenda sal mal wees daaroor.”

“Dink Ouma rêrig so?”

“Ja, sy verstaan oor kuns.”

“Dankie, Ouma.”

“Hoe’t jy daaraan gekom?” vra haar ma. Lien kyk vir haar. Sy lyk bleek en klein waar sy op die kombuisstoel sit, haar bors is teenaan die tafel se rand gedruk en die punte van haar swart hare vee liggies oor die blad soos sy haarself stadig vorentoe en agtertoe wieg. Sy lyk weird.

Lien kyk vir haar ouma.

“Die... kunswerk, Lien.” sê haar ma. “Hoe’t jy daaraan gedink, hoe’t jy by die idee uitgekom?”

“Dalk het sy die matras jammer gekry, Vera.” sê haar ouma voor Lien iets kan uitkry. Sy staan op, pluk die vadoek van haar skouer af en klap hom in die lug rond soos sy praat. “Met dié dat hy sommer so teen die muur gelos is, so uitgegooi is, dat hy so sonder seremonie plek moes maak vir iets nuuts.”

Lien glimlag vir haar ouma en kyk weer vir haar ma. “Ja, Ouma is reg, Ma. Dis so iets.”

***

“Geen akademiese instansie wat sy sout werd is, sal dit waardeer nie, Ma,” sê Vera later toe Lien kamer toe is. Hulle drink ’n laaste koppie tee voor hulle gaan slaap.

“Kunsmense is anders,” sê haar ma. “Die Werk maak tog sin.”

“Snaaks om te hoor Ma noem my ou matras waarop gras groei: ‘Die Werk’.”

“Dis ’n kunswerk, Vera.”

Vera skud haar kop. “Ma, daar is vlekke op die matras, geel vlekke.” Sy fluister.

“Alle matrasse het vlekke,” sê haar ma.

“Nie nuwes nie.”

Haar ma kyk vir haar. “Jou Sealy sal, een van die dae.”

“Ma!”

“Het jy gesien hoe geil groei die gras op Hendrik se deel? Dis amper asof mens eers ’n grassyner daaroor wil stoot,” sê haar ma. Sy blaas oor haar tee. “Jou pa het nie verniet gesê Hendrik is doodgoed en goed dood nie.”

Vera staan op, voel vir haar sigarette in haar kamerjas se sak en gaan staan in die oop agterdeur. Sy steek ’n sigaret op en sien Lien se serp wat in die venster hang. Sy draai om en kyk weer vir haar ma.

“As sy die beurs kry, kan sy by Brenda in Triomf gaan bly,” sê haar ma. “Sy’s alleen nou dat Stella dood is. Haar huis is nie te ver van die universiteit af nie.”

“Lien het ook so iets genoem. Hulle twee gesels deesdae al te lekker oor die foon. Maak allerhande plannetjies.” Vera skiet haar sigaret by die agterdeur uit en gaan sit weer by die tafel. “Is Brenda nie ’n kommunis nie, Ma? Netnou lei sy Lien die verderf in. Ma weet hoe maklik sy beïnvloed word. Elke gier vat sy as haar eie. Kyk nou net die ding met die vlieënde pierings.”

“My suster is nie ’n kommunis nie, Vera. Sy is ’n gerespekteerde skrywer en sy is hooggeleerd, sy help die armes baie, veral vroue en kinders wat nie heenkome het nie. Sy doen iets met haar lewe. Nie soos sommige van ons nie.”

Vera skud haar kop.

“Dalk is daar tog nog ’n kans vir jou ook,” sê haar ma.

Vera frons. “Wat bedoel Ma? ’n Kans vir wat?”

“’n Kans om iets van jouself te maak. Nou dat Hendrik dood is.”

“Ek verstaan nou nie,” sê Vera. “Ons praat oor Lien.”

“Dóén iets met jou lewe, Vera,” sê haar ma. “Iets betekenisvol. Al is dit net vir jouself.”

“Soos wat?”

“Ek weet nie,” sê sy. “Kyk vir Brenda. Wat is vir jou belangrik?”

“Ek maak kinders groot, Ma! Ek werk. Ek is ’n weduwee. Hemel. Is dit nie genoeg nie?”

Wat ’n gedoente, dink sy. Hulle staan almal rondom die Mini. Die ou matras met gras wat geil bo-op die een kant groei, ’n polletjie groen uitspruitsels op ’n kol aan die ander kant, is styf binne-in ’n draadraam, wat Schalk gemaak het, gedruk, en die hele kontrepsie is vasgebind bo-op die dak van Hendrik se Mini. Dit is toe, na alles, ’n kontrepsie, dink sy.

“Dis besonders sag,” sê haar ma terwyl sy langs die kar verby stap en oor die gras vee. “Amper vertroostend.”

Die seuns staan stil langs Lien en kyk hoe Schalk die laaste van die tou deur die draadwerk vleg, flink ’n knoop maak, die hele gedoente vir oulaas ’n goeie skud gee en toe omdraai na haar toe.

“Ons is reg, Tannie,” sê hy.

“Nou ja, toe, ry versigtig,” sê sy.

“Is jy seker jy het ’n lisensie?” vra haar ma.

“Ja, Tannie,” sê hy en knipoog vir haar ma. Dit lyk amper asof sy bloos.

Soos sy hulle die erf sien uitry en in die pad af, die groen Mini met die wind wat speel in die gras van die matras op sy dak, dink Vera dit is ’n gesig wat sy nie sommer gou sal vergeet nie.

***

Hulle sit in die kroeg, hy, Cecil en Van Stenis. Vandat hulle vriende geword het, hou Van Stenis aan dat hy hom op sy naam noem, Boet, maar om die een of ander rede kan hy net nie. Vir hom is Van Stenis eenvoudig Van Stenis, en as hy bietjie langer oor hom dink, dan sien hy hom as die man wat tragedie sy lewe ingebring het. Hy blameer hom amper daarvoor.

“Dis oneties om nou agter die vrou te wil aanloop en te probeer uitvind of sy swanger is. Wag en sien, Willem. Dit sal nie lank wees nie. Hulle wys so van vier maande af.” Hy staan op, vryf oor sy groot maag en sit weer. “Veral die maereties. Soos sy.”

Willem voel die nou al bekende pyn in sy bors opstoot wanneer daar oor Poppie en haar moontlike swangerskap gepraat word. Dis ’n dowwe pyn wat hoog in sy borskas begin, dan afsypel en sy bene en arms lam maak, hom sy eetlus laat verloor.

“Van wanneer af is *jy* eties?” kap hy terug.

Van Stenis kyk hom kamma seergemaak aan. “Daar is ’n streep wat ek trek, Willem,” sê hy. “Een waaroor ek nooit trap nie.”

“En waar trek jy so ewe jou streep?”

“Ek help nie loerbroers nie,” sê Van Stenis. Hy skud sy vinger vir Willem soos die eerste keer toe hy hom in sy kantoor gaan sien het. “Sy’s nie meer jou vrou nie. Sy’s niks meer van jou nie.”

“Danksy jou, ja,” sê hy en vat ’n sluk bier. Hy kyk vir Cecil wat stil aan die ander kant langs hom na die bottels teen die muur kyk. Dit lyk asof hy prewel, die bottels tel, amper in ’n soort trans is. Hy stoot hom met sy elmboog in die ribbes.

“En jy, wat sê jy? Jy wat die bal aan die rol gesit het.”

Cecil kyk vir hom, stip, sy helder blou oë koud in sy bruin gesig. Hy lyk vir Willem soos hy dink Clint Eastwood eendag op sy oudag gaan lyk.

“Ek sê: ruk jouself reg, man. Jy teem nou al weke lank in ons ore. Dieselfde ou deuntjie oor en oor. Get a life, move on. Shut up. Dís wat ek sê.” Hy kyk weer voor hom.

Willem sluk sy laaste bier. “Ek gaan gym toe.”

“Met al daai bier in jou lyf?” Van Stenis frons.

“Dit sal uitsweet,” sê hy, haal ’n paar note uit sy beursie en plak hulle op die toonbank neer.

“Jy begin seningrig te lyk,” sê Cecil. Hy kyk hom oor sy skouer op en af.

“Ja,” sê Van Stenis en vryf weer oor sy maag. “Jy laat my amper skuldig voel.”

Hy dink daaraan om by sy ma-hulle om te ry ná gym, maar hy’s nie lus nie. Hulle het vinnig oud geword nadat hulle destyds die plaas verkoop het. Sy pa veral. Dié brand hom bedags gaar in die son, loop heeldag agter die swartes aan wat betonmure vir die rykes opsit. Opsigter, bestuurder, noem hom wat jy wil. Hy lyk voos. Sy ma kook kos en maak huis skoon asof haar lewe daarvan afhang. Sy brand al hoe meer tjops in die oond, sê sy het skoon vergeet daarvan toe hy nou die dag aankom vir middagete en rook ruik.

“Dit het nou al ’n paar keer gebeur, Boetie,” het sy vertel en die stukkies verkoolde vleis net so warm in die asblik uitgekrap. Hy kon die plastieksak hoor sis. Boetie? Van wanneer af is hy Boetie?

Hy wil dit nie sien nie: hoe hulle al hoe meer agteruit gaan, sy ma se loskopheid, sy pa se stil blou oë wat hy al hoe minder sien omdat hy al hoe meer onder sy breërandhoed wegkruip sodat sy nek agter soos vars geplukte rooi hoendervel begin te lyk. Hy hoop nie die swartes sien hom so koponderstebo rondloop nie. Hulle sal niks respek vir hom hê nie. Die ou wit man, so sielloos.

Hy ry verby Gerta-hulle se huis. Hy is nie lus vir haar vanaand nie, sy wag seker vir hom in haar woonstelletjie wat aan haar ma-hulle se huis gebou is, met net haar swart sykouse en bra aan, haar wit voorskoot om haar middel vasgebind. Eers was dit lekker, anders, nou weet hy al

wat wag. Die bietjie afwisseling wat sy was is nou verby, sy verveel hom. Dit het niks met haar ouderdom te doen nie. Kyk hoe jonk is Poppie en hoe het sy nie sy aandag gehou nie? En nog steeds ná twee jaar. Gee die duiwel wat hom toekom, dink hy. Cecil en Van Stenis sê dis net sy ego. Hy sal uiteindelik oor die storie kom, maar dit voel nie vir hom so nie. Die pyn in sy bors raak vir hom erger.

Sy kar swaai outomaties links in Maréstraat op. Poppie se woonstel lê net 'n paar blokke verder. Hy ry stadiger, sukkel om in die donker die blok tussen die jakarandabome uit te maak. Loopafstand poskantoor toe. Hy wonder of hulle al die pad werk toe hande vashou.

Hy hou onder een van die bome stil, klim uit, versigtig dat die kar se deur nie hard toeslaan nie. 'n Entjie verder sien hy die woonstelle, gaan staan onder 'n boom, soek haar venster. Dis donker. Hy sug, leun teen die growwe bas, steek 'n sigaret op.

Hy herken die Volkswagen se dreuning nog lank voor die kar in Maréstraat opdraai, gooi die sigaret neer, trap dit in die grond dood en loop vinnig terug kar toe. Sy Ranchero steek soos 'n seer duim uit. Niemand anders het een op die dorp nie, sy sal weet. Hy is skaars 'n ent die straat op toe hy die Volkswagen in sy truspieëltjie voor die blok sien stilhou. Hy ry stadig aan, sien hulle uitklim. Haar verloofde sukkel agter die stuurwiel uit, sy aan die passasierskant. Met haar kerkhoed en klein, bultende maag geëts in die maanlig loop sy stadig na die woonstelblok toe. Willem sien hoe die man die kar se deure sluit, agterna stap, sy arm om haar skouer gooi en haar in haar nek soen.

Hy kyk weg, knyp sy oë toe en rek hulle wyd oop, trap die petrol, voel hoe die steekpyn in sy bors kom sit. Hy ry stadig Penina Park toe. Huis toe.

“Jy gaan jou kinders verloor. Hulle word groot,” sê sy ma, “jy ken hulle skaars, Willem.”

Hoe verloor mens iets wat jy nooit gehad het nie? wonder hy.

“Hulle gaan jou meer nodig hê nou dat Hendrik oorlede is.”

“Ek weet, Ma.”

Hy skeur die laaste stukkie vleis van die skaapbeentjie af en kyk verby haar deur die kombuisvenster. Hy's nie lus vir die vakansie nie. En dis om die draai. Hy het 'n week afgevat om op 'n vriend van Cecil se plaas anderkant Alldays te gaan jag. Cecil gaan saam. Een van sy pelle sal dinge in die winkel vir die week aan die gang hou. Cecil sê die ou skuld hom. Willem vra liever niks. Net solank dit hom niks kos nie.

Dis nou wel nie winter nie, dit gaan warm wees in die bosveld, maar die seuns gaan dit geniet. Dit sal hulle eerste keer wees. Lien is net die vlieg in die self.

“Kan Lien nie maar by Ma-hulle bly vir die week wat ons gaan jag nie? Ek wil bietjie kwaliteittyd saam met die seuns hê.”

“Natuurlik,” sê sy. “Ek dink in elk geval nie Lien sal saam wil gaan jag nie.”

“Dankie, Ma.” Hy vee sy mond af.

“Maak net seker jy gee haar darem ook die vakansie ’n bietjie aandag. Ná die gejagtery.”

“Ja, Ma.”

“Sy’s groot genoeg om julle in die winkel te help, weet jy, Willie.”

Hy tel weer die beentjie op, bekyk dit van alle kante af. “Dis ’n slegte idee, Ma. Ek het al hoeveel keer met Vera oor haar gepraat. Sy’s slordig. En bot. Niemand sal met haar wil praat nie.”

“Sy’s net skaam. Gee haar ’n kans. Laat sy iets doen wat haar besig hou. Sy kan nie so heeldag vir kwaadgeld in die dorp rondlê nie.”

“Ma moet sien hoe kyk die mense vir haar met al daai los rompe en hemde en die uitgetrapte leersandale wat sy dra, en die klomp belde. Niemand hier lyk so nie, die dorp se meisies is altyd netjies aangetrek, in gewone klere. Sy’s slonserig. En dit lyk elke vakansie of sy haar gesig al hoe dikker met make-up toesmeer.”

“Soos Poppie?”

“Ma!”

“Dis jou kind, Willem. Sy gaan deur ’n moeilike tyd.”

Hy sê niks, knaag aan die kaal beetjie. Lien is vir hom ’n vreemdeling. Hy’t al vir Vera gevra om haar eerder in Randfontein te hou. Maar dit sal hy nou nie vir sy ma sê nie. Die kind is nie mooi nie, nie lank nie, nie maer nie, hy kan haar nie eers ’n kompliment gee oor hoe sy lyk nie, haar op daai manier bereik nie. Hy dink in elk geval dit sal haar nie beïndruk nie. Sy idee van haar as ’n lugwaardin moes hy lankal vergeet het. Hy weet wat om met die seuns te doen, die twee mannetjies in hulle camo-klere. Dis makliker, op ’n manier praat hulle dieselfde taal.

Toe hy later na werk by sy erf inry, sien hy hy het ligte aan vergeet. Dit lyk gesellig, of mense binne is, of iemand vir hom wag.

Hy sluit die agterdeur oop, gooi die sleutels op die wasbak neer en soek ’n bier in die yskas. Dis al wat daar is. Dit lyk oes in die kombuis. Hy kyk rond na die wasbak vol skottelgoed, krummels om en op die broodbord en die pappot wat al die laaste drie dae op die stoof staan, swart aangebrand van toe Cecil en Van Stenis nou die aand kom braai het. Sy ma help hom gewoonlik stywe pap maak, maar sy was weer in een van haar verstrooide buie, toe’t hy liever nie gevra nie, en hy moes geweet het om nie self te probeer nie.

Soos hy kamer toe loop, tweede bier in die hand, sit hy die ligte in die sitkamer, toe in die kamers en gang af. Hy het nog nie gordyne gehang vandat sy weg is nie. Net soos hy begin gewoonde geraak het aan alleen wees, so het hy ook gewoonde begin geraak aan die kaal vensters. Hy mis die gordyne nie meer nie. Hy begin hou van die ooptes, die spasie, dié dat hy die sterre deur die vensters kan sien wanneer hy op die bank sit, die maan wanneer hy opkom.

Toe hy op die bed gaan lê, tussen lakens wat lank laas gewas is, dink hy dat hy tog vir Lien die paar dae moet laat bly wanneer hy en die seuns van die plaas af terug is. Hy sal haar by sy ma gaan haal nes hulle die dorp inry. Sy ma sal bly wees. Dalk kan Lien bietjie help skoonmaak voor hy haar en die seuns weer terug Randfontein toe vat.

Dit het lank mooipraat gevat om Cecil sover te kry om dinge te reël vir die plaas toe gaan. Hy't Willem goed laat verstaan dis 'n guns wat hy hom doen. Die seuns moet hulle man kan staan, jag is nie vir sissies nie.

Maar, hy moes geweet het Dawid gaan moeilikheid maak. Die kind waardeer niks wat vir hom gedoen word nie. Van hulle op die plaas aangekom het, trek hy sy neus vir alles op. Cecil rol net sy oë en kyk anderpad.

Later, na alles afgepak is, sit hy en Cecil om die vuur en drink hulle derde bier. Die seuns is in die rondawel.

“Ek het jou gesê ek weet nie of die seuns al reg is vir jag nie,” sê Cecil.

“Jy oordryf, man,” sê Willem. “Hulle sal fine wees.” Hy wil hom eers vir die man vervies maar hou homself in. Hy wil die week probeer geniet, en hy's nie lus vir Cecil se gemor nie.

“Laat hy more eerste skiet, toe. Dan sal die gogga hom byt, jy sal sien,” sê Willem.

Cecil staan op. “Hy moet net nie dinge vir ons almal opfok nie. Daar's nie baie wild op die plaas nie en ek kry nie elke dag kans om te kom nie.”

“Die kind is nou maar eers dertien, man! Gee hom 'n break.”

“Dis juis wat my worry,” sê Cecil. “Hy kan skaars 'n geweer regop hou.”

“Die laaitie is groot vir sy ouderdom, en die twee is naturals, ek het nou dag gesien toe ons buite die dorp gaan oefen het. Hulle't daai terroriste-teikens gaar geskiet.” Hy probeer lag.

“Dit was een keer, Willem,” sê Cecil toe hy rondawel toe stap. “en dit was by die oefenbaan. Dié is for real. Daar's 'n moerse verskil.”

Die volgende oggend is hulle vroeg op. Dawid is dikmond met Willem se punt 22 in die hand die rondawel uit, Ben paai sag agterna.

Na hulle ure lank agter 'n trop koedoes aangekarring het, wys die spoorsnyers uiteindelik vir hulle met handgebare om terug te sak, hulle het 'n bok vasgetrek. Dis doodstil. Niemand beweeg nie. Almal kyk vir Dawid, wag vir hom. Die een ou frons. Cecil kyk anderpad, sy vingers vroetel om sy geweer se kolf.

“Ek wil 'n terroris skiet, nie 'n bok nie,” sê Dawid skielik en staan op. Hy hou die swaar punt 22 vir Willem om te vat.

Niemand sê 'n woord nie, soos hulle op hulle mae aanlê, staar almal op na die kind in sy camo-broek en kakiehemp, sy bos blonde hare, sy rooiverbrande wange en pruil mond. Willem dink die bok is selfs stilgeskrik, kan sy ore nie glo nie. Die dier beweeg nie.

Hy is op die punt om hom iets toe te snou toe die een spoorsnyer kwaai na hulle toe kyk, en hom wys om stil te bly. Ben spring skielik op, gryp die geweer uit Dawid se pap hand, mik na die bok, trek die sneller en binne sekondes sien hulle sy lyf grond toe val.

“Mooi skoot, Boetie,” sê Dawid vir Ben wat die geweer laat sak, sy oë nog stip op sy prooi.

Almal staan op en stap nader. Willem klap Ben op sy skouer.

“Dis jammer die ooi is dragtig,” sê Cecil. Willem kyk na die seuns. Hulle lyk wit-geskrik.

“Sy sou enige dag gekalf het, manne,” sê Cecil en druk-druk haar groot maag met sy geweer-kolf. Die kleintjie beweeg nog. Ben draai om en loop weg, koponderstebo, Dawid agterna. Die twee sit vir lank stil op twee klippe onder 'n boom.

Later loop die seuns vooruit agter die spoorsnyers terug kamp toe, hy en Cecil in die middel en twee werkers sleep hulle eerste dag se bebloede vonds agterna.

Om die vuur die aand is almal besig met hulle eie gedagtes. Niemand sê iets oor die ooi en haar kalf nie, oor Ben se paraatheid wat die vernederende situasie waarin Dawid hom gedompel het, gered het nie. Maar dis amper nie nodig nie, want die volgende dag brand die twee skielik soos wafferse professionele jagters op al wat 'n bok is, los, Dawid ook. En die outjies is korrelvas.

“Ek dog jy sê daar's nie wild nie,” sê Willem later vir Cecil toe Dawid die derde springbok voor middagete plattrek. Cecil se gesig is bruiner as gewoonlik, wat sy oë blouer as gewoonlik maak.

“As hulle só aangaan, gaan daar niks oor wees nie,” sê hy en klap Willem op die skouer voor hy aanstap vuur toe.

“My twee laaities,” sê Willem die laaste aand vir Cecil om die kampvuur, wys sy glas brandewyn in die seuns se rigting waar hulle oorkant op twee afgesnyde stompe sit. Ben kyk

skaars op, glimlag darem bietjie. Lyk selfs trots. Dawid staar net voor hom uit, die vuur in. Al twee met Cokes in die hand. Die twee werkers is besig om die dag se twee koedoes en drie rooibokke langs die rondawel af te slag. Volgende week maak hulle biltong vir Afrika, dink hy.

Na hy vir Lien by sy ma-hulle gaan oplaai het, het sy die huis begin skoonmaak sonder dat hy 'n woord hoef te gesê het. Sy praat skaars met hom, óf die seuns, sy is in haar eie wêreld. Hy dink eers sy is kwaad vir hom, omdat sy vir die week by sy ma-hulle moes bly maar hy besluit om homself nie daaroor te bekommer nie. Dis beter so, haar stilte. Sy skrop en skuur alles. Die feit dat sy so bot is en lyk asof sy nie slaap nie, die donker kringe onder haar oë, dié ignoreer hy. Hy probeer sy kant skoon hou, vriendelik, ordentlik, dankbaar vir alles. Maak hom uit die voete ná die etes wat sy vir hulle maak, want slapende honde wil hy nie wakker maak as hy dit kan help nie.

Hy dink tog sy sal nie 'n te slegte huisvrou maak nie. Dit sal 'n ander tipe man moet wees wat verby haar bos hare kan kyk, dalk 'n Engelsman, want soos sy nou lyk sal geen goeie boerseun se ma toelaat dat hy vir haar val nie, maak nie saak hoe goed sy in die kombuis is nie.

“Wat gaan met haar aan?” vra hy een aand vir Vera toe sy vir Lien bel om te laat weet sy het die beurs gekry.

“Wat bedoel jy?”

Vera is weer in een van haar buie, hy kan dit dadelik hoor, hy moes die geselsery sommer daar en dan kortgeknip het, maar toe donner hy voort, dom van hom.

“Haar klere, Vera, en haar bos hare. Sy lyk elke dag meer soos 'n hippie.”

“Sy's een van die dae 'n kunsstudent,” antwoord sy bot, “hulle lyk so hier bo.”

“Jy's seker reg,” sê hy. Hy dink toe vir die eerste keer daaraan dat hy Lien dalk nie sommer weer gaan sien nie, dat sy uit sy hare is volgende jaar, ander goed sal wil doen in haar vakansies as om vir hom te kom kuier. By Vera se tannie in Triomf gaan bly en dat hy nie vir haar studies of blyplek hoef te betaal nie. Hoogstens sakgeld. Toe sê hy niks verder nie, en roep vir Lien.

Nadat sy met haar ma gepraat het, is die kind so opgewonde dat sy hom vir die eerste keer vandat hy kan onthou sommer so uit haar eie uit 'n drukkies gee en toe hardloop om die seuns in die huis te gaan soek. Ook maar goed Poppie is nie hier nie, dink hy. Die uitspattigheid sou haar onstel het. Maar Lien se goeie bui hou nie lank nie. 'n Paar minute later lyk dit vir hom asof sy nóg stiller raak as voor die oproep van haar ma af, asof die goeie nuus eintlik slegte nuus was en sy dit eers nie besef het nie. Onverstaanbaar.

Hy sit op een van drie kampstoele wat 'n halwe kring om die ingeboude braai maak, die seuns op die ander twee. Lien was skottelgoed binne, die kombuislig skyn deur die venster oor die agterplaas se sementvloer en teen die warm bakstene van die skoorsteenmuur op. Hy hoor haar die asblik ooptrap, die skaapbene en oorskiet van die pap en sous wat sy gemaak het van die borde afskraap, hoe die deksel toeklap.

Dis die laaste aand saam met hulle voor hy hulle weer terug Randfontein toe vat. Bittersoet, as hy poëties moet raak daaroor, die tydjie wat miskien een van die laastes kan wees van dié tipe kuier saam met die drie. Dit was altyd meer bitter as soet en dit is Poppie se skuld, haar slegte houding teenoor die kinders. Hy het hulle sommer begin blameer vir die moeilikheid tussen hom en haar veral net so voor die vakansies.

Hy begin dink dat die sterre wat hy in die aande uit die sitkamer kan sien nie die enigste goeie ding van die skeiery is nie. Hy gaan die rustigheid van die laaste paar dae saam met die drie in die huis mis, Dawid se dikmond en die swart wolk oor Lien se kop of te not.

Ben gooi nog hout op die vuur. Dawid sit stil voor hom en uitstaar, soos altyd.

Hy hou van Ben, hy kan met die kind assosieer. Vyftien jaar oud, lank en sterk. Hy kan sien dat die bodybuilding wat hy en Dawid ook nou mee besig is, die ding doen. Die puisies wat op Ben se wange en voorkop begin uitslaan, pla Willem nie naastenby soveel soos Lien s'n het nie. Dit laat hom amper man lyk, bietjie soos Charles Bronson toe hy jonk was, mooi van lelikheid. Hy's 'n stil kind, maar wanneer hy praat, praat hy met 'n selfvertroue wat vir Willem vreemd is, so asof hy al oud is, dink hy partykeer. Nie die tipe seun wat hy vir homself sou voorgestel het nie, maar 'n seun wat hy op 'n manier respekteer, na opkyk selfs, na luister. Hy het al amper 'n paar keer sover gekom om te bieg oor Michael, sy halfbroer. Maar dan, as Willem opkyk van die vuur af na die stil kind wat oorkant hom op die stomp sit, Coke in die hand, so in sy camo-broek en wit t-hemp, dan bly hy stil. Hy los dit.

Dawid is moeilik, humeurig soos Vera se kant van die familie. Hy het gehoop die kind gaan dit ontgroeï, maar dit lyk asof dit erger geraak het, sy bedonnerdheid, die windgatheid. Hy luister net wanneer sy broer praat. Ben is alles in sy oë.

“Ek gaan weermag toe,” sê Dawid toe Willem hulle vra oor hulle planne na skool, eintlik probeer uitvind wat hy in die toekoms vir die seuns sal moet opdok. Hy onthou skielik Ben se kop het ook in 'n stadium weermag toe gestaan en dink toe nie Dawid se antwoord is vreemd nie.

“Daarná, Seun,” sê hy, “ná die weermag. Jy moet darem seker iets agter jou naam kry. Kyk vir Lien, sy't 'n beurs.”

Dawid kyk vir Ben. “Ek wil permanent weermag toe,” sê Dawid.

Permanent. Kan tog werk, dink hy. Willem Barnard se seun 'n grootkop in die Suid-Afrikaanse weermag. Van Stenis sal beïndruk wees. En dit kos hom niks.

Hy kyk vir Ben. “En jy? Jy wil seker ook nog gaan, nè? Jy’t mos laas so gesê.”

Ben kyk vir Dawid en toe vir hom. Iets lyk skielik nie lekker nie.

“Ek hoor van die troepe gaan op Angola toe, Pa,” sê Ben. “Hulle leer ’n tipe baster-Portugees sodat die mense daar hulle kan verstaan.”

“Is dit waar jy wil heen?”

“As hulle my stuur, ja. Hulle stasioneer in Windoek. Die opleiding begin daar. Pa sal moet opkom wanneer ek uitklaar.”

Hy lag. “Jy moet eers skool klaarmaak, Seun. Daar’s nog baie tyd vir die army.”

Hy vat ’n sluk bier.

“Ek wil einde volgende jaar gaan, Pa. Ná standerd agt,” sê Ben.

Willem staan op, stap vuur toe. “Jy maak matriek klaar, Seun.” Hy kyk vir Ben. “Niks se gearmy toe ganery met jou nie. Jy’s nog nie eers sestien nie.”

“Wat is dit vir Pa, anyway?” vra Dawid skielik. “Dis sy lewe, hy kan daarmee maak wat hy wil.”

Hy ignoreer Dawid en kyk vir Ben. “G’n seun van my gaan standerd agt uit die skool uit nie, dis sommer stront. Wat wil jy in elk geval daar gaan maak? Mense doodskiet is anders as bokke skiet, of dit nou ’n terroris is of te not.”

“Ek gaan nie mense skiet nie, Pa,” sê Ben. Weer daai stil, ou stem van hom. Dié keer vererg Willem hom. Wie dink die kind is hy? Moses? Koning Salomo?

“Ek verstaan jou nie, jy wil weermag toe, maar jy wil niemand skiet nie. Skiet is ’n given daar sover ek weet.”

“Hy wil mense gaan help, Pa,” sê Dawid, hande nou in sy sye. “Die kerk wil mense daar bo hê om te help, Pa.”

Hy weet nie wat om te sê nie. Die kerk? Wat de donner? Hy loop terug stoel toe, gaan sit. Hy sê niks. Skud net sy kop.

“Ek wil sendingwerk gaan doen, Pa. Dis my roeping,” sê Ben, sag. Sy oë blink. “Maar ek wil eers weermag toe, die vyand van binne leer ken. Alles leer.”

“Vyand?”

Ben lag. “Moenie so verbaas lyk nie, Pa. Die vyand is oral oor, nie net in die army nie.”

“Hy praat van die duiwel, Pa,” sê Dawid. “Satan.”

Willem voel asof sy hele gesig op 'n frons trek, een wat hy vir al die geld in die wêreld nie reggetrek kan kry nie. Hy kyk van Ben na Dawid. Dié staan nog steeds met sy hande in sy sye, frons op sy voorkop. Kwaai. In sy camo-broek en wit t-hemp.

“Ek ook, Pa,” sê Dawid. “Ek gaan ook 'n sendeling word. Nadat ek eendag klaar is met my basic training in Windoek. Net soos Ben.”

Daarop was hy ten minste voorbereid.

“Jy kan bly wees die twee is nie moffies nie,” sê Van Stenis.

Hy kan sien die man hou sy lag. Willem is te opgewerk om om te gee, te behep met die gevoel van mislukking wat hy nou dink permanent by hom ingetrek het. Eers Poppie, nou dít. Hy het nie gedink dit sou hom so affekteer nie. Die ding met sy kinders. Nie net die seuns nie, Lien ook. Die teleurstelling. Twee sendelinge en 'n freakshow. Hy skud sy kop weer, prewel vir homself. Waar kom gene dan in? wonder hy. Die godsdiensding moet van sy ouers af kom, die kunsneiging van Vera af, haar lesbiër van 'n tannie miskien. Hy is so normaal as wat kan kom.

“Ek weet nie wat die ergste is nie,” sê hy. “Moffies of Happy Clappies.”

“Kyk,” sê Cecil na 'n rukkie, “ek dink jy't niks met die hele saak te doen nie. Jy het die kinders nie grootgemaak nie, jy is nie verantwoordelik vir hulle nie. As dit iemand se skuld is, sou ek meen dis Hendrik se skuld. Hy was te sag met hulle.” Hy kyk vir Willem. “Het jy nie gesê die man was ruggraatloos nie?”

“Dalk het jy 'n tweede kans met Michael,” sê Van Stenis en kyk voor hom uit asof dit die natuurlikste ding in die wêreld is om sommer só van sy geheim te praat. En, om daarvan te weet.

“Hoe weet jy van Michael?” vra Willem sag en kyk in die kroeg rond.

Van Stenis lag. “Jy vergeet wie ek is, my ou. Dis my werk om van mense se dinge te weet.” Hy slaan Willem op sy rug. “Maar moenie worry nie, your secret is safe with me.”

***

Willem vertel Vera van sy planne met die seuns die aand na hy die kinders van Pietersburg af teruggebring het. Sy sit met haar koppie tee by die kombuistafel, hy met 'n bier wat hy uit sy koelboks in die Ranchero gaan haal het. Hulle is alleen. Die kinders is bed toe en haar ma bly by John-hulle oor.

“Dis hoog tyd dat die seuns weer bietjie 'n man se hand in hulle lewens voel,” sê Willem. Hy lyk ongemaklik. “Ek sê nie Hendrik was nie goed vir hulle nie. Hy was.” Hy sluk sy bier,

aanmekaar, tot dit klaar is. “Maar dié twee het nou hulle pa nodig,” sê hy en stap by die agterdeur uit, kar toe.

Sy lig haar wenkbroue.

“Is jy seker?” sê sy toe hy weer gaan sit en sy tweede bier oopmaak.

“Ek is ja. Ek sal hulle nie daar hou as hulle nie wil nie, hulle kan enige tyd terugkom.”

Na die derde bier vertel hy haar van die seuns se sendingwerkplanne. Asof hy toe eers die moed gekry het. En dis net soveel nuus vir haar as wat dit blykbaar vir hom was toe hulle hom vertel het. Nie so ’n groot skok nie, meer ’n verrassing. Maar dat die twee by Willem wil gaan bly, permanent, dít is iets waaraan sy gewoon moet raak, dis ’n skok wat sy moet verwerk.

Dis ongemaklik toe hy die aand nag sê en in haar ma se kamer gaan slaap, soos die tyd met Hendrik se begrafnis. Sy weet daardie aand is ook in sy kop. Maar sy is nie agterna nie. Sy wou nie, en sy kon sien, hy ook nie. Hy’t nou ’n ander uitdaging, iets wat hom lewendig laat voel, wat sy lewe weer betekenis gee, iets waarop hy trots kan voel, en uit ’n oord waarop hy nie gereken het nie. Sy seuns. Sy kan nie help om jaloers te wees oor die nuwe lig in sy oë nie.

Die volgende oggend vroeg laai hulle die Ranchero. “Dis net ’n paar jaar, Ma,” sê Ben so asof dit net ’n paar maande is. ’n Paar jaar. Sy sluk haar trane. Hoekom wil niemand by haar bly nie? “Ma sorg al so lank vir ons. Ons sal kom kuier. Elke vakansie. Ek belowe.” Sy oë blink. Hy klink soos ’n ou mens, praat met haar asof sy die kind is. Hy het so geraak vandat hy begin kerk toe gaan het. Dawid ook.

Toe is hulle daar weg, die Ranchero vol, terug Pietersburg toe. ’n Nuwe lewe. Sy is die huis in, sy kon nie meer haar trane keer nie, dankbaar dat Lien nêrens te siene was nie. Later sou sy dink die kind het nie eers haar broers kom groet nie, maar sy bly stil toe Lien die volgende oggend uit haar kamer kom om tee te maak. Sy is nog daar en immers geselskap.

“Jy’s nou oukei,” sê haar ma toe Vera later die middag van Checkers af terugkom. Haar ma staan in haar kamerdeur, alles agter haar opgestapel, die mat gevacuum. Sy lyk skuldig, amper asof sy die gepak en skoonmaak in die geheim gedoen het.

“Wat gaan aan, Ma?”

“Ek trek terug na John-hulle toe, Vera. Sy kyk af. “Sy kinders is nog klein. En die spatie sal jou goed doen, jy sal sien. Jy’t nodig om bietjie asem te haal, jou voete weer te vind.” Sy skuur verby Vera kombuis toe.

Sy bly in haar ma se deur staan, kyk na die opgepakte kamer. Stokalleen, dink sy, dis wat sy gaan wees. Die gevoel wat sy gevoel het die dag toe Simon die kleintjie kom haal het, die gevoel die dag toe Hendrik sy laaste asem uitgeblaas het, daardie swaar gevoel kom lê weer van voor af in haar binneste.

Dit is nou net hulle twee tot die begin van die universiteitsjaar.

Lien praat van vroeër by Brenda intrek as wat sy eers sou. Vera is nie verbaas nie.

“Is iets fout? Is dit jou pa?” vra sy haar toe hulle saam by die kombuistafel eet. Lien het skaars twee woorde gesê vandat sy terug van Pietersburg af is.

“Hy sê jy’t so hard gewerk daar nadat hy en die seuns gaan jag het.”

“Ek’s oukei, Ma.”

“Vir wat het jy dan sulke donker kringe onder jou oë? Slaap jy nie? Is dit oor jy universiteit toe gaan?”

Daar is niks fout met die kind se eetlus nie, sien sy. Sy skep ’n tweede stuk hoender in haar bord, gooi lepels sous oor die ekstra rys.

“Ek’s rêrig fine, Ma,” sê sy nadat sy ’n groot hap afgesluk het.

“Is dit oor Schalk?”

Lien kyk vinnig op, lyk ewe skielik kriewelrig. Sy sit haar vurk op haar bord neer. Haar eetlus lyk weg. Toe weet sy.

“Is dit oor hy die bed se raamwerk aan die Mini se dak vasgesweis het?”

Lien kyk af, tel haar vurk op, sy eet weer verder. “Ja, Ma,” sê sy na ’n rukkie.

“Oom John kan dit afhaal. Hy’t die masjiene. Ek’t jou gesê. Jy hoef nie met die gedoente op die dak aanhou rond te ry nie.”

“Ek weet, dankie, Ma.”

Vera het nie meer tyd vir Schalk nie. Sy’t nie gedink die mannetjie sal so iets aanvang nie, iewers ’n sweismasjien in die hande kry en die raamwerk wat hy vir die bed gemaak het, aan die Mini se dak vassweis nie. So oop en bloot disrespek toon vir wat hy toe nie geweet het, is nou Lien se kar nie. Net omdat Lien hom gelos het nie. Sy dink dis omdat daar nie meer ’n man in die huis is nie.

“Is julle kys nou finaal uit?”

“Ja, Ma.”

Lien staan op, sit haar bord in die seepwater van vroeër se teeskottelgoed. Sy draai om, glimlag half.

“Nag, Ma,” sê sy en voor Vera iets kan sê, is sy die kombuis uit, gang af. Sy hoor haar kamerdeur hard toeslaan, kyk af na haar eie halfgeëte hoenderborsie en rys, stoot dit weg en rek om haar sigarette en vuurhoutjies in die middel van die tafel by te kom. Op pad agterdeur toe sit sy die ketel aan.

Toe sy op die stoeptrappie met haar tee sit, sien sy iemand agter die buitekamer se muur wegdeins. Sy skrik.

“Wie’s daar?”

Doodse stilte. “Schalk? Is dit jy?”

Sy het hom gisteraand laat in die straat op en af sien loop, baie jammer vir homself, heen en weer voor die huis. Dis nie normaal nie. Sy hoor weer iets, staan op en vryf oor haar arms wat skielik hoendervleis uitslaan. Dit klink nou verder weg, agter die garage. Sy druk haar halfgerookte sigaret teen die trap se skuinste dood, vat haar tee en sluit die deur agter haar.

Toe sy die volgende oggend in die kombuis kom, nog so vroeg dat sy die lig moet aansit, sien sy ’n koevert op die tafel langs haar sigarette lê. Lien is na Brenda toe, sy wil glo ’n paar goed solank soontoe vat en gaan sommer daar oorslaap. Sy sal die volgende oggend vroeg terug wees.

Vera frommel die vel papier op, sit die ketel aan en gaan sit op die agterdeur se trappie met ’n sigaret. Sy kan nog ’n paar sterre in die vroeë oggendlig uitmaak, sy probeer onthou wat ’n skoolleefde eenkeer vir haar verduidelik het van sterrekonstellasies. Maar dis die woord konsternasie wat by haar opkom en haar bybly toe sy Lien se ou serp nog in die buitekamer se venster sien hang en die halfgerookte stompie langs die trap haar herinner aan die vorige aand se dwaler.

***

“Ek ken hom al vir jare, Lien. Jy’t niks om oor bekommerd te wees nie.”

Brenda druk Lien se hand toe die ontvangsdame haar roep en sy opstaan. Haar palms is sweterig, sy vee hulle teen haar romp af. Sy’t probeer netjies aantrek voor sy vroeg vanoggend by die huis weg is, sy wou nie hê haar ma moes haar sien nie, sy sou geweet het iets is fout. Sy het nie haar jeans soos altyd aan nie, maar ’n swart corduroy-romp wat sy destyds by Santie geleen en nooit teruggegee het nie, en haar ma se groen bloesie met oorgetrekte knope wat sy nie meer dra nie. Dit span styf oor haar borste wat nou groter as gewoonlik is, meer

ongemaklik. Sy't haar gepemde hare in 'n poniestert in haar nek vasgemaak, Brenda het gesê sy moet, haar hare het vanoggend bietjie wild gestaan toe sy by haar aankom.

In die spreekkamer gaan sit sy oorkant hom. Sy oë lyk moeg, so asof hy al alles in sy lewe gesien het en die gewig van die baie vroue wat Brenda sê hy al gehelp het, op sy skouers dra. Lien kan in sy glimlag sien dat hy goed is. Saggeaard. Hy lyk in sy vyftigs, maar sy skat hy is dalk jonger, sy vel is vlesig wit, dit lyk amper effens opgeswel, so asof hy lank laas in die son was. Die swart strook hare wat om sy ore verby kartel, laat sy wit kop net nóg witter lyk, amper deurskynend.

Hy is nie 'n man van baie woorde nie, dink Lien toe hy haar hand styf druk nes hulle haar die teater instoot. Toe sy in sy oë kyk, kon sy sien hy glimlag vir haar agter sy masker, net voor sy aan die slaap raak.

Sy is naar toe hulle teruggaan. Brenda ry. Sy's op haar senuwees, sy vloek 'n paar keer, ry amper iemand raak, ry in Hillbrow oor twee stopstrate en 'n rooi verkeerslig.

“Dié plek is nou vir jou 'n nes,” is al wat sy sê.

Lien gooi op toe hulle voor Brenda se huis stop, verby die oop deur op die grasperk langs die oprit. Brenda se kar het net 'n paar sentimeters agter die Mini se modderskerm gestop. Lien sit regop, lê terug teen die sitplek, sien Brenda kyk eers met 'n frons na die raam op die Mini se dak en toe na Lien, en skud haar kop.

“Dit was so hittete,” sê sy en lê haar voorkop vir 'n paar sekondes op die stuurwiel voor sy uitklim, en omloop anderkant toe. Sy buk onder Lien se arm in, stap so met haar die trappies op die huis in. Lien gaan lê op die bed in haar nuwe kamer. Daar is al klaar 'n paar van haar goed op die vensterbank uitgesit, 'n tas onder die een enkelbed ingeskuif met haar wintersklere in vir die koue maande wat kom.

Sy sukkel om haar oë oop te maak toe Brenda instap met 'n koppie tee; warm, soet en sterk.

“Nes jy daarvan hou,” sê sy en gaan sit oorkant haar op die ander bed.

“Dankie, Brenda.” Sy skuif teen die kussing op, vat die beker tee.

Hulle sit so, stil, terwyl sy haar tee drink en by die venster uitkyk. Sy kan die Brixton-toring in die diep oranje lig sien. Dit lyk soos die begin van skemer. Die geluide van die stad is vreemd en opwindend: 'n trein wat ver af fluit. 'n Mengelmoes van reuke: rose wat onder haar vensterbank groei en besoedeling in die lug, die geur van sand en rook kruip haar neus in. Haar sintue voel verskerp, alles helderder as gewoonlik. Brenda sê dit is die narkose wat besig is om uit te werk. Sy hou daarvan, van die beneweldheid.

Sy voel Brenda die leë koppie uit haar hand trek nes sy weer terugsak en haar oë toemaak.

Dis donker toe sy wakker word. Iets pyn. 'n Skrefie lig skyn onder die toe deur in en sy hoor Brenda op haar tikmasjien iewers in die huis. Sy voel oor haar borste, teer en vol. Seer. Af oor haar maag. Plat. Sy staan op, trek Brenda se kamerjas oor haar t-shirt en sweetpakbroek aan en stap die gang af badkamer toe. Brenda se geklak-klak raak dowwer en heeltemal weg toe sy die stort groot oopdraai en onder die warm water inloop. Hemel oor haar kop, gesig, lyf.

Sy staan lank so voor sy haar oë oopmaak en afkyk na haar borste wat skielik begin styf trek en opswel onder die hitte van die water. Melk loop wit uit haar bruin tepels, kronkel onder om haar borste af soos stroompies teen 'n hang, aanmekaar, meng met die warm water wat haar lyf afloop, met die trane uit haar oë oor haar wange, alles saam in die drein af.

“Ek het vergeet daarvan,” sê Brenda toe sy haar later vertel. Sy hou haar vas en laat haar huil.

***

Cecil en Van Stenis braai saam met hom in sy agterplaas. Dis 'n lekker Sondagaand, effens bedompig van die bietjie reën wat laatmiddag uitgesak en die hitte gebreek het. Soos hy heen en weer kombuis toe loop, asem hy diep in, kyk op na die sterre in die lug, stamp hy sy voete oor die plaveisel voor die kombuistrappie om die kriek wat iewers langs die huis aan die raas geraak het stil te maak.

Die seuns is kerk toe. Hoe die twee so vinnig op 'n bymekaarkomplek afgekom het, is vir hom nog 'n raaisel. Skaars op die dorp aangeland, tasse uitgepak, toe's hulle vort na sy ma-hulle toe. Hy dink dis dalk daar.

“Dis early days,” sê Van Stenis toe Willem terugkom met die bak vleis en mor oor die seuns se snaakse kerkgewoontes. “Laat die outjies lekker insettle en die skool eers begin. Hulle sal vinnig ander tjommies maak. Dis 'n nuwe gier. Volgende week is dit weer iets anders. Jy sal sien.”

Cecil en Van Stenis was al twee verras en, hy dink, beïndruk met hom toe hy met die seuns van Randfontein af terugkom en sê hulle gaan nou by hom bly totdat hulle klaar is met hoërskool. En, moet hy sê, dit het hom goed laat voel, maar dis nie die rede waarom hy dit gedoen het nie: sodat ander mense hom 'n pat on the back moet gee nie.

“Dis ’n groot verantwoordelikheid wat jy aangevat het, Willem. Jou lewe gaan nie meer dieselfde wees nie,” sê Van Stenis toe Willem langs hulle gaan sit met sy bottel bier. Die vleis is op die kole.

Willem sê niks. Hy kyk vir die vuur.

“Ja,” sê Cecil. “Jy gaan dalk nog een van die dae saam met hulle moet kerk toe.”

Willem snork, staan op, slaan die rooster ’n paar hard keer teen die kant van die braai, draai dit om, gaan sit weer. “Dit sal die bleddie dag wees.”

“Wil die twee nog steeds sendelinge word en in Afrika op?” vra Cecil. “Dis gevaarlik.”

Willem sug en vat ’n sluk van sy bier. “Dis eintlik hoekom ek hulle gebring het,” sê hy. “Dalk kan ek die volgende paar jaar bietjie sense in hulle koppe praat, vir hulle leer waarom die lewe eintlik gaan.”

Hy is nog steeds geskok dat die kerk bloedjong kinders sommer net so soos lammetjies in Afrika loslaat. Wat de hel dink die mense? Dat God hulle teen die swartes gaan beskerm? Die seuns sal letterlik vir breakfast opgeëet word.

“Ek’t het gehoor hoe een of ander stam ’n non wat jare daar gewerk het, lewend in ’n pot water gegooi en toe opgekook het,” sê Cecil asof hy sy gedagtes lees.

Willem sidder, hy staan weer op en draai die vleis.

“Vat hulle uit bosveld toe, laat hulle gaan jag, laat hulle sommer self die bokke afslag,” sê Van Stenis. “En jy’s mos nou so lekker in die gegymmerie in. Vat die laities.”

Van Stenis trek skielik sy asem skerp in, hand voor sy mond. Hy kyk rond, sy oë groot. Dis ’n ou laai van hom, die gerondkykery voor hy iets sê wat hy dink geheim is. Maak nie saak waar hulle is nie: in die kroeg, die keer langs die dam toe hulle probeer visvang het, of in een van hulle agterplase wanneer hulle braai, soos nou.

“Moenie sê ek het jou gesê nie.” Van Stenis se stem is nou sagter.

Cecil sug, en skud sy kop.

“Wat gesê nie?” Willem praat hard, hy is geïrriteerd, niemand het nog langsaan begin bou nie, ook nie oorkant nie. Niemand gaan hoor nie. Maar hy’s nuuskierig. Van Stenis is altyd vol verrassings, of dit nou sleg of goed is.

Van Stenis wys vir Willem om te kom sit, skuif sy kampstoel nader en fluister: “Ek’t gehoor van aanvullings wat die mans vat wanneer hulle gym. Om spiere vinniger te bou.”

Willem skud sy kop, sy hart sink. Dít het hy nie verwag nie.

“Ek’t dit nie nodig nie,” sê hy. “Ek ken die goed. Daar’s sogenaamde reps by die gym wat met sakke vol rondloop en dit probeer verkwansel.”

“Nie vir jou nie, man. Vir die seuns, net so die helfte van die sterkte.”

Willem kyk vir hom. Nou's hy verras.

“Daar's testosteroon in,” sê Van Stenis. “Dit sal hulle bietjie meer aggressief maak, meer soos manne.”

Willem bly stil. Hy probeer dink. Cecil sê niks. Van Stenis is opgewonde, hy praat nou harder.

“Jy wil hê die outjies moet fokus, regte mans word, hulle koppe skoonkry. As dit my seuns was, sou ek dit probeer het.”

Willem vat 'n sluk van sy bier.

“Ek dink dinge sal hulle vanself uitsort. Mens meng nie op daai manier in nie,” sê Cecil. Hy kyk vir Willem en tik hom met sy bottel teen sy skouer. “Jy't mos beginsels, of hoe?”

Willem knik. Hy bly die vuur inkyk. “Ja,” sê hy. “Ek dink pille gaan nie vir dié soort van ding help nie.”

Hy het sy pa se hartaanval nie verwag nie. Ook nie die trane wat oor sy wange loop toe hy hom in die hospitaalbed sien lê nie, sy oë toe, die drup by sy sonverbrande arm ingedruk, tussen die sagte wit hare met die hartmonitor wat biepiepiep.

Hy sien sy ma deur die saalvenster, bleek en oud in die helder lig. Sy sit regop aan die ander kant van die bed in haar swart kerkrok met haar swart handsak op haar skoot. Haar leesbril is op haar neus. Hy wonder wat sy sien. Die wêreld om haar moet dof lyk.

Hy vee sy oë vir die soveelste keer af, snuif, blaas sy neus, maak die deur oop. Sy kyk nie vir hom toe hy groet nie. Haar oë bly stip op sy pa.

“Sy hart is sleg, Boetie,” sê sy.

Boetie.

Hy gaan staan langs haar, sy hand op haar skouer. “En dié?” vra hy en kyk vir die enkele steeltjie kanniedood wat eers skeef en toe regop uit 'n plantblik groei. 'n Oranje klossie blomme bo-op beur venster se kant toe.

“Die seuns het dit vroeër hier aangebring.”

Die twee bly nou al die afgelope week by sy ma-hulle, hulle het nou die dag net voor middagete van die spareswinkel af soontoe geloop, en nie teruggekom nie. Hy het elke middag gebel, net so voor vyf om te hoor of hy die twee moet gaan haal en of hulle terug dorp toe gaan stap. Sy ma tel die foon gewoonlik op, altyd vrolik. Hy kan hoor sy hou daarvan dat hulle daar is. Die twee jong, groeiende seuns met 'n eetlus wat vir niks skrik nie.

“Hoekom kom jy nie hier eet nie, Willie?” het sy die tweede aand gevra. “En laat die seuns maar weer hier slaap vanaand. Hier’s klere. En baie kos. Pa sal nooit alles kan opeet nie. Toe. Volgende week begin die skole, dan kan julle bietjie roetine begin te kry.”

Toe los hy maar die aande se gymssessies en gaan na sy ma-hulle toe, eet saam en voel later die aand in die bed terug in Penina Park hoe die vetjies om sy middel aansit. Môre, belowe hy dan, môre gaan hy weer hard oefen, die seuns kry om saam te gaan, nie weer twee keer by sy ma inskep nie.

Hy trek ’n stoel nader, gaan sit langs sy ma. Hy probeer nie vir sy pa kyk nie. “Waar’s die seuns?”

“Oom Naas en tant Vlekkie het hulle terug huis toe gevat,” sê sy. “Hulle het dadelik van die plaas af gekom toe hulle hoor.”

Hy het die twee jare laas gesien. Sy ma se broer en sy vrou. Hulle het nooit kinders gehad nie.

“Ek hoop tant Vlekkie maak genoeg vir die seuns om te eet.” Sy ma soek vir die eerste keer sy oë. “Daai twee het darem vir jou ’n eetlus, hoor.”

Later raak hy amper in die stoel aan die slaap, en toe hy skielik wakker ruk, sien hy sy ma sit nog net so deur haar leesbril en kyk vir sy pa. Hy probeer haar sover kry dat sy saam met hom huis toe gaan, sê daar is niks wat sy kan doen deur daar te sit nie. Hulle sal haar bel, haar laat weet as dit nodig is vir haar om in te kom.

“Vandat ek en jou pa getroud is, slaap ons onder een dak, Willie. Ek wag hier vir hom tot hy saam kan huis toe,” sê sy.

Toe’s hy daar weg, en slaap die aand soos ’n klip. En dis hoekom hy die foon nie hoor lui het nie en eers die volgende oggend agtuur deur oom Naas en tant Vlekkie opgeklop en gesê is dat sy pa in die nag aan ’n tweede hartaanval dood is.

***

Toe sy begin daarmee, is dit asof sy nie kan ophou nie. Sy sien dit skielik in alles. Net waar sy kyk, alles wat sy hoor. Tekens.

Sy bedank by die werk sonder om twee keer te dink. Sy is nie seker hoekom nie. Dis nie asof sy ’n stem gehoor het nie, niks so dramaties nie. Dis meer soos ’n sagte, aanmekaar geknaag aan haar binneste wat nie wil ophou nie. So asof iets anders op pad is. En sy sien uit

daarna, amper soos sy dink mens moet uitsien na 'n seevakansie nadat jy jou hele lewe lank in 'n kantoor gewerk het.

“Jy sal jou goed van jou taak kwyt,” sê sy later vir Mona en ook vir die areabestuurder oor Mona toe sy hom bel met die nuus. Sy het hom nog nooit ontmoet nie. Hy sit op 'n blink swart leerstoel in Johannesburg in die hoofkantoor iewers in Sauerstraat. Sy het 'n prentjie van hom in haar kop. Maar hoe ver verkeerd sy in haar idee van hom is, weet sy nie, en die dag toe sy bedank, weet sy sal sy ook nooit weet nie.

Hy het al baie gedreig om in te loer in die paar jaar wat sy daar gewerk het, maar elke keer het iets voorgeval of hy sê net altyd vir haar iets soos: “Vera, julle twee doen so goeie job daar in Randfontein, ek wil dinge nie nou jinx nie, man. Ek sal dalk volgende maand 'n draaitjie gooi wanneer ek sake onder Westonaria en Krugersdorp se girls moet gaan warm maak.”

So het sy en Mona toe maar op hulle eie aangekap, hulle bes gedoen, syfers deurgebel hoofkantoor toe. Dag in en dag uit. Nie meer sy nie.

“Hoekom bedank jy? Het jy iets beters gekry?” vra Mona toe sy later 'n koppie tee langs haar papierwerk neersit. Sy gaan staan oorkant Vera, anderkant die toonbank.

Hoe verduidelik mens iets wat jy self nie verstaan nie? Sy kan sien Mona is bekommerd oor haar.

“Ek wil nie meer verantwoordelikhede hê nie, Mona,” sê sy na 'n rukkie. “Ek wil tyd hê om vir die eerste keer in my lewe net te sit en niks doen nie.”

Mona frons.

“Ek bedoel nie *niks* doen nie,” gaan sy aan toe sy die trek op Mona se gesig sien, “meer soos tyd te hê om te dink oor wat ek volgende wil doen. Wag en kyk of iets nie oor my pad gaan kom nie. Verstaan jy?”

Mona sê niks. Sy gaan drink vir die eerste keer in 'n lang tyd haar koppie tee alleen in die kombuis.

Sy het nie gedink sy sou só sleg voel toe sy sien hoe ontsteld Mona eintlik is nie; juis dít wat sy al die jare terwyl sy saam met haar gewerk het, probeer het om nie te doen nie, het sy nou gedoen. Mona verdien dit nie. Vera dink sy moet versigtig wees met die nuwe gevoel van haar, dit nie so maklik deel nie. Sy moet liever vaag wees, dalk 'n wit leuntjie of twee vertel as dit nodig is, niks sê oor haar nuwe opgewondenheid nie. Dat sy vir 'n teken wag, gaan mense nie verstaan nie.

Saterdagoggend laai Lien die Mini. Vera kan sien sy is haastig. Sy druk vier bokse met klere, kussings en haar nuwe pikswart duvet wat sy by haar ma gekry het, styf binne-in die raamwerk op die dak. Dit pas so goed, dis amper of dit eintlik daarvoor gemaak was.

“Moet dit nou nie so styf knoop dat sy en Brenda dit nie daar anderkant kan loskry nie,” sê Vera vir John. Hy’t gou kom help om alles vasgemaak te kry.

Sy staan met haar hande in haar sye, beskou hom van ’n afstand af waar hy vir die tweede keer om die kar loop en ruk en pluk aan die toue, ’n paar knope trek om seker te maak dis stewig genoeg.

Vera kyk vir Lien. “Nou ja toe, het jy alles?” vra sy en stap nader.

Dis moeilik om tot siens te sê, hulle al twee stel dit uit.

“Ek het, Ma. Dankie. Ek’s nie ver nie, Ma hoef nie te worry nie,” sê sy en gee Vera ’n vinnige drukkie.

“Ek weet, ek weet,” sê Vera.

Lien is die laaste om haar te los. En of dit is omdat sy gewoonde begin raak het aan die gevoel dat almal weggaan of omdat dit is oor sy nou wag vir ’n teken, iets vir haarself, weet sy nie, maar sy is nie so hartseer soos sy was toe die seuns weg is na hulle pa toe nie, of geskok soos toe haar ma weg is nie. Of verslae oor Willem en Hendrik en Simon en die kleintjie wat uit haar lewe uit is nie.

Soos sy die Mini agternakyk, verbeel Vera haar dis sý wat wegry na ’n nuwe lewe toe. Sy maak haar oë toe, voel hoe die kar regs draai by die stopstraat, verby Riebeeckmeer ry, sy sien die ou wilgebome aan haar linkerkant, die eerste blokke van Randgate aan haar regterkant, hoe sy by die verkeerslig links opdraai en oor die treinspoor se brug ry, deur die dorp, verby Uncle Harry’s se padkafee, die ou stadsaal aan die oorkant, sy voel hoe sy die petrol trap op haar pad uit, Johannesburg toe. Sy verbeel haar sy kan die Mini se wiele op die hoofpad in die wind hoor sing soos sy al vinniger wegry.. Sy maak haar oë oop en kyk vir John.

“Koppie tee, of is jy haastig huis toe?”

Sondagoggend sit sy op haar huis se stoep. Sy het dit nog nooit gedoen nie, so gesit en niks doen op die stoep nie. So sit en kyk oor die oop veld voor haar en wonder oor wie se koppe die dakke aan die oorkant is nie. Dis wat ou mense doen, dink sy, hulle wonder oor hulle bure.

Sy weet haar ma is bekommerd oor haar.

“John sê jy tree snaaks op, Vera. Ek kom oor,” het sy vroeër die middag oor die foon gesê.

Sy hoor haar ma se gekreun nog voor sy haar sien, staan op en loop om die voorhekkie vir haar oop te hou.

Hulle sit lank oor die veld en uitkyk, bekers tee in hulle hande voordat haar ma uiteindelik praat.

“Wat gaan jy doen, Vera. Nou dat jy jou werk gelos het?”

“Ek hoef nie te werk nie, Ma.”

“Wat gaan jy *doen*?” Haar ma kyk nou vir haar.

Sy skud haar kop. “Niks. Ek gaan niks doen nie, Ma. Die meeste wat ek gaan doen, is om te wag.”

Haar ma sit haar beker neer, en draai na haar toe. Vera kyk nie vir haar nie, haar oë bly op die veld.

“Weet jy darem waarvoor jy wag? Terwyl jy so sit en niks doen nie?”

Vera skud haar kop.

“Ek dink ek wag dalk vir beter dae, Ma,” sê sy uiteindelik.

Haar ma staan op. “Jy hoef nie sarkasties te wees nie, Vera. Is dit omdat ek gesê het jy moet iets van jouself maak?”

Vera kyk vir haar. Haar ma lyk moedeloos. Oud en moedeloos. Sy staan op, vat aan haar skouer: “Alles is nie altyd ’n ma se skuld nie.”

Haar ma skud haar kop, staan swaar op en stap die trappe af. Sy los die hekkie om hard agter haar toe te slaan.

Vera trek die voordeur sag toe, maak seker die slot is opgeskuif en stap deur die stil gang, stadig verby die slaapkamers, kyk by elkeen in waar bokse in elke hoek opgestapel staan.

Sy gaan sit in die sitkamer en kyk na die paar stukke meubels om haar. ’n Tweedehandse handelaar kom volgende week. Sy is nie te bekommerd oor die pryse nie, nie dat sy hom dit sal laat agterkom nie. Sy wil net van al die goed ontslae raak.

Daar’s ’n regte Tretchikoff-skildery, een wat haar ma nog destyds geërf het, in die garage. Sy piekel die ding heeltyd saam wanneer hulle trek. Sy hou nie van die prent nie, die kaal vrou vol olierige druppels water. Dalk gee sy hom sommer vir die handelaar present om dankie te sê dat hy al die goed van haar hande af vat.

Sy staan later op, los al die ligte af, gaan lê in ’n diep bad water en kyk deur haar sigaretrook na die sterre in die donker venster, toe af oor haar lyf, die klotsende water om haar borste en heupe, die kringetjie om haar maag. Sy kan sien die tyd stap aan.

***

Hy begin dink hy het 'n fout gemaak om die seuns sommer so vinnig by hom te laat bly. Hy voel sleg daaroor. Hoekom is daar nie kans vir 'n tipe afkoelperiode met mense nie, soos daar is met die koop van huise en karre? Hy is jaloers op Van Stenis se vryheid. Sy tuinwoonstelletjie met die een slaapkamer is nou wel klein, maar daar is 'n grasperkie agter die betonmuur, 'n binnebraai op die stoep met 'n groen en wit gestreepte seildakkie oor en die ou het nou die dag vir hom 'n waterbed van Pretoria af saamgebring. Sodom en Gomorra, daai plek. Maar hy wil tog vir hom vra om volgende keer saam te ry. Hy kan nie uitgepraat raak oor die ding nie. Willem skud sy kop, probeer die prentjie uit sy gedagtes kry. Fokus op sy verantwoordelikhede. Dit is vir hom moeilik.

Won't you take me away to the bay of Bombay
I want to lose my virtues on the yellow wave
My eyes are sore, finger tips rubbed raw
A man he hurt me, and I cry for more

Jennifer Ferguson

Tweede kans

Brenda bel haar laat die aand wakker, sy sê Lien is nog nie by die huis nie.

“Ken jy die man?” Vera gaap.

“Dis haar dosent, ’n professor glo,” sê Brenda. “Sy het my vertel van hom. Hy het haar al vroegdag hier weg, Vera. Ek’s bekommerd. Dis al oor twaalf en hulle is nog nie terug nie.”

“Hoekom het hy haar kom haal?” Sy raak wakker.

“Daar’s een of ander storie by die Markteater in die stad aan die gang. Hy wil haar aan oorsese studente voorstel.”

“Nou?”

“Dit klink nie vir my reg nie.”

Hoekom bel Brenda haar? Wat kan sy doen? Wat weet sy van die stad af? Sy kan haarself skielik nie help nie.

“Sy bly nou onder jou dak, Brenda. Jy’s die een wat haar so aangepor het om te gaan studeer. Jy’t gesê sy moet by jou bly. Julle gesels mos oor alles.”

Brenda is stil.

“Hallo?” sê sy.

“Ek’s hier,” sê Brenda, sag.

Sy voel skielik jammer. “Brenda, as jy bekommerd is omdat sy dalk in die moeilikheid gaan beland met die man...” sy bly skielik stil. “Sy’t al hoeveel keer kans gehad met Schalk. En, sy het nie. Gaan slaap.”

“Ek vertrou hom nie,” sê Brenda. “Hy kon haar pa gewees het.”

“Gee haar nog so rukkies, dalk geniet sy net die aand.”

Hulle groet en toe gaan lê sy weer. Wawyd wakker. Sy staan later op en gaan maak tee, sy probeer die onrustige gevoel afskud, nie iets daarin lees nie.

Sy het nie gedink dis hoe dt gaan wees nie. Sy't gedink hulle gaan uitgaan, hy gaan haar weer kom haal by Brenda, soos die eerste keer, hulle gaan shows kyk, hy gaan haar een of ander tyd voorstel aan sy slim vriende met hulle donker jasse. Nie soos die eerste keer toe hy opgewonde met hulle begin gesels het oor die wonderlike twee swart spelers in *Woza Albert* wie se name sy nie kan onthou nie, amper asof sy nie daar was nie. En dan gaan hy later haar hand vashou in Kippies, terwyl hulle jazz luister. En haar weer daarna na sy mooi huis in Parktown toe vat, haar verduidelik oor al die kuns teen sy growwe wit mure, haar vertel hoe belangrik die tyd nou in die land is, die verantwoordelikheid van kunstenaars, wat háár werk beteken, hoe spesiaal haar werk is, voor hy vir haar kyk, sy blou oë amper deurskynend, haar gryp en haar soen. Soos die eerste keer. Maar hy het nooit weer nie. Eers het dit haar gepla, sy't hom gevra daaroor, in die dae nadat hulle seks in een van die klaskamers gehad het. Sy het dit toe begin noem nog vóór hulle seks gehad het, terwyl hy in haar nek fluister en met sy tong in haar ore haar knieë lam gemaak het. Dan het hy belowe hy sal haar weer uitvat, volgende keer. Maar hy het nie.

Toe eendag is sy kantoordeur gesluit.

Sy kyk die gang af en vang die sekretaresse se oog. Dié kyk vinnig weg en begin met goed op haar lessenaar vroetel. Lien het noutet by haar verbygeglim, 'n sagte groet gemompel, soos sy altyd maak as sy hom in sy kantoor kom sien.

Sy weet van hulle, hy het Lien een keer gesê.

“Sy sal stilbly,” was sy woorde, “sy werk al lank hier, sy's nog van die goeie ou soort, lojaal en ordentlik.”

“Sy's nie so oud nie.”

“Sy was oud gebore,” het hy tussen soene deur gesê. Die sekretaresse was gou uit haar gedagtes.

Vandag praat sy vir die eerste keer met haar, staan sy voor die vrou en sien sy hoe mooi sy is, met haar blonde geblow-wavede hare, haar netjiese pienk romp en baadjie, die wit strik-om-die-nek bloesie, haar pienk lippe. Lien kyk af vir haar voete in haar blou uitgetrapte plakkies, haar verslonste jeans is vol verf en haar wit t-shirt uitgerek. Hulle het vandag Painting gehad, dis nie haar favourite vak nie, want mens moet goed kan teken om te kan paint, en teken was nog nooit haar sterk punt nie. Maar *hy* gee Painting, en as hy by haar in die studio kom en oor haar skouer kyk na haar werk op die esel, dan staan hy amper met sy bors vas teen haar rug, sy

ruik hom as hy sy arm oplig, die kwas uit haar vingers trek en dan, met 'n paar vinnige hale, met 'n druk of twee in die regte kleure verf langs haar op die tafeltjie, haar versigtige, onsekere lyne verander in iets wat lewe. En hy was nie vandag daar nie. Bert, hulle vaal Drawing-lektor wat altyd charcoal strepe om sy mondhoeke het, met 'n grys skynsel bokant ten minste een van sy oë, het om die studio se deur geloer en net gesê hulle moet aangaan soos gewoonlik.

“Waar’s hy?” vra Lien vir haar.

Die vrou kyk op. Haar oë lyk hard en groot agter haar bril. Groen.

“Het Professor jou nie gesê nie?”

Professor. Lien sê niks, sy kyk net vir haar.

“Hy’s Amsterdam toe,” sê sy, “op sabbatical.” Sy begin weer te vroetel.

Lien maak asof sy weet wat sabbatical beteken, sy knik. “O.”

“Ja, vir ses maande, dalk ’n jaar.” Dit lyk asof sy glimlag. Lien voel naar en hou aan die lessenaar vas. Sy kyk rond vir ’n stoel.

“Is jou oukei?” Die sekretaresse loop vinnig om en vat Lien onder die arm. Sy help haar op ’n stoel teen die muur sit.

“Ek het net nog nie vanoggend geëet nie,” sê Lien. “Ek voel bietjie flou.”

“Ek wou sê dit lyk vir my jy’t maer word. Ek onthou die eerste dag toe jy hier ingeloop het, ek het geweet hy gaan van jou hou.” Sy is mooi as sy glimlag. Haar oë lyk nou sag.

“Weet jy dalk hoe ek hom in die hande kan kry?”

Die vrou lyk onseker. Lien sug, sit vooroor en hang haar kop tussen haar bene.

“Is dit ’n noodgeval?” sê sy skielik.

Lien lig haar kop. Sy knik.

Die vrou loop terug om haar lessenaar en skryf iets op ’n stukkie papier af.

“Dis sy woonstelnommer in Amsterdam,” sê sy en druk dit in Lien hand. “Just for emergencies, oukei?”

“Oukei,” sê Lien.

Brenda sê niks. Sy sit op die groot ou bank, arms gevou. Lien dink nie sy het haar al ooit so gesien nie, haar oë so dood soos klippe, haar mond in ’n dun, reguit streep.

“Sorry, Brenda.” Lien sit langs haar. Sy vat aan haar arm.

“Dis te laat vir jammer wees, Lien. Jy’s baie halsoorkop. Jy pak groot goed aan sonder dat jy dink.”

“Ek weet.”

Dis stil vir ’n ruk.

“Ek’t rêrig gedink hy sien *my* raak, Brenda,” sê sy sag. “Hy dink nie ek’s weird nie, hy’t gesê ek’s wys vir my ouderdom, ek’s spesiaal, ek het talent. Ek het nooit so gedink nie. Oor myself nie.”

Brenda frons. “Dink jy hulle gee beurse weg vir mense wat nie talent het nie?”

Lien haal haar skouers op. “Seker nie. Maar... hy sien iets anders ook raak, in my. Meer. So voel dit anyway. Hy praat met my, oor goed. Allerhande goed. Oor die lewe, oor kuns, hy leer my baie.”

Brenda skud haar kop. “Klaarblyklik meer as wat hy veronderstel is.”

“Ek het regtig gedink hy’s lief vir my, Brenda. Iemand is lief vir my. Hy judge my nie. My ma-hulle dink almal ek’s mal, ek trek weird aan. Behalwe Ouma. En jy. My pa skaam hom vir my, ek weet, ek vang hom partykeer vir my kyk. Jy moet sy gesig sien! Dis omtrent ’n sight.”

Brenda sê niks, sy hou net aan kyk vir haar, arms gevou.

Lien staan skielik op. Sy kan nie meer stilsit nie. “Dalk bel hy my. Dalk was dit ’n emergency. Miskien bly iemand daar, in Amsterdam. Sy familie. Dalk sy ouers. Hulle’s seker al oud. Dalk is een siek, en hy moes dadelik gaan!”

Sy kyk vir Brenda, haar gesig freak haar uit, maak haar op haar senuwees.

“Jy moet sien hoe my pa deesdae lyk, Brenda!” Sy lag hard. “Hy brylcream sy yl blonde hare agtertoe. Hy dink hy’s smart! Die grootste vangs in Pietersburg! Hy’s pateties. Met sy maer bene en sy dik geoefende arms. En daai gym-hempies met die afgesnyde moue wat hy so dra. Ek hoop nie Ben en Dawid draai ook so potsierlik uit nie. My ma sê hulle gaan nou sendelinge word. Jeez.”

Haar oog vang die goedjies in Brenda se printer’s tray wat teen die muur langs die kaggel hang. Sy tel een vir een op, blaas en vee waar stof in hoekies lê, bekyk hulle en sit hulle weer terug.

“My ma, ai,” gaan sy aan, “sy weet nie lekker hoe om te voel nie. Sy hou die heelryd terug. Kyk waar’s sy nou, sy’t niemand, sy’t niks. My ouma sê sy wag op ’n teken. En sy dink *ek*’s weird! Ek wil nie so wees nie. Soos my ma uitdraai nie.”

“Lyk my jy het vergeet wat met Schalk gebeur het.”

Lien kyk weer vir Brenda, haar stem klink vir Lien snaaks. Dit lyk asof sy wil huil. Sy gaan sit weer langs haar op die bank.

“Ek kan nie glo jy’t weer dieselfde fout gemaak nie, Lien. Het jy dan niks geleer nie?”

“Brenda...”

“Dokter Cane gaan jou nie weer kan help nie. Dis onwettig. Ek’t jou gewaarsku maar jy wil nie hoor nie.”

“Ek wil anyway nie weer ’n aborsie hê nie,” sê sy sag. “Dis sy kind. As hy bel, sal ek vir hom sê. Dalk sal hy wil trou, Brenda!”

“Hoe dink jy is dit anders as jou ma? Of jou ouma?”

Lien kyk nie vir Brenda nie, sy kan nie. “Die baba is al wat ek van hom oor het.”

Brenda sug. “Dis die domste ding wat ek seker nog uit jou mond gehoor het. Na alles. Na al die kanse. Om ’n beurs te kon kry, Lien.”

“Hou op met jou guilt-trips, Brenda! Jy’s nie my ma nie!” sê Lien toe sy trane vlak onder haar oë begin voel.

“Nee, jy is jou ma se kind,” sê Brenda sag. “Dis so duidelik soos daglig.”

***

“Sy wag glo vir ’n teken,” sê hy. “Hulle kan nie nou terug huis toe nie.”

“Gaan gee jy vir haar ’n teken. Dalk wag sy vir *jou* teken,” sê Van Stenis en lag hard.

Hy het sy vyfde bier in. Willem tel deesdae. Hy is verantwoordelik vir twee kinders, vir ’n gerondryery, en nie soos vir normale seuns na rugbywedstryde toe nie. Hy sou nie omgee het as dit tennis toe was nie, ’n game vir moffies, het hy nog altyd daaroor gedink. Maar nee, dis vir kerk of vergaderings ná kerk, jeugkampe, sogenaamde uitreike na die lokasies toe. ’n Klomp wit kinders wat met Bybels onder die arm tussen swartes rondloop, en al om die ander aand gym toe gepiekel moet word. Dit maak hom sommer op die plek nugter, drie biere of te not.

“Ek sê jou, Willem, jou eks het nog ’n oog op jou. Hoe lank is dit nou dat sy ’n weduwee is? Dink net hoe lekker dit vir jou twee latte sal wees. Ek’s seker daai twee bid laat die biesies bewoos vir hulle ma en pa om weer bymekaar uit te kom. Watter kind sal nou nie?”

Van Stenis lag.

Hy weet hy het ’n fout gemaak om met Van Stenis oor so ’n netelige saak te praat, veral as die man duidelik al te veel gedrink het. Maar met wie anders praat hy nou? Cecil se vrou, Contessa, is in die hospitaal met ’n hartaanval. Dié het skielik besef hoe lief hy vir haar is, waak dag en nag aan haar sy in die noodeenheid. Hy het glo selfs een keer, toe hy sien haar hartklop raak swakker en sy sukkel om asem te haal, die hartmonitor wat aan haar hart-aar gekoppel is, hard gedruk. En toe ruk sy regop soos die bloed weer deur haar lyf begin pomp, en vlieg haar oë oop.

“Ek’t gedink dit was rigor mortis!” het hy hulle daarna gesê.

Willem het nie van rigor mortis probeer verduidelik nie, hy wou nie Cecil se oomblik bederf nie. Hy raak juis so min opgewerk. Cecil sê hulle sê hy het haar lewe gered, vieruur daai oggend, toe niemand anders aan diens was nie, net hy op sy pos langs sy vrou se bed. Die uur wanneer die duivel volgens hom rondloop en die siekstes van die siekes kom haal. Die ou moet nou net nie ook gelowig op hom raak nie. Dit sal vir hom een te veel wees.

“Ek dink Vera se kop het weer uitgehaak,” sê hy.

Van Stenis sê niks. Willem sien sy aandag is op iets, of liewer, *iemand* anders. ’n Vrou kom na hulle toe aangedrentel. Van Stenis lag, Willem staan op, sit geld op die toonbank neer, klop Van Stenis teen die skouer en stap verby die sexy blonde wat haar op sy stoel langs Van Stenis neervlei. Hy kry die gevoel daardie dae van seks, no strings attached in die nabye toekoms, is vir eers verby. Hy met sy hande vol van sy twee seuns, die ding met sy ma wat skaars ’n woord praat wanneer hy plaas toe bel, sy pa se muisnes van ’n boedel wat nog nie uitgesorteer is nie, en die spareswinkel wat hy alleen moet bestuur noudat Cecil so skielik langs Contessa se siekbed waak, dag en nag.

It's been seven hours and fifteen days
Since you took your love away
I go out every night and sleep all day
Since you took your love away

Sinead O'Connor

Dubbeltjies

“Jou eie plekkie,” sê Santie en kyk rond. “Dis oulik.”

Santie het laas week haar lisensie gekry en nou ry sy oral in Bertus se kar rond.

“Dankie.”

Santie wys skielik haar hand vir Lien. “Dis nou rêrig,” sê sy. “Uiteindelik.”

Lien vat haar hand en kyk na die diamantjies wat in ’n ry aan haar vinger blink. Uiteindelik wat? Wil Lien vir haar vra.

“Wow! Dis mooi, Santie.”

“Dankie.”

Santie het nie haar duur jas uitgetrek toe sy vroeër op die punt van die bank langs Lien gaan sit het nie. Dis koud in die huis. Sy kyk rond en Lien sien wat sy sien, min meubels en mure sonder prente. Santie pas nie in die sitkamer nie.

“Ek en Tillie is nou maar net ’n paar weke hier,” sê Lien. “Dis nou nie die mooiste semi nie, maar dis oukei vir ’n begin.”

“Is dit veilig hier?”

“Dis Brixton, die polisiestasie is nie ver nie.”

“Het jy al iets van hom gehoor?” Sy kyk vir Lien.

Lien skud haar kop. “Ek praat nog baie met die sekretaresse, by sy kantoor. Sy vertel my alles. Ons het vriende geraak.”

“Hy’s nie vir jou bedoel nie, Lien.”

Lien haal haar skouers op. “My ma het hom uiteindelik in die hande gekry. Hy weet van Tillie.”

“En?”

“Niks, hy’t haar net gevra vir ’n bankrekening.”

“Dit help darem!” Santie kyk by die sitkamervenster uit. “Dis nooit te laat nie, weet jy.” Sy kyk weer vir Lien.

“Te laat vir wat nie?”

“Schalk. Jy weet hy sal jou môre terugvat as jy wil. Tillie maak nie vir hom saak nie. Hy en Bertus is deesdae goeie vriende, hy’t hom gesê hy’s nog mal oor jou.”

“Ek hoop nie jy’t vir Schalk gesê waar ek bly nie. Jy weet hy kan stalkerig raak.”

“Nooit nie!”

Lien staan op en gaan gooi wyn in die kombuis in. Sy gaan sit weer langs Santie op die bank.

“Hoe gaan dit by jou nuwe werk?”

Lien haal weer haar skouers op. “Werk is werk. Ek antwoord die telefoon, verkoop advertensiespasie in die koerant, sê dan totsiens. ’n Paar keer ’n dag.”

“Maak jy genoeg vir jou en Tillie om van te leef?”

“Ek waitress in die aande, Santie.”

“Hoekom gaan bly jy nie weer by jou ma nie? Sy’t ’n groot leë huis. Ek kan altyd vir Bertus vra om vir jou werk in die kantoor te reël.”

Lien kyk vir haar, haar ou vriendin. Sy lyk vir haar soos ’n tannie, ’n tannie wat te veel vrae vra. ’n Tannie van Greenhills; Randfontein se smart uitbreiding, waar die dokters bly. Haar blonde hare is netjies in krulle om haar kop vasgespray en onder haar rooi jas steek ’n swart broek uit wat Lien sien is van duur material gemaak. Sy het swart hoëhakskoene aan en haar lipstiffie is dieselfde rooi as haar jas. Haar swart handsak staan regop op die koffietafeltjie langs die deur. Santie sal dink *Wozza Albert* is Grieks. Lien vat weer haar hand.

“Dankie, Santie. Maar ek is happy hier, glo dit as jy kan.” Sy stamp haar sag aan haar skouer. “En jy? Ballet jy nog?”

Santie lag. “Ag nee wat. Daar’s nie tyd daarvoor nie. Ek werk nou by Bertus se pa-hulle in die kantoor. Ons wil volgende jaar trou.” Sy lag weer. “Bertus is haastig om met ’n gesinnetjie te begin.”

Lien staan op. “Haai, ons moet jou verlowing mos vier! Wag, ek gaan gooi gou vir ons nog wyn in.”

“Net ’n klein glasie, ek wil nie Bertus se ou tjorrie stamp nie!” roep sy agterna.

Later is Santie daar weg, sy wil nog gou by Garlicks in die Carlton Centre ’n draai maak. Bertus het gesê sy kan ’n paar goedjies vir haarself op sy kaart koop.

In die begin het hy die foon opgetel wanneer sy van die kafee op die hoek se tiekieboks af gebel het in die aand nadat Tillie al slaap. Sy ken die nommer in Amsterdam uit haar kop uit.

As daar niemand in die kafee is nie, blaas sy die fluitjie wanneer hy optel. Die Griek ken haar nou al. Hy loop agtertoe wanneer sy inkom, hy't die eerste keer geskrik.

Deesdae, wanneer hy optel, sit hy die foon aan die ander kant amper dadelik neer, nog voordat sy die fluitjie begin blaas. Sy dink dis omdat sy voor die tyd haar asem te skerp intrek. Hy hoor dit. Dan blaas sy in elk geval so hard as wat sy kan. Al weet sy hy hoor nie. Wanneer sy die foon na 'n rukkie neersit, voel sy wakker, haar wange, weet sy, is rooi. En sy is by die kafee uit nog voor die Griek weer agter die toonbank staan. Maar die lekker gevoel hou nie lank nie.

Sy sit met 'n koppie koffie op die semi se voorstoeptrappie. Dis al na agt en Tillie is nou net aan die slaap. Sy speel met die fluitjie om haar nek. Die swart vrou wat in die semi langsaan haar se buitekamer bly, loop skielik vlak voor die sekuriteitshek verby, vir 'n paar oomblikke is sy glashelder in die straatlig wat oor die sypaadjie skyn.

“Heil!” Lien spring op en hardloop hek toe, sy loer deur die tralies.

Sy skrik toe die vrou skielik haar gesig uit die donkerte, amper teenaan hare, deur die tralies druk.

“Wat?” vra die vrou.

“Hallo!” sê Lien hard. “Ons het laas maand ingetrek.” Sy wys terug die huis in. “Ek en my dogtertjie. Sy slaap binne.”

Die vrou frons.

“Ek't jou netnou in die kafee gesien. Ek't van die tiekieboks af probeer bel. Onthou jy?”

Die vrou kyk af na die fluitjie om Lien se nek. Sy krap aan haar kopdoek. Haar hare lyk los. Sy snuif.

“Ek het jou gisteraand in jou kamer ook gehoor. Jy het TV gekyk,” sê Lien.

Die vrou sê niks.

Lien kyk terug die huis in, deur die oop voordeur. Die binnekant lyk leeg en geel in die helder sitkamerlig.

“Kyk, ek weet dit gaan weird klink,” sê sy en kyk weer vir die vrou. “Maar, ek het gewonder. Jy sien, ons het nie 'n TV nie, ek en my dogtertjie. Sy mis dit, vandat ek en haar pa...” sy skud haar kop, “never mind.”

Die vrou kyk op, oor Lien se kop, die donker lug in.

“Ek het gewonder,” sê Lien, “of ek nie dalk jou TV kan huur nie? Asseblief?”

Die vrou kyk weer vir haar. Sy frons. “Aikona! Wat gaan ek dan kyk?”

“Ek sal jou betaal om die TV te huur, elke maand. Asseblief. En, jy kan saam met ons kom kyk, as jy wil.”

“Dis baie klein,” sê sy na ’n rukkie, “en dis ’n swart en wit TV.”

“Dis oukei,” sê Lien. “Ek gee nie om nie. Hoeveel wil jy hê?”

Die vrou dink ’n bietjie na en toe sê sy, “Twintig rand.”

“Oukei. Dankie.” Sy wil lag en huil en skree en dans met haar arms die lug in op, haar fluitjie hard blaas, maar sy wil die vrou nie uitfreak nie, toe glimlag sy net en hou haar hande agter haar rug vas. “Kan ek die TV nou kry? Asseblief.”

Die vrou sug. Sy lyk nie lus nie. “Oraait,” sê sy uiteindelik. “Ek kom nou.” Toe’s sy weg die donkerte in.

In die sitkamer kyk Lien rond vir ’n plek vir die televisie. Sy’s op haar senuwees. Sy’s opgewonde. Dit voel asof sy op ’n date met John Travolta gaan, of met Nikos. Sy trek haar swart trommel tot voor die muurprop, draai die twee mosterdgeel fluweelstoele wat sy nou die dag by die tweedehandse winkel gekoop het, skuins na mekaar toe voor die trommel, en sit ’n klein houtkoffietafeltjie tussenin, net ingeval die televisie met ’n remote kom. Sy val op een van die stoele neer en kyk met ’n glimlag na die leë spasie bokant die kis.

’n Paar minute later roep die vrou deur die hek. Sy het die televisie in haar arms en ’n klein haasoor-antenna lê skuins bo-op. Lien sluit oop en die vrou druk verby haar die huis in, sy agterna. Die vrou sit die televisie en die antenna bo-op die trommel neer, druk die prop by die muur in, sit die televisie aan, en staan terug. Saam kyk hulle na die vlokkerige beeld.

Die vrou stap skielik vorentoe, druk die antenna se draad agter by die televisie in, skuif en draai die haasore ’n paar keer rond en toe die beeld nog steeds vlokkerig is, vra sy vir ’n boek. Sy sê die televisie moet bietjie gelig word.

’n Skoolwoordeboek en Reader’s Digest se *South Africa’s Yesterdays* werk, en vir ’n paar minute kyk hulle saam hoe Jessica Fletcher ’n moordenaar soek in *Murder She Wrote*.

Op pad uit, toe die vrou by die deur kom, draai sy om en kyk vir Lien. Haar oë is op die fluitjie om haar nek.

“En dit?”

“Emergencies,” sê Lien sag en hou die fluitjie styf vas.

Die vrou lig haar wenkbroue en knik stadig, so asof sy weet.

Later sit Lien op een van die stoele, ’n glas wyn in die plek van die remote, haar bene onder haar wit trui opgetrek. En toe, toe die sagte gedreun **van die nuus vir** haar soos

agtergrondgeraas begin klink, dink sy eers weer aan hom, maar sy's nie lus om vanaand te bel nie.

***

Hulle sit op Brenda se stoep en kyk hoe die man oorkant die straat met sy hond sukkel.

“Is Lien se ou kleintjie nie oulik nie?” vra Brenda.

“Mmm,” sê Vera.

“Dink jy nie hulle moet miskien terugtrek huis toe nie?” sê Brenda. “Net tot sy op haar voete is?”

“Hoekom kan hulle nie by jou kom bly nie? Sy't mos werk in die stad.”

“Sy wil nie, sy's hardkoppig. Sy sê sy sal haar eie kind grootmaak.”

Vera staan skielik op. “Dalk is dit dan beter so.”

Brenda vat haar arm. “Ek't gedink jy's haar ma. Sy sal luister vir jou, Vera.”

Sy kyk na Brenda se hand om haar arm, dit voel vreemd, die aanraking. “Sy praat nie met my nie, Brenda. Jy't 'n beter kans met haar. Sy luister vir jou. Kyk jy uit vir haar, en die kleintjie,” sê sy. “Ek kan nie.”

“Hoekom nie?” Brenda se vingers druk stywer. “Wil jy uitgelos word om op jou sogenaamde teken te wag? Hoe lank nog, Vera?”

Sy trek haar arm uit Brenda se hand los. Haar ma het toe vertel.

“Die lewe is nie maklik nie.” Haar keel begin toetrek. “As mens nie die kanse wat jou kant toe kom vat nie, sit jy op die ou end met niks. Dis nou my beurt.”

Sy stap vinnig die stoeptrappies af kar toe. Haar hande bewe.

“Beurt vir wat, Vera? Ja, hardloop weg,” sê Brenda en gaan sit weer op haar stoel. “Dis al wat jy goed kan doen.”

Vera staan op en sit die ketel aan. Haar ma sit by die kombuistafel. Sy wil liever alleen wees, veral ná die onsteltenis met Brenda, maar haar ma het vir haar op die stoep gewag. Sy't geweet sy was Johannesburg toe.

“Hoekom Ma alles so moet uitbasuin...”

“Dit is nie normaal om alleen in 'n opgepakte huis te sit en wag vir iets om te gebeur nie. Ek moes met iemand daaroor praat. Om te probeer verstaan.”

Vera gaan sit by die tafel, haar hande om haar warm beker tee. “Brenda meen sy moet terugkom huis toe, hier op die dorp kom werk. Sy dink nie Lien kom reg so op haar eie nie.”

“Het Lien vir jou iets gesê?”

Vera skud haar kop, “Sy praat nie met my oor sulke goed nie.”

“Dalk moet jy bietjie probeer.”

Vera kyk vir haar. “Wat?”

“Praat met haar.”

“Ma.”

Vera skuif haar tee eenkant toe. ’n Paar druppels val op die tafelblad, sy trek haar palm daaroor en vee die lou waterspatsels teen haar rok af.

“Ek weet wat Ma dink.”

Haar ma bly in haar beker afkyk.

“Dis baie naby, ek belowe, Ma. Ek kan dit voel.”

“Dis nou al meer as ’n jaar se gewaggery, gepakkery, alles verkoop.” Sy wys om haar rond, draai om in haar stoel. “Kyk hoe lyk die kombuis.”

Vera staan op, gaan staan in die deur wat gang toe loop. “Ek’s moeg.”

Haar ma wil iets sê, Vera wys haar om stil te bly. “Ek wil vroeg gaan lê vanaand. Asseblief.”

Haar ma staan op.

“Ek loer môre daar by julle in, Ma, ek belowe,” sê sy sag voor sy omdraai kamer toe.

***

“Jou ma is besig om kêns te raak, Seun,” vertel oom Naas hom die volgende dag oor die foon. Dit ook nou nog, is sy eerste gedagte.

“Ek dink nie sy gaan meer lank hou nie. Tant Vlekkie sê sy dink jou ma het boonop kanker. Sy kla gedurig oor pyn in haar bors. Sy weet van hierdie tiep van dinge, Seun, sy het nog al die jare ’n sterk aanvoeling, amper asof sy met die helm gebore is. Dis nou nie Christelik nie, maar darem.”

“Bring haar in dokter toe, Oom. As Oom ’n kansie kry. Oom weet ek werk heeldag.”

En toe, die middag, loop hy in Poppie vas, nie voor die poskantoor nie, sy is glo nog met kraamverlof, maar voor Oase, met haar babaseuntjie in sy stootkarretjie, dié sy pa uitgeknip. Sy het vet geword, haar gesig lyk uitgewas, haar oë sonder die gewone swart Cleopatra-krulle. Haar pruik lyk presies wat dit is, ’n ou swart pruik. Hulle kyk skaars na mekaar, so vinnig gebeur dit, en eers toe hy verby haar is, tref dit hom. Dis sý.

“Hei, Poppie,” sê hy en draai om. Haar oë lyk vir hom sag toe sy stop en vir hom kyk, amper soos die eerste kere, heel aan die begin. Die pyn stoot sy bors in op, so erg dat hy kortasem raak.

“Wat, Willem?” Sy klink anders. Soos iemand anders. Maar dit is sý.

“Hoe gaan dit met jou?” Hy probeer om nie aan haar te vat nie. Dis moeilik, sy is so naby. Hy druk sy hande in sy sakke.

“Goed.” Sy kyk af na die baba en begin die stootkarretjie op een plek heen en weer stoot. Die kind maak sy oë toe teen die son.

“Dit gaan met my ook goed,” sê hy.

“Ek’s bly.” Sy glimlag, maar dit is ’n ver glimlag. Hy kan sien sy wil loop, sy is haastig.

Toe kom dit uit: “Mis jy my nie?”

Dit lyk asof sy terselfdertyd frons en skrik.

Sy antwoord nie, kyk net rond. Amper asof sy bang is. Hy wil haar net gerusstel toe hy oorleun en aan haar arm vat.

“Los my uit! Jy’s ’n freak!” Sy ruk haar arm weg en die baba begin huil. “Moenie dink ek weet nie! Jy’s ’n bleddie stalker, man! Petrie het jou sien staan onder by die flat. Dink jy rêrig niemand sien jou daar agter die boom staan en rook nie? Elke goddelike aand. Hy’t amper die polisie gebel! Jy kan bly wees ek’t hom gestop anders was jy lankal in die tronk.”

“Poppie...”

Maar sy is op dreef. Sy lyk moeg. Hy sien kringe onder haar oë. Sy swaai haar vinger voor hom rond. Haar naels is kort, sonder rooi Cutex. “Nee, Willem. Ek wil niks hoor nie. En bly weg van my werk af, oukei? Ek kan jou van die toonbank af deur die venster sien, dink jy ek’s blind?”

Mense staan stil en kyk na hulle. Die kind skree nou aanmekaar.

Hy draai om en loop weg, koponderstebo. So kan niemand sien hy huil nie.

By die huis sit die twee seuns soos altyd in die sitkamer en Bybel lees. Hy probeer sag in die gang verbyloop, kamer toe. Hy wil vanaand alleen wees.

“Pa!”

Hy staan stil, draai om en loop sitkamer toe. Hy bal sy hande in sy broeksakke, loop soos Charlie Chaplin daar in, wydsbeen, probeer die swarigheid in sy hart en die ernstigheid wat hy in die sitkamer onder die seuns optel, bietjie lig.

“Lien het gebel,” sê Dawid.

“O,” sê hy. “Wat sê sy? Hoe gaan dit met die baba?”

“Tillie. Haar naam is Tillie, Pa,” sê Ben.

Volksvreemd, dis wat, dink hy.

“Sy vra of Pa haar kan help met geld. Sy gaan nie genoeg hê om die maand haar huur te betaal nie.”

“Hoekom vra sy nie jou ma nie?” sê hy.

“Sy sê Ma wil op die oomblik niks doen nie. Sy wag glo vir ’n teken. Sy’s te bang om geld uit te gee. Sy dink sy gaan dalk nie genoeg hê vir voor sy die teken kry nie,” sê Ben.

“En ná die teken? Gaan sy dan genoeg geld hê?”

Hy voel skielik moeg en gaan sit op die bank, sy voete op die glasbladtabel.

“Ek dink die Here praat met haar,” sê Dawid. “Met Ma.”

“Ek kry ’n bier,” sê hy en spring op.

Ben loop agter hom aan, die kombuis in. “Ek hoor Pa wou ons terug na Ma toe stuur. Randfontein toe.”

Dit nadat hy haar gesê het om stil te bly.

Willem maak ’n bier oop, en gaan sit by die kombuistafel. Ben bly staan.

“Ek en Dawid bid elke aand vir Pa, ons tree in by die Here vir Pa se siel. Die duiwel weet dit, hy val Pa aan, van alle kante af. Kan Pa nie sien nie?”

Hy knyp sy een oog toe, kyk af in sy bottel. Hy blaas hard oor die ronde opening. Die ding wil nie fluit nie.

“Ons gaan nêrens heen nie, Pa. Ons bly hier totdat ons weermag toe gaan. Ons is aan Pa se sy, deur dik en dun. Iets wat pa nooit geleer het nie.”

Hy kyk vinnig op. Is die kind nou sarkasties, of wat? Sy gesig lyk bot toe, hy kan hom nie lees nie: sy lang, aantreklike seun met die vuur van die hemel en hel wat brand in sy oë, Bybel altyd styf in sy hand. Hy was nog nooit so jammer hy het die kind gekry om matriek in Pietersburg te kom klaar maak nie. Hy skrik toe hy sien Dawid het soos ’n skaduwee agter Ben in die kombuisdeur kom staan.

***

Elke keer wanneer sy ’n sigaret aansteek hoor sy dit: “laat dit gaan”. Net dít, laat dit gaan. Vir die laaste twee weke al is dit daar. Sy weet nou al dat sy gaan luister, sy wil nie kanse vat nie, dit ignoreer nie, al is dit hoe moeilik. Netnou mis sy dalk iets as sy nie luister nie, as sy nie ingestel raak oor hoe om die tekens wat oor haar pad kom te herken en reg op te tree nie.

Vandag het sy besluit om op te hou. Sy het die pakkie sigarette onder die kraan natgemaak en toe in die asblik gegooi. Sy hou die vuurhoutjies en haar paar lighters in die tweede laai van bo af in die kombuis, saam met die kerse. Mens weet nie wanneer dit nodig sal wees nie.

Haar huis was nog nooit so netjies soos nou nie. Enigiemand kan by haar voordeur instap, haar vra na iets en sy sal weet of sy dit het, en waar dit is.

In die eerste weke wat sy alleen was kort na Lien weg is Johannesburg toe, het 'n paar mense nog kom aanklop, gebel, probeer geselsies aanknoop. Veral van die dorp se mans wat gehoor het sy is nou 'n weduwee. Alleen. Sy het nie vir enige van hulle praatjies geval nie.

Die vrouens, eers die groep van die kerk, het hulle oor haar kom ontferm. Sy het hulle ingenooi, tee gemaak, geluister, haar oë toegemaak wanneer hulle vir haar bid. Toe begin hulle haar vra oor die uitbetaling wat sy by die myn gekry het ná Hendrik se dood. En sy was ordentlik. Sy't die kaartjie van een vrou se man gevat en tot siens gesê, dit toe opgeskeur en in die asblik gegooi. Die telefoon neergesit wanneer een van hulle bel, nooit weer die deur vir hulle oopgemaak nie. Sy kon deur enige van die vensters sien wanneer hulle aankom, maak nie saak waar sy in die huis was nie.

Schalk het ook 'n paar keer sy gesig kom wys. Die derde keer wat hy klop, om die huis rond dwaal, probeer inloer by al wat 'n venster is, en uiteindelik voor die buitekamer se deur op die trappe gaan sit, maak sy toe die agterdeur oop.

“Wat is dit, Schalk? Jy weet sy's nie hier nie.”

Sy gesig het so geluksalig gelyk, so jonk, so dankbaar dat sy hom jammer gekry het, teen haar betewete, en hom ingenooi het.

“Ek weet sy wil my nie sien nie, Tannie. Maar, ek sweer, ek sal haar nie pla nie. Ek sal net een keer bel, ek sweer, net een keer. En as sy nog steeds niks met my uit te waai wil hê nie, sal ek haar los. Rêrig, ek sal.”

“Ek het haar belowe,” het sy gesê.

Hy het desperaat begin raak. “Hoekom? Wat het ek so vreeslik gedoen, Tannie?”

En sy het ook gewonder hoekom Lien hom nie wou sien nie. Hoekom sy hom heeltemal uit haar lewe wil sny asof hy nooit daarvan deel was nie.

Sy't eers later weer onthou van die raamwerk wat hy destyds op die Mini se dak vasgeswys het, toe hy al weg is, en sy't gedink om iets te sê as sy hom weer sien, hom sommer weg te jaag dan, maar na 'n rukkie het sy besluit dit maak nie meer saak nie.

Dit was alles lank gelede, al die mense en hulle ontydige kuiery, voel dit vir haar nou, en sy sien Schalk omtrent glad nie meer nie. Vir 'n rukkie het hy haar gehelp om die tuin netjies te

hou, bietjie gras gesny, van goed ontslae geraak, bokse en sakke vol gemors met sy kar weggery. En tussendeur probeer om die nommer uit haar uit te kry. Net toe hy haar amper laat glo het dat sy kalwerliefde meer as net dit is, hoor sy hy het 'n nuwe meisie, sy is swanger en hulle trou binnekort. En hy het wragtig weer kom probeer, gelukkig weet sy toe en kon hom op sy plek sit. Dit was die einde daarvan.

Sy loop deur die huis, probeer die stilte en rustigheid inasem. Dis donker. Sy trek haar vingers oor die muur soos sy stap. Alles op sy plek, niks het verander vandat sy uit die stort gekom en haar nagklere en kamerjas aangetrek het nie. Sy gaan staan by die ingang na die oopplansit- en eetkamer, en sy weet dadelik, nog voordat sy hom in die hoek sien staan met die rewolwer bewend op haar gerig, dat die bokse in die hoek by die oop venster net so effe verder regs geskuif is as voorheen.

***

Hy verstaan nou hoekom mense sê jy raak enigiets gewoond as jy dit net lank genoeg doen. Soos hy aan sy nuwe roetine met die seuns, dié dat alles nou om hulle draai, van die oggend as hy sy oë oopmaak tot die aand wanneer hy gaan slaap.

Hy soek die ou Willem partykeer tussen alles deur, bietjies van die man wat hy was en mis. Dit besef hy partykeer wanneer hy lank genoeg alleen in die stort is, afkyk na sy pap penis wat stadig begin regop staan asof dit 'n vreemdeling s'n is. Ander kere herken hy tekens van sy ou self wanneer hy 'n kroegkuiertjie met die ouens iewers indruk en met Van Stenis praat oor Poppie, die bekende stywe trek in sy bors voel, haar vet lyf en baba of te not. Daardie skaars kere, tekens van lewe in sy lyf.

Of, as hy saam met die seuns gym toe gaan, die aande wat hulle nie kerkgoed aan het nie, en hy moeg op die bankie langs die oefenmatte sit en kyk hoe die twee gewigte optel, mekaar aanpor. Dan voel hy trots op hulle, kyk rond of iemand anders sien hoe hard hulle oefen, hoe lank hulle besig is, sy twee seuns. Aanhouders, bittereinders.

Hy vang dan nog, partykeer, 'n mooi vrou se oog, is verras as sy langer kyk as gewoonlik, glimlag dan, vergeet vir 'n paar sekondes van die twee seuns as sy terugglimlag en koketterig wegstap, oor haar skouer loer. Dan weet hy, hy hét dit nog.

Hy sal opstaan – dit gebeur natuurlik – maar hy sal amper dadelik weer gaan sit, nie agterna loop en hom aan haar voorstel soos die ou Willem sou nie. Deesdae is net die idee dat hy nog iewers binne-in dieselfde is vir eers genoeg vir hom. Vir meer as dit het hy nie nou krag of tyd

nie. Dan kyk hy weer terug na die seuns. Hulle het gewoonlik gaan stilstaan en wag vir hom, so asof hulle geweet het sy aandag is iewers anders, dan glimlag hy vir hulle en wys twee duime op.

Die geluk op die twee se gesigte wanneer hulle met nuwe lus die gewigte optel, maak 'n ander gevoel in sy bors los, een wat hy nie ken nie, een wat so hard teen sy ribbes swel dat hy partykeer trane in die hoeke van sy oë voel, die drukking is so erg. Dis die kere dat hy die ou Willem nie mis nie en hom kry dat hy na Lien verlang al ken hy haar van geen kant af nie.

***

Sy is mal oor Joe. Dis die eerste keer ná hom. Hulle het by die werk ontmoet, in die kantien eenkeer. Hy's lank met blonde, reguit hare wat in sy rug hang, en hy's ernstig. Toe sy bietjie oor hom by die werk uitvra, hoor sy hy het allerhande pryse vir sy briljante politieke stories gewen. Die eerste aand wat hulle uitgegaan het, het hulle seks gehad. Tillie het weer die naweek by Brenda gebly. Sy kon sien hy was verras.

“Dis nie dat ek omgee nie,” het hy gesê. “Ek't maar net gedink ons sal mekaar eers bietjie beter leer ken.”

“Wat is daar om te leer ken?” het sy gesê. “Ek is ek en jy is jy.” Sy het probeer snaaks wees, sy wou hê hy moes bietjie lag, maar hy't begin kriewelrig raak. “En, wie kan nou nie van Tillie hou nie?” Sy het hom gekielie, sy snor speels getrek, maar hy't ernstig gebly.

Hy het op sy elmboog gelê en na haar gekyk. Reguit. “Ek hou van jou,” het hy gesê, en sy blonde hare soos 'n vrou agter sy oor ingedruk. “Maar, ek wil nie jou lewe hê nie, nie jou probleme nie, nie jou kind nie. Ek wil net vir jou hê. Dis genoeg vir my.” Hy het dit gesê asof dit die mooiste ding is wat hy nog ooit vir iemand gesê het. En toe soen hy haar weer.

Lien stap langsaan toe en klop twee keer voor die man oopmaak. Hy het 'n das aan en lyk net so ordentlik van naby as van ver af. Vandat sy ingetrek het, het sy hom al 'n paar keer in sy rooi Mazda voor die semi sien indraai en parkeer.

“Haai,” sê sy en beduie met haar hand, “ons bly hier langs julle, in die ander semi... ek en my dogtertjie.”

“Ek weet,” sê hy en kyk oor die lae betonmuur. Van waar sy staan, kan sy die oliekol agter die Mini sien wat die vorige huurder se kar op die gruis gemors het. Die sweempie van 'n glimlag om sy mond gee haar moed.

“Ek't gewonder of jy en jou vrou dalk vanaand na my kind kan kyk, asseblief.”

Hy vou sy arms oor sy bors. Sy kyk af en voel haar voete teenaan haar skoene bol soos sy haar tone omkrul. Hy sê niks.

“Dis snaaks om te dink daar’s net ’n muur tussen ons twee huise,” sê sy in ’n hoë stem, een wat nie soos hare klink nie, “ons kan net sowel almal saam in een huis bly... dis so na aan mekaar, die twee semi’s.” Sy kyk op. “Ek kan julle partykeer...”

Hy skud sy kop, hy lyk geïrriteerd.

“Laat ek gou hoor,” sê hy, “ek kom nou.”

Hy draai om en trek die deur halfpad agter hom toe. ’n Rukkie later praat hy iewers binne met ’n vrou. Lien loop nader en probeer verby die deur loer. Sy ruik aartappels en uie. ’n Vrou met ’n breë glimlag stoot die deur oop en sy tree terug om vir haar plek te maak op die rooi gepoleerde stoepie.

“Haai,” sê Lien, bly dat dit nie die man is nie. ’n Bont mat loop al die pad oor die houtvloer die gang af tot waar die kombuis begin.

“Het hy verduidelik...?” vra sy.

“Ja, hy het.” Die vrou staan terug, haar rug teen die oop deur. “Wil jy inkom?”

“Nee, dankie. Dis oukei. My dogtertjie is alleen.” Sy gee ’n tree agter toe en val amper toe sy die stoeptrappie mis.

“Pas op!” Die vrou mik vorentoe.

“Ek’s oukei.” Haar wange gloei. Sy draai om en begin terugloop huis toe, die gruis hard onder haar skoensole.

“Hoe laat bring jy haar?” Sy is al op die sypaadjie en kan die vrou skaars hoor bo die geraas van die karre in Brixton se hoofstraat een blok verder.

“So sewe-uur?”

“Oukei.”

Die vrou draai om en maak die deur agter haar toe.

“Mamma gaan uit vanaand.” Tillie lê in haar playpen in die sitkamer, die TV is hard. Lien buk vorentoe, kielie haar klein lyfie.

Joe staan in die gang, karsleutels swaaiend in sy hand.

“Die flik begin oor ’n halfuur,” sê hy en kyk terug na die oop voordeur.

Lien tel Tillie op en swaai die pienk sak wat in die gang staan oor haar skouer.

“Die sleutel is in die deur,” sê sy en skuur verby hom. “Sluit asseblief, ek vat haar gou langsaan toe.”

Die geluid van die gruis onder haar swart oprygskoene raak sagter soos sy nader aan die hoofpad se geraas kom en word weer harder toe sy die draai vat om die betonmuur tussen die semi's. Sy gaan staan voor die stoepie se trap en nes sy wil opstap om te klop, maak die vrou oop en stap op die stoep uit. Die vrou kyk af na waar sy op die gruis staan.

Lien glimlag, swaai die pienk sak van haar skouer af en gee dit vir haar.

“Doeke en bottels,” sê sy. “En ’n ekstra stel nagklere ingeval sy ’n glipsie kry. Sy gaan slaap so agtuur. Sy’s baie soet.”

Tillie begin huil. Lien trek haar handjies om haar arms los en gee haar vir die vrou wat lyk asof sy nie weet wat **om met ’n baba te doen nie.**

“Ek sal nie later as elfuur wees nie,” sê sy, en vryf oor die warm dele van haar arms waaraan haar kind vasgeklou het. Sy begin weglou. Toe sy by die muur se hoek kom, hoor sy die vrou se stem duidelik bokant die geraas van die karre en haar kind se geskree. Sy gaan staan maar sy kyk nie om nie.

“Wat is haar naam?” roep die vrou.

“Tillie!” sê sy voor sy om die hoek hardloop en in die wit City Golf spring.

“Bly daar kleurlinge langs jou?” Hy vat ’n sluk bier en trek aan sy sigaret.

“Ja,” sê sy. “Hoekom vra jy?”

Hy haal sy skouers op. “Net gewonder.”

“Dis al amper twaalfuur. Ek moet Tillie gaan haal,” sê sy na ’n rukkie. “Ek het nie gedink die flik gaan so lank vat nie. Ek moes eintlik nie vir ’n drink gekom het nie.”

Hy sê niks en vat nog ’n sluk bier. “Mag kleurlinge in Brixton bly?”

Sy skuif haar leë wynglas eenkant toe. “Ek sou dog jy weet. Seker maar,” sê sy, “hulle’s dan daar.”

Hy druk sy sigaret in die asbak op die kroegtoonbank dood en skuif sy stoel agtertoe. “Ek sal nooit my kind deur ’n swarte laat oppas nie.” Hy trek sy suèdebaadjie aan en glimlag. “Nou ja, kom. Laat ek jou huis toe vat.”

Dis halfeen toe sy Tillie uit die man se arms vat. Hy het nog steeds sy das aan, maar sy hemp lyk gekreukel, asof hy op die bank aan die slaap geraak het. Hy sê niks maar sy weet hy’s vies. Sy kan sien wat hy van haar dink. Hy maak die deur toe voor sy kan jammer en dankie sê, die pienk sak is op die stoep neergesit.

Sy loop die paar treë terug na haar semi toe, die harde gruisclank weerklank die hele pad teen die betonmuur vas in die stilte van die vroeë oggend. Sy sukkel om die voordeur oop te

sluit. Nadat sy vir Tillie in haar kot gaan neerlê het, sluit sy die voordeur en sit die TV in die sitkamer aan. Sy draai die klank sag.

Jessica Fletcher in *Murder She Wrote* laat haar vergeet van Joe se wegjaag met skreeuende bande in sy City Golf toe sy dit nie meer kon uithou nie en hom vir die derde keer gevra het oor haar, oor sy eks-meisie Clara wat by die Citizen werk.

***

Sy stap die trappie af die sitkamer in en mik vir die bank wat teen die muur staan. Die twee sitkamerstoele is klaar verkoop, maar sy het 'n gevoel hy het nie planne om te sit nie. Sy hand wat die pistool vashou, volg haar beweging. Sy gaan sit op die bank, voel vir haar sigarette in die leë kamerjassak en dink dit was 'n verkeerde dag om op te hou.

“Rook jy, Schalk?” Haar stem is hees.

“Nee, Tannie. My ma maak my dood.”

Sy maak haar keel skoon. “Nou sê dan jou sê. Wat wil jy hê, Lien se nommer?”

“Dis al Tannie! Asseblief. Ek sal enigiets doen.”

“So sien ek.” Sy skud haar kop. “Ek dog dan jy staan op troue, die meisie is swanger.”

Sy kyk vir die eerste keer op na hom, haar oë soek, raak stadigaan die donker gewoond, sy sien sy silhoeët. Gelukkig is die gordyne afgehaal, weggepak in 'n boks en raak hy al hoe duideliker in die flou lig wat deur die kantgordyne skyn. Hy het sy polisie-uniform aan. Hy kyk af toe haar oë syne vang en laat sak die rewolwer langs sy sy.

“Dit was 'n ongeluk, Tannie,” sê hy. “met die meisie. Sy't my gevang. My ma het my gewaarsku, ek wou nie luister nie. My ma sê sy's 'n Jesebel, Tannie.”

“Hoe gaan dit met jou opleiding? Ek sien hulle het vir jou 'n wapen gegee.”

“Dit gaan goed, dankie, Tannie.” Hy lig die rewolwer op, swaai dit links en regs, kyk daarna. “Ja, hulle het, Tannie.” Hy kyk weer vir haar. Asof hy skielik onthou wat hy daar doen. Hy lig die loop. Sy maak haar oë toe, probeer nie wegdeins nie, sy wil hom nie die skrik op die lyf jaag nie.

“Wat gaan jy doen as jy eers die nommer het, Schalk? Gaan jy my dan skiet?”

Sy maak weer haar oë oop.

“Nooit, Tannie! Ek sal Tannie los.”

“En as ek polisie toe gaan?”

“Ek sal dit ontken, sê Tannie is mal...”

“Hulle sal jou nie glo nie.”

“Die hele dorp lê vol daarvan! Dat Tannie koekoes is. Ek sal getuies kry as dit nodig is.”

Sy voel weer oor haar kamerjas, druk die leë sak ’n paar keer. Wat het haar besiel?

“En as ek nie die nommer vir jou gee nie, gaan jy my dan skiet?”

“Ja, Tannie.”

“Doodskiet, of net wond?”

Hy bly stil. Óf hy het nog nie daaraan gedink nie, óf hy wil haar nie sê nie.

“Sy maak ’n ander man se kind groot. ’n Geleerde man,” sê sy.

“Ek gee nie om nie, Tannie. Ek’t gehoor hy wil haar anyway nie hê nie. Gee net vir my die nommer, asseblief.”

“Sy’t ’n ander boyfriend, Schalk. ’n Joernalis. Sy’t my gister vertel.”

Dis nuus vir hom, sy kan sien. Hy’s van stryk af gebring, nou’s haar kans. Sy staan skielik op, hy skrik, lyk onvas op sy voete. Die mannetjie is dronk. Sy begin stadig in sy rigting stap, voordeur toe.

“Waar gaan Tannie heen?”

“Ek gaan die nommer haal,” sê sy en wys na die rottangtelefoontafel en -stoel met die telefoonboekie op. Sy wonder wat sy daarvoor by die handelaar sal kry. Dis snaaks, sy stap elke dag by die stelletjie verby, sit op die stoel en gesels met haar ma of Brenda op die foon, maar nog nooit het sy gewonder wat dit werd is nie. Noudat haar lewe deur ’n dronk polisiemannetjie bedreig word, nou wonder sy. Sy skud haar kop.

“Dis nie in die boekie nie, Tannie! Ek het al daar gekyk. Moenie my probeer fool nie! Moenie iets probeer nie.”

Sy gaan staan stil, ’n paar tree voor hom, steek haar hand na hom toe uit. Sy is skielik woedend.

“Gee my die rewolwer, Schalk. Nou.”

“Nee, Tannie,” sê hy. “Bly weg.” Hy lyk onseker, onvas. Na aan trane. “Ek wil net haar nommer hê, asseblief. Mens gooi nie iemand net so weg nie.”

Die foon begin te lui. Hy skrik en tree terug. Sy sien hy gaan teen die bokse agter hom val, teen die oop venster waardeur hy geklim het. Sy is reg daarvoor en die oomblik toe sy oë rek en hy sy balans begin verloor, toe hy sy val met die leë hand probeer keer, beur sy vorentoe en gryp.

Sy ruik sy asem teen haar wang, probeer hom met haar elmboog verder omstamp, teen die bokse vas, dié lê nou oral oor die vloer, omgetiep, gelukkig het sy alles toegeplak. Niks het uitgeval nie.

Deur die hele petalje, van die begin tot die einde wag sy vir die skoot, stel dit selfs voor, maar toe die knal uiteindelik afgaan, is die laaste gedagte toe sy saam met hom grond toe sak, dat as sy nie dood is nie, sy beslis nou doof is.

***

Hy besluit om die seuns vir die naweek na oom Naas-hulle se plaas toe te vat. Hy het sy ma nie gesien vandat sy soontoe getrek het nie, net op die foon met haar gepraat. Hy dink dit sal vir die seuns ook goed wees om uit die dorp te kom, bietjie vars plaaslug in te asem.

Oom Naas het nie weer gebel na die oproep oor sy ma wat glo kanker het nie, en hy wil dinge self gaan deurkyk. Hy was jare laas op die plaas, hy sien uit daarna om die Ranchero bietjie op die oop pad uit te vat. 'n Kort road trip.

“Dit sal lekker wees, Seun,” het oom Naas gesê toe hy hom met die nuus gebel het. “Tant Vlekkie sal kooie opmaak, daar staan hoeka twee van die slaapkamers bot toe, al vir weke. Ons het lank laas mense gehad.”

Oom Naas het hom later weer teruggebel met 'n lys van goed wat hy by Oase moet koop en saambring plaas toe. “Ons kom so min op die dorp, seun,” het hy gesê en hy't vir Willem verleë geklink.

Cecil is weer terug op sy pos. Contessa is uit die hospitaal, besig om by die huis gesond te word, sy's glo 'n derde van haar oorspronklike grootte, en hy dink daar steek meer agter die patetiese smile om Cecil se mond as net dat sy vrou beter is. Cecil het gesê hy sal Saterdagoggend alleen die fort in die winkel hou, dit gee Willem nou die hele naweek af.

Hulle spring Vrydagmiddag net na vyf weg nadat hy 'n draai by Oase gemaak het. Toe hulle eers op die oop pad is, kort ná die Marble Hall-afdraai buite Potgietersrus, trek hy af sodat Ben kan ry. Hy het hom al 'n paar keer in die gym se parkeerarea die basiese goed geleer en die kind het goed reggekom.

Dis Ben se eerste keer op die pad en Willem is bietjie op sy senuwees. Dawid frons meer as gewoonlik, sug hard en vou sy arms. Hy kyk by die venster uit.

Ben trek effe rukkerig weg, maar hy bly kalm, hy onthou om terug te kyk vir karre, en hy sit die flikkerliggie aan.

Willem probeer hom nie voorsê soos hulle ry nie. Hy kyk na die landskap wat verbyflits, die klipperige koppies, die doringbome, en toe hy die venster afdraai, vul die eentonige lied van die boomsingertjies die kar en lê hy met sy oë toe terug teen die kopstut.

Dis stil toe hulle voor die agterdeur stilhou. Tant Vlekkie kom eerste uit, dieselfde worsbolla in haar nek, gaasnetjie oorgetrek, nes sy ma.

Sy omhels hulle. Hy ruik die meel in haar grys hare, die vae sweetreukie onder haar arms. Sy het 'n swart rok aan en 'n wit voorskoot is om haar skraal lyf gebind. Dit verras hom altyd wanneer hy haar sien, as hy sover kom om na haar te kyk. Sy ma se suster dra nie 'n bra nie en het nog nooit nie, haar borste hang lank en pap teen die binnekant van haar rok af.

“Kom in,” sê sy. “Ons kyk al die hele dag uit vir julle!” Sy staan 'n entjie van die kar af weg, 'n glimlag om haar mond wys haar groot stel valstande, haar een hand is in haar sy gedruk, so asof dit haar lang lyf help regop hou.

“Jou ma kom nou uit, Willie,” sê sy. “Ons het haar in Sarel se kamer.” Hy onthou Sarel, Tant Vlekkie se broer, hy onthou die eerste keer toe hy hom ontmoet het, hy was nog 'n kind. Willem het geskrik vir die groot man met sy wilde swart hare, lang snor en baard, verslonste klere, totdat hy in sy oë gekyk het. Selfs al was hy klein kan Willem onthou, het dit vir hom gelyk asof Sarel na iets anders kyk, dwarsdeur sy kop, na iets agter hom. Hy was toe nie meer bang vir hom nie.

Hulle stap saam met haar by die kombuis in.

“Jy weet mos die kamer waarin hy gebly het tot en met sy dood? Oom Naas het destyds sy eie klein badkamertjie daar aangebou.”

“Ja, Tannie,” sê hy en gaan sit by die kombuistafel.

Hy het nie gedink hy sal so ontsteld wees toe almal later die aand om die lang eetkamertafel sit en hy sy ma vir die eerste keer in maande sien nie. Dis asof sy hom nie herken nie. Haar oë helder vir 'n sekonde of twee op toe die seuns die eetkamer inkom, en hy verbeel hom hy sien haar glimlag, maar daarna kyk sy skaars weer na hulle kant toe. Haar kop hang, so asof sy bid oor haar bord kos, haar hande lê op die tafel, langs die mes en vurk, dit lyk asof sy reg is om dit enige tyd op te tel en te begin eet, maar sy bly versteen.

Dit lyk asof sy dieselfde swart rok al vir maande aan het. Hy verbeel hom hy ruik haar van waar hy oorkant haar sit. Haar hare is vuil en olierig en hang slordig langs haar gesig af. Dit is vir hom die ergste, hy weet hoe heilig sy op 'n fatsoenlike bolla is.

Na 'n rukkie begin hulle oor haar praat asof sy nie daar is nie, asof sy hulle nie kan hoor nie. Selfs die seuns gooi gedagtes rond, so tussendeur die skaapribbetjie en boontjiebredie, happe vars gebakte brood en dik botter.

“Wanneer laas het sy gebad, tant Vlekkie?” vra Ben, en hy kyk oor sy ouma se geboë kop.

“En hare gewas?” vra Dawid.

“Ons sal nou nie weet nie, Seun,” sê oom Naas toe tant Vlekkie na hom kyk. “Sy het mos haar eie badkamertjie wat uit haar kamer uit loop. Het die tannie vir julle gesê ek het dit met my eie hande gebou?”

Almal knik en begin oor ander goed te praat.

Toe loop dinge die naweek nie soos wat hy gedink het nie, glad nie. Hulle gaan verken nie die die plaas met oom Naas se punt 22 nie, skiet nie hase of jaag die bobbejane uit die boorde weg nie, gaan klim nie vroegoggende die koppies, draai rotse om op soek na skerpioene en spinnekoppe soos hy gemaak het toe hy ’n kind was nie. Hulle gaan sit nie in die veld onder ’n doringboom, maak hulle seilwatersakke oop en gooi die koel water oor hulle gesigte uit voordat hulle saam na die kaart kyk om te sien waar hulle is en waarheen hulle op pad is nie.

En dit is alles die seuns se skuld.

“Dit gaan sleg hier, Pa,” sê Ben ná aandete, die lig van die paraffienlampie wat hy onder sy ken hou, laat hom soos ’n ou man lyk.

Hulle sit in die kamer wat tant Vlekkie vir hom reggemaak het: hy op die bed, kaart oopgesprei voor hom, sy paraffienlampie hoog opgedraai. Die seuns sit by die voetenent. Hy sug, vou die kaart op, sit terug teen die houtkopstuk en vou sy arms.

“Ons moet help,” sê Dawid.

Hy kyk van een na die ander. “Hoe?”

“Ons moet die huis van hoek tot kant skoonmaak, skrop. Die stoep voor en langs die huis afspuit en was. Alles is vol stof. Hulle is half-blind, die twee,” sê Ben. “Het Pa gesien hoe vuil is die borde waarop ons geëet het?”

“Nee.” Hy het. Dit was nie so erg nie.

Die twee kyk vir mekaar. Hulle het soos gewoonlik saamgesweer, geweet hy sal oortuig moet word.

“Ons sal alles skoonmaak, Pa. Ek en Ben.”

Hy glimlag. “Dankie, julle. Hulle sal dit baie waardeer.” Hy maak die kaart weer oop, druk die voue hard plat. Toe hulle niks sê nie, kyk hy op. “Wat?”

“Iemand moet vir Ouma bad en haar hare was,” sê Ben.

“Tant Vlekkie sal, ek is seker,” sê hy en probeer opgewek klink. Hy kyk van een na die ander.

“Sy’s nie sterk genoeg om vir Ouma alleen te bad nie. Pa sal haar moet help.”

Hy sit regop en vou die kaart met mening toe. “Hoekom moet ék?”

“Sy’s Pa se ma,” sê Dawid.

“Wat van een van die volk? Hulle kan help,” sê hy en onthou dat niemand vroeër in die huis was nie, dat niemand in die kombuis gehelp nie, dat net tant Vlekkie besig was.

“Oom Naas sê almal is weg. Die laaste paar jaar se droogtes het hulle kwaai geknou,” sê Ben.

“Pa, hulle sit basies hier en krepeer!”

Hy kyk na Dawid, wens amper hardop dat die kind sy emosies betuel en nie so maklik opgewerk raak wanneer hy sy mond oopmaak nie. Hy blaf sy sinne uit, so kort en happerig.

“Hulle wag om dood te gaan,” sê Ben.

“Ouma ook,” sê Dawid.

“Julle oordryf. Die mense boer al vir generasies,” sê hy. “Hulle weet wat hulle doen, hulle’s taai. Julle is twee dorpsjapies wat ná een aand se kuier alles wil blink poets en mooi maak. Om te boer is harde werk.”

“Dis die minste wat Pa vir Ouma kan doen,” sê Ben sag.

“Dis alles goed en wel, maar wat van volgende week, die weke daarna? Wie gaan dan help? Wie gaan haar dan bad? Wie gaan die huis dan skoonmaak?”

Die twee kyk weer vir mekaar. Hy wens hy het liever stilgebly.

“Ons het daaroor gepraat, Pa,” sê Ben.

Hy moes geweet het. Hy skud sy kop, kyk af.

“Ouma moet terugkom dorp toe, saam met ons. Ons moet na haar kyk,” sê hy.

“Hoe moet ons dit regkry?” vra hy so kalm as wat hy kan. “Julle gaan skool toe en ek werk heeldag. Julle is besig met julle kerkgoed, die gym. Wie gaan in die dag na haar kyk? Dis soos om ’n kind in die huis te hê. Julle verstaan nie die verantwoordelikheid nie.”

“Daar is ’n groep vroue by die kerk wat sal help, Pa. Hulle doen sulke goed. Ek sal dit organiseer,” sê Ben.

“Ai tog,” sê hy en skud sy kop. Hy weet nie waar om te kyk nie, hy wil net nie vir hulle kyk nie; hy dink nie hy was al ooit in sy lewe so na aan huil van frustrasie nie. Hoekom kan hy nie net normale kinders hê nie? Hoekom moet hy die hele tyd voel asof hy gestraf word?

Die volgende oggend spring hulle vroeg al in. Tant Vlekkie wou eers niks weet nie, maar die seuns het haar vinnig sover gekry om op die stoep te gaan sit saam met sy ma wat hulle ook daar sitgemaak het, al twee met ’n koppie tee op die houttafel. Hy kon sien dit was ten minste vir tant Vlekkie ’n ongewone ding om te doen. Hy wonder of sy al ooit op haar koel, wye voorstoep gesit en die uitsig daarvandaan waardeer het. Hy dink nie so nie.

Sy ma kyk nou op, staar voor haar uit asof sy alles sien, maar niks herken nie. Sy lyk tog vir hom beter, varser na die bad en hare was van vroeër.

Hy wens hy kan die oggend vir ewig uit sy gedagtes vee. Hy wonder of die vroue van die kerk ook daarmee sal help wanneer hy en die seuns eers terug by die huis is. Hy moet by die twee hoor, want hy dink nie hy sien weer daarvoor kans nie.

Dit is nie soseer die prentjie van sy ma se verrimpelde lyf, haar verrassend ferm borsies en haar digte bos pubiese hare wat hom ontstel het nie. Hy het homself daarop probeer voorberei en kon hom verbeel hoe sy moes lyk sonder haar klere. Dit was die reuk wat hom van stryk af gebring het, die gevoel van onaardsheid wat saam met hulle die badkamer ingekom het toe tant Vlekkie die handdoek wat sy in die kamer om sy ma gedraai op die vloer laat val het.

Terwyl hy sy asem probeer ophou en hulle haar in die bad lou water getel het, het Tant Vlekkie gesels asof dit waarmee hulle besig was so alledaags is soos deeg knie, brood bak, skottelgoed was. Net nog 'n takie. Hy het vroeër al gesien dat sy in sy geselskap begin ontspan het, nie meer die heelyd haar valstande teen haar verhemelte vasdruk voor sy meer as een sin op 'n slag praat nie.

Hy kan niks onthou van wat sy in die badkamer gesels het nie. Hy was hulpeloos, oorkom deur die vreemdheid van die oomblik met die lang, ou vrou in haar swart rok gebuk oor die wit bad, waslap dik geseep, besig om sy ma te skrop asof sy 'n kind is. Oral, deeglik sonder om te blik of te bloos. En dit terwyl hy sy ma styf onder haar arms vasklem, sy skouers en bo-arms seer van die inspanning. Hy het die waskom later ongemaklik aangegee sodat tant Vlekkie skoon water kon intap om sy ma se hare mee af te spoel, die badwater was te vuil.

Later het hy die bad gewas voordat hy self ingeklim en lank in die warm water geweek het. Hy het hom verbeel sy ma se reuk het deur sy hande en arms sy lyf ingetrek en maak nie saak hoeveel keer hy seep smeer en hoe warm hy homself afspoel nie, dit wou net nie weg nie. Veral in sy hande, sy polse, die sagte wit vel aan die binnekant van sy arms.

Toe hy 'n tweede keer skoon water ingetap het, het tant Vlekkie sag aan die badkamerdeur geklop. Met 'n glimlag en tande wat klink asof dit agter haar woorde aan klap, het sy hom verskonend herinner aan die onlangse droogte waarvan hulle nog steeds besig is om te herstel. Die seuns het hom kort daarna gesê hy moet kom help om die swaar katels en kaste weg te skuif. Hulle het op 'n muisnes binne-in een van die ou banke afgekom en nie geweet hoe om die goed daar uit te kry nie.

“Ek het nie besef sy bad so min nie, Willie,” sê tant Vekkie later toe hy ’n stoel nadertrek en by die twee op die stoep gaan sit. Hy is moeg en tam. Hy vou sy arms styf om sy lyf, sy hande so ver weg van sy gesig af as moontlik.

Hy kyk vir sy ma. Tant Vlekkie het haar een van haar eie rokke laat aantrek, dit hang los en lank tot oor haar knieë. Haar grys worsbolla is styf agter haar kop vas, sy lyk weer amper haarself. Net kleiner, maerder, asof haar lyf weg van haar skouers af ondertoe gesak het.

“Tannie en oom Naas is besig,” sê hy en probeer glimlag. “Julle kan nie julle hand op alles hou nie.”

Net toe hy dink om op te staan, sy hande weer te gaan was en ’n kussing binne vir sy rug te gaan haal, kom Dawid uit.

“O, hier sit Pa!” sê hy, hande in sy sye. “Kom help, die muis is toe eintlik ’n hengse groot rot. Pa gaan nie glo wat die ding alles in die bank gedruk het nie.”

***

Hulle sit langs die bokse, die rewolwer lê ’n ent verder weg op die sitkamervloer, minute terug het dit nog om en om op die gladde houtvloer getol en het sy gewonder waar die loop heen gaan wys as dit stop, en of nog ’n skoot sal afgaan.

Die foon het opgehou met lui. Schalk lê op haar skoot en maak haar kamerjas met sy trane nat en terwyl sy oor sy kop vryf, is sy vir die eerste keer in ’n lang tyd nie meer seker oor hoe dinge in die lewe werk nie. Hoe sy goed moet lees nie. Óf mens goed kán lees nie.

“Polisiewerk is stresvol, Tannie,” sê hy. “Tannie het geen idee wat ons elke dag sien nie.” Sy het nie ’n idee nie. Dit is waar.

“Ek’s jammer. Ek sou Tannie nooit geskiet het nie, ek sweer. Ek wou net haar nommer gehad het. Ek was desperaat. Ek mis haar so, Tannie.” Hy begin opnuut te huil, sagter, hortend. Sy kyk rond, soek iets waarmee hy sy neus kan blaas. Haar bene voel koud deur die dun kamerjas.

“Tannie het geen idee nie,” sê hy weer, sag. Sy kyk af na sy dik bos hare op haar skoot, toe op na die gat in die dak. Sy skud haar kop.

Die polisie kom later, die bure moes hulle gebel het oor die lawaai, en sy maak ’n storie op oor hoe die rewolwer per ongeluk afgegaan toe sy daarna gekyk het, en sê dat sy die jong polisieman ken. En dat hy net haar dogter se telefoonnommer kom haal het, dié het hy verloor. En sy sê dit nie, maar sy weet Schalk besef ten einde laaste hy sal dit nooit uit haar kry nie.

Dit vat haar 'n hele ruk om die gemors skoon te maak, die plafonstukke op te vee, die bokse af te stof en weer terug te pak. En sy maak die venster toe. Die gat in die dak sal sy later die week laat regmaak. Sy stap kombuis toe, haal haar vuurhoutjies uit die laai en die sigaret wat die polisieman haar gegee het uit haar kamerjassak. Sy maak 'n koppie tee, gaan sit op die bank in die donker sitkamer, steek die sigaret op en kyk deur die rookwalms na die gat in die plafon. Sy verbeel haar sy sien 'n skrefie lig deur die dak se swart teëls skyn.

Dis toe die foon vir die tweede keer die aand lui.

Maandagoggend agtuur bel sy die handelaar. Hy antwoord ná die derde lui.

“Ek het 'n laaste paar goedjies,” sê sy.

“Ek's nou daar.”

En dit is toe ook so. Sy dink hy bly óf net om die hoek óf sit net om die hoek in sy trokkie en wag. Dis seker die Tretchikoff skildery wat sy hom gegee het wat die man so paraat maak, dink daar's nog.

“Jy lyk mooi, mevrou, as ek dit maar mag sê.” Sy sweer die man bloos. Hy staan op die stoep, boekie en pen in sy hande.

“Dankie,” sê sy en glimlag. Sy het dit lank laas gehoor.

Hy stap agter haar die huis in, gaan staan skielik, maak 'n aanmerking oor die gat in die dak. Sy sê die plafonmense kom later die oggend 'n nuwe stuk insit. Dit was 'n ongeluk, voeg sy by toe sy sien hy frons. Hy knik stadig, oë op die gat, hy lyk nie oortuig nie.

Hy glimlag wel breed toe hy die twee Tretchikoff-afdrukke opskryf, vra weer of daar nie dalk 'n paar erfstukke los in die garage rondstaan nie en weer sê sy vir hom nee, haar ma is nog nie dood nie.

Hulle stap die gang af. Sy wys hom alles wat in elke kamer te koop is.

“En daardie bokse, dáár, in die hoek,” sê sy in die seuns se kamer, “jy sal sien hulle is met rooi gemerk. Dié kan jy vat en weggee as jy wil: daar's sulke stapels in elke kamer. En dan's daar ook 'n paar meubels,” sê sy. “Ek sal jou wys watter, hulle kan jy ook kry.” Sy draai na hom toe. “Ek's haastig, ek wil so teen die einde van die week weg wees.”

Hy krap sy kop met die agterkant van sy pen. “So op die oog af lyk dit soos drie trippies,” sê hy, “ek behoort teen Woensdag, laaste, als weg te hê.”

Hy volg haar weer terug in die gang af. Sy maak die voordeur oop, staan eenkant toe.

“Ek bel later oor die pryse,” sê hy.

“Dankie,” sê sy. “O, en dié ook.” Sy wys na die rottangtelefoontafel en -stoel.

Toe sy later met 'n koppie tee in die kombuis sit, onthou sy van die ou matras wat nog in die buitekamer lê. Sy dink daaraan om die handelaar te bel en te vra om dit te kom haal, dalk weg te gooi vir haar, maar sy is skielik nie lus om te verduidelik nie. Sy sluk die laaste van haar tee, en gaan staan in die kombuisdeur met 'n sigaret. Lien se verbleikte serp hang nog in die buitekamer se venster. Sy wonder wat die nuwe huurders van die ou grasmatras gaan maak.

***

Dis 'n geraas en geskree op die bus. Sy sit langs die venster en kyk uit oor die kaal veld vol doringbome en modderhutte buitekant Pretoria, en toe hulle oor die brug ry Warmbad in en by die kafee stop, dink sy hoeveel verder mens deur 'n bus se venster kan sien as 'n kar s'n.

Sy en Joe het twee weke terug opgebreek. Hy's weer na Clara toe. Sy's 'n proper joernalis, het hy haar eenkeer vertel, en sy is baie slim. Sy't by Rhodes geswot en political science gecum. Hy sê hy't deur haar geleer hoe om ordentlike politieke stories te skryf, hy skuld haar. Hulle kan vir ure lank filosofeer oor goed, sy was eers gay toe hy haar ontmoet het, sy's 'n vegan, sê hy en dis die enigste rede dat hulle destyds opgebreek het, hy't moeg geraak vir haar ge-picket voor die abattoirs, vir die stank om die plekke en veral vir háár reuk wat 'n mengsel van chickpeas en Jasmine insence was, gedurig. Hy't Lien gesê, toe hy nou weer met háár opbreek, dat Clara nou nie meer so streng is oor haar dieet nie, en dat sy nou net 'n bietjie soos mielies ruik. En dis nog steeds gemeng met die reuk van Jasmine, maar dis oukei, hy't dit op 'n manier gemis. Clara weet hoe om Jasmine 'n unieke reuk aan haar te maak.

En nou's sy saam met Sam op pad Zimbabwe toe, konsert toe. Hy't 'n ekstra kaartjie gehad, sy moes net vir die bus-trip betaal en hy't gesê hy ken mense in Harare, hulle kon sommer daar plak vir die twee aande. Sam is lank en blond, hy lyk baie soos Joe, maar hy's baie meer easy-going, nie so uptight nie, en hy werk vir die Rand Daily. Hy's Engels. En dis great. Hy sê hy skryf elke dag oor so baie pyn en lyding in die townships en moet soveel keer dodge vir bullets tussen die agro Natte en die lefties soos hy dit stel, dat hy seker maak hy't 'n fantastiese tyd as hy nie werk nie. Soos nou. Hy dink die idee van work hard en play hard moes hy uitgedink het. Dis die motto van sy lewe.

Hy gryp haar aan die arm toe hulle by Warmbad se kafee uitklim. Sy kan die bier aan sy asem ruik toe hy haar soen.

“Hoekom is jy so stil?” sê hy en knyp haar boud. Iemand stamp hom van agter af en hy val teen haar soos die klomp op die sypaadjie uit die bus bondel.

“Heil!” skree hy en swaai sy arm met die bierbottel in sy hand gevaarlik naby haar kop verby, agtertoe. Hy lag toe hy sien wie dit is.

“Sandy, gedra vir jou,” sê hy vir die mooi kleurlingmeisie met haar wilde bos krulhare en swart oë. Hy draai om en kyk vir haar, sy rug op Lien. Sandy staan met haar hande op haar heupe, haar plat maag steek onder haar kort afgesnyde T-shirt uit, sy’t nie ’n bra aan nie.

“Ek hoor ons gaan later stop om te swem,” sê sy vir Sam.

Sy’t so sexy rasper stem. Lien kom staan langs Sam, sy probeer die woede wat sy in haar keel voel opstoot, afsluk.

“Ek hoor die ouens sê so,” sê Sam, “ons moet net nie die konsert mis nie.”

“Dis fokken warm,” sê Sandy en vryf stadig oor haar maag. Sy druk haar vinger in haar naeltjie.

“Ouch,” sê Sam en lag.

“Ek’s al klaar dronk van al die bier,” sê Sandy, “ek gaan ’n Coke koop.” Sy kyk nie vir Lien toe sy verby hulle skuur die kafee in nie. Sam kyk haar agterna.

“Ken jy haar?” vra Lien.

Sam lag en druk haar teen hom vas. Sy voel die bier in sy hand agter uitklots, en trek haar rug bak teen die skielike koue.

“Ek’t haar al ’n paar keer op parties gesien,” sê hy en byt speels haar oor. “Sy’s ’n DJ by Radio 5. Het jy haar mooi stem gehoor?”

Hy druk sy tong in haar oor en kielie haar in haar sy met sy een hand. Sy lag en stamp hom weg.

“Sy’s baie mooi,” sê sy en vou haar arms. Sy kyk hoe die ander klomp die bus uitbondel, strompel en oormekaar struikel. Almal lag en lyk lekker out of it.

“En sy’s sexy,” sê sy en kyk weer na hom. Hy frons.

“So what,” sê hy. “Jy’s ook.” Hy wieg op die maat van Tracy Chapman se *Fast Car* wat iemand op die bus hard begin speel. “Insecurity is boring,” sê hy, “get over it. Have some fun, oukei? Nou’s nie die tyd vir drama nie.”

Hy haak by haar arm in en trek haar die winkel binne.

“*I’ve got a ticket to anywhere, me myself I’ve got nothing to prove,*” sing hy hard saam terwyl hy die groot koeldrank-yskaste se deure oop en toe swaai om hulle af te koel.

In Potgietersrus stop die bus weer, die drywer sê daar’s iets nie lekker met die bearings nie. Almal klim uit en sit in ’n ry op die sypaadjie, allerhande kleure koelerbokse staan tussenin, hulle gee mekaar biere aan, spot en sê die pote is vol kak hier, hulle gaan in die tronk gegooi

word. Walms van rubberbrieke meng met Marlboro-sigareetrook. Karre en busse stroom verby op pad Harare toe, almal waai, party mense klim uit die bus en kry lifts in karre al klaar volgeprop met jongmense, ander hardloop 'n ent agterna vir snaaksigheid en skree goed. Daar's 'n gevoel in Potgietersrus se lug wat Lien dink nog nooit ooit daar was nie, en ook nooit weer sal wees nie. Dis aansteeklik. Dis asof enigiets kan gebeur. Enige tyd. Dit voel soos 'n revolusie. Sy wonder wat Santie van alles sou gemaak het.

Later is hulle weer op pad, Sam lê met sy kop op haar skoot, hy's soos meeste van die ander klomp op die bus, uitgepass. Sandy lê 'n paar sitplekke agtertoe met haar kop agteroor en slaap. Haar lang bruin nek is oop en bloot, haar gorrel lyk soos 'n tortelduifie s'n, maklik om om te draai.

Dis net na twee en baie warm. Lien kyk hoe die bekende landskap tussen Potgietersrus en Pietersburg stadig verbywieg, hulle ry deur die dorp, oor die straat waarin haar pa se sparesshop is. Dit voel soos 'n vreemde plek, dis asof sy nog nooit hier was nie. In die groot bus, met 'n klomp wilde jong mense, op pad na 'n swart land toe, na 'n konsert wat hier teen die wet sou gewees het. Sy wonder waar Nikos is, of hy met die cosmetics-girl getroud is. Sy wonder waar haar pa nou is, wat hy sal dink as hy moet weet sy ry deur die dorp, en haar broers. Seker niks. Sy wonder of haar pa eers weet van die naweek in Harare, van al die oorsese sangers wat kom, of hy weet wat beteken human rights. Hy dink seker daar's al weer een of ander iets aan die gang by Moria, die ZCC se kerk, as hy die honderde busse en karre so deur die dorp sien ry. Sy dink enigiets buite Pietersburg is vir hom net so goed as die res van die wêreld. Hy't haar nou die dag uit die bloute gebel, sy't nie geweet wat om vir hom te sê nie, dit was so groot surprise.

“Ek het 'n nuwe boyfriend, Pa,” is al waaraan sy kon dink toe dit stil raak. Sy't skielik nie geweet van wie sy praat nie, of dit Joe of Sam was nie, Joe wat nou net met haar opgebreek het, en nog voel soos haar boyfriend, of Sam wat sy nou net ontmoet het, en amper soos haar boyfriend voel.

“Het hy 'n kar?” wou hy weet. Sy kon hoor hy's ongemaklik.

Sy't aan Joe se City Golf gedink, toe sy sê, “Ja, Pa.”

Toe sê hy, hy het geld vir haar in haar rekening betaal en hy hoop alles gaan goed met die kleintjie. Sy kon hoor hy't Tillie se naam vergeet, maar sy was so bly oor die geld dat sy dit oorgesien het.

Dis warm in Louis Trichardt. Dit voel nóg warmer as twee ure terug toe hulle laas gestop en in

die plaasdam langs die pad geswem het. Sandy in haar pantie en kort top. Sy kon net sowel kaal gewees het. Sam kon sy oë nie van haar afhou nie. Lien het met haar voete in die water gesit, die los korreltjies van die sementdam se rand het sy later hard uit haar rooi handpalms teen haar rok afgevee.

Een van die ouens op die bus sê hy't in Louis Trichardt grootgeword, en hy kry die drywer sover om na die publieke swembad toe te ry, deur die een buurt. Dis Saterdagmiddag en die strate is stil, almal kyk seker rugby.

Meeste van die klomp het weer die bietjie nugterheid van die damswem weggedrink met nog bier en wyn en die harde gejuig en gelag dein en sak soos die bus om die draaie van die buurt se strate ry, soos die ou vir die drywer die pad swembad toe wys.

Sam tokkel met sy vinger teen 'n koue bier tussen sy bene, en toe hulle stop, kyk hy by die venster uit na die groot groen grasperk om die omheinde swembad.

“Lyk lekker,” sê hy na 'n lang sluk. Hy kyk vir Lien wat langs hom sit. “Jy gaan seker die keer swem, né?”

“Ek't jou gesê ek't nie my costume gebring nie.”

Hy frons. “So what. Swem met jou bra en pantie, of skinny dip, moenie so serious wees nie. Hier.” Hy hou die halfgedrinkte bier na haar toe. “Drink dié, en cheer up.”

Sy trek haar gesig. “Ek wil nie bier hê nie.”

Hy buk af en haal 'n bottel wit wyn uit sy koelerboks en gooi 'n blikbeker vol. Hy vis vir ys in 'n plastieksak en gooi twee blokkies in. Sy sê nie sy het al meer as genoeg wyn in nie.

“Kom, bring dit saam,” sê hy en staan op, sy sien sy oog is op Sandy wat voor besig is om uit te klim, “Let's go have some fun!”

Buite staan almal in 'n ry voor die swembad se ingang. Daar's 'n Indiër-man in die betaalhoekie, hy lyk op sy senuwees. Dis vir haar snaaks om 'n Indiër op Louis Trichardt te sien. Sandy staan met 'n groepie joernaliste van die *Transvaler* en gesels, maar sy kyk elke nou en dan terug en smile vir Sam terwyl sy aanhou praat. Lien sluk groot slukke wyn.

“Ek dink nie die konsert gaan juis iets vir ons in Suid-Afrika doen nie,” hoor sy Sandy slim probeer wees. Sy praat met 'n ou. Lien het hom vroeër ontmoet maar sy kan nie sy naam onthou nie, hy lyk onvas op sy voete.

“Dis die hele wêreld vol, die konserte, all for a good cause, maar ek wed jou dit gaan nêrens in die local nuus wees nie,” sê hy vir Sandy.

Hy druk skielik vorentoe. “Hei, julle wat gaan aan daar?”

“Die ou vat sy tyd, hy sê hy't nie change nie,” sê iemand voor in die ry.

“She’s black,” sê hy, dof deur die gat in die glas, die Indiër wat Engels praat in Louis Trichardt. Dit raak al hoe weerder.

“She’s coloured, man,” sê iemand hard.

“She’s still not white,” sê die Indiër.

Lien skud die laaste bietjie van haar lou wyn op die gras uit. Almal drom nou om die hokkie saam, niemand staan meer in ’n ry nie. Dis doodstil. Die Indiër wys na die teken wat agter hom in die kantoor hang.

“Look what it says.” Hy tel skielik spoed op, staan op en loer sover hy kan deur die venster voor sy neus, sy mond naby die gat, soos ’n luidspreker. “And no alcohol allowed! Look!” sê hy en wys na die teken langs die ander een agter hom.

Daar’s ’n groot sweetkol op sy wit linnehemp onder sy bewende arm. Sy digte baard wip op en af soos hy praat.

“I don’t want any trouble,” sê hy en sit weer, sy arms gevou op die toonbank voor hom.

Die ou wat met Sandy gepraat het, druk vorentoe, Lien hoor hom iets sê van die konsert, hy wys agtertoe, met sy bier, na die klomp dronk jongmense.

Die Indiër lyk vir Lien ingedruk in die hokkie en die klein waaiertjie wat langs sy till staan, werk nie goed genoeg nie. Sweet loop langs sy slape af, hy los dit, hy’s seker gewoon daaraan. Die Noord-Transvaalse hitte. Sy wonder of hy elke nou en dan skelm ’n dip vat, hy wat ook nie wit is nie.

Die groepie begin sag onder mekaar te brom. Dis asof hulle geweet het wat om met een probleem te doen, reg was vir baklei, maar twee. Lyk een te veel vir hulle te wees. Die ou voor het opgegee, hy sak teen die hokkie se muur af met sy bier, sy kop hang op sy bors.

Lien stamp Sam sag teen sy skouer. Hy’t die bottel wyn in die een hand, sy bier in die ander een.

“Kom ons sit hier,” sê sy en wys na ’n plekkie langs die draad, ’n entjie weg van die gedrom, weg van Sandy se lang, patetiese gesig wat die heel tyd rondkyk na almal toe, almal se oë soek, simpatie bedel. Toe sy Lien se oog vang, kyk Lien weg, maar nie gou genoeg sodat Sandy nie haar smile sien nie.

Toe sy weer kyk, kyk Sandy vir Sam, maar Sam kyk vir Lien wat haar arm so gedraai en onder syne ingewikkel het, dat haar sagte bors teen sy ribbes skuur. Hy lag vir haar, druk haar stywer vas.

“Jy’s opgecheer, sê hy. “Kom ons gooi vir jou nog ’n bietjie wyn in.”

Sy kyk weer vir Sandy. Langgesig Sandy, Sandy met die wind uit haar seile. Stil Sandy.

“Ok, ok, just quickly then!” hoor sy die Indiër sê.

Sy kyk verby Sam wat styf teen haar en die draad sit, haar tweede koppie wyn is amper klaar en sy sukkel om te fokus. Dis bloedig warm. Die man is nou uit sy hokkie en sy sien hoe almal deur die ingang bondel, half struikel.

“Sjuut!” Hoor sy. Iemand giggel homself simpel.

“Leave your bottles inside, ok? Here in my office. Five minutes, I tell you. Just five. They’ll kill me if they find out.” Hy wuif vir Sandy. “You go in too, but five minutes!”

Sandy kyk in ekstase om haar rond, Lien kan sien sy’t ’n tand agter in haar mond uit en sy dink om dit later vir Sam te noem.

Sam lag hard en trek Lien regop. Sy’s onvas op haar voete, sy voel naar.

“Daar’s hoop vir ons land after all, lyk dit vir my,” sê hy. “Kom ons gaan swem, en jy ook!”

Hy gryp Lien aan die arm en hulle stap laaste deur die metaalversperring wat die senuweeagtige Indiër vir hulle oophou.

Lien spring in die yskoue swembad sonder om twee keer te dink, vintage rok en al. Die leë blikbeker nog styf in haar hand.

Dis laat toe hulle daar aankom. Die bus het ’n paar keer oorverhit, hulle moes weer stop, net voor hulle die grens oor is. Lien het op ’n stadion in die bus se gangetjie aan die slaap geraak en toe iemand haar per ongeluk wakkerskop kyk sy op in Sandy wat besig is om Sam se lang blonde hare te vleg.

“Kyk,” sê Sam toe sy haarself optrek en op die sitplek voor hom gaan sit, “ek lyk nes Bo Derek. Ek het braids.”

Toe hoor sy dit, die eerste klanke van Peter Gabriel se *Sledgehammer*. Sy kan dit amper nie glo nie. Dis beautiful.

Sam spring regop. Dis donker, maar iewers van agter af flits ’n lig skielik helder oor die mense in die bus, dit lyk soos ’n movie, soos ’n straal uit ’n vlieënde piering, iets uit ’n ander wêreld.

Almal word wakker, die bus vibreer van die harde dromme, sy ook, deur haar arms, van haar vingers wat om die sitplek se reling hou, op, in haar lyf in. Sy draai om en kyk terug, sy sien die groot **stadion** agter haar. Die strale kleure wat heen en weer oor alles flits. Almal kyk rond, begin opstaan, praat, lag, skree, soos stokkerige Pinocchios wat skielik lewendig raak. Hulle spring op, gryp ’n paar goed en druk by die bus uit.

Toe sy haarself weer kon kry, hardloop sy en Sam hand aan hand oor die oop veld na die **stadion** toe. Sy weet nie waar Sandy is nie. Sy hardloop so vinnig as wat sy kan, in haar vintage rok wat gekrimp het van die swem in Louis Trichard, weg van Sandy af, agter Sam aan. Sy voel

vry, wit, jonk en radikaal. Dis voel soos 'n revolusie. Waarvoor weet sy nie, maar dit voel lekker.

“Open up your fruitcage, where the fruit is as sweet as can be.” Sy en Sam skree hulle longe uit saam met Peter Gabriel.

***

Dit gaan toe beter as wat hy gedink het noudat sy ma by hom en die seuns ingetrek het. Sy praat partykeer selfs 'n paar sinne. Sy is beslis aggressief met hom, nie met die seuns nie. Skel hom partykeer uit oor die plaas, oor sy pa wat dood is. Maar die vroue by die kerk sê dis normaal vir iemand wat Alzheimers het. Sy bedoel niks wat sy sê nie, sy onthou niks.

“Kry vir jou enetjie daar by die kerk, Willem,” het Van Stenis vir hom nou die dag gesê. Hy sien die ou ook baie minder deesdae met dié dat hy sy ma ook nou nog heen en weer moet karwei. As dit nie kerk toe is nie, dan is dit na 'n vrouebidgroep toe, of vir toetse of iets by die kliniek.

“Daar's nog virgins in die kerk, hoor. Jy kan hulle train so na jou hand,” sê Van Stenis.

Toe Willem vir hom frons, lag hy net. “Ek sê nou nie jy moet gaan vir 'n jongetjie nie, man, dis nie wat ek bedoel nie. Jy's mos nie 'n pervert nie. Ons almal weet jy't beginsels.” Hy knipoog vir Willem. “Jy sal verbaas wees oor die ouderdomme van die virgins in die kerke. Van die NG tot die Jehovas deur die bank. Hulle spaar hulleself vir lank, hoor. Ek't so 'n girl geken. Sy was dertig. Wragtig. Dertig en nog 'n virgin.”

Later die aand het hy daaroor gelê en dink in die bed. Hy was bly toe hy sy oë toemaak dat dit nie Poppie is wat in sy kop opkom nie, maar die oulike blonde meisietjie van die kerk, die een wat sy ma saans kom bad. Hy moet uitvind hoe oud sy is.

I'm not aware of too many things
I know what I know, if you know what I mean
Philosophy is the talk on a cereal box
Religion is the smile on a dog

Edie Brickell and the New Bohemians

Tweede beste

“Enigiemand wat wil, kan saamkom,” sê Joe, “maar dis meestal net ’n klomp studente en koerantmense wat gaan. Jy sal uit voel.”

“Wil jy hê ek moet kom?”

“Ek sê mos enigiemand kan saamkom.” Hy haal sy skouers op, sit terug in sy stoel en kyk by die groot vensters uit.

Sy stoot haar bord kos weg, die aartappels en boontjies proe aangebrand. Sy kyk om haar rond. Die kantien is vol dié tyd van die dag. Die ry mense voor die metaalkosbakke staan by die deur uit. Almal gesels en lag. Sy volg Joe se oë deur die venster uit. Hoë grys geboue en agter in die verte bult ’n mynhoop se breë rug deinserig uit.

Sy kan nie glo hy was amper op sy knieë voor haar ’n week terug nie, hy’t haar gesmeek om hom weer ’n kans te gee. Hy en Clara is uit, sy sal nooit verander nie, het hy gesê. En hy dink sy is eintlik gay. Hy sal Lien se naam op sy voorkop tattooëer het hy belowe, so reg is hy om te commit, Tillie is ook in die deal, geen probleem nie. Sy kyk vir hom. Nou is hy weer sy ou self. Vol kak. Sy mis Sam, happy-go-lucky Sam wat nou met Sandy afgehaak het.

“Ek wil graag gaan,” sê sy ná ’n rukkie en kyk vir hom. “Ek sal iemand kry om na Tillie te kyk.”

Hy sê niks. Sy vat sy hand op die tafel.

“Johannes Kerkorrel, die Cherry Faced Lurchers, Koos Kombuis... wanneer gaan daar ooit weer so iets wees, Joe?”

“Wat gaan jy daar maak?”

“Ek gaan konsert kyk! Watse vraag is dit!”

“Ek gaan werk.” Hy kyk weer by die venster uit. Hy trek sy hand uit hare en vou sy arms oor sy bors. Hy leun terug en wieg op sy stoel.

“Jy’t nie geld om te gaan nie,” sê hy, “en ek kan jou nie help nie.”

“Dit kan nie baie wees nie. Ek sal by die restaurant wyn drink voor ek kom,” sê sy. “Dis verniet.”

“Werk jy Saterdagand?” Hy kyk weer vir haar.

“Ja. Maar die bands begin anyway mos eers later te speel. Ek sal jou nie pla nie, as dit is waarom jy worry. Jy kan werk.”

“Met wie gaan jy uithang? Jy ken nie een van die joernaliste of fotograwe nie.”

“Jy’s daar.”

Hy sê niks, wieg op sy stoel, kyk buitentoe.

“Ek moet gaan werk,” sê hy en staan skielik op.

“Sien ek jou later?”

“Ek sal bel.”

Sy is nie ’n goeie waitress nie. Sy trek drie keer ’n week en een keer oor ’n naweek haar swart broek en wit hemp aan, maak haar bruin gepermde hare styf in ’n poniestert agter haar kop vas, bind haar wit voorskoot voor die vistenk om haar lyf en probeer geïnteresseerd lyk.

Elke aand leer sy die name van die verskillende soorte visse. Die eienaars sê hulle moet vir die customers sê die visse is daardie selfde middag vars van Mosambiek of die Wilde Kus af ingevlieg, alhoewel almal weet dit lê al weke yswit in die inloopvrieskas. Ook garnale, mossels, alles kom gevries aan, behalwe partykeer ’n sak lewende krewes.

“Ek wil vanaand elke lieue kreef verkoop hê, meisies,” sê Costas dan, een van die vier eienaars, wanneer hulle sesuur vergadering hou, voor hulle hulle seksies vir die aand kry, hulle wynglase en eetgerei blink vryf, kyk of die sout- en peperpotjies vol en die servette skoon en reg gevou is. “Julle weet die goed leef nie lank buite soutwater nie.”

Hy gooi die krewes altyd vir die aand saam met die visse in die groot vistenk. Die gaste “uhm” en “ahh” dan wanneer hulle verbyloop na hulle tafels toe en die oranje krewes se tentakels in die donkerblou tenklig sien spartel soos hulle agter die klein plastiekkasteel, die skatkis en wiegende seewiere probeer wegkruip.

Sy ken die name van die verskillende likeurs nie goed genoeg om aan die klante voorstelle te maak nie, soos watter likeur is dalk goed om wanneer te drink en saam met wat nie, of sônder wat nie.

Die bestuurderes het gefrons toe Lien eendag vir haar sê sy gee nie om wat die name en die details van die likeurs is nie. “Jy móét omgee,” het sy gesê, “jy het nie ’n keuse nie. Anders fire ek jou.”

Die verskillende tipes wyn is ook ’n probleem. Sy het nooit besef daar is so baie om van te kies nie. Casal Garcia ken sy goed, dis amper soos sjampanje met al sy borreltjies. Sy’s mal daaroor. Dis haar favourite. Van Casal Garcia kan sy customers vertel, bietjie verduidelik, as sy moet: van die teksture wat sy optel, die fyn geure wat sy raakproe soos die borreltjies ná elke sluk op haar tong oopbars, van die baie nuanses vasgevang in die ligte blou bottel wat net uitkom ná die derde glas wanneer haar kop begin draai. Hulle het haar al die fancy woorde geleer. Meer as dit, is vir haar moeite.

Laat in die aand lê sy partykeer en dink daaroor, oor haar lewe. Sy dink aan wat sy sal sê as iemand haar sou vra oor hoekom sy ’n so slegte waitress is, hoekom sy nie omgee oor haar werk nie, party sal dalk vra hoekom sy haar lewe so sleg lei, soos Brenda vir een. Die gemors wat sy daarvan maak. Sy dink sy sou gesê het dis alles net ’n practice run, dis oefen vir haar regte lewe wat nog kom. En, die dag as dit kom, dalk as Joe haar eendag vra om by hom in te trek, dan gaan sy alles reg begin doen, want dan kyk iemand, iemand gee om.

“Ek doen vryskutwerk vir hierdie nuwe Afrikaanse koerant,” sê Joe. Hy loop so ’n entjie voor haar uit. Hulle is af in Sauerstraat en op pad Markteater se kant toe, hy sê hulle is in die ou Standard Bank gebou in Newtown.

“Hulle is radikaal.” Hy kyk nie om na haar toe nie. “Hulle verteenwoordig Afrikaners wat oopkop is, anders dink.”

Dit klink soos iets wat sy dink Clara sou sê, iets wat hy by haar gehoor het. Sy sê niks, maar hy wag nie vir haar om iets te sê nie. Hy’s te opgewonde, Lien kan sien. Wanneer hy só raak, raak sy Afrikaans ook al hoe meer hoogdrawend, en korrek, dan klink hy soos die tipe mense wat sy dink hy nie wil wees nie, maar sy dink nie hy dink so nie.

“Dis jammer jy kan nie skryf nie, of foto’s neem nie, sê hy en kyk vinnig terug na haar toe. Hy lyk mooi met sy groot leersak oor sy skouer, sy donkerblou oë en lang blonde hare. Hy het sy tweedehandse corduroy-baadjie aan, en sy uitgewaste Levi’s. “Jy kon dalk werk gekry het daar, deelyds, hulle soek skrywers.”

“Ek weet darem bietjie van kuns af,” sê sy sag.

Sy weet nie of hy haar gehoor het nie, hy antwoord nie.

Dis stil toe hulle daar aankom. Almal is agter hulle computers aan die werk. Dis amper soos om in ’n kerk in te stap, daar’s ’n gewyde gevoel, heilig. Sy loop agter Joe aan, kyk nie

links of regs nie, hier en daar skuif 'n stoel, sy vang een ou se oog, hy't 'n sigaret tussen sy lippe, sy sien sy kop is op 'n ander plek.

Haar gepermde hare voel skielik uitspattig, haar make-up aangeplak, haar bruin lipstiffie goedkoop. Haar jeans is te styf, haar wit hippie-bloes te laag oopgeknop. Almal lyk so casual, baie cool. Die enigste twee vroue wat sy sien, lyk jonk met skoon gesigte, nie puisies nie, hulle het nie make-up nodig nie. Bruin hare, altwee, natuurlike krulle, hulle hoef nie te probeer nie. Toe die een opstaan, kyk sy vir haar, net vir 'n sekonde vang hulle mekaar se oë, maar dis genoeg vir Lien om te sien dat sy weet sy's nie een van hulle nie. Sy lyk slim. Ongeïnteresseerd. Clara lyk seker so.

In 'n kantoor in die hoek sit 'n jong vrou agter 'n lessenaar. Sy kyk Joe op en af toe hulle inloop, sy hou van hom, dis duidelik. Sy kyk skaars vir Lien. Hy stel haar ook nie voor nie, hulle praat oor werk, geld. Oor politieke goed. Oor townships en straatname wat sy nie ken nie.

Op pad uit loop hulle verby 'n klompie ou lessenare wat teen mekaar in een hoek gedruk is. Agter teen die muur is 'n groot poster van Johannes Kerkorrel. Lien gaan staan. Sy kyk vir drie mans wat voor die poster staan en gesels. Een kom na haar toe aangestap, hy't 'n baard, hy's vriendelik. Hy like nice.

“Hallo,” sê hy. “Ek's Hugo.” Hy steek sy hand uit. “Wie's jy?”

“Lien.”

“Wat kom maak jy hier, kom jy ons help skryf?”

“Nee.” Sy kyk af. “Ek's saam met my vriend hier.” Sy wys na Joe wat by die deur staan. Sy sien hy frons. “Hy's die skrywer.”

“O.” Hy lyk teleurgesteld. “Wat's jy dan?”

“Ek weet hoe laat dit is sonder om op 'n horlosie te kyk.” Sy kan nie glo wat uit haar mond uit kom nie. Sy kan sien hy ook nie.

“Wat?”

“Ek oefen dit.”

Hy kyk terug na die ander twee mans wat in die hoek onder die Johannes Kerkorrel-poster staan en gesels en toe weer terug na haar toe. Hy sê eers niks, Lien voel hoe sy bloos, voel sy oë op haar, al kyk sy af vir haar voete.

“Nou maar, hoe laat is dit?” vra hy.

Sy kyk op.

“Moenie op jou horlosie kyk nie!” sê hy en wys met sy sy vinger oor die lessenaar na haar toe.

“So. Hoe laat is dit?” vra hy weer.

“Ek’s partykeer so paar minute uit, die kant toe en daai kant toe,” sê sy.

Hy glimlag, en al is hy kort en kan sy nie sy gesig deur sy digte baard uitmaak nie, hou sy van hom. Hy’s nice, sy kan sien. Sy glimlag skielik, minder op haar senuwees, en maak asof sy dink, tik haar voorvinger teen haar lip en kyk op na die pragtige hoë plafon, vol tierlantyntjies.

“Mmmm,” sê sy en begin uitwerk wanneer sy die laaste keer op haar horlosie gekyk het, hoe laat dit was toe Joe haar kom haal het, sy weet altyd, want hy’s gewoonlik laat, sy probeer onthou hoe dit voel wanneer sy wag, hoe lank dit so voel en toe sê sy, “Dis kwart oor twaalf!”

Hy kyk op sy horlosie, sy sien sy arm is net so harig soos sy baard.

“Jislaaik!” sê hy en kyk weer om. “Die girl lees die tyd julle... uit haar kop uit!”

Hy lag hard en loop terug na die ander twee toe. Toe Joe haar aan die arm daar uitlei, sien sy hulle kyk haar agterna, Hugo waai met ’n groot glimlag, die ander twee staan stil, met fronse.

“Moenie my naam gat maak nie, Lien.” sê Joe toe hulle buite is. Hy is briesend waar hy voor haar staan, haar arm nog styf in sy greep. Dis seer, en sy voel na aan trane.

“Die mense hier is intellektuele mense. Hulle werk met ernstige sake in die land. Toon bietjie respek en hou jou ligsinnigheid vir wanneer jy mense met jou voorskoot aan bedien.” Hy los haar arm so vinnig dat sy amper oor haar eie voete val en hy loop weer voor haar uit. Sy stap agterna en vryf oor haar arm.

“En lees bietjie die koerant, enige fokken koerant, dat jy nie so altyd so oningelig is nie, dan het ons dalk volgende keer iets om oor te praat, voor en na seks,” sê hy sonder om terug te kyk.

“Hy dink ek is dom.”

“Net omdat jy nie koerant lees nie, maak jou nie dom nie,” sê Melissa. “Hy’s ’n rassis.” Lien is geskok, Melissa glimlag vir haar. “Dalk nie teenoor die swartes nie, maar teenoor die Engelse. Het jy nie agtergekom hoe ’n issue hy oor ons het nie?”

“Hy’t dan ’n Engelse girlfriend gehad.”

Melissa snork. “Seks is ’n ander ding, mans ken nie boundaries daar nie, anything goes.”

“Ek’t nie geweet jy’s so sinies nie,” sê Lien. “Anyway, ek het gister al die koerante gekoop. Die *Vrye Weekblad* ook”

“Die *Vrye Weekblad*?”

Sy verstaan die Afrikaners se identiteitskrisis nie, het Joe eenkeer oor Melissa gesê toe hulle in Jamesons gesit het. Hulle het na 'n nuwe band geluister, Mango Groove, Melissa het gaan dans.

“Ken jy nie die koerant nie?” vra Lien. “Dis 'n nuwe alternatiewe Afrikaanse koerant. Joe freelance vir hulle.”

Melissa haal haar skouers op en staan weg van die groot vistenk af, oë op haar tafels. Dis Vrydagaand en die restaurant is vol. Melissa haal haar boekie en pen uit haar voorskootsak. “Tafel tien is reg om te order,” sê sy en begin soontoe stap. “Ek lees net *The Star*, elke aand.”

Dis omdat Melissa nie 'n kind het nie, dink Lien. Omdat sy 'n laerskool-onderwyseres by 'n township-skool is wat deelyds waitress vir sakgeld, of om vir haar iets nice te koop by Reminiscene in Melville, hulle favourite vintage shop. Sy bly al vir drie jaar by haar Engelse boyfriend, Gary, in Yeoville, hy's 'n fotograaf en Lien was al by baie van hulle paarties saam met hulle leftie-vriende. Dis al waarom hulle praat – politiek. Melissa is links gebore, dis in haar bloed, nes baie ander Engelse mense, hulle hoef hulleself nie te herontdek nie, hulle is van kleins af liberaal, hulle weet wie hulle is. Hulle is gemaklik in hulle velle. Nie soos party Afrikaanse mense nie. Dis asof hulle velle nie ver genoeg kan rek nie. Hulle is ongemaklik, hulle sukkel, baklei, hulle jeuk, gedurig. Sy ook. Melissa het nie 'n clue nie. Joe is reg. Hulle het dit maklik, die klomp Engelse. Hulle identiteit is uitgesort.

Later, toe dit stil raak, trek Carlos haar die kombuis in en praat met haar in die verste hoek. Sy moes geweet het dit kom. Hy moan met haar oor haar hare.

“Wat het jy aangevang?” Hy praat sag en kyk kwaai na die chefs wat onder mekaar fluister en loer na waar hulle staan. “Dink jy jy kan so kom werk? Jy kan bly wees Dean is nie hier nie, hy sou jou op die plek gefire het. Laat dit ordentlik sny more, wát van jou hare oor is, anders hoef jy nie terug te kom nie. Dié's 'n upmarket restaurant, nie 'n....” Hy wys rond met sy hande. “... hospitaalkantien nie. Jy lyk siek. Dis jou laaste kans.”

Hy loop weg en wys vir die ouens in die kombuis om aan te gaan. Lien loop agterna. Melissa wag vir haar voor die vistenk.

“Wat sê hy?”

“Hy sê my hare lyk terrible.”

“Hy's reg. Dit lyk asof jy luise het. Jy lyk soos 'n urchin in 'n movie, een wat sy eie hare gesny het.”

“Ek hét my eie hare gesny, en ek hou van dit, ek kon net nie agter lekker bykom nie,” sê sy en haal haar voorskoot af. Hulle loop na die staff-tafel toe waar almal altyd saam eet ná 'n

skof, Carlos het al die eerste bottel wyn oop en wink hulle nader. Hy smile. Dit lyk asof hy klaar oor die ding met haar hare is.

Toe sy iewers ná een in die oggend by Joe se woonstel aanklop, is sy onvas op haar voete, val sy in sy arms toe hy die deur oopmaak, ignoreer sy sy weggedraaide gesig, en voel oor sy lyf.

“Jy stink,” sê hy. “Klim eers in die stort.” Hy stoot haar weg, loop terug na sy kamer toe, en draai skielik om.

“Wat het jy met jou hare aangevang? Jy lyk soos ’n brandsiek hond.”

“Ek het dit vandag self gesny, ek was moeg vir die perm,” sê sy. “Hou jy nie daarvan nie?” Sy vryf haar hande deur haar kort hare.

“Het jy so gaan waitress?” Hy skud sy kop. Sy lag. Hy’s altyd so ernstig.

“Jip, ek’t ’n lekker vet tip gekry by iemand wat gedink het ek het kanker.”

Sy lag weer.

“Dis nie snaaks nie,” sê hy en loop aan kamer toe.

Dat sy later niks voel toe hulle seks het nie, hy wat bo-op haar en binne-in haar, dof en ver voel, blameer sy op die baie wyn in haar lyf.

“Volgende week is dit die eerste Voëlvykonsert,” sê sy toe hy minute later hygend langs haar lê, haar oë op die plafon. “By die Countdown-klub.” Dis al iets interessants wat sy raakgelees het toe sy deur die *Vrye Weekblad* geblaai het, verby die heavy politiek en al die intellektuele stories oor slim Afrikaners, dom Afrikaners en ’n storie wat Joe geskryf het en waarvan sy nie kop of stert kon uitmaak nie, toe kom sy op die artikel af oor die groepie jong mans wat in Afrikaans anti-apartheid rock-liedjies sing. Een lyk nogal cute.

“Pas op net dat jy nie te vroeg peak nie,” sê Joe en draai op sy sy, gesig na die muur toe.

Sy sê niks, sy weet nie wat hy bedoel nie.

Hy sê dis te laat toe sy hom vra hoekom, een aand by die Harbour Café in Yeoville.

Hy’t haar kom haal na haar waitressing-skof. Hy doen dit nie gewoonlik nie, sy moes geweet het.

Te laat vir wat? Wil sy hom vra terwyl sy afkyk haar halwe plastiekglas wyn in. Die Harbour Café is cool, hier is plastiekglase cooler as kristal. Dis heeljaar Kersfees hier, stringe flikkerende liggies krul oral in die binnetuin teen die bome uit, die takke op, en as een string liggies blaas, hang dit net daar, forever after, want dis cool.

Het my oë te laat oopgegaan? Het ek te laat begin koerantlees? Te laat interessant vir jou geraak? Maar sy sê niks, en hy wil nie vir haar kyk nie, hy kyk oral om hom rond, na almal, die

meisies met hulle stywe fifties geblomde rokkies wat net bo-kant die knie sit, met hulle dikhak swart oprygskoene, party met stukkende fishnets aan, so asof hulle rebelleer teen mooiwees, hulle deurmekaar gepermde hare, party het lipstiffie aan wat lyk asof dit vars gesmeer is, oor die rande van hulle monde. Hulle wil mooi wees, maar ook nie, nie obviously nie, hulle's eerste cool, dan, dalk mooi. Hang af. So cool is hulle. Die liberale Engelse girls. Cool gebore, nie soos sy nie, 'n Afrikaanse girl wat probeer cool wees nie. Al haar vriende is Engels, sy ken nie Afrikaanse girls nie, net Santie van skool af. Santie wat een van die dae trou. Die twee Afrikaanse meisies saam met wie sy waitress, tel nie. Hulle bly by hulle Engelse boyfriends iewers in Randburg. Stad-toe-gaan is nie 'n opsie vir hulle nie, dis te gevaarlik.

“Ons is te verskillend, Lien,” sê hy.

“Jy's 'n asshole,” sê sy skielik, uit die bloute van onse hemel, dink sy. Sy weet sy's dronk, wanneer sy so begin slegte rympies maak as sy kwaad word, net solank sy dit net nie begin hard opsê nie.

“Wat?” sê hy.

“Fok jou,” is al wat sy uitkry voor sy opstaan en uitloop. Sy dink nie sy het dit al ooit vir iemand gesê nie, fok jou. Dit voel lekker, bevrydend, sy voel radikaal, Engels, sy wens die professor was daar, nou, dan sou sy vir hom gesê het, fok jou professor, fok jou Schalk, fok jou Nikos, fok julle almal, Sam ook. Sy gryp oral om mense se knieë vas soos sy uitloop, dis gepak, die tafels is vol, mense sit oral op die rande van die blombeddings, haar bene is lam, haar kop draai.

Hy kry haar later buite waar sy met 'n groep ouens op die sypaadjie sit en gesels. Hulle gooi die heeltyd vir haar wyn in, sy lê teen een se skouer.

Toe Joe haar aan die arm regoptrek en met haar wegloop kar toe, haar met sy arm om haar lyf regop hou, hoor sy hulle agterna roep. Engelse ouens sê Lien baie mooier as Afrikaanse ouens, dink sy. Halleluja, halleluja. Haa-lehe-luhu-jaa! Toe Joe haar arm hard druk, so hard dat sy skree, weet sy die hallelujas was hardop.

Melissa gaan saam met haar konsert toe, sy sê sy't niks om te verloor nie en Gary is weg op 'n shoot in Botswana. Hulle drink twee bottels Casal Garcia na hulle skof by die werk uit en ry met oom Hendrik se mini tot by die Markteater. Op pad sing hulle hard saam met Stevie Nicks, Lien slaan die stuurwiel met elke woord en Melissa klap haar vingers in die lug. Die vensters is oop, dit voel of almal hulle kan hoor. Die huise en geboue vlieg verby al die pad van Melville af, deur Braamfontein, oor die brug. *Baby, you'll come knocking on my front door, same*

old line you used to use before, I said ya, well what am I supposed to do, I didn't know what I was getting into, stop dragging my, stop dragging my, stop dragging my heart around. Oo boo boo!

Dis vol toe hulle by die Markteater aankom. Hulle parkeer ver.

“Ek verstaan nie die ding nie,” sê Melissa terwyl hulle naderloop, haar arm deur Lien s’n gevleg, hulle leun teen mekaar. Die musiek raak al hoe harder. Die klanke klink rou en kwaad, bakleierig, kortaf en hartseer. Dit klink vir Lien bietjie soos Joy Division se *Love will tear us apart*. Dis Joe se favourite song, hy’t dit vir haar op ’n mixed tape gesit, toe hulle weer opgemaak het, saam met ’n Edie Brickell song, iewers tussen Clara. Hy’t gesê die Edie Brickell song laat hom aan haar dink.

Lien het haar lang tweedehandse swart rok met swart oprygskoene aan en bruin lipstiffie is oor haar lippe gesmeer. Sy’t haar rok in die badkamer by die restaurant aangetrek na hulle skof. Melissa het nog haar swart broek en wit hemp aan – soos sy gewaitress het, net sonder haar voorskoot. Sy loop met haar een hand diep in haar broeksak gedruk, haar swart hare agter haar ore, en as Lien nie van Gary geweet het nie, sou sy gedink het sy’s gay.

“Wow, dis ’n revolusie,” sê Lien. Sy gryp Melissa se arm stywer vas toe sy amper oor die sypaadjie val en hulle gaan sit en giggel eers tussen die rye geparkeerde karre voor Melissa haar optrek en hulle verder stap. Lien se oë soek Joe se lang ponytail deur die gros mense.

“Dis nie vir *my* ’n revolusie nie, dis meer soos ’n gryp na grashalms,” sê Melissa, skielik ernstig. “Dit gaan niks verander nie, dit gaan net die politici afpis.” Sy klink soos sy altyd klink as hulle om haar en Gary se eetkamertafel politiek praat. Soos grootmense wat alles sien en alles verstaan. Soos mense met opinies, wat seker van hulle saak is, wat weet hoekom mense dinge doen en of dit ’n goeie of slegte ding is. Sy voel altyd soos ’n pasgebore baba as sy so na hulle sit en luister, saampraat is iets wat sy nooit doen nie, of eers oor dink nie. Behalwe nou.

“Is nie. Dis ’n manier vir verligte jong Afrikaanse mense om te sê hoe hulle voel, Melissa, oor apartheid, oor hulle identiteit.” Dit klink nie soos haar stem nie, of iets wat sy sou sê nie. Sy’t dit raakgelees toe sy vinnig oor die Voëlvry-artikel gekyk het. “Afrikaners is nie almal konserwatiewe rassiste soos die wêreld van ons dink nie, ons moet dit fix, ons image verander.”

Melissa sê niks. Hulle stap stil by die ingang in, wys hulle kaartjies en gaan staan agter in die groot saal. Die musiek is woes. Sy’t nog nooit so baie dronk jongmense op een plek gesien nie, en so baie in Afrikaans hoor sing en vloek nie. Almal dans, bottels bier en wynglase is hoog in die lug gedruk. Die musiek is aansteeklik en sy sien Melissa glimlag. Dis te hard om te praat en sy’s bly. Sy weet nie wat om nog te sê nie. Wat daar is om nog te sê nie. Dit lyk of dit alles

anyway besig is om te gebeur. Sy wys vir haar bar se kant toe en toe Melissa knik, stap Lien oor en koop twee glase wyn.

Sy weet hulle het seks gehad toe sy Sondagoggend wakker word en hom in haar bed sien lê, sonder 'n draad klere aan. Sy kan nie sy naam onthou nie, sy dink nie hy't haar gesê nie.

Sy gooi in die badkamer op, ruik die wyn in die geel strale wat uit haar keel skiet. Dit maak haar weer naar. Ná 'n rukkie gaan sit sy op die koue vloer langs die toilet, kyk af oor haar kaal lyf en trek haar bene styf teen haar bors vas.

Sy begin onthou: die vorige aand, die konsert. Sy druk haar gesig teen haar knieë, hou haar bene styf vas. Sy en Melissa het stry gekry, omdat Melissa gesê het Voëlvry is jong Afrikanermans se wank.

“Voëlvry!” het sy aangegaan, “It says it all! Are you blind and deaf? Wys my een vrou op die verhoog, Lien!” het sy geskree, “Net een! Hulle almal staan rond soos 'n klomp groupies om die stage! Worshipping the guys. En almal is wit! 'n Klomp wit boerseuns wat hulle toys gooi! Die Afrikaanse girls doen nog steeds net wat hulle altyd met hulle mans doen, put them on a pedestal and then act all surprised when they get fucked over. Time and time again. Net soos jy.”

Melissa het haar gesig wild getrek soos sy gepraat het, Lien kon spoeg in haar mondhoeke sien aanpak, haar oë was rooi. Dit het gelyk of sy hondsdelheid het.

“Joe was reg oor jou!” het sy teruggekap. “Jy't nie 'n clue nie! Dis maklik vir jou om te praat. Jy's 'n lesbian en 'n feminis!” Sy't haarself teruggehou om nie vir Melissa ook fok jou te sê nie.

“En jy dink dis 'n belediging?” Melissa het haar kop geskud en gelag. Sy't haar vinger teen Lien se bors gedruk. “That just proves it. Jy weet nie waarvan jy praat nie. Joe was ook reg oor jou, Lien. Jy's dom.”

“Nee, jy's die een wat dom is, Melissa,” het sy gesê, bly dat sy iets geweet het wat Melissa nie weet het nie. “Hulle is nie almal Afrikaans nie, oukei.” Sy onthou sy't met haar glas wyn verhoog toe gewys en die helfte oor iemand se kop uitgegooi. “James Phillips is Engels... vir een.” Sy't ander name probeer onthou, sy weet daar was nog, maar sy kon nie. “Dis nie al nie, oukei... ek weet, o, en klink die Cherry Faced Lurchers miskien vir jou Afrikaans, hê?”

Melissa het net haar kop geskud, so asof sy jammer is vir haar, en toe is sy daar uit. Hoe sy by die huis gekom het, weet sy nie maar Lien het nog 'n glas wyn gekoop en is toe vorentoe, verhoog toe, tussen almal deur, tot sy hulle gesien het, Joe en die lang blonde meisie, toe het sy gaan stilstaan. Hulle was reg voor, amper teenaan die verhoog, sy aan sy met die ander

joernaliste en fotografe. Hulle het amper soos 'n tweeling gelyk. Sy arm het styf om haar skraal lyf vasgehou toe sy vorentoe geleun het om foto's deur haar groot kameralens te neem. Die meisie ken duidelik haar storie. Lien wou aanhou loop, met hom praat oor alles wat Melissa gesê het, by hom gehoor het dat dit nie so nie, Joe moes sê Melissa is die een wat dom is, nie weet nie, wat nie 'n clue het nie. Sy wou hoor alles is oukei, sy ook.

Toe sien sy haar, Karla Krimpelien, 'n girl op die stage. Met 'n kitaar, en 'n stem. En 'n bos swart krulhare. Beslis nie 'n groupie nie. Seker Engels. Sy't die regte attitude, dis vir seker. Dis toe dat Lien so gedans het dat sy skoon van Joe vergeet en die ander ou se oog gevang het.

Sy moes langs die toilet aan die slaap geraak het, want toe sy opstaan en terugloop kamer toe, is hy weg. Klere en al.

Sy draai laat Sondagmiddag by Brenda se oprit in Triomf in om Tillie te gaan haal.

Toe sy uitklim, sien sy Brenda met Tillie in haar arms op die stoep staan. Al twee waai eers met groot glimlagte, en toe frons Brenda. Tillie begin te huil. Sy onthou skielik haar hare en vryf oor haar kop.

Dis warm, maar soos sy nader stap, begin haar tande op mekaar te klap van die koue wat skielik van iewers binne-in haar lyf begin het.

“Ek hoort nêrens nie, Brenda,” sê sy later. Sy weet sy's nog babelas, sy weet sy kry haarself jammer, maar sy kan nie help nie.

“Ek's 'n slegte ma,” sê sy.

“Jy's 'n jong ma.”

“Ek's nog steeds 'n slegte ma.”

“Ek kan sien,” sê Brenda na 'n lang stilte.

Lien kyk vir Brenda oor Tillie se kop wat op haar skoot aan die slaap geraak het. “Wat?”

“Jy's nie lekker nie. Al vir lank nie.”

“Ek't gedink om in 'n kibbutz in Israel te gaan bly, vir 'n rukkie.”

Brenda frons. “Dis uit die bloue. En Tillie?”

“Ek gaan haar saamvat. Ek's gehoor daar is kleuterskole daar. Ek't nou die dag van die werk af vir een van die kibbutse gefax. Ek dink ons moet wegkom van alles af. Ek wil oor begin. Probeer ophou foute maak.”

Brenda sug. “Mens kan net soveel keer oor begin,” sê sy. “Almal maak foute.”

“Ek, lyk my, meer as ander.” Lien kyk nie vir haar nie. Sy streel oor Tille se sagte hare, soen haar voorkop.

“Wat van Tillie se pa?”

Lien haal haar skouers op. “Ek dink nie hy sal omgee nie. Hy ken haar nie.”

Brenda sug weer. “Een ding weet ek, Lien, en dis dat weghardloop nie help nie. Ek het *dit* ten minste al in my lewe uitgefigure gekry. As mens net die eerste stap reg vat, dan val die res in hulle plek, waar dit hoort. Dis soos magic.”

Lien glimlag vir Brenda, sy voel die trane vlak onder haar oë. Sy waardeer dat Brenda haar taal so meng.

***

Op pad Bosmanstraat toe het sy by die OK ’n koek gaan koop, ’n lemoenkoek, haar ma is mal daaroor.

“Wat gaan jy daar doen, Vera?”

“Ek gaan iets van myself maak, Ma.”

Haar ma skud haar kop en breek ’n stukkie van die koek met haar vurkie af. “Ek sal seker nooit die einde daarvan hoor nie.” Sy vat ’n hap en kyk by die venster uit, so asof sy met haarself praat. “Het jy nou jou teken gekry?”

Vera glimlag. “En ek gaan seker ook nooit die einde dáárvan hoor nie.”

Hulle sit vir ’n rukkie in stilte.

“Ek’t gehoop Lien gaan anders uitdraai,” sê haar ma.

“Ma oordryf,” sê sy sag en en staan op.

“Wanneer het jy laas met haar gepraat, Vera?” Haar stem is beskuldigend. Vera kyk af.

“Praat help nie altyd nie Ma. Partykeer is iets anders nodig.”

“Soos wat?”

“Ek weet nie, ek sal sien.”

“Wat sien?”

“Ek sê mos vir Ma, ek weet nie.”

Toe buk sy en soen haar ma op haar voorkop. Sy kyk op, haar oë lyk vir Vera hartseer.

“Kom kuier wanneer Ma lus is. Dis nie ver nie. Ek sal bel.”

’n Rukkie later is sy daar weg, die volgelaaide karretjie trek swaar Randfontein se brug oor, deur die dorp, verby Uncle Harry’s se padkafée en die stadsaal oorkant. Sy krap op die sitplek langs haar vir ’n sigaret in haar handsak.

***

En toe eendag, sien hy haar aangestap kom, so uit die bloue, deur die venster, tussendeur die agterstevoor letters van die winkel se naam. Hy staan regop, vryf selfs sy oë. Kan nie wees nie. Sy hart begin vinniger te klop. Hy glimlag en stap om die toonbank deur toe. Hy leun teen die kosyn en kyk vir haar waar sy vir die verkeerslig wag om groen te raak. Hy trek sy vingers deur sy kuif.

Karre ry voor haar verby en tussendeur sien hy haar lang swart hare teen haar wang waai, haar groot donker bril. 'n Trok kom stadig aangery en vir 'n paar sekondes kan hy haar glad nie sien nie. En toe die trok verby is, is sy weg. Hy staan regop en frons. Kyk rond. Hy loop uit en drafstap oor die sypaadjie, na waar hy haar laas gesien het, staan op die hoek in haar spore, kyk links en regs.

Toe sien hy haar verder aanstap. Waar gaan sy heen? Hy hardloop oor die rooi verkeerslig, karre toet vir hom, hy waai vir hulle, glimlag skeef vir 'n vrou in 'n groen bakkie en begin drafstap toe hy haar weer veilig in die oog het. Sy lyk goed, so van agter af, dink hy. Na 'n rukkie gaan staan hy stil. Kyk haar agterna totdat sy twee blokke verder om die hoek verdwyn. Dis nie sy nie. Hy't vergeet Vera het haar hare lankal gesny, kort, en sy kleur dit nie meer swart nie. En, toe hy haar laas gesien het, was haar heupe heelwat breër.

Met sy hande in sy broeksakke draai Willem om en soos toe hy 'n kind was, bokspring hy rondom die rande van die sement-sypaadjeblokke, al die pad terug winkel toe.

***

Dis laat toe sy agter Brenda se kar in die oprit stop. Triomf voel vir haar nog relatief veilig in vergelyking met die res van Johannesburg. Nie dat sy iets van die res van Johannesburg gesien het nie, maar Lien het haar vertel van deesdae se hoë mure en die elektriese heinings wat mense om hulle erwe opsit.

In Triomf is die muurtjies voor die huise nog laag, meestal van beton, en daar's 'n blink voosheid aan die plekke wat haar bietjie aan Randfontein en Pietersburg laat dink. Mens kan nog inry in party van Triomf se erwe, so sonder hulle hekke. Dis asof sy dit alles vir die eerste keer raaksien, die bekendheid sien. Dalk kan mens enige plek in die wêreld tuis voel, dink sy, as jy weet waarvoor om uit te kyk.

Sy klim uit nes die voordeur oopgaan en sy Brenda onder die helder stoeplig sien staan, in die verte lyk dit of sy glimlag.

“Kom in,” sê Brenda en wink haar nader. “Ek wag al heelmiddag vir jou. Jy’s laat. Jy kan jou tasse later uithaal. Dis als in die boot, nè?”

“Ja.” Vera stap agter haar die huis in. “Ek het eers by Lien omgegaan.”

Brenda gaan staan in die sitkamer en kyk vir Vera.

“O?”

Vera haal haar skouers op. “Ek was bekommerd oor haar, na jy gebel het.”

“O... En hoe gaan dit nou daar?”

Vera gaan sit op die bank. Sy’s moeg. Dit was ’n lang dag vol van mense, vol van praat. Sy’s nie gewoond daaraan nie.

“Ons was nog nooit goed met praat nie, ek en sy. Veral nie met mekaar nie.”

Brenda gaan sit oorkant haar. “Wel, julle moes iets gesê het. Wat nou van haar kibbutz-planne?”

Vera skud haar kop. “Ek’t eers vir haar gesê die plek waar sy nou bly is nie reg vir haar en die kleintjie nie. Dis naby die hoofpad, dis baie raserig en dis nie veilig nie. Sy’t skaars meubels. As sy my net gesê het. Ek het so baie nou verkoop. Al haar goed is ou goed, vreemde mense se goed.”

“Sy’t haar eie smaak.” Brenda glimlag. “Maar wat sê sy van die kibbutz?”

“Nee, sy hoor niks van hulle af nie. Ek dink sy’t daai idee laat vaar. Ek’t haar gesê wat ons gesê het, ek en jy, oor haar studies waarmee ek sal help, oor Tillie...”

“En?”

“Ek weet nie, Brenda,” sy probeer om nie ongeduldig te klink nie. “Mens kan ’n perd lei, nè?”

Brenda staan op. “Kom, ek gaan wys jou waar slaap jy. Ek kan sien jy’s moeg.”

In die gang staan Brenda eenkant toe vir haar om in te loop. “Dit was eers Lien se kamer.”

Vera kyk rond. Van Lien se goed staan nog op die vensterbank. ’n Afgeleefde spaarblikkie wat Vera vir haar gekoop het met ’n verjaardag, toe sy nog ’n kind was, en ’n snaakse pienk gediertetjie met net hare en groot swart oë.

“Kom, sit jou handsak neer. Ek gaan gooi eers vir ons ’n glas wyn in,” sê sy. “Dit sal jou lekker laat slaap.”

Later stap sy en Brenda die gang af tot in haar studeerkamer. Sy lyk trots, bietjie soos ’n klein dogtertjie wat vir die eerste keer vir haar ma ’n prentjie wys wat sy geteken het. Vera kyk rond na die mure wat lyk asof dit van bo tot onder van boeke gemaak is. Sy was nog nooit hier nie.

Twee ou staanlampe brand dof in teenoorgestelde hoeke, die oranje lampskerms is gevlek, en hier en daar skyn 'n helder strook lig deur 'n skeurtjie. 'n Groot houtlessenaar staan agter in die vertek, die ding lyk ingedruk, toegepak, en 'n tikmasjien steek bo-op, agter stapels boeke uit.

“Soos jy kan sien, lyk dit maar oes,” sê Brenda. “Ek het nie tyd om by alles uit te kom nie.” Sy klink verskonened, amper weerloos. Vera kyk vir haar.

“Dis mos hoekom ek hier is,” sê sy. “Ek’s goed met die tiep van ding.”

“Jy moet nou nie oorneem nie.” Vera hoor sy probeer streng klink.

“Ek weet, ek kom help jou net. Ek ken my plek.”

Brenda glimlag.

“Dit ruik bietjie muf,” sê Vera en loop om die venter agter swaar groen gordyne oop te maak.

“Vera...”

“Toemaar, ek weet.” Sy draai om en kom staan weer langs Brenda in die deur. “Ek sal môre bietjie inspring, jy sê net wat jy nodig het.”

Toe Brenda bed toe is, lê Vera vir lank en luister na die stad se geluide. Dis vreemd. En nuut. Die gordyne het sy oopgelos, Lien se spaarblikkie en pienk harige monster is nou swart geëts teen die donkerte buite en met die Brixton-toring se punt wat in die agtergrond rooi flits, maak dit vir haar 'n mooi prentjie.

The North is to South what the clock is to time
There's east and there's west and there's everywhere life
I know I was born and I know that I'll die
The in between is mine
I am mine

Pearl Jam

Tweespalt

Lien word wakker van die kat se gemiaau en trek die swart duvet oor haar kop. Toe die kat aanhou, gooi sy die duvet af, en lê met haar arms en bene wyd oor die bed gesprei. Sy maak haar oë oop, kyk vir 'n ruk na hulle nuwe townhouse se spierwit plafon. Toe lig sy haar kop en sien bome deur die venster. Nie 'n semi se sementmuur langsaan nie. Nie 'n oliekol op die gruis nie. Sy laat val weer haar kop op die kussing. Nie sirenes nie. Sy moet nog gewoon raak aan die stilte.

Net toe miaau die kat weer. Dit klink vir haar weird. Sy staan op, trek haar sweetpakbroek aan, en loop by die agterdeur uit oor die koue binnehof na die townhouse se klein stoorkamertjie toe. Sy vryf oor haar hare. Dis langer as wat dit was, maar dis nog steeds kort. Dit lyk beter, sê Brenda.

Die deur staan oop. Sy het die kat met haar nuwe kleintjies gister soontoe geskuif toe die klompie haar mal gemaak het onder haar voete in die klein kombuisie. Dis nog iets waaraan sy moet gewoon raak, teëlvloere en klein spasies.

Die kat is wit met blou oë, haar ses kleintjies is elkeen 'n ander kleur grys. Sy staan in die deur en kyk na die groepie wat saam op die kombers in die hoek bondel. Die kat kyk heeltyd vir haar, die kleintjies knie en wriemel om haar pienk maag, een suig verwoed aan 'n tepel.

Eers ná 'n rukkie sien sy die fyn laag vlooië wat oor hulle dein en sak. Sy skud haar kop, en kreun. As haar hare lank genoeg was het sy hulle sweerlik nou uit haar kop getrek. Die kat miaau weer, dis of sy die gestamp en stoot aan haar lyf nie voel nie, sy kyk net die heeltyd vir Lien.

In die kombuis trek sy kaste oop en slaan die dun metaaldeurtjies hard toe soos sy soek na die blikkie vlooiëpoeier. Sy weet dis iewers. Sy krap dit uiteindelik onder die wasbak agter die kannetjie Doom uit. Soos sy uitloop terug buitekamer toe wonder sy of dit oukei is om die kleintjies vol poeier te gooi, hoe giftig dit is.

Later dra Lien hulle een vir een terug kombuis toe, sit almal op 'n skoon handdoek in 'n hoek neer, naaste aan die agterdeur en gooi die ou vrot kombers in die asblik buite. Die kat lyk rustiger, sy gaan lê op die handdoek, maak haar oë toe terwyl die kleintjies van voor af aan haar vol lyf knie.

Toe sit Lien die ketel aan, en op pad badkamer toe gaan staan sy voor die spieël in die gang wat Brenda vir haar hier aangebring het. Sy't nog altyd van die dik goue krulle om die spieël en die halfmaan-tafeltjie se pote gehou. Brenda sê, toe haar ma hoor dis al waarvan Lien in hulle huis gehou het toe sy 'n kind was, het haar ma die stelletjie by die tweedehandse handelaar in Randfontein gaan haal. Sy dink dis nice van haar ma.

Sy kyk vir haarself en trek aan die kort hare langs haar ore. Sy kan hulle al amper om haar vinger draai, nes 'n krul. Sy moet haarkapper toe, dit voel te lank in haar nek.

Die skoolsaal is vol. Meestal van jong mense, haar ouderdom. Sy sit in die tweede ry van agter af, naby die gang en die oop deure. Wanneer sy omkyk, kan sy die straat sien. Hy bring Tillie vandag vroeg.

“Ek't planne,” het hy haar gesê. “Ek laai haar sommer by die saal vir jou af.”

Die tyd wat hulle afgesprek het, is net na die diens, maar partykeer raak van die mense so in vervoering deur die heilige gees wat op hulle neersak, dat hulle eers later klaarmaak. Hy verstaan dit nie. Hy dink sy is mal, meer so as die tyd toe hy in Amsterdam was en sy die fluitjie in sy ore geblaas het. Maar sy gee nie meer om nie.

Sy voel die heilige gees nie soos die ander mense nie. Sy staan so styf soos 'n stok as hulle vir haar bid, as sy voel hoe hulle aan haar raak, dis asof hulle regtig omgee. Hulle verstaan nie dat dit vir haar genoeg is om hulle warm hande op haar te voel nie.

Sean en sy vrou, Rita, kom in, hulle klim oor haar bene en skuif anderkant langs haar in. Sean is die sales manager by haar nuwe werk. Sy't laas jaar bedank by die koerant se classifiëds en nou's sy 'n sekretaresse by 'n groot boekhoufirma in Randburg. Sean het haar van die kerk vertel en toe sy die eerste dag daar begin het, het hy haar eenkant toe geroep, en toe sommer so sonder seremonie in sy kantoor vir haar begin bid, hy't sy sagte hande op altwee haar skouers gehou, sy kon sy knoffel-aseem ruik, hy was so naby, maar dit was op 'n snaakse manier vertroostend.

Lien kyk nou vir hom, hy kyk nie vir haar nie. Sy oë is op die verhoog. Sean is Indies en Rita Afrikaans. Hulle hou hande vas. Hulle hou altyd hande vas. En wanneer hulle nie hande vashou nie, is sy bruin hand met sy sagte, lang vingers altyd op Rita se been. Enige tyd

wanneer pastoor Neil iets sê waarmee Sean saamstem, druk hy Rita se been of slaan 'n paar keer saggies daarop, so asof dit syne is.

Sean en Rita is die eerste gemengde couple wat sy ken. Melissa sou trots gewees het op haar, as hulle nog vriende was. Dinge was nooit weer dieselfde na hulle stryery by die Voëlvry-konsert nie en toe sy Melissa vertel van die kerk, kon sy aan haar houding sien dat Melissa teleurgesteld is. Dis asof 'n waas oor haar oë getrek het terwyl Lien haar vertel. Sy het Lien nie eers aangevat daaroor nie, soos sy gedink het Melissa sou nie. Dis asof sy gedink het Lien is 'n lost case. Too far gone, het Lien gedink Melissa dink.

“Pastoor Neil wil sy eie kerk bou,” fluister Sean na 'n rukkie. Hy wys na die jong man wat in sy stywe T-shirt met die afgesnyde moue voor op die verhoog rondloop. Hy het 'n breë glimlag en oë wat lyk asof hulle heeltyd skitter. Sy vrou is soos altyd kort op sy hakke en het die swart langhaarpruik op wat hy vir haar ná sy kuier by 'n kerk in Singapoer saamgebring het. Sy is swaar gemake-up, lyk dikkerig in haar lang pers rok en onderbaadjie vol valletjies wat sy styf onder haar borste vasgemaak het. Haar gesig blink, dit lyk heeltyd of sy warm kry.

“Ja, sal dit nie fantasties wees nie?” sê Rita. Sy lyk opgewonde. “Ek's moeg om op hierdie harde skoolstoele te sit.”

“Ek hou van die skoolsaal,” sê Lien. “Dis nie nodig om 'n nuwe kerk te bou nie. Dis geld mors.”

“Die kerk is besig om te groei.” Sean frons. Hy kyk vir haar, en rek sy oë. Sy's nog nuut in die ding en sy weet hy voel verantwoordelik vir haar. Hy wil nie hê sy moet goed sê wat hom gaan laat skaamkry vir haar nie.

“Ek sal môre by die werk vir jou alles verduidelik, oukei? Dan sal jy beter verstaan. Die kerk gaan ons nodig hê,” sê hy vir Lien.

Rita vat skielik haar hande. Dis warm. Lien kyk vir haar, sy sien haar sagte blou oë en die glimlag om haar groot, rooi lippe. Sy is baie mooi.

“Hoe gaan dit nou?” vra Rita en druk haar hande so asof hulle 'n geheim deel. “Help dit nie nou met Tillie dat hy terug is nie?”

Lien kyk af na Rita se ligte pienk naels, die twee goue bandjies om haar ringvinger.

“Hy't 'n meisie,” sê sy. “Hy het haar teruggebring saam met hom van Amsterdam af, hulle's glo verloof.”

Rita frons. Sy lyk jammer vir haar. “Ons het dan so gebid dat dinge weer uitwerk tussen julle. Dis die Here se wil dat gesinne bymekaar moet wees.” Sy lyk kwaai. “Maar dis sommer nonsens,” sê sy skielik. “Ons bid en vas volgende week dat dinge regkom, Lien. By die Here is niks onmoontlik nie.”

Pastoor Neil klap sy hande. Hy staan nou voor op die verhoog.

Hulle staan op en sing. Party mense steek hulle hande op. Sy dink later toe hy preek hoe baie sy daarvan hou dat hy alles so eenvoudig en maklik laat klink, hierdie lewe wat vir haar partykeer so moeilik is.

Hy's laat. Sy staan buite en wag, almal is al weg. Die skielike stilte is lekker, niks mense en hulle gepraterij en gevatterij nie, die boom se bas wat sy deur haar rok teen haar skouer voel druk, haar enigste geselskap.

Sy sien iemand langs hom in die kar sit soos hy aangery kom en sy staan regop, loop onder die skadukol uit tot op die rand van die sypaadjie. Hy stop langs haar, die vrou met die kort swart hare, fyn gesiggie en wipneusie, skaars 'n meter weg van haar af. Sy lyk Frans. Lien ruik haar deur die oop venster. Hulle kyk vir mekaar en sê niks. Sy sien Tillie het agter op die sitplek aan die slaap geraak. Hy klim uit.

“Waar's jou kar?” vra hy.

Hy lê Tillie op haar agterste sitplek neer, draai om en kyk vir die matras wat bo-op die Mini se dak vasgemaak is. Sy't dit in die buitekamer in Randfontein gaan haal, net na haar ma daar uit is, toe het sy hom in die Brixton-semi se buitekamer gebêre, en nou nog nie die matras van die dak afgehaal vandat hulle in hulle nuwe townhouse ingetrek het nie, daar's nie plek nie. Dalk in die klein stoorkamertjie, as die vlooië eers bedaar het.

“Dis tyd dat jy ontslae raak van die sorry sight,” sê hy. “Die ding stink. Dis onhigiënies.”

“Jy't destyds gedink dis briljant.”

“Als het 'n sell-by date. Die ding is oor sy tyd. Gooi dit weg, doen iets nuuts as jy dan nou moet, begin van voor af.” Sy oë is net so koud soos sy stem.

Toe klim hy weer terug in die kar. Sy kyk hulle agterna, dit lyk asof hy en die vrou lag, tot hulle die verte in verdwyn.

Sy't vir Tillie net aan die slaap toe die klokkie lui. Dis 'n gesukkel die laaste week met haar, sy's nog nie gewoond aan haar nuwe kamer nie.

Sy kyk deur die venster en herken eers nie haar ma wat voor die hek staan nie. Sy lyk anders in die maanlig, en oud, haar kort swart hare met grys slape. Lien sluit oop.

“Haai, dit kom aan, Lien,” sê haar ma toe sy instap en rondkyk. “Jy't 'n slag om 'n plek mooi te laat lyk, en gou ook.”

“Ek moes die talent van iewers af gekry het,” sê Lien. Sy gee haar ma 'n drukkies.

“Ek gaan nie lank bly nie, ek kom net gou inloer om te sien of jy en die kleintjie ingesettle is. Slaap sy?”

Lien knik en wys sy moet saggies praat. Haar ma sê nie Tillie se naam baie nie, Lien het begin gewoond raak daaraan, dit pla haar nie meer nie.

“Ma moes gebel het, ek het nie iets om te eet in die huis nie, is Ma honger?”

“Nee, nee. Ek en Brenda het klaar geëet.”

Haar ma gaan sit op een van die mosterd-stoele in die klein oopplan-sitkamer. Mens kan van die kombuis af na die sitkamer toe deur sien, maar jy moet afbuk, onderdeur die kombuiskaste kyk wat te hoog is om goed in te bêre.

Haar ma vee oor die armleuning. Lien gaan sit oorkant haar.

“Wil ma bietjie wyn hê? Ek’t nog wit as Ma wil?”

Haar ma kyk op. Die plooitjies om haar mond lyk dieper, dié om haar oë ook. Haar vel is papper, haar ken is minder skerp. Kort hare pas haar. Sy lyk sag.

“’n Glasie wyn sal lekker wees, Lien.”

“Jou ou goed pas hier,” sê sy toe Lien weer oorkant haar gaan sit. “Ek sou nie so gedink het nie, sulke swaar ou goed in ’n nuwe plek.”

Lien vat ’n sluk van haar wyn. “Ek het Ma se spieël en tafeltjie darem nou in die gang gesit. Het Ma gesien?”

“Ja, dit lyk ook goed. Ek hou baie van die stoele,” sê sy en vee weer oor die armleuning. Sy steek ’n sigaret op en Lien gaan haal ’n asbakkie in die kombuis. Hulle sit vir ’n rukkie stil voordat haar ma sê, “Hoe gaan dit by die nuwe werk?”

Lien kyk af na haar hande wat styf om haar glas vashou. “Goed, ek antwoord die foon, tik briewe, doen admin. Die gewone. Ma weet mos.”

“Wil jy nie weer gaan studeer nie?”

Dit voel vir Lien asof haar ma ’n string vloekwoorde kwytingeraak het, haar sin hang so swaar tussen hulle. Dis amper asof sy eers elke woord een vir een in haar kop moet sê om te besef dis nie rêrig so erg nie. Lien maak haar oë toe voor sy opkyk. “Ek’t Ma mos gesê, destyds. Daai dae is verby. Ek het verantwoordelikhede. Ek het ’n ander lewe.”

“Dit hoef nie so te wees nie.”

“Ek weet, Ma.”

Haar ma vat ’n sluk wyn en kyk deur haar sigaretrook vir Lien.

“My aanbod staan. Ek het nog die geld van die myn, Lien. Ek betaal niks by Brenda nie, ek bly verniet, eet verniet. Ek help haar, ek wil nie geld hê nie, ek het dit nie nodig nie. Sy’s familie.”

Lien sê niks.

Haar ma lyk skielik op haar senuwees. Sy druk die sigaret dood en sit die glas wyn op die vloer langs haar neer. Sy sit vorentoe. “Ek’s ernstig, Lien.”

“Ek weet, Ma.” Sy kyk af.

“Nou wat dan? Wil jy nie gaan studeer nie?”

Sy kyk op. “Ma, ek kan nie. Dis nice van Ma, regtig, en van Brenda. Maar ek het aanbeweeg. Dit gaan beter. Ek het skuld, ek moet werk, en anyway, wat van Tillie? Waarvan gaan ons leef as ek gaan swot? Ek het Ma tóé al gesê. Die eerste keer toe Ma aangebied het. Dis nie prakties nie.”

“Tillie kan by ons kom bly. Permanent. Sy bly in elk geval baie by ons.”

Lien sluk haar wyn klaar en sit die glas neer. Sy trek haar bene op die stoel teen haar lyf vas en kyk vir die prente van ou blommerangskikkings in dik houtrame teen die sitkamermure. Sy versamel hulle, waar sy in elke tweedehandse winkel ingaan, soek sy hulle, blommerangskikkings van enige soort, enige blomme. Sy’t hulle dadelik opgehang toe hulle ingetrek het. Dit laat haar voel asof sy by die huis is as sy daarna kyk.

“Ons kan plek maak vir hulle in die garage, tot jy klaar is. Ek sal dit toedraai en mooi vir jou pak, ek belowe, Lien.”

Sy sien haar ma kyk vir haar prente.

“As jy gaan studeer.”

“Wat gaan Tillie se pa sê? Waar gaan ek bly? Het julle daaraan gedink?”

“Ek kan nou nie vir die professor praat nie. Maar jy kan bly net waar jy wil. Jy kan ook by ons intrek as jy wil, daar’s drie slaapkamers. Jy kan jou slaapkamer terugkry. Ek sal in die ander een intrek. Of jy kan koshuis toe. Ek sal jou help. Jou pa kan ook help.”

“Pa kan homself skaars help. En hy’t vir Ben en Dawid en Ouma om na te kyk.” Sy skud har kop. “Ek kan anyway nie teruggaan soontoe nie, Ma. Na die universiteit toe nie.”

“Is dit oor hy daar is?”

Lien sê niks.

“Daar’s Kaapstad.”

Lien frons. “En Tillie?”

Haar ma bly stil.

“Ma, ek kan nie sonder Tillie nie!”

“Jy kan as jy wil. Jy kan kom kuier, ons kan vir jou gaan kuier! Dit sal goed wees vir haar.”

“Wat? Om sonder haar ma groot te word?”

“Om te sien haar ma maak iets van haarself.”

“Ma klink nou nes Ouma. Is sy ook in die ding gesleep?”

“Nee, sy weet van niks.” Lien glo haar nie.

“Ons het ’n klomp katte, Ma. Ons het ’n huis vol goed. Ons het ’n lewe.”

“Watse lewe, Lien?”

“Ma! ’n Regte lewe! Ek’t oor begin! Ek’t ’n ordentlike werk, ek hoef nie meer te waitress nie, ek trek netjies aan, ek laat my hare by ’n haarkapper sny, ek het nie ’n boyfriend nie, ek gaan kerk toe, Ma! Ek maak my kind groot! Wat nog? Is dit nie goed genoeg nie?”

Haar ma staan op, dit lyk asof sy wil huil.

“Ma.”

Haar ma lig haar hand op, laat sak hom. Sy gaan sit weer en kyk vir Lien.

“Jy’t nog die matras op die dak vas,” sê sy sag. “Ek het gesien toe ek inkom.”

Lien lag, sy voel verlig om oor iets anders te praat.

“Ja, ek moet die ou ding nog afhaal.”

“Hoekom bring jy dit nie in nie?”

“Daar’s nie plek in die huis nie, Ma. En hy stink.”

“Die gras groei verwoed, né?”

Lien glimlag. “Ja, aan altwee kante. Ma se kant vat ook lekker. Het Ma gesien?”

Sy’s bly om te sien haar ma smile.

“Omtrent tyd dat daar iets gebeur, aan daai kant,” sê haar ma. “Hoekom hou jy die ding?”

“Dis my kunswerk, Ma.”

“Jy kan nog maak,” sê sy toe sy opstaan. “Jy’s goed, Lien.”

Haar pa bel ’n paar aande later. Die foon is net ingesit. Haar ma moes vir hom die nommer gegee het.

“Ek hoor jy’t goeie werk gekry,” sê hy.

“Ja, Pa,” sê sy. “Dis kantoorwerk.”

“Jou ma sê vir my jy lyk deesdae so mooi, sy sê jy trek netjies aan, jou hare is nie meer geperm nie.”

Hy’t haar nooit met haar kort hare gesien nie, dink sy. Dis hoe lank terug al. Sy weet nie wat om te sê nie, toe sê sy, “Dankie, Pa.”

“Julle moet kom kuier,” sê hy, “jy en die kleintjie. Ouma sal haar graag wil sien, vir jou ook.”

“Ma sê dit gaan beter met Ouma.”

“Dis maar op en af. Een dag is sy compos mentis en ander dae is sy nie.”

“Hoe gaan dit met Ben en Dawid?”

Sy hoor nou en dan van Ben, hy skryf partykeer vir haar en hy sê hy’s bly sy’s nou by ’n kerk, hy is net bang dis dalk nie die regte tipe kerk nie. Dis alles of niks by die Here, sê hy.

“Goed, goed,” sê hy. “Ben gaan volgende jaar weermag toe, jy weet seker, nè?”

“Ja Pa.”

Toe raak dit stil.

“Lien,” sê hy. Hy klink skielik opgewonde.

“Ja, Pa?”

“Jy kan nog altyd ’n lugwaardin word as jy wil, weet jy? Dis nie te laat nie.”

Sy glimlag. “Ek dink nie hulle vat ongehude moeders nie, Pa. Maar dankie, anyway.” Dis nog ’n woord wat sy van die *Moeder, vertel my tog* onthou, ongehude.

Sy gaan sit by die kombuistafel met ’n koppie tee. Die kat spring deur die oop venster langs die wasbak en sy skrik. Sy kom skuur tussen Lien se bene deur en gaan lê by haar kleintjies in die hoek. Hulle miaau half deur die slaap maar raak gou weer rustig teen hulle ma se warm lyf. Die klompie moet nuwe huise kry, sou gou as moontlik.

In die gang staan sy lank in Tillie se kamerdeur voor sy op haar tone tot by die kot loop. Die half-vol bottel lê langs haar oop mondjie, melk het die ligteblou laken donker om haar kop gevlek. Lien voel aan haar blonde krulle, van hulle is hard van die droë melk. Sy vee oor Tillie se wang, haar wenkbroue, sy lyk nes haar pa, glad nie soos sy nie. Almal sê so, almal wat weet hoe hy lyk.

Haar hart voel soos lood toe sy omdraai en die deur toetrek. Sy loop terug kombuis toe en spoel Tillie se bottel uit.

Sy’s nie vaak nie. Die kombuisklok teen die muur wys dis na 12. Tillie is anyway nou-nou weer wakker.

Sy gooi nog ’n glas wyn in voor sy die agterdeur oopsluit en gaan soek in die bokse wat in ’n hoek teen die binnehof se betonmuur gestapel is. Sy kyk deur die opgefrommelde koerantblaaië waarmee sy die glase en koppies toegedraai het, vir die artikel oor Kaapstad. Dit was in die dik Sondagkoerant wat sy gekoop het vir die trek.

By die kombuistafel gaan sit sy, vat 'n slukkie wyn en vee die bladsy plat. Toe kyk sy lank na die foto's van die groot berg, van die stad en van die see.

Moederstad, lees sy. Sy wonder of dit lyk soos dit klink. Soos 'n vrou. Of die lyne rond en sag op Kaapstad se horison is, of dit vriendelik is, en of daar torings is wat skerp die lug in opsteek. Dit lyk nie so nie. Sy hoor die see is koud, nie soos in Durban nie. Mense is clicky daar, en meeste mans in Kaapstad is gay, het Melissa haar destyds gesê, dis hoekom sy nooit daar sal gaan bly nie, daar's omtrent niks straight ouens nie. Sy lees die artikel weer stadig deur.

Later staan sy op en loop die gang af. Sy gaan staan voor haar ma se spieël. Vir lank kyk sy vir haarself, haar bruin oë, haar neus, haar mond, sy draai haar kop links en regs, sy kyk vir haar ore, vat oor haar kaal nek. Dit voel koud. Dalk laat sy haar hare weer in Kaapstad groei.